

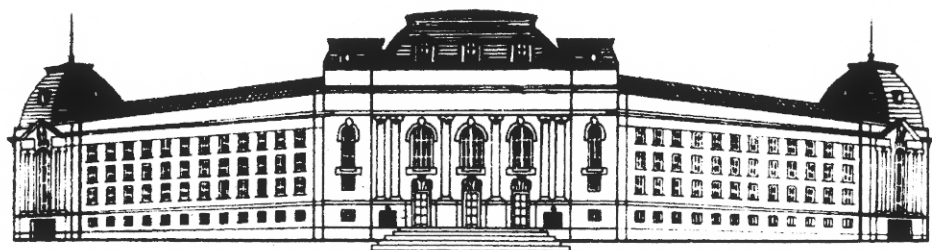
УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
УНИВЕРСИТЕТСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО ИМ. СВ. КЛИМЕНТА ОХРИДСКОГО
ST. KLIMENT OHRIDSKI UNIVERSITY PRESS

1/2025

Съпоставително езикознание

**Сопоставителное языкознание
Contrastive Linguistics**

Съпоставително езикознание

СПИСАНИЕ НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
L, 2025, № 1

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪПОСТАВИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Петя Асенова, Анастасия Петрова – Съответствия и несъответствия в семантиката на общобалканските лексеми от славянски произход	7
Мартин Стефанов – Терминологията от областта на спортното катерене в българския, сръбския, хърватския и словенския език	29
Даниел Томов – Етимологични и семантични ракурси на думите за <i>срам</i> в балканските езици	43

ДИСКУСИИ, ОБЗОРИ, НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ

Дарина Младенова – Лингвистична география и диалектология през XXI век	52
Мария Мицкова – Наречията в българските диалекти през погледа на възрожденския книжовник	81

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

И. Тенев. Отглаголна номинализация в съвременния шведски и норвежки език. Формални, семантични и стилистични особености на производните с наставки <i>-else</i> и <i>-an/en</i> (Владимир Найденов)	92
К. Алексова. Дубитативът в съвременния български език (Петя Осенова)	99

Б. Попов. Увод в сравнително-историческото езикознание (Ана Кочева).....	104
I. Burov. Universaux phonétiques et phonologiques dans les processus d'assimilation. Théorie de la binarité et de la hiérarchie relatives des traits (Владимир Жобов)	108
М. Цибранска-Костова. Абагар на Филип Станиславов от 1651 година. Наборен текст. Превод. Речник. (Христина Тончева-Тодорова)	112
И. Ташева. Езикът на лекарите днес (Надежда Сталянова)	119
С.Г. Шулежкова (гл. ред.). Большой фразеологический словарь старославянского языка (Стефка Георгиева)	122

ГОДИШНИНИ

Мая Александрова – Ирина Седакова на 70 години	127
Мая Александрова – Избрана библиография на научните трудове по българистика, славистика, балканистика и етнолингвистика на Ирина Седакова	131
Васил Стаменов, Диана Мъркова – Красимира Чакърва на 60 години	160
Васил Стаменов, Диана Мъркова – Библиография на трудовете на Красимира Чакърва	164
Владислав Миланов – <i>Болгарска граматика</i> на Неофит Рилски – 190 години по-късно	179

ХРОНИКА

Даниел Томов – Международна научна конференция <i>Емоции и интелект: репрезентации в езиците и културите на балканите</i>	186
Татяна Лекова – Международна научна конференция <i>Българските католици и Италия през вековете</i> , Неапол, 28–29 октомври 2024 г.	193

IN MEMORIAM

Юлия Балтова (1940–2025)	197
Венче Попова (1931–2025)	200
Иван Харалампиев (1946–2025)	203

БИБЛИОГРАФИЯ

Соня Бояджиева – Български езиковедски дисертации за 2024 г.	206
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Петя Асенова, Анастасия Петрова – Соответствия и несоответствия в семантике общебалканских лексем славянского происхождения	7
Мартин Стефанов – Терминология из области спортивного скалолазания в болгарском, сербском, хорватском и словенском языках	29
Даниел Томов – Этимологические и семантические ракурсы слов, обозначающих <i>стыд</i> , в балканских языках	43

ДИСКУССИИ, ОБЗОРЫ, НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

Дарина Младенова – Лингвистическая география и диалектология в XXI веке.....	52
Мария Мицкова – Наречия в болгарских диалектах глазами книжников эпохи Возрождения	81

РЕЦЕНЗИИ И АННОТАЦИИ

<i>И. Тенев.</i> Отглагольная номинализация в современных шведском и норвежском языках. Формальные, семантические и стилистические особенности производных суффиксов <i>-else</i> и <i>-an/en</i> (Владимир Найденов)	92
<i>К. Алексова.</i> Дубитатив в современном болгарском языке (Петя Осенова).....	99
<i>Б. Попов.</i> Введение в сравнительно-историческое языкознание (Ана Кочева)	104
<i>I. Burov.</i> Universaux phonétiques et phonologiques dans les processus d'assimilation. Théorie de la binarité et de la hiérarchie relatives des traits (Владимир Жобов)	108
<i>М. Цибранска-Костова.</i> Абагар Филиппа Станиславова с 1651 года. Набранный текст. Перевод. Словарь (Христина Тончева-Тодорова)	112
<i>И. Ташева.</i> Язык врачей сегодня (Надежда Сталянова)	119
<i>С.Г. Шулежкова</i> (гл. ред.). Большой фразеологический словарь старославянского языка (Стефка Георгиева).....	122

ГОДОВЩИНЫ

Мая Александрова – Ирине Седаковой 70 лет	127
Мая Александрова – Избранная библиография трудов Ирины Седаковой в области болгаристики, славистики, балканистики и этнолингвистики	131
Васил Стаменов, Диана Мыркова – Красимире Чакировой 60 лет.....	160

Васил Стаменов, Диана Мыркова – Библиография трудов Красимиры Чакыровой	164
Владислав Миланов – <i>Болгарская грамматика</i> Неофита Рильского – 190 лет спустя	179

ХРОНИКА

Даниел Томов – Международная научная конференция <i>Эмоции и интеллект: репрезентации в языках и культурах на Балканах</i>	186
Татяна Лекова – Международная научная конференция <i>Болгарские католики и Италия на протяжении веков</i> , Неаполь, 28–29 октября 2024 г.	193

IN MEMORIAM

Юлия Балтова (1940–2025)	197
Венче Попова (1931–2025)	200
Иван Харалампиев (1946–2025)	203

БИБЛИОГРАФИЯ

Соня Бояджиева – Болгарские языковедческие диссертации за 2024 г.	206
--	-----

CONTENTS

CONTRASTIVE STUDIES

Petya Assenova, Anastasia Petrova – Correspondences and mismatches in the semantics of common Balkan lexemes of Slavic descent.....	7
Martin Stefanov – The terminology of sport climbing in Bulgarian, Serbian, Croatian and Slovene	29
Daniel Tomov – Etymological and semantic facets of the words for <i>shame</i> in the Balkan languages.....	43

DISCUSSIONS, REVIEWS AND ANNOUNCEMENTS

Darina Mladenova – Linguistic geography and dialectology in the twenty-first century	52
Maria Mitskova – Adverbs in Bulgarian dialects from the perspective of Bulgarian national Revival scholar	81

REVIEWS AND ANNOTATIONS

<i>I. Tenev</i> . Deverbal nominalization in contemporary Swedish and Norwegian. Formal, semantic and stylistic peculiarities of derivatives with the suffixes <i>-else</i> and <i>-an/en</i> (Vladimir Naydenov).....	92
<i>K. Aleksova</i> . The dubitative in Modern Bulgarian (Petya Osenova).....	99
<i>B. Popov</i> . Introduction to comparative-historical linguistics (Ana Kocheva)	104
<i>I. Burov</i> . Phonetic and phonological universals in assimilation processes. A theory of binarity and the relative hierarchy of features (Vladimir Zhobov).....	108
<i>M. Tsibranska-Kostova</i> . <i>Abagar</i> by Philip Stanislavov from 1651. Text. Translation. Dictionary (Hristina Toncheva-Todorova).....	112
<i>I. Tasheva</i> . The language of doctors today (Nadezhda Stalyanova)	119
<i>S.G. Shulezhkova</i> (ed.). Comprehensive phraseological dictionary of Old Church Slavonic (Stefka Georgieva).....	122

ANNIVERSARIES

Maya Alexandrova – Irina Sedakova at 70 years of age	127
Maya Alexandrova – Selected bibliography of the works of Irina Sedakova in the fields of Bulgarian studies, Slavic studies, Balkan studies and ethnolinguistics.	131
Vasil Stamenov, Diana Markova – Krasimira Chakarova at 60 years of age	160
Vasil Stamenov, Diana Markova – Bibliography of the works of Krasimira Chakarova	164
Vladislav Milanov – <i>A Grammar of Bulgarian</i> by Neofit Rilski – 190 years later	179

EVENTS

Daniel Tomov – International Conference <i>Emotions and Intellect: Representations in the Languages and Cultures of the Balkans</i>	186
Tatyana Lekova – International Conference <i>Bulgarian Catholics and Italy Through the Ages</i> , Naples, October 28–29, 2024.....	193

IN MEMORIAM

Yulia Baltova (1940–2025).....	197
Venche Popova (1931–2025).....	200
Ivan Haralampiev (1946–2025).....	203

BIBLIOGRAPHY

Sonya Boyadzhieva – Bulgarian linguistic dissertations for the year 2024	206
--	-----

СЪОТВЕТСТВИЯ И НЕСЪОТВЕТСТВИЯ В СЕМАНТИКАТА НА ОБЩОБАЛКАНСКИТЕ ЛЕКСЕМИ ОТ СЛАВЯНСКИ ПРОИЗХОД*

Петя Асенова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Анастасия Петрова
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

CORRESPONDENCES AND MISMATCHES IN THE SEMANTICS OF COMMON BALKAN LEXEMES OF SLAVIC DESCENT

Petya Assenova
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Anastasia Petrova
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

The article is a step in the study of the all-Balkan lexicon of Slavic origin in Albanian, Greek and Romanian. Our aim is to show the intra-linguistic semantic transformations of common Slavisms in each of these languages. The analysis of the semantic adaptation of Slavisms in the Balkan standard languages raises the question of re-evaluating the place of the lexicon in the supersystem of the Balkan linguistic union. The conclusion of A.V. Desnitskaya that the lexicon of each Balkan language is a combination of genetically inherited lexemes and numerous foreign language elements is corroborated. However, the diversity of loanwords in the Balkan languages is also characterized by a high degree of uniformity, established in the course of long ethnocultural and linguistic contacts.

Key words: Balkan linguistic union, common Balkan lexemes, Slavic borrowings, semantic transformations

* Разширен вариант на пленарния доклад, изнесен на Международната научна конференция *Балкански паралели*, състояла се по повод на 30-годишнината на специалността „Балканистика“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. София, 17–18 октомври 2024 г. [Вж. Асенова, П., А. Петрова. Съответствия и несъответствия в семантиката на общобалканските лексеми от славянски произход. – В: Бейлери, Р., Е. Търпоманова (съст.) *Балкански паралели*. София 2024. Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“, ISBN 978-619-7785-11-1 (pdf), 12–21.]

Статья является шагом в изучении общебалканской лексики славянского происхождения в албанском, греческом и румынском языках. Наша цель – показать внутриязыковые семантические трансформации общих славянизмов в каждом из этих языков. Анализ семантической адаптации славянизмов в балканских литературных языках ставит вопрос о необходимости в переоценке места лексики в сверхсистеме балканского языкового союза. Подтверждается вывод А.В. Десницкой о том, что словарный состав каждого балканского языка представляет собой комплекс генетически унаследованных лексем и множества иноязычных элементов. Однако многообразие заимствований в балканских языках отличается однородностью, сложившейся в процессе длительных этнокультурных и языковых контактов.

„[...] на Балканах одинаковое существует в различиях, а единственное иррадирует в разное [...]. О б щ н о с т ь с у щ е с т в у е т т о л ь к о н а о с н о в е р а з н о г о.“

(Tsiv'yan, 2005, p. 68)

1. Цел на изследването

Целта на изследването е да бъдат представени различията в семантиката и функционирането на малък фрагмент от общобалканската лексика – тази от славянски произход, която е усвоена в неславянските езици от *балканския езиков съюз* (БЕС): албански, гръцки и румънски. Избраният източник е *Речник на общобалканската лексика в книжовните езици* (Asenova, Detrez 2021) (по-нататък *Речникът*), почиващ върху ексерпцията на еднорангови академични речници¹.

Нашият източник съдържа 544 речникови статии, в които преобладават турцизмите (приблизително 52% от персийски, арабски и собствено турски произход), следвани от гърцизмите (83 леми). Славянските думи, заети в албанския и румънския, но не и в гръцкия, са 56 леми, докато *лексемите от славянски произход, възприети включително и в гръцкия*, са общо 21.

2. Лексиката в балканския езиков съюз

2.1. Лексиката не се приема като релевантна за съществуването на езиков съюз. Но като най-чувствителна за исторически и социални въздействия, тя е привличала интереса на балканското езикознание от възникването му по времето на Фр. Миклошич (1813–1891) през средата

¹ алб.: *Fjalor i gjuhës shqipe* (43000 леми), ред. J. Thomai. 2006. Tirana: Akademia e Shkencave e Shqipërisë. Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë; бълг.: *Български тълковен речник* (46000 леми), ред. Л. Андрейчин (III изд.). 1973. София: БАН; гр.: *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής* (48000 леми), изд. на Института « Triandafyllidhis » (www.komvos.edu.gr), Γ. Μπαμπινιώτης *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*. Γ' έκδοση, 2008, Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας Ε.Π.Ε.; рум.: *Dicționarul explicativ al limbii române*. București. (www.dexonline).

на XIX в. (Miklosich, 1862, 1870, 1870–1871, 1884–1889) до наши дни. Интересът на изследователите обаче е насочен към заемките от един балкански език в друг, напр.

- от гръцкия в българския (и изобщо в южнославянските езици) и в румънския;
- от турския в съседните езици;
- от славянските езици в албанския и в румънския;
- от румънския и от албанския в южнославянските езици.

Този подход характеризира и класическия труд на Кр. Сандфелд (1873–1942), където на заемките от един балкански език в останалите е посветена почти половината от книгата му (Sandfeld, 1930, pp.16–99, II гл. *Les mots d'emprunt*).

2.2. От една страна, общобалканската лексика отразява етнокултурната близост на обитателите на Балканите при интерпретацията на обективния свят. От друга страна обаче, веднъж проникнали от един език в друг, наред с нормалната фонетична и морфологична адаптация заемките претърпяват и своеобразно семантично развитие, чрез което се включват в системата на езика приемник. Така „общите думи“ не са вече „идентични“. Ето защо целта на нашия анализ е да бъдат проявени именно семантичните вътрешноезикови трансформации на общобалканските лексеми от славянски произход.

В изследвания на езиковите контакти в различни би- и мултиезикови общности се отбелязват сходни процеси в начина на заемането на лексеми и на характеристиките им в лексикалната система на заемащите езици. В първото издание на книгата си *Languages in Contact. Findings and Problems* (1953) У. Вайнрайх различава думите, заети в условията на езиков контакт като **необходимост** да бъдат назовани присъщите на чуждата култура **нови** реалии, от заемките, **специализирани** за назоваването на особени качества на **познати** реалии като синоним на лексема в заемащия език (подч. наше П. Ас., А. П.) (срв. Weinreich, 1979, pp. 93–95)². „Необходимите“ и „специализираните“ заемки на У. Вайнрайх съответстват на разграничението на Е. Хауген между две форми на заемане, **вносяне** и **заместване** (“importation” and “substitution”) в речника на приемащия език (Haugen, 1950, cited in Friedman, Joseph, 2024, p. 180). Близки до това двуделение са термините, предложени от В. Фридман и Б. Джоузеф, които според начина на включването им в родноезиковия речник различават **добавящи** и **заместващи** заемки („additive and substitutive borrowing“) (Friedman, Joseph, 2024, p. 180).

² U. Weinreich (Weinreich, 1968, p. 55): “The need to designate new things, persons, places, and concepts”; U. Weinreich (Weinreich, 1968, p. 56): „borrowed words may become specialized“.

В нашето изложение избираме аналогичната дихотомия на А. В. Десницкая (Desnitskaya, 1988), специално предназначена за квалифициране на видовете заемане в балканските езици като по-гъвкаво и адаптивно за описание на спецификата на балканската лексика, вж. по-долу). Авторката предлага също два типа лексикални заимствания: *културно-исторически* и *етно-исторически*.

При първия тип заемки – *културно-историческите* – новата дума се заема заедно с денотата, при което заемаването се осъществява независимо от наличието или отсъствието на пряк контакт между етносите, говорещи различни езици³ и следователно те **не предполагат наличието на езиков съюз**.

При втория тип заемки – *етно-историческите* – проникването в чуждия език не е свързано с това дали те означават *нови* реалии или не. Проникването им в лексикалната система на приемащия език може да доведе до образуването на синонимни дублети или даже до изтласкване на съответстващите елементи на изконната лексика⁴. Именно етно-историческите заемки **са релевантни за съществуването на езиков съюз**.

Между характеристиките на езиковия съюз Н. С. Трубецкой също сочи взаимните заемки между балканските езици, които той нарича «културни думи» („Kulturwörter“), в противоположност на тези, които са унаследени от праезика.

Общобалканската лексика (особено калкирането и фразеологията) доказва съзнателното и преднамерено проникване на един балкански език в друг в процеса на билингвистичното и мултилингвистичното общуване, което до голяма степен поставя въпроса за нейната функционална близост до морфологията и морфосинтаксиса, които Х. Бирнбаум квалифицира като “sprachbundbildende” ‘изграждащи езиков съюз’ (Birnbbaum, 1967, p. 43).

Етно-историческите заемки, в сравнение със синонимните дублети от изконен произход, са маркирани със семантично-стилистични конотации, които отразяват манталитета на „балканския човек“. Този факт се потвърждава например от наблюденията върху ориентализмите в балканските езици (Assenova, 2017).

В ограничени случаи нашият корпус съдържа подчертано присъщи на разговорния език думи (инвективи и дискурсни маркери), които са релевантни за характеристиката на БЕС. В класификацията на В. Фридман и Б. Джоузеф (Friedman, Joseph, 2024, pp. 178–235) те носят названието

³ А. В. Десницкая (Desnitskaya, 1988, p. 134): «независимо от наличия или отсутствия прямого контакта этносов, говорящих на различных языках».

⁴ А. В. Десницкая (Desnitskaya, 1988, p. 135): «могло иметь следствием образование синонимических дублетов или даже вытеснение соответствующих элементов исконной лексики».

ERIC (= *Essentially Rooted In Conversation* ‘устойчиво вкоренени в разговорната реч’)⁵.

Етно-историческите заемки по А. В. Десницкая са обобщаващ термин за различни процеси на семантични трансформации, чрез които можем да представим:

1) *отношението между семантичните признаци* на прототипната лексема в езика източник на заемането и заемката в езика приемник;

2) *отношението между семантичните признаци* на синонимните дублети в езика приемник, т.е. между заемката и изконната лексема;

3) различията в семантичната адаптация в езиците приемници от БЕС.

2.3. В съвременните обобщаващи лингвобалканистични изследвания лексиката чувствително отстъпва мястото си на морфосинтаксиса (вж. сравнителния преглед у Friedman, Joseph, 2024, p. 149). На този фон оценката на масива от взаимни заемки с различен произход за „оптимизирането на комуникацията между носителите на различни езици“ (Tsiv’yan, 1990, p. 103) има особено значение. Поради тази причина вниманието ни привлича едно обобщение на изследванията върху общобалканските лексеми на Т. Кал (Kahl, 2014). Авторът предлага хронология на проникването в отделните балкански езици на лексеми от различни източници (автохтонните езици, гръцкия, латинския, южнославянските, турския), като е възприел дихотомията на А. Десницкая (*културно-исторически* и *етно-исторически* заемки). Новите перспективи в изследвания на общобалканската лексика Т. Кал вижда в преместването на фокуса от влиянието на един език върху друг към сравнението между повече от два балкански езика⁶ (Kahl, 2014, p. 326).

3. Славянските заемки в книжовната лексика на балканските езици

3.1. Езиковото и културното взаимодействие, довело до възникването на БЕС (особено в миналото, особено в периода XIV–XIX в.), се е осъществявало *предимно по устен път* и по-слабо – по книжовен, така че автентични данни за обема на общобалканската лексика дават диалектите. *Речникът* (като една първа стъпка към подобно лексикографско изследване) е ограничил своята задача до *книжовните (стандартизираните) балкански езици с кодификация от края на XVIII в. – началото*

⁵ Терминът е намек, с който двамата изследователи отдават почит на своя общ учител Ерик Хемп/Eric Hamp (1920–2019), индоевропеист, келтист, албанист, забележителен изследовател на балканските езици.

⁶ Т. Kahl (Kahl, 2014, p. 326): „focused on the influences of *one* language on *one* other language (e.g. Turkisms in Greek, Slavisms in Romanian); “new researches should try to fill the gap of comparing more than two Balkan languages“.

на XIX в. (т.е. от епохата на националното Възраждане на Балканите) по следните причини.

Формирането на БЕС, следователно и на неговия общ лексикален фон, са процеси, „действали в периоди, предшестващи създаването на съвременните национални държави“ (Desnitskaya, 1988, p. 136). Следва време на стремеж към еманципация на балканските народи от техните съседи, което в съдбата на езика се изразява с различни форми на пуризъм (заместване на заетите от съседите думи с родноезикови, обръщане към собствената езикова старина и книжовна традиция и под.). Днешните диалекти също не са вече показателни, защото и те са се изменили и вероятно съдържат по-малко общобалкански лексеми, отколкото преди.

От епохата на езиковата стандартизация е изтекло достатъчно време, за да се изяснят зависимостите между книжовната и диалектната лексика, при което книжовната лексика да получи статут на представител на общонародния език.

3.2. Според възприетия от нас критерий за *балканизъм* (най-често прилагания в практиката) дадена обща особеност на балканските езици трябва да е представена в системите, ако не *на всички* (*тотален балканизъм*), то *най-малко на три* (*частичен балканизъм*) от езиците на БЕС - деление, предложено от Ив. Дуриданов (Duridanov, 1983, pp. 62–63).

Обектът на нашия анализ са славянските заемки в балканските езици, които се отнасят към *тоталните балканизми*.

3.3. Славянските заемки в румънския и в албанския, особено тези, които са общи за двата езика, имат специална роля във формирането на техния речник. Многобройността и разпространението им във всички семантични сфери са внесени чрез устно общуване и билингвизъм и в крайна сметка са резултат от пълната езикова асимилация на славянското население сред предците на румънците и албанците. И в двата езика славянските заемки са пример за *етно-исторически* тип, въпреки множеството заемки с културно-исторически произход и значение, придобити чрез устно общуване (Desnitskaya, 1988, pp. 142–144).

За разлика от масовото проникване на славянски думи в албанския и румънския, в гръцкия то е ограничено главно в северните говори (особено в Епир и Тесалия, но също в Македония и Тракия) и малко от тях са се внедрили в официалния език. Но широкото им диалектно разпространение в райони с асимилирано (и не напълно асимилирано) славянско население обяснява може би възприемането им в книжовния език.

Дългогодишните изследвания в областта на българо-гръцките езикови отношения са ни убедили, че славянските заемки в гръцкия битуват в областта на природните обекти и селскостопанската дейност (животни,

растения, особености на географския релеф, пастирски термини и под., предимно имена и малко глаголи). Характеристиките на славянските заемки в гръцкия, утвърдени в българското езикознание, позволяват те непротиворечиво да намерят мястото си в семантичната класификация, на която се подчиняват и славянските заемки в румънския и албанския.

В нашето изследване на общобалканската книжовна лексика от славянски произход ще следваме възприетата от *Речника* организация на корпуса му, съответстваща на основните фрагменти на картината на света, според която лемите са разделени в три семантични групи (всяка със свои подгрупи), а именно:

- 1) *Външен свят* (всичко извън дома, т.е. отвъд прага): *Природа* (повърхност, водни обекти, растителност и животни) и *Култура* (строителство, градски зони, обработваема земя);
- 2) *Вътрешен свят* (всичко в дома до границата на прага): устройство на дома, съдове, облекло, храна, инструменти, лични и други принадлежности;
- 3) *Човек*: отношенията му със самия себе си, с природата и културата (вътрешни качества, части на тялото, етноси, професии, родствени връзки; съзнание, настроения, поведение, социални отношения).

Външен свят

Природа:

– животни

видра/ *vidēr/ bíðpa/ vidrǎ; гушер/ gushtëricë/ γκουσταρίτσα/ γουστέρα/ guşter*

– растения

вишна/ *vishnjë/ βύσσινο/ vişinǎ*

– повърхност и водни обекти

блато/ *baltë/ βάλτος/ baltǎ; вир/ vir/ βιρός/ vir; грамада/ gërmadhë/ αγραμάδα/ grǎmadǎ; чука/ çukë/ τσούκα/ ciucǎ*

Вътрешен свят

– дом

град/ *gardh/ Γαρδίκι/ gard; стряха/ strehë/ αστρέχα/ streaşinǎ*

– съдове и инструменти

ведро/ *vedër/ βεδούρι/ vadrǎ; сито/ sitë/ σίτα/ sitǎ*

Човек

– части на тялото

глава/ *gllavinë/ γκλάβα/ glavǎ; гуша/ gushë/ γκούσα/ guşǎ; кост/ kockë/ κότσι/ cóţcǎ*

– общество

закон/ *zakon/ ζακόνι/ zakon.*

– характеристики на личността

воевода/ *vojvodë/ βοεβόδας/ vodǎ; курва/ kurvë/ κούρβα/ curvǎ.*

– МИТОЛОГИЯ

вампир/ *vampir*/ βαμπίρ/ *vampir*; **върколак**/ *vurkollak*/ βρικόλακος/ *vâr-colac*.

Дискурсни маркери

на/ *na*/ νό/ *na*; **я**/ *ja*/ για/ *ia*.

От този скромнен по обем корпус като начало избираме да представим лексемите, обединени от общия признак на своята старинност. По същество те са и образец за *етно-исторически* заемки.

4. Анализ на най-ранните славянски заемки в балканските езици

4.1. Период на проникване

Между славизмите в балканските езици се откроява неголяма група лексеми с формални белези на ранно заемане (в предписмения период на старобългарския, т.е. от заселването на славяните на Балканския полуостров през V–VI в. до появата на първите писмени паметници в средата на IX в.), напр.

– **отсъствие на ликвидна метатеза:**

алб. *gardh* и рум. *gard*⁷ ‘плет, ограда’, гр. Γαρδίκι, днес само в МИ (според Georgiev, 1964, pp. 58–59: 11 селищни имена в Пелопонес, Керкира, Епир, Тесалия) < **gārd-* / **gord*-⁸; прасл. **gārdŭ* ‘оградено място’), стб. градъ ‘град, градска стена’;

алб. *baltë* ‘кал, глина’, гр. βάλτος/ βάλτα/ μπάλτα и рум. *báltă* ‘блато’ < прасл. **balt-*, стб. влато.

– **запазване на праславянското ѣ** (според Georgiev, 1964, p. 33, преди началото на VIII в.):

алб. *sitë*, гр. σήτα / σίτα, рум. *sîtă* < прасл. **sytă*, стб. съито;

алб. *vedër, -ra*, гр. βεδούρι/ βεδούρα, рум. *vădră*, стб. вѣдро;

алб. *baltë*, гр. βάλτα, рум. *báltă*, стб. влато;

гр. ζάκανον ‘нрав, обичай’ у Константин Порфиrogenет (X в.), стб. законъ (Georgiev, 1964, p. 52).

запазване на широкия изговор на ятовата гласна ѣ:

рум. *vădră*/, диал. (остаряла) *veádră*, стб. вѣдро; гр. αστράχα/ αστρεάχα, рум. *streășină*, арум. *streaħă*, стб. стрѣха < прасл. **strěxa* (Meyer, 1895).

⁷ Според българското езикознание **balta*, **magŭla*, **gard* са от славянски произход, но в румънското езикознание се приемат за субстратни думи (Poghirc, 1983, p. 268).

⁸ Приемаме тезата на Вл. Георгиев (Georgiev, 1964) за съществуването на опозиция *ā* : *ǣ* във вокалната система на праславянския.

4.2. Семантичен развой на ранните славизми в балканските езици

Интересно би било да се провери дали тези заемки, възприети в една отдалечена епоха, формално отпечатана във фонетичния им облик, се отличават със съответстваща първична семантика. При някои лексеми застиването на формата е в унисон със застиването в семантиката, която се оказва доста отдалечена от съвременната семантика на прототипа в езика източник.

gard-

Такъв е в общи линии случаят с алб. ***gardh*** и рум. ***gard*** ‘плет, ограда’, където е запазено праславянското значение ‘оградено място’, по метонимичен път – ‘ограда’. Като селищно име гр. ***Γαρδίκι*** се е демотивирало, като е прекъснало връзката си със славянското значение ‘малък град’ = **Градѣц** < *Градѣць, но функционира в активния речник на съвременния гръцки, както се вижда от примерите:

- (1) [...] *θα αφορούν το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων με τις δύο σημαντικές ακροπόλεις του (Καστρίτσα και Μεγάλο Γαρδίκι), τα ευρήματα από τις ανασκαφές για τη διάνοιξη της Εγνατίας Οδού [...]* (Σώμα “Τα Νέα”) ‘результатите от разкопките за разкриването на пътя Егнатия ще бъдат отнесени към басейна на Янина с неговите две важни цитадели (Кастрица и Мегало **Гардики**)’
- (2) ***Γαρδίκι*** – *Δενδροχώρι 1–2*. (Σώμα “Μακεδονία” ***Αθλητικά*** : ***Αθλητική είδηση*** (οι αγώνες στην περιφέρεια 22/1/2006) ‘**Гардики** – Дендрохори, резултат 1–2.’

По-късните заемки от същата производяща основа, само в албанския и в румънския (без гръцкия), алб. ***gradinë, gradishtë, ograjë, grazhd*** и рум. ***grădină, grădiște, ogrădă, grajd*** възпроизвеждат основното славянско значение (с производни по метафоричен път) в бълг. *градина, градище* (стб. градиште), *ограда, гражд* (< стб. граждь ‘обор, конюшня’). Доколкото при тях специализирано значение спрямо вътрешноезиков синоним се открива само при някои от значенията на рум. ***grădiște*** и ***ogrădă*** (DEXonline), следва да ги интерпретираме като *културно-исторически* заемки.

Не е еднакво развитието на значението в отделните балкански езици на другите стари славянски заемки, които може да смятаме за *етно-исторически*.

блато

В румънския значението ‘блато’ изглежда заето заедно с реалията, но със специализирано значение по отношение на *lac* ‘езеро’. Речниците

(DEXonline, DA/DLR) оценяват употребата на вътрешноезиковия синоним *paludă* (< лат. *palus* ‘блато, мочур, тресавище’) като остаряла и посочват примери от литературата от средата на XIX в.:

- (3) *Vara aerul e cam încărcat de miasmele paludelor formate de acest fluviu.* (Codru-Drăgușanu, 1848, по DLR, pp. 47–48) ‘През лятото въздухът е донякъде натоварен с миазмите на **блатата**, образувани от тази река.’

В албанския същата *етно-историческа* заемка е възприета със стесненото по външно сходство значение (‘блато’ > ‘кал, глина’, срв. срхр. *bl̥āto* ‘кал; блато, мочур’) и се употребява в контексти с пряко назоваване на реалитета “кал” (4), както и във фразеологизираната метафора “хвърлям кал по/върху някого/нещо” ‘обиждам, клеветя, безчестя несправедливо’ (5):

- (4) «*Jemi duke stërvitur në kushte jashtëzakonisht të vështira, në një hapësirë me shumë baltë e ujë, [...]», tha Krasniqi.* ‘„Тренираме в момента в изключително трудни условия, в пространство с много **кал** и вода [...]”, каза Краснич’. (Zëri, 17.03.2013. Albanian N. C.)

- (5) *E prita pra të nesërmen që t'i thothe se ai përpiquej më kot të hidhte baltë mbi atë tragjedi të vjetër [...].* ‘Изчаках го до следващия ден, за да му кажа, че той напразно се опитва да **хвърли кал** върху тази стара трагедия’ (I. Kadare, *Ura me tri harqe* 1978. Albanian N. C.)

В гръцкия *βάλτος* има вътрешноезикови синоними (έλος и τέλμα₁), но не се употребява в специализирано значение като *етно-историческа* заемка, а функционира равностойно със синонимите си в семантично близки контексти, включително и в преносното значение, общо с българския ‘морален упадък (6); тежко положение (8)’, срв.:

- (6) *Ο βάλτος της Κορώνειας με όλα τα λύματα και τα απόβλητά του είναι καθαρότερος από την υπόθεση των υποκλοπών.*
Από κοντά και το ΠΑΣΟΚ να προσπαθεί να κεφαλαιοποιήσει πολιτικά κάνα κοψίδι από το εθνικό φιάσκο. (Σώμα “Μακεδονία”)

‘**Блатото** на Корония с всичките си канални води и отпадъци е по-чисто от случая с телефонното подслушване. Погледнатото отблизо, ПАСОК също се опитва да направи политически капитал с всякакви остатъци от националното фиаско.’

(7) *Ο ξύλινος τροχός, που χρονολογείται πριν από περίπου 5.350 χρόνια, εντοπίστηκε σε έλος, έξω από την πρωτεύουσα της Σλοβενίας, τη Λιουμπλιάνα.* (Σώμα “Τα Νέα” 13.03.2003)

‘Дървеното колело, което датира отпреди около 5350 години, е открито в **блато** край словенската столица Любляна.’

(8) *υποστήριξε ότι η κυβέρνηση με τη στάση της, αγνοώντας το πολιτικό κόστος και τις συντεχνιακές αντιδράσεις, επιχειρεί να βγάλει τη χώρα από το **τέλμα**.* (Σώμα “Μακεδονία”)

‘(той) твърдеше, че с отношението си правителството, пренебрегвайки политическата цена и реакциите на синдикатите, се опитва да извади страната от **блатото**.’

закон

Най-прозрачният случай на *етно-историческа* заемка представлява алб. *zakon*, гр. *ζακόνι*, рум. *zacoń* ‘навик, обичай’ < стб. *законъ* ‘закон, постановление’, възникнала в резултат на различно развитие на първичния семантичен признак ‘постоянни връзки в действителността с установена повторителност при определени условия’:

- В езика източник на заемането е получил ограничението ‘постоянни връзки в природата и обществото, които могат да придобият санкционирана задължителност; норма, постановена от специални органи на държавната власт (= закон)’;
- В приемащите балкански езици еднопосочното семантично развитие ‘постоянни връзки в действителността с установена повторителност, които се прилагат по традиция в обществото (= обичай, навик)’ оставя открита възможността за кодифицирана задължителност.

Схематично:

↑ → *задължителност* (бълг.)

постоянни връзки, повторителност

↓ → *прилагани по традиция* (алб., гр., рум.)

Днес тази заемка само в албанския има статут на единствена книжовна дума със значение ‘обичай’:

(9) *E hoqi (e ndërpreu) atë zakon.* ‘(Той/тя) го прекрати този **навик**.’;
zakone të vjetra (të reja) ‘стари (нови) **обичаи**’; *zakonet e lindjes*
(e dasmës, e vdekjes) ‘**обичаи** при раждане (сватба, смърт)’.

В гръцкия и в румънския този ранен славизъм е с остаряла и регионална употреба. Заемката има дублетни вътрешноезикови синоними: гр. *η συνήθεια* ‘навик’, *το έθιμο* ‘обичай’; рум. *obicei* (sic! < *обичай*, стб. *овзычан* ‘привичка’) и *datină* (sic! < слав. *dědina* ‘наследство’, срв. бълг. диал. *де-*

довина ‘наследство от дядо’ (BER, 1, p. 471), стб. дѣдъ (срв. и Дедине, район на Белград). Въпреки това заемката има своето поле на употреба:

- (10) *κάθε τόπος και ζακόνι, κάθε μαχαλάς και τάξη* (поговорка) ‘всяко място (си има) и **обичай**, всяка махала и ред’;
- (11) *Βρίσκει τη νύφ' που δώριζε κι αυτόν δεν τον δωρίζει. - Σαν τί ζακόνι έχετε, τον ξένο δε δωρίζ'τε; Βγάζουν και τον δωρίζουνε.* (Σώμα „Ο Σκλάβος“, нар. пес.) ‘Вижда булката, която дарява, а него не го дарява. – Какъв **обичай** имате, чужд човек не дарявате ли? Изваждат и го даряват’.
- (12) *Pe la noi așa-i zăconul./Așa-i zăconul pe la noi.* (Банат / Трансилвания) ‘Такъв е **обичаят** при нас.’
- (13) *Tot satu cu zănatu (zăcon, obicei, datină)* (DA/DLR 71) ‘Всяко село с **обичая** си.’

За семантичните трансформации на останалите стари славянски заемки *ведро*, *сито*, *стряха* ще отбележим следното:

ведро

И в трите балкански езика „ведро“ е запазило основното славянско значение ‘дървен цилиндричен съд’ (срв. Gerov, 1975, 1, p. 195). Обаче в рум. *vădră* / *veădră*, и гр. *Βεδούρι* / *βεδούρα* основно е значението ‘мяра за обем (главно на течности, но в гръцки - и на зърнени култури, около 10–15 литра)’. В българския същото значение е с разговорен характер. Днес в гръцкия заемката има регионална употреба, срв. (14):

- (14) *Ενα βεδούρι γάλα* ‘ведро мляко’ и [...] *и когато пристигна там, ведрото беше под кравата, млякото цвъртеше в него и вдигаеше бяла пара.* (Й. Радичков „Тенец“).

В румънския език синекдохата е получила особена специализация – съдържанието на едно ведро като дар в натура от производителите на вино за собственика на лозето (*vadră domnească* ‘господарско ведро’) или „откуп“ за младоженката в навечерието на сватбата и в празненството след сватбата (DEXonline).

„Балканската“ семантична структура на *сито* и *стряха* е била вече обект на анализ (Assenova, 2003/2016), но тук се връщаме към заемките за уточнения и допълнения.

сито

В основното си славянско значение ‘домакинско посobie за пресяване на брашно’ заемката е усвоена във всички балкански езици, но в гръцкия има специализирано значение ‘вид много ситно сито’ спрямо домашния синоним *κόσκινο*. В румънския и гръцкия по външно физическо сходство признакът ‘мрежеста тъкан от различна материя’ е развил значението ‘предпазна мрежа на прозорци и врати, възпрепятстваща влизането на насекоми’. Освен това, в езика източник отсъства и разширяването на значението в приемащите езици по сходство на функцията ‘метална мрежа за пресяване на различни вещества: пясък, строителни материали и под.’ (15), (16) – значение, на което в българския би отговаряло „решето“ „филтър“, напр.:

(15) *sitat e makinës shirëse* ‘филтрите на вършачката’;

(16) *Οι χτίστες περνούσαν τον υγρό σοβά από τη σήτα*. ‘Строителите прекарваха влажния гипс през решето.’

Еднаквото и различното в балканските езици се неутрализират в метафоричната употреба на „сито“ в значенията ‘строг контрол за отделяне на качественото, нужното, ценностното от ненужното, безполезното’ (17) и ‘преминал през всички изпитания, за да докаже ценни качества’ (18) на общите фраземи:

(17) *e kaloj në sitë* (diçka) = *прекарвам* (нещо) *през сито* = *το περνάω στη σήτα* (στο *κόσκινο*) = *a trece* (ceva) *prin sită*. (Fjalor Fr. 277).

(18) *Минал през сито и решето*. (РБЕ) = *Om trecut și prin sită și prin ciur*. ‘Човек минал през сито и решето’ (DEXonline, Scriban, 1939)

стряха/стряха

Строителният термин алб. *streh/ë,-a*, гр. *αστράχα* / *αστρέχα*, рум. *streășină*, арум. *strehă*⁹, стб. стрѣха е зает с основното славянско значение ‘част от покрива, която излиза навън от стените; навес, заслон, покрито и незаградено пространство’. Тя е единствена за албанския и румънския, а в гръцкия език е специализирана по отношение на гр. *γείσο* 1) козирка на покрив (стряха); 2) козирка на (военна) фуражка (Babiniotis, 2008).

⁹ За различieto между румънската форма на заемката *streășină* и на арум. *strehă* са допустими и различни славянски източници, срв. напр. словен. *strešina* (DEXonline), бълг. диал. *стрѣшина* ‘стряха’, ‘навес, подслон’ (BER, 7, pp. 513–514).

По сходство на функцията в албанския, подобно на българския, значението е разширено в синекдохата ‘подслон > къща > дом’:

(19) *mbetën pa strehë (nga lufta)* ‘останаха без дом (поради войната)’, срв. [...] *бащина ми мила стряха* (Ботев).

За отбелязване е, че в албанския преносното значение на *strehë* съвсем самостоятелно се е разраснало чрез производни думи с основен семантичен признак ‘подслон’ → ‘убежище’ → ‘закрила’:

– *strehim* ‘убежище’ (*strehimi i popullsisë* ‘жилищно настаняване на населението’, *zyra e strehimit* ‘жилищно бюро’, *strehim kundërajror* ‘противовъздушно скривалище’, *strehim politik* ‘политическо убежище’);

– *strehoj* ‘подслонявам’, *strehohe* ‘подслонявам се; емигрирам’;

– *strehore* ‘военно защитно покритие’;

– *strehues* ‘ятак’, ‘(мед.) гостоприемник на бацили, микроби’.

В албанския и в румънския се е развила обща метафора по външно сходство с денотата (издаденост спрямо основния обект): ‘козирка, периферия на шапка’ (20), която отсъства в езика източник:

(20) *capelă cu streșină*. (Alecsandri) ‘фуражка с козирка’; *streha e kapeles (e kasketës)* ‘козирка, периферия на шапка (на каскет)’.

Когнитивният аспект на този семантичен развой има български паралел в синонима *козирка (на къща) = стряха*. В румънския същото значение е смислово ядро на фразеологизъм:

(20) *A(-și) pune mâna (la palma) streășină (la ochi /ochilor/ la frunte)* или *a duce mâna streășină (la ochi)* ‘засланям си очите с дланта, за да ги запазя от слънцето или за да видя по-добре (букв. слагам си ръката/дланта като стряха на очите)’.

Очевидно независимо един от друг гръцкият и румънският са развили още едно специализирано значение на „стряха“: рум. *streășină / strășină / stréșină* (DLRLC, pp. 1955–1957) ‘улей за оттичане на дъждовна вода, закрепен към ръба на покрива на къща, улук’; гр. *αστράχα/ αστρέχα*, за назоваване на вертикална тръба, водеща от стряхата към земната повърхност, т.е. ‘улук’, ‘улук на покрива’, с диалектно разпространение в Югозападна Македония; срв. също и *αστρίχιά* ‘дъждовната вода, която тече от покрива’ (Бер, гр. Βέροια) (Christodoulou, 2015, p. 11).

Съвпадението на значението ‘улук’ в румънския и гръцкия, резултат от вътрешно развитие, е важно за оценяване на етимологията на заемките *сѣта / сіта* и *астра́ха/ астрѣ́ха*, която е обект на дискусия. В гръцката етимология се отхвърля славянският произход на лексемите, като и в двата случая се търсят старогръцки прототипи.

Лексемата *σήτα* / *σίτα* се извежда от стгр. *σήθω* ‘пресявам’ (Triandafyllidis, Babiniotis, 2010), което очевидно налага и промяната на правописа на *σίτα* в *σήτα*. Според Х. Христодулу (Christodoulou, 2015, р. 55) обаче диал. *σίτα* (η) ‘сито’, ‘ситно сито’ е етимологично свързано със слав. *sito* (< бълг. *cumo*, срхр. *cũto*).

По отношение на *αστράχα/αστρέχα* и Н. Андриотис, и Г. Бабиньотис (Andriotis, 1983; Babiniotis, 2008; Babiniotis, 2010) отхвърлят етимологията на Г. Майер, който смята *αστράχα/αστρέχα* за пряка славянска заемка (с протетична *α*) от прасл. **strěxa*. В гръцките речници думата се извежда от стгр. *ῥσтраков* ‘черупка, парче от глинен съд’, като семантиката ѝ се основава на третото производно съвременно значение на *αστράχα* ‘урук на стрехата’, срв.: стгр. *ἄστροχα* (ή) ‘ὑδρορρόη τῆς στέργης’ (Dimitrakos, 1964). Редица гръцки автори обаче споделят тезата на Г. Майер за славянския произход на лексемата. Също според Христодулу (Christodoulou, 2015, р. 11 и цитираните там автори) гр. диал. *αστρέχα*, *αστρουχιά*, *αστριχιά* възлизат към **στρέχα* < слав. *strěxa* ‘покрив; подслон’ (бълг. *стряха*, срхр. *σtrexa/ streha*). Тезата за славянския произход на заемката се поддържа и от И. А. Шапошников (Shaposhnikov, 2016, pp. 181–182).

4.3. Обобщение на семантичната адаптация в приемащите езици

1. В общи линии най-ранните славянски заемки запазват основното си значение в приемащите балкански езици. В отделни случаи „консервират“ първичния семантичен признак (вж. прасл. **gardŭ* ‘оградено място’, развил се на славянска почва в „град“; „закон“ ‘явления, свързани с установена повторителност при определени условия’, развил се в различни посоки в езика източник и приемащите езици).

2. Освен *културно-историческата* заемка „стряха“, останалите славянски заемки са от *етно-исторически тип*: с домашни синонимни дублети (срв. „блато“ и „закон“ ‘обичай, навик’ в гръцки и румънски). Но тези синоними са семантични контекстуални варианти, а не са със специализирано значение и допълнителни конотации, подобно на „сито“ ‘решето, филтър’ в гръцкия, румънския и албанския или „сито“ ‘мрежа за прозорци’ в румънския и гръцкия.

3. Естествено е очакването вътрешната семантична адаптация на старите славянски заемки да премине през *специфично за всеки балкански език развитие*, което се отклонява от основния славянски семантичен признак (напр. признакът ‘кал, глина’ на „блато“ е избран като водещ в номинацията в албански).

4. По-интересно е, когато тази адаптация *води до еднакви резултати в различни езици*, като напр. при случаите:

- „сито“ в значение ‘решето, филтър’ в гръцкия, румънския и албанския или ‘мрежа за прозорци’ в румънския и гръцкия;
- „стряха“, лексема, развила значението ‘периферия, козирка на шапка’ в албанския и румънския и ‘улук’ в румънския и гръцкия;
- „ведро“ в значение ‘мярка за обем’ в гръцкия и румънския, изведено като първо значение в речниковите интерпретации.

5. Тези случаи на еднаквост поставят въпроса за *ареалния критерий*, чрез който обикновено се установява наличието на посредничество при разпространението на заемките от един език в друг (Sobolev, 2002, pp. 63–64), напр. на българско посредничество за проникването на гръцизми и турцизми в румънския. Ареалният критерий на посредничество при заемаването според Олга Младенова (Mladenova, 1987, p. 25) „има нищожно практическо приложение“. Постулираното арумънско посредничество при засягащия ни случай *астрѣха/ астрѣха* (< арум. *streaḥă*) например, може да се сведе до пряко заемане от различни български диалекти според третирането на ъ (Mladenova, 1987, p. 21). Но ако арумънската форма е пряка заемка от бълг., то гръцко посредничество в заемаването може да се допусне за арум. *astreaḥă* / *astrehă*.

В отделни случаи ареалният принцип може да бъде подкрепен от фонетичния облик на думата, както е напр. при „ведро“ в гръцкия. Според Хр. Дзидзилис (Tzitzilis online, 438) „славянската дума отговаря на непряка заемка в гръцкия с типовете *βεδούρ’*, *βιδούρ’*, *βιρούδι*, *βιρούθι*, *βεδούρι*, *βεδούρ’*“, а вариантът *βέτρα* (Σάντα, тур. Dumanlı, понтийски говори) е очевидно зает от тур. диал. *vedre* < слав. *vedro*, документирано от Х. Мемова-Сюлейманова (Memova-Syuleymanova, 1981, p. 133). Авторката уточнява, че освен в анадолските (или малоазийските) говори, *vedre* се среща и в турски канцеларски документи от XV в. нататък, отнасящи се за българите и българските земи, и най-вероятно е (както допуска П. Миятев (Miyatev, 1969, p. 177, cited in Memova-Syuleymanova, 1981) думата да е преминала в езика на анадолските турци от малоазийските български говори (Memova-Syuleymanova, 1981, pp. 109–110). Данните, които привежда Хайрие Мемова-Сюлейманова, допускат възможности за заемане от българския в турския и след това от турския в гръцки говори в един и същи ареал, този на Мала Азия.

Оценката за ненадежността на ареалния критерий остава основателна по отношение на семантиката на заемките. Но при относително новите славизми, при които различаваме българския от сръбския (Sobolev, 2001, p. 64), ареалният критерий би могъл да послужи за установяване на езика източник. В материала ни албанското значение на „блато“ (‘кал’) допуска сърбохърватски източник.

До известна степен значението на „закон“ в румънския¹⁰ може да е семантично свързано със значението на срхр. *зѣкон* ‘обичай, закон, вяра’,

¹⁰ Вниманието към семантиката на рум. *zacon* е по внушение на Василка Алексова.

а като църковен термин – и с близките значения в славянските езици: пол. *zakon* ‘закон, завет, монашески орден’ (Vasmer, 2, p. 75); ст.пол. *zakon* ‘закон, правило, повинност’, ‘завет’, напр. *Stary / Novi zakon*, (Chernykh, 2002, pp. 314–315); струс. *zakonъ* ‘божески закон, завет’, напр. *Книги Ветхого закона/ Нового закона* (Sreznevskiy, 1893, pp. 922–923),); чеш. *zákon* ‘завет (религ.)’; горлуж./ доллуж. *zakon* ‘вид формалност’ (BER, 1, p. 592).

5. Някои възможни изводи

Анализирането на семантичната адаптация на славизмите, възприети във всички балкански книжовни езици, поставя въпроса за необходимостта от преоценка на мястото на лексиката в суперсистемата на БЕС.

Въпреки стремителната дебалканизация вследствие на различни политически и етно-културни обстоятелства към началото на XX в., лексиката на всеки балкански език „представлява своеобразно съчетание от генетически унаследен словарен фонд с многочислени чуждоезични елементи“ (Desnitskaya, 1988, pp. 135–136). Впечатляващото в балканската множественост от заемки е тяхната еднаквост в езици, преживели дълги етнокултурни и езикови контакти. Подкрепяме идеята на Т. Кал, че задача на балканското езикознание би могло да бъде изследването на динамиката на този корпус преди началото на стандартизацията и езиковото планиране (т.е. до началото на XX в.), сравнено със състоянието в края на XX в., а освен това – и съпоставката на общите лексеми във всички балкански езици, тяхното функциониране, стилистични пластове, семантична структура (Kahl, 2014, p. 327).

В съгласие с утвърдената теза за приоритетната роля на морфологията и синтаксиса в изследването на релевантните за наличие на езиков съюз особености, споделяме напълно справедливия упрек на А. Десницкая към маргинализирането на лексикалните изследвания (вж. Birnbaum, 1967, pp. 12–63) и призова да се замислим над „самоочевидния факт“, че „езиковото взаимодействие е възможно само посредством езиковия материал, който се усвоява от говорещите най-напред, и създава условията за взаимно разбиране при всякакви условия на билингвизъм и (или) мултилингвизъм. „Образуването на граматичните сходства е вторично“ (Desnitskaya, 1988, pp. 131–132).

ЛИТЕРАТУРА

АСЕНОВА, П. 2003/2016. За семантичното равнище на общобалканската лексика. – *Актуални проблеми на балканското езикознание. Аспекти на изследването на общобалканската лексика.* (Доклади от международна научна конференция). Велико Търново: “Faber”. 41–51 / *Избрани статии по балканско езикознание.* София: АПП Аля, 2016, 27–38. ISBN 978-954-8465-96-0.

- АСЕНОВА, П. 2017. Взгляд на общевалканскую лексику извне (идентичность означающих) и изнутри (расхождения означаемых). – *Балканские чтения 14. Балканский тезаурус: Взгляд на Балканы извне и изнутри. Тезисы и материалы. Москва 18–20 апреля 2017*. Москва: Институт славяноведения РАН, 77–90. ISBN 978-5-7576-0387-2.
- АСЕНОВА, П., ДЕТРЕЗ, Р. 2021. *Речник на общевалканската лексика в книжовните езици*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 351с. ISBN 978-954-07-5271-6.
- БЕР = Георгиев, Вл. И. (ред.). *Български етимологичен речник*. Т. 1–8. София: Издателство на Българската академия на науките, 1971–2017. ISBN: 978-954-322-890-4.
- ВЕЙНРЕЙХ, У. 1979. *Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования* (перевод с английского Ю. А. Жлуктенко с издания U. Weinreich. *Languages in Contact. Findings and Problems*. 1970 Mouton. The Hague – Paris). Киев: „Вища школа“.
- ГЕОРГИЕВ, Вл. 1964. *Вокалната система в развој на славянските езици*. София: БАН.
- ГЕРОВ, Н. 1975. *Речник на българския език*. Т. 1–6. София: Български писател (фото-типно издание), 1895–1904.
- ДЕСНИЦКАЯ, А. В. 1988. Типы лексических взаимосвязей и вопросы образования балканского языкового союза. – *Славянское языкознание. X Международный съезд славистов. Доклады советской делегации*. Москва: “Наука”, 131–150.
- ЛБР 1937. Войнов, М., А. Милев. *Латинско-български речник*. София: Книгоиздателство „Казанлъшка долина“.
- МЕМОВА-СЮЛЕЙМАНОВА, Х. 1981. Лексикални заемки в турския език от българския и от другите славянски езици. – *Съпоставително езикознание VI*, 1981, 3–5, 105–135. ISSN 0204-8701.
- МЛАДЕНОВА, О. 1987. Български лексикални заемки чрез арумънско посредничество в новогръцкия език. – *Съпоставително езикознание*, XII, 1987, 2, 19–26. ISSN 0204-8701.
- МИЯТЕВ, Д. 1969. Славянски лексикални елементи в народните говори на турския език. – *Български език* (1969), № 2. pISSN: 0005-4283, eISSN: 2603-3372.
- РБЕ. *Речник на българския език*. Институт за български език. БАН. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. ISBN: 978-954-8793-94-0.
- СОБОЛЕВ, А. Н. 2001. Балканская лексика в ареальном и ареально-типологическом освещении. – *Вопросы языкознания*. 2001. № 2. Москва, 59–93. ISSN 0373-658X.
- СРЕЗНЕВСКИЙ, И. И. 1893. *Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникам. Том первый А–К*. Санктпетербургъ.
- ФАСМЕР, М. 1967. *Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева*. Москва: Издательство «Прогресс».
- ЦИВЬЯН, Т.В. 1990. *Лингвистические основы балканской модели мира*. Москва: «Наука». ISSN 5-02-010991-6.
- ЦИВЬЯН, Т.В. 2005. *Модель мира и ее лингвистические основы*. Изд. второе, дополненное. Москва. ISBN 5-484-00079-3.
- ЧЕРНЫХ, П. 2002. *Историко-этимологический словарь современного русского языка*. Т. 1. Москва: „Русский язык“. ISBN 5-200-02685-7 (т. 1), ISBN 5-200-02684-9.

- ШАПОШНИКОВ, А. К. 2016. Материалы к этимологическому словарю славянских древностей Греции. II. – *Труды Института русского языка им. В. В. Виноградова*. Вып. 8. Москва, 2016, 175–191. ISSN 2311-150X
- ШАПОШНИКОВ, А. К. 2018. Материалы к этимологическому словарю славянских древностей Греции. III – *Труды Института русского языка им. В. В. Виноградова*, 2018. № 1 (15), 167–185 <https://trudy.ruslang.ru/ru/archive/2018-1/167-185> (accessed 25.08.2024). ISSN 2311-150X.

REFERENCES

- Albanian N. C. = Albanian National Corpus: http://webcorpora.net/AlbanianCorpus/search/?interface_language=ru
- ASSENOVA, P. 2003/2016. Za semantichnoto ravnishte na obshtobalkanskata leksika. – *Aktualni problemi na balkanskoto ezikoznanie. Aspekti na izsledvaneto na obshtobalkanskata leksika*. (Dokladi ot mezhdunarodna nauchna konferentsiya). Veliko Tarnovo: “Faber”. 41–51 / Izbrani statii po balkansko ezikoznanie. Sofiya: APP Alya, 2016, 27–38. ISBN 978-954-8465-96-0.
- ASSENOVA, P. 2017. Vzgl'yad na obshchebalkanskuyu leksiku izвне (identichnost' oznachayushchikh) i iznutri (raskhozheniya oznachayemykh). – *Balkanskiye chteniya 14. Balkanskiy tezaurus: Vzgl'yad na Balkany izвне i iznutri. Tezisy i materialy*. Moskva 18–20 aprelya 2017. Moskva: Institut slavyanovedeniya RAN, 2017, 77–90.
- ASSENOVA, P., DETREZ R. 2021. *Rechnik na obshtobalkanskata leksika v knizhovnite ezitsi*. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 351c. ISBN 978-954-07-5271-6
- ANDRIOTIS, N. 1983. *Etymologiko lexiko tis koinis neoellinikis*. Thessaloniki: Aristoteleio Anteposition Thessalonikis, Institutou Neoellinikon Spoudon (Idryma Manoli Triantafyllidi). Ekdosi 3i. [ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ, Ν. 1983. *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη). Έκδοση 3η, 1983. Identifier 000061561].
- BABINIOTIS, G. 2008. *Lexiko tis Neas Ellinikis glossas. G' ekdosi* 2008 Athina: Kentro lexikologias E.P.E. ISBN 978-960-89751-6-3. [ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, Γ. 2008. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*. Γ' έκδοση 2008 Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας Ε.Π.Ε. ISBN 978-960-89751-6-3].
- BABINIOTIS G. 2010. *Etymologiko Lexiko tis Neas Ellinikis Glossas. A' ekdosi, (anatyposi)*. Athina: Kentro lexikologias E.P.E. ISBN-10: 9609582001, ISBN-13: 978-9609582001. [ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ Γ. 2010. *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Α' έκδοση, (ανατύπωση). Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας Ε.Π.Ε. ISBN-10: 9609582001, ISBN-13: 978-9609582001.]
- BER = Georgiev, Vl. I. (red.). *Balgarski etimologichen rechnik*. T. 1–8. Sofiya: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite, 1971–2017. ISBN: 978-954-322-890-4
- BIRNBAUM, H. 1967. Balkanslavisch und Südslavisch. *Zeitschrift für Balkanologie*. 1967 (3), № 1. 12–63.
- CHERNYKH, P. 2002. *Istoriko-etimologicheskij slovar' sovremennogo russkogo yazyka*. T. 1. Moskva: „Russkiy yazyk“. ISBN 5-200-02685-7 (т. 1), ISBN 5-200-02684-9.

- CHRISTODOULOU, Ch. 2015. Dytikomakedonikoi slavismoi (Slavic loanwords in the Modern Greek dialects of Southwestern Macedonia). Thessaloniki, 11. [ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Χ. 2015. *Δυτικομακεδόνικοι σλαβισμοί* (Slavic loanwords in the Modern Greek dialects of Southwestern Macedonia). Θεσσαλονίκη, 2015, 11.]
- DA/DLR *Dicționarul limbii române*. Academia Română. Institutul de Filologie Română „Al. Philippide“.
- DESNITSKAYA, A. V. 1988. Tipay leksicheskikh vzaimosvyazey i voprosay obrazovaniya balkanskogo yazaykovogo soyuza. – *Slavyanskoe yazaykoznanie*. X Mezhdunarodnaya saezd slavistov. Doklady sovetskoy delegatsii. Moskva: “Nauka”, 131–150. ISBN: 5020108987
- DIMITRAKOS, Dimitrios V. 1964. *Mega lexikon ōlis tīs 'Ellinikēs glossis*. Athina: Elliniki Paideia. A' ekdosi: 1930-1950. [ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ, Δημήτριος Β. 1964. *Μέγα λεξικόν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*. Αθήνα: Ἑλληνικὴ Παιδεία. Α' ἐκδοσις: 1930–1950.]
- DLRLC 1955–1957. Macrea, D., E. Petrovici (coordonatori), Al. Rosetti et al. (colectiv). *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*. Editura Academiei Republicii Populare Române.
- DURIDANOV, I. 1983. Zur Bestimmung des Begriffes „Balkanismus“ auf den verschiedenen Sprachebenen. *Ziele und Wege der Balkanlinguistik*. (Hsg. N. Reiter) Berlin–Wiesbaden: O. Harrassovitz. 1983, 59–65.
- FJALOR FR. = Thomai, J., Xh. Lloshi, R. Hristova, K. Qiriazati, A. Melonashi. *Fjalor Frazologjik Ballkanik*. Shtëpia Botuese DITURIA, 1999.
- FRIEDMAN V., B. JOSEPH. 2024. *The Balkan Languages*. Cambridge University Press.
- GEROV, N. Rechnik na balgarskiya ezik. T. 1–6. Sofiya: Balgarski pisatel (fototipno izdanie), 1975. 1895–1904.
- KAHL, T. 2014. Dynamics of the common Balkans Lexemes. New Research Perspectives and Desiderata in the Field of Balkan Linguistics. – *Die Welt der Slaven* LIX, 2014, 310–331.
- LBR 1937. Voynov, M., A. Milev. *Latinsko-balgarski rechnik*. Sofiya: Knigoizdatelstvo „Kazanlashka dolina“.
- MEMOVA-SYULEYMANOVA, H. 1981. Leksikalni zaemki v turskiya ezik ot balgarskiya i ot drugite slavyanski ezitsi. – *Sapostavitelno ezikoznanie* VI, 1981, 3–5, 105–135. ISSN 0204-8701.
- MEYER, G. 1895. *Neugriechische Studien* I, II, Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-Historische Klasse, Bd. 130 (1894), III, IV, Bd. 132 (1895).
- MIKLOSICH, Fr. 1862. Die slavischen Elemente im Rumunischen (= *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse*; 12,1) K. K. Hof- u. Staatsdruckerei, Wien.
- MIKLOSICH, Fr. 1870. Die slavischen Elemente im Neugriechischen (= *Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-Historische Klasse* 63, 3, 4) K. k. Hof- u. Staatsdruckerei: Wien, 529–566.
- MIKLOSICH, Fr. 1870–1871. Die slavischen Elemente im Albanischen. 1870. Die romanischen Elemente im Albanischen. 1871. Die Form entlehnter Verba im Albanischen. 1871.= *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse*. K. K. Hof- u. Staatsdruckerei : Wien.

- MIKLOSICH, Fr. 1884–1889. Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrussisch, Rossrussisch, Polnisch) Erste Hälfte 1884, II 1889. = *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Classe*. K. K. Hof- u. Staatsdruckerei: Wien.
- MIYATEV, D. 1969. Slavyanski leksikalni elementi v narodnite govori na turskiya ezik. – *Balgarski ezik*, № 2. pISSN: 0005-4283, eISSN: 2603-3372.
- MLADENOVA, O. 1987. Balgarski leksikalni zaemki chrez arumansko posrednistvo v novogratskiya ezik. – *Sapostavitelno ezikoznanie*, XII, 1987, 2, 19–26. ISSN 0204-8701.
- POGHIRC, C. 1983. Considérations sur les éléments autochtones de la langue roumaine. In: Poghir, C. *Philologica et linguistica. Ausgewählte Aufsätze (1953–1983)*. Bochum: Stuebverlag Dr. N. Brockmeyer. 253–289. ISBN 3-88339-356-8.
- RBE. *Rechnik na balgarskiya ezik*. Institut za balgarski ezik. BAN. Sofiya: AI „Prof. Marin Drinov“. ISBN: 978-954-8793-94-0.
- SANDFELD, Kr. 1930. *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*. Paris: Edouard Champion.
- SHAPOSHNIKOV, A. K. 2016. Materialy k etimologicheskomu slovaryu slavyanskikh drevnostey Gretsii. II. – *Trudy Instituta russkogo yazyka im. V. V. Vinogradova*. Vyp. 8. Moskva, 175–191. ISSN 2311-150X.
- SHAPOSHNIKOV, A. K. 2018. Materialy k etimologicheskomu slovaryu slavyanskikh drevnostey Gretsii. III – *Trudy Instituta russkogo yazyka im. V. V. Vinogradova*, 2018. № 1 (15), 167–185 <https://trudy.ruslang.ru/ru/archive/2018-1/167-185> (accessed 25.08.2024). ISSN 2311-150X.
- SOBOLEV, A. N. 2001. Balkanskaya leksika v areal'nom i areal'no-tipologicheskom osveshchenii. – *Voprosy yazykoznaniya*. Moskva, № 2. 59–93. ISSN 0373-658X.
- SOMA = Soma Neon Ellinikon Keimenon http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/index.html [Σώμα = Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/index.html]
- SREZNEVSKIY, I. I. 1893. Materialy dlya slovary drevne-russkogo yazyka po pismennym" pamyatnikam". Tom pervyy A–K. Sanktpeterburg".
- TRIANDAFYLLIDIS = Lexiko tis Koinis Neoellinikis. 3i anatyposi. 2002, Thessaloniki. Idryma Manoli Triandafyllidi. [ΤΡΙΑΝΔΑΦΥΛΛΙΔΗΣ = *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. 3η ανατύπωση. 2002, Θεσσαλονίκη. Ίδρυμα Μανόλη Τριανδαφυλλίδη. ISBN 960-231-085-5.]
- TSIV'YAN, T.V. 1990. Lingvisticheskiye osnovy balkanskoy modeli mira. Moskva: «Nauka». ISSN 5-02-010991-6.
- TSIV'YAN, T.V. 2005. Model' mira i yeye lingvisticheskiye osnovy. Izd. vtoroye, dopolnennoye. Moskva. ISBN 5-484-00079-3.
- TZITZILIS, Ch. Symvoli stin Pontiaki etymologia online 436-477 https://media.ems.gr/ekdoseis/ellinika/Ellinika_34_2/ekd_peel_34_2_Tzitzili.pdf [TZITZIAHΣ, X. Συμβολή στην Ποντιακή ετυμολογία online 436-477 https://media.ems.gr/ekdoseis/ellinika/Ellinika_34_2/ekd_peel_34_2_Tzitzili.pdf] (accessed 25.08.2024)
- VASMER, M. 1967. *Etimologicheskiy slovar' russkogo yazyka. Perevod s nemetskogo i dopolneniya O. N. Trubacheva*. Moskva: Izdatel'stvo „Progress“.

- WEINREICH, U. 1968. *Languages in Contact. Findings and Problems*. The Hague: Mouton.
- WEINREICH, U. 1979. Yazykovyye kontakty. Sostoyaniye i problemy issledovaniya (perevod s angliyskogo Yu. A. Zheluktenko s izdaniya U. Weinreich. *Languages in Contact. Findings and Problems*. 1970 Mouton. The Hage – Paris). Kiyev: „Vishcha shkola“.

Prof. Petya Assenova, DSc

ORCID ID: 0009-0005-4637-3800

Department of General, Indo-European and Balkan Linguistics
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: petyaass@gmail.com

Prof. Anastasiya Petrova, PhD

ORCID ID: 0000-0001-9571-3609

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo
Veliko Tarnovo, Bulgaria

e-mail: anastasia.petrova@ts.uni-vt.bg

ТЕРМИНОЛОГИЯТА ОТ ОБЛАСТТА НА СПОРТНОТО КАТЕРЕНЕ В БЪЛГАРСКИЯ, СРЪБСКИЯ, ХЪРВАТСКИЯ И СЛОВЕНСКИЯ ЕЗИК

Мартин Стефанов
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

SPORT CLIMBING TERMINOLOGY IN BULGARIAN, SERBIAN, CROATIAN AND SLOVENE LANGUAGES

Martin Stefanov
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

This paper presents a comparison of basic terminology in a relatively new sport discipline – sport climbing in Bulgarian, Serbian, Croatian and Slovene languages. Its shorter existence, as well as its lesser popularity, predetermine the weaker degree of standardization of its terminological system. In these conditions, the material is usually approached with the methodology of the theory of languages in contact, with consideration of the degree and the means of adaptation of the terminology from the source language, in this case – English. The results of the comparison indicate the presence of qualitative and quantitative differences between the four Slavic languages, conditioned by the prevailing approach to the reception of the foreign vocabulary in the corresponding literary language.

Key words: sport climbing, Bulgarian language, Serbian language, Croatian language, Slovene language

В статията представлено сопоставление основних терминов сравнительно нового вида спорта – спортивного скалолазания – в болгарском, сербском, хорватском и словенском языках. Небольшая длительность существования этого вида спорта, а также его относительно невысокая популярность предопределяют более слабую степень стандартизации его терминологической системы. В таких условиях к материалу обычно подходят, пользуясь методикой языковой контактологии, с учетом степени и способов адаптации терминологии языка-источника, в данном случае – английского. Результаты сопоставительного анализа свидетельствуют о существовании

качественных и количественных различий между четырьмя славянскими языками, которые обусловлены преобладающим подходом к восприятию иноязычной лексики в соответствующей литературной норме.

Увод

Катеренето е естествена човешка дейност, която хората практикуват от хилядолетия. Често за рождена дата на алпинизма обаче се сочи 8 август 1786 г., когато за пръв път е изкачен връх Монблан. Неслучайно районът на Шамони, Франция днес е считан за един от най-важните катерачни центрове, който с огромната си концентрация на маршрути привлича любителите на различните видове катерене. А те са изключително разнообразни: катерене в алпийски стил, катерене на големи стени (big wall), традиционно катерене (trad climbing), скално катерене (rock climbing), ледено катерене (ice climbing), драй тулинг (dry tooling), боулдър катерене (bouldering), спортно катерене (sport climbing) и т.н. За да станат нещата още по-сложни, съществуват и различни стилове на катерене: онсайт (on sight), флаш (flash), ред пойнт (red point), free solo climbing, deep water solo climbing и т.н.¹

В съвременния си вид спортното катерене започва да се развива в средата на 80-те години в северна Италия, като бързо излиза извън границите ѝ. Популярността му, както и кампанията на Френската федерация², постепенно водят до обособяването му от UIAA (Union International de Associations d'Alpinisme) и през 2007 г. окончателно е основана IFSC (International Federation of Sport Climbing). От 2020 г. спортното катерене е олимпийски спорт, а на Олимпийските игри в Париж беше част от редовната програма.

В България обаче той далеч не привлича такова внимание, а това може би дори в по-голяма степен важи за Сърбия и Хърватия. Спортното катерене се радва на по-висока популярност в Словения, тъй като вероятно най-добрата състезателка при жените в последните години е словенка. По-малката му известност сред широката публика и по-слабият комерсиален интерес водят до липсата на езиковедски изследвания върху терминологията и специализираната лексика в тази сфера, а съпоставителни изследвания в (южно)славянски план напълно отсъстват.

По тази причина обект на изследване в настоящия текст е терминологията от сферата на спортното катерене в български, сръбски, хър-

¹ Последните два обикновено се изписват в оригинал.

² Във Франция този спорт е изключително популярен и неслучайно днес една от основните системи за категоризация на трудността на катерачните маршрути е тъкмо френската.

ватски и словенски език³. Предмет на изследването са основни термини от тази област, ексцерпирани от официалните правилници на IFSC⁴, Българска федерация по катерене и алпинизъм⁵, Спортско пењачки савез Србије⁶, Hrvatski planinarski savez⁷ и Planinska zveza Slovenije⁸. Целта е да се представи общ преглед върху облика на тази терминосистема в съпоставителен план за четирите славянски езика.

В методологично отношение трябва да се отбележи, че слабата стандартизация на терминологията в по-млади и не толкова популярни спортни дисциплини, както и доминиращата роля на английския език, под чието влияние се развиват повечето нови спортни терминосистеми, обуславят в този тип изследвания най-често да се прилага методологията на езиковата контактология (Budinčić, 2022). В настоящия текст материалът за четирите южнославянски езика е съпоставен с оглед на произхода на използваните термини и степента им на адаптация. Като отправна точка за съпоставката е използвана английската терминология от споменатата сфера.

Терминосистемите в различните области на спортната терминология имат някои специфични характеристики, свързани с популярността и обществената значимост на спорта по принцип. При тях професионалната насоченост се преплита с широка популярност за неспециалисти, което води до по-засилено взаимодействие с общоупотребимата лексика. Това обикновено повдига въпроса за границите на същинската терминологична лексика и разграничаването ѝ от професионалния жаргон например.

От друга страна, по различни причини (например в ранните етапи от развитието си) спортната терминология от конкретна терминосистема може да взаимодейства и с терминосистеми от други сфери на науката. Тези взаимодействия обикновено се развиват в три посоки: детерминологизация, терминологизация и ретерминологизация (Petkova, 2010), а в резултат от тях се развива омонимия – както между термин и термин, така и между термин и общоупотребима лексема (Manolova, 1984, pp. 50–51).

³ В текста се фокусирам тъкмо върху спортното катерене поради по-високата му популярност (и достъпност) в сравнение с останалите видове катерене, но също и воден от факта, че то вече е официален олимпийски спорт.

⁴ https://images.ifsc-climbing.org/ifsc/image/private/t_q_good/prd/ugfyikqetemtjmujhwky.pdf (23.09.2024)

⁵ https://bfka.org/docs/Pravilnik_sport_climbing_2018.pdf (23.09.2024)

⁶ <https://www.sportskopenjanje.com/images/Takmicarski%20pravilnik%2005-2023.pdf> (23.09.2024)

⁷ https://www.hsps-climbing.org/doc/Temeljni/Pravilnik_o_natjecanjima_HSPS_2022.pdf (23.09.2024)

⁸ <https://ksp.pzs.si/javno/dokumenti/tekmovalni%20pravilnik%20dp%202024.pdf> (23.09. 2024)

Имайки предвид горе споменатото, по-ниската популярност на спортното катерене, както и „относителната еднозначност“ на терминологията по принцип (Manolova, 1984, p. 7) и характерните за началния период на развитие многозначност и неустановеност на значението, все пак считам, че тълкуването на разглежданите по-долу лексеми като термини е оправдано. В изложението си ще избегна да коментирам повечето случаи на обща с други спортни сфери терминология като *финал*, *полуфинал*, *четвъртфинал* и подобни и ще се фокусирам върху конкретно катерачната такава.

Терминологията от спортното катерене в южнославянските езици

Наименованието на спорта (анг.) *sport climbing* се предава чрез специфично за всеки от разглежданите езици словосъчетание (с изключение на сръбски и хърватски език), съобразено със словообразователните им особености. При названията на отделните дисциплини и в четирите славянски езика се наблюдава сходство при предаването на термина (анг.) *lead (climbing)*, който се назовава със съответната лексема за денотиране на нещо ‘трудно’ – (бг.) *трудност*, (ср.) *тежинско пењање*, (хр.) *težinsko*, (слв.) *težavnostno plezanje*. Терминологичните решения в български и словенски допълнително се отклоняват от тези в другите два южнославянски езика в две различни посоки. Докато в сръбски и хърватски те се предават като *тежинско пењање* (*težinsko*), *брзинско пењање* (*brzinsko*)⁹ и *болдер* (*boulder*), то в словенски чрез термин словосъчетание се превежда и третата дисциплина – *balvansko plezanje* (наред с *težavnostno plezanje* и *hitroostno plezanje*), а в български и трите дисциплини се назовават с еднолексемни термини – съществителни, като последната се адаптира на български чрез трансфонемизация: *трудност*, *скорост* и *боулдър*.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Sport climbing	Спортно катерене	Спортско пењање	Sportsko penjanje	Sportsko plezanje
Lead climbing	Трудност	Тежинско пењање	Težinsko (penjanje*) ¹⁰	Težavnostno plezanje

⁹ С последователна елипса на компонента *penjanje* в хърватски.

¹⁰ Със звездичка са маркирани термини или варианти на термините, които липсват в прегледаните правилници, но иначе се използват в съответния дискурс.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Speed climbing	Скорост	Брзинско пењање	Brzinsko (penjanje*)	Hitrost(no plezanje)
Boulder	Боулдър	Болдер	Boulder	Balvansko plezanje

Спортното катерене е спорт, който се практикува на специални конструкции, наричани (анг.) *artificial climbing walls*. Както се вижда, в отделните правилници (а и по принцип) се използват преводни еквиваленти на този термин, като понякога се акцентира върху едно от двете определения. Заслужава да се отбележи, че лексемата (бг.) *стена* ((ср.) *стена*, (хр.) *stijena*, (слв.) *stena*) има различно разпределение на основното и вторичните значения в семантичната си структура – докато в български и словенски основното значение е на ‘елемент от конструкцията на сграда’ и едва след това идва ‘скално образуване’, то в сръбски и хърватски е точно обратното.

Терминът за (бг.) *хватка* ((анг.) *hold*) също се предава с домашен дериват в четирите южнославянски езика, като само в словенски той е образуван от различна основа. При термините словосъчетания, образувани от този – (анг.) *starting hold*, *zone hold*, *top hold*, *controlled hold*, се наблюдава известна асиметрия между разглежданите езици, като в някои случаи се реализира през превод от английски ((ср.) *контролирано задржан хват*, (хр.) *kontrolirano hvatište* и др.), но в други – чрез самостоятелни решения (напр. (бг.) *овладяна хватка*, (слв.) *zadržan oprimek* и др.)¹¹.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Artificial climbing wall	Катерачна стена	Вештачка стена Болдер стена	Umjetna stijena	Plezalna (umetna) stena
Artificial hold (Handhold)	Хватка	Хват (хватиште)	(Umjetno) Hvatište	Oprimek
Controlled hold	Овладяна хватка	Контролирано задржан хват	Kontrolirano hvatište	Zadržan oprimek
Starting hold	Стартова хватка*	Почетни хват	Početno hvatište	Štartni oprimek*

¹¹ Терминът (анг.) *using hold* се превежда специфично единствено в словенския и хърватския правилник – (слв.) *uporabljen oprimek*, (хр.) *korišteno hvatište*, поради което не е включен в таблицата. От друга страна, в сръбския правилник се използва терминът ‘докосната хватка’ – *дотакнута хватиште*.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Zone hold	Бонус-хватка	Зона	Hvatište zona (zona)	Cona oprimek
Top hold	Финална хватка	Последњи хват Топ(-хват)	Završno (zadnje) (top) hvatište	Zadnji oprimek

Линиите, по които се катерят от състезателите, се наричат (анг.) *route* или *boulder*, което на сръбски, хърватски и словенски се предава по един и същи начин (с лексемата, чието основно значение е ‘посока’), докато на български с немската заемка *маршрут*. В трите западни южнославянски езика не е необходимо разграничаването от термина (анг.) *boulder*, тъй като то се подразбира, но все пак се прави в други текстове и принципно в тези среди.¹²

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Route Boulder	Маршрут Боулдър(-маршрут)	Смер	Smjer	Smer

Двете ключови позиции в състезанията по катерене са (анг.) *starting position* и *legitimate position*. Първата се превежда буквално на три от езиците (на хърватски е *početni položaj*), докато втората – само на хърватски (частично¹³), а на български, сръбски и словенски се използва терминът (бг.) *стабилна (контролирана) позиция*, (ср.) *стабилна позиција*, (слв.) *stabilen in kontroliran položaj*, които се използват и в правилника на IFSC по смисъл, но в други контексти.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Starting position	Стартова позиция	Startna pozicija (položaj)	Početni položaj	Štartni položaj
Legitimate position	Стабилна, контролирана позиция	Стбилна позиција	Legitimni položaj	Stabilen in kontroliran položaj

Видовете катерене – (анг.) *lead, flash, on sight* се предават по различен начин. Първият почти задължително се превежда, като той не е

¹² Другото популярно наименование на боулдър-маршрутите – (бг.) *bolder problems* се споменава само в сръбския и словенския правилник – (ср.) *болдер проблеми*, (слв.) *balvanski problemi*.

¹³ Трябва да се има предвид, че в катерачния дискурс в хърватски се използва и (*startna*) *pozicija*.

засвидетелстван във всички правилници, вторият или се предава в оригинал, или чрез фонетично адаптиране (в български и сръбски), докато третият – се превежда на сръбски и словенски ((ср.) *на поглед*, (слв.) *na pogled*), а на български и хърватски¹⁴ се предава в адаптиран или неадаптиран вид ((бг.) *on sight*, *онсайт*, (хр.) *onsight*).

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Lead	Водене (lead)*	Вођење/ Успон вођењем	Voђење*/ Uspon voђењем*	Plezanje v vodstvu
Flash	Flash (флаш)	Флеш	Flash*	Na flash
On sight	On sight (онсайт)	На поглед/ Као први	Onsight	Na pogled

Макар принципно катеренето да е „екстремн“ спорт, в състезателната му спортна разновидност стриктното спазване на мерките за безопасност са абсолютно задължителни. Цялата екипировка е със специален международен стандарт, като дори всички състезатели са задължени да ползват само един конкретен възел при обвързването на възето със седалката, въпреки наличието на огромно количество други алпийски възли. В тази връзка трябва да се отбележи, че състезателите се катерят на (бг.) „долна“ или „горна“ *осигуровка* ((анг.) *belaying from below, top rope*). Както се вижда от таблицата, първата се предава и на четирите южнославянски езика по сходен начин – чрез домашен термин словосъчетание. Единствено в български обаче се използва съгласувано определение. Вторият се реализира различно, като в български и хърватски е запазен семантичният компонент ‘долу’, докато в сръбски и словенски се акцентира върху характера на процеса, който е динамичен.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Top rope	Горна осигуровка	Осигуравање одозго	Osiguravanje odozgo	Varovanje od zgoraj
Belaying from below	Долна осигуровка	Динамичко осигуравање	Osiguranje odozdo (s tla)	Dinamično varovanje

Отново различно в сравнение със сръбски, хърватски и словенски се предават на български и термините за осигурителните средства, използвани при боулдър катеренето – срв. (бг.) *дюшек (матрак)* и домашните (ср.) *доскочиште*, (хр.) *doskočište*, (слв.) *doskočište*, както и транслитери-

¹⁴ Отново трябва да се отбележи, че в хърватски функционират и термините *na pogled* и *kao prvi*.

раната (транскрибирана) заемка (бг.) *крашпад/крешпад* (макар да не се използва правилника, е разпространена и наложена) с домашните (ср.) *струњаџа*, (хр.) *strunjača*, (слв.) *blazina*.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Safety matting	Дюшек (матрак)	Доскочиште	Doskočište*	Doskočište
Crashpad*	Крашпад/крешпад*	Струњаџа	Strunjača	Blazina

При осигуряването в дисциплината „трудност“ се използва по-сложна система, в рамките на която има човек, който подава въже на състезателя и той сам се осигурява, включвайки/закачайки въжето в осигурителните точки по маршрута. Осигурителните точки се предават и в четирите славянски езика чрез термин словосъчетание в превод.

Те всъщност представляват текстилна примка с два различни вида карабинери, единият от които се закача за болтирани планки по катерачната стена. На сръбски, хърватски и словенски това се предава с еднолексемен термин, докато на български – описателно (макар разговорно да се използва и само *примка*), срв.: (ср.) *комплет*, (хр.) *komplet*, (слв.) *komplet*, (бг.) *примка майон и карабинер*. Текстилната част на сръбски¹⁵ се превежда с германизма *гуртна*, докато на български, хърватски и словенски се използват съответно еднолексемен и описателен термин словосъчетание със славянски корен – (бг.) *примка*, (хр.) *traka kompleta*, (слв.) *povezovalni trak*.

Терминът (анг.) *karabiner* в три от славянските езици се предава чрез същата чуждица, а само в словенски се използва домашна лексема – *впонка*. Специалният карабинер със заключване също се означава по един и същ начин в четирите славянски езика – чрез съставен термин с несъгласувано определение (един и същ израз за три от езиците), но на български се използва германизмът *муфа*, докато на сръбски и словенски – домашната лексема (ср.) *матица*, (слв.) *matica*. На хърватски, макар също да се използва *karabiner s maticom*, в правилника са регистрирани буквални съответствия на английските термини (*karabiner s navojem*, *karabiner zamozaključavajući*). Овалният карабинер тип (анг.) *Maillon rapide* се среща в различни реализации във всеки един от езиците, в който се споменава различна част от информацията за него, но единствено в сръбски се предава описателно като *мали карабинер*, докато в останалите три езика фигурира названието (бг.) *майон*, (хр.) *maillon*, (слв.) *majon*. За хърватски то е регистрирано от други текстове.

¹⁵ Същият термин се използва и на хърватски в катерачните среди.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Protection point	Осигурителна точка	Сигурносна тачка*	Zaštitna točka	Varovalna točka
Quick-link connector	Примка майон и карабинер	Комплет	Komplet	Komplet
Karabiner	Карабинер	Карабинер	Karabiner	Vponka
Karabiner (screwgate) (self-locking)	Карабинер с муфа	Карабинер с матицом	Karabiner s navojem Karabiner samozaključavajući	Vponka z matico
Maillon rapide*	Майон	Мали карабинер	Maillon ovalni karabiner*	Vponka Majon Rapid
Tape slings	Примка	Гуртна	Traka kompleta	Povezovalni trak

При катеренето в дисциплина „трудност“, на т.нар. долна осигуровка, се използват два възела за обвързване на въжето и седалката. Първият и напълно задължителен от тях носи метонимичното название (анг.) *figure 8 knot*, заради пълната си прилика с двойна преплетена цифра 8. Предава се по един и същ начин в четирите славянски езика, като в два от тях е маркиран и характеристиката на преплитането – чрез съгласувано определение в български и несъгласувано в хърватски. Въжето, което се използва, е специално динамично въже, което в правилника на IFSC се нарича ‘единично въже’ – (анг.) *single rope*, което просто се предава като ‘въже’ или ‘катерачно въже’ на словенски и хърватски.¹⁶

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Single rope	Въже	Уже	(Penjačko) Uže	Plezalna vrv
Figure 8 knot	Вплетена осмица	Осмица	Osmica (sa uplitanjem*)	Osmica
Safety knot	Контролен възел	Сигурносни чвор	Sigurnosni čvor	Varovalni vozел

При организацията на всяко състезание трябва да има подсигурени четири отделни зони, които са ясно дефинирани и разграничени в

¹⁶ Устройствата, които се ползват за осигуряване, са два типа – (анг.) *locking belay device* и *manual belay device* са предадени коректно само на хърватски (*automatske sprave za osiguravanje*, *ručne sprave za osiguravanje*) и словенски (*samozatezna varovala*, *nesamozatezna varovala*).

правилника на IFSC, както и в националните правилници. Т.нар. (анг.) *transit/ call zone* се предава най-еднотипно в четирите славянски езика – чрез буквален превод. В малко по-малка степен това важи за т.нар. (анг.) *isolation zone*, която се предава така само в трите западни южнославянски езика, докато на български (а донякъде и на хърватски) се използва общ термин за тази зона и т.нар. (анг.) *warm up area* – съставен термин с несъгласувано определение ((бг.) *зона за загрявка и изолация*). Последната на сръбски, хърватски и словенски с предава по сходен начин, като в сръбски (и в някои хърватски текстове) се прецизира, че тя представлява катерачна стена – (ср.) *стена за загревање*, (хр.) *stijena za zagrijavanje*. И последната – (анг.) *competition area* също се предава по сходен начин в трите западни южнославянски езика, като единствено думата за ‘пространство’ е преведено със ‘зона’ в сръбски и словенски (но функционира и в хърватски в съответствие с общата практика). В български се използва несъгласувано определение.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Warm up area	Зона за загрявка и изолация	Стена за загревање у изолационој зони	Izolacijska zona ili područje za zagrijavanje	Cona/prostor za ogrevanje
Isolation zone	Зона за загрявка и изолация	Изолациона зона	Izolacijska zona	Izolacijska cona
Call zone/ Transit zone	Транзитна зона	Транзитна зона	Tranzitna zona	Tranzitna cona
Competition area	Зона на състезанието	Такмичарска зона	Natjecateljsko područja (zona)	Tekmovalna cona

Едни от най-важните хора при организацията на състезания по спортно катерене са т.нар. (анг.) *routesetters*, които отговарят за подреждането на маршрутите, и по-точно за подреждането на хватките по катерачните стени. В трите западни южнославянски езика се използва сходен съставен термин, който денотира действието ‘поставяне’ на маршрутите. В български се използва друг, отправящ към съдийския екип – *съдия-откривател*, макар че в катерачния жаргон е разпространена чуждицата *рутсетър*. Същото наблюдение може да се направи и по отношение на термина, с който се назовава лицето, което осигурява катерачите в дисциплините „трудност“ и „скорост“. Докато на сръбски, хърватски и словенски се използва еднословен дериват от глагола ‘осигурявам’, то на български отново терминът отправя към екипа от съдии – *съдия по осигуровка*, макар в катерачните среди да се използва и думата *осигуровчик*.

При наименованията на главния съдия и съдийското жури и четирите славянски езика използват сходни стратегии за назоваването им. Известна разлика се появява отново при т.нар. (анг.) *route judges*, които в сръбски и хърватски се предават като ‘помощни съдии’ – (ср.) *помоћне судије*, (хр.) *помоћни suci*, докато на български и словенски се дава информация и за отговорностите им – (бг.) *съдия-арбитър на маршрута*, (слв.) *sodnik smeri*. Последното се използва и в хърватски – *sudac pojedinog smjera*.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
IFSC judge	Главен съдия	Главни судија	Glavni sudac	Glavni sodnik
Route judges	Съдия-арбитър на маршрута	Помоћне судије	Pomoćni suci (Sudac smjera)	Sodnik smeri
Jury	Жури	Судијски жири	Sudački žiri	Sodniška ekipa
Head routesetter	Съдия-откривател	Постављач смерова (смера)	Glavni postavljач smjera	Glavni postavljavec smeri
Belayer	Съдии по осигуровка	Осигуравалац	Osiguravatelj	Varovalec

Катерачната екипировка, необходима на състезателите, е минимална в сравнение с тази, необходима за т.нар. „аутдор“ катерене, както и в сравнение с други видове състезателно катерене, като леденото и *драй тулинг* (*dry tooling*). Специалните обувки, с които се катери състезателят, се наричат (анг.) *climbing shoes*, което на словенски се предава чрез буквален превод, на сръбски и хърватски с еднословен дериват, който обаче е омоним с думата за жена катерач в мн.ч. – (ср.) *пењачице*, (хр.) *penjačice*, докато на български се използва френската заемка *еспадрили*. Прахът, който се използва за по-добро сцепление на ръцете на английски се нарича просто ‘талк’ – *chalk*, докато в четирите славянски езика се прецизира, че става въпрос за *магнезий*. Торбичката, в която той се държи също се предава по един и същ начин чрез съставен термин с несъгласувано определение. Частта от екипировката, за която се закача въжето при катерене в дисциплините „скорост“ и „трудност“ на английски се нарича *harness*, което се превежда по един и същ начин в трите западни южнославянски езика – като ‘пояс’, докато на български е *седалка*. Частта от екипировката, която се ползва за предпазване на главата по време на катерене (и която не е задължителна в тези състезания) се нарича (анг.) *climbing helmet*. Той се предава по три различни начина – на български чрез френската заемка *каска*, на словенски чрез сложен термин с италианската заемка *čelada*, а на сръбски също със сложен термин

със старата немска заемка ‘шлем’ – *шлем*. Този термин се използва и в хърватски – *penjački šljem*, макар в правилника да е регистриран с италианската заемка *kaciga*.

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Climbing shoes	Еспадрили	Пењачице (патике-пењачице)	Penjačice	Plezalne čevlje
Chalk bag	Торбичка за магнезий	Врећница са магнезијумом	Vrećica za magnezij	Vrečka za magnezijo
Dry or liquid climbing chalk	Магнезий	Магнезијум	Magnezij (suhi ili tekući)	Magnezija
Harness	Седалка	Појас	Penjački pojas	Plezalni pas
Climbing helmet	Каска	Пењачки шлем	Penjačka kaciga	Plezalna čelada

Също така важно за провеждането на състезанието е уточняването на правилата и графика на протичането му, което се случва на т.нар. (анг.) *technical meeting*. Този термин е регистриран в три различни вариации в четирите останали правилника. Терминът (анг.) *technical incident*, с който се означава проблем, възпрепятстващ катеренето на състезателя, обаче се предава по един и същ начин със съответните словообразователни специфики. Относно ‘процедурата по оглед на маршрута’ – (анг.) *observation procedure* се наблюдава лексикално съвпадение при термините между словенски и български, от една страна, и сръбски и хърватски, от друга.¹⁷

Английски	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
Observation procedure	Оглед на маршрута	Посматрање смера	Promatranje smjera	Ogled smeri
Technical incident	Технически инцидент	Технички инцидент	Tehnički incident	Tehnični incident
Technical meeting	Техническа конференция	Технички састанак	Tehnički sastanak	Tehnični zbor

¹⁷ В българския, сръбския, хърватския и словенския правилник се предвижда и *зона (пространство в сръбския) за оглед на маршрута*, но такова не е разписано в правилника на IFSC.

Заклучение

Най-често термините в четирите славянски езика се формират чрез превод на английската терминология, но в отделни случаи се наблюдава и запазване на оригиналната лексика (в адаптиран или неадаптиран вид), а понякога двете решения функционират едновременно, водейки до развие на синонимия. Логично, сръбската и хърватската терминосистеми показват много висока степен на сходство, което е обяснимо с оглед на лексикалните, словообразователните и граматическите характеристики на двата езика. В отделни случаи обаче, основно на словообразователно равнище, хърватският е по-близък до словенския ((хр.) *umjetna stijena* – (слв.) *umetna stena*, (хр.) *izolacijska zona* – (слв.) *izolacijska cona*). Катерачната терминология в последния се откроява от тази в другите два западни южнославянски езика с малко по-висока степен на употреба на домашна лексика – (слв.) *balvansko plezanje*, *na pogled*, *vponka*, *povezovalni trak*. Сякаш в най-голяма степен различия се проявяват в българската терминология, в която присъстват най-много самобитни термини или пък заемки от други езици (срв. *трудност*, *скорост*, *маршрут*, *съдия-откривател*, *съдия-арбитър на маршрут*, *седалка*, *еспадрили*). Част от тях (*еспадрили*, *маршрут*, *каска*), при които се наблюдава терминологизация или ретерминологизация, свидетелстват за различни пътища на заемане. Тук е интересно да се отбележи и наличието на примери за различна концептуализация в названието на термини – (бг.) *седалка* : (ср.) *pojas*, (хр.) *pojas*, (слв.) *pas* за английското *harness*. Докато в трите западни южнославянски езика той се свързва с позиционирането около таза и кръста, то в български се възприема като средство, върху/в което (може да) се седи по време или след катеренето. Подобни наблюдения потвърждават плодотворността на определени аспекти на „експерименталния метод“ в терминологизацията (Ророва, 2011, pp. 74–76). В заключение може да се отбележи, че този сравнително нов и набиращ популярност спорт до голяма степен е развил собствена терминология в южнославянските езици, която не е задължително повлияна от английската. В някои нейни сегменти се забелязва взаимодействие със специализирания жаргон от сферата, който обаче със сигурност се намира под много по-силно английско влияние (срв. напр. *flash*, *on sight*). Естествено, наблюдава се и употребата на омонимия (както с други термини, така и с общоупотребими лексеми), породена от процеси на ретерминологизация и терминологизация (срв. напр. *седалка*, *pojas*, *pojas*, *pas*, *осигуряване*, *осигураване*, *osiguravanje*, *varovanje*). Като допълнение ще си позволя да отбележа, че настоящият текст очертава и някои перспективи за бъдещи изследвания – например с оглед на смесването на професионалния жаргон и терминологията, използвана в официалните правилници. Тази

сфера предоставя благодатно поле за различни изследвания върху терминологията, специализираната лексика и жаргона в другите видове и начини на катерене. Вниманието заслужават също така терминологията за назоваване на катерачния инвентар, различните техники и движения на катерене, но също и названията на разнообразните форми на релефа.

ЛИТЕРАТУРА

- МАНОЛОВА, Л. 1984. *Българска терминология*. София: Народна просвета.
- ПЕТКОВА, Е. 2010. Терминологизация, детерминологизация и ретерминологизация. В: *Многообразие в единството*. София: Издание на Съюза на учените в България, 50–55. ISSN 1314-0825.
- ПОПОВА, М. 2011. Когнитивна лингвистика и терминознание. В: *Многообразие в единството*. Кн. 2. София: Издание на Съюза на учените в България, 73–78. ISSN 1314-0825.

REFERENCES

- BUDINČIĆ, V. 2022. Alternative u procesu adaptacije engleske terminologije u srpskom jeziku na korpusu leksike borilačkih sportova. U: B. Mišić Ilić, Lopičić, V. (ur.). *Jezik, književnost, alternative*, Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, 297–313. ISBN 978-86-7379-589-8.
- MANOLOVA, L. 1984. *Balgarska terminologiya*. Sofiya: Narodna prosveta.
- PETKOVA, E. 2010. Terminologizatsiya, determinologizatsiya i reterminologizatsiya. V: *Mnogoobrazie v edinstvoto*. Sofiya: Izdanie na Sayuza na uchenite v Balgariya, 50–55. ISSN 1314-0825.
- POPOVA, M. 2011. Kognitivna lingvistika i terminoznanie. V: *Mnogoobrazie v edinstvoto*. Кн. 2. Sofiya: Izdanie na Sayuza na uchenite v Balgariya, 73–78. ISSN 1314-0825.

Assist. Prof. Martin Stefanov, PhD

ORCID: 0009-0008-8247-2314

Web of Science Researcher ID: JRW-8170-2023

Department of Slavic Linguistics

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: martin_stefanov@slav.uni-sofia.bg

e-mail: martin.stefanov17@gmail.com

ЕТИМОЛОГИЧНИ И СЕМАНТИЧНИ РАКУРСИ НА ДУМИТЕ ЗА *СРАМ* В БАЛКАНСКИТЕ ЕЗИЦИ

Даниел Томов
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ETYMOLOGICAL AND SEMANTIC PERSPECTIVES OF THE WORDS FOR *SHAME* IN THE BALKAN LANGUAGES

Daniel Tomov
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

This article examines the etymology and semantics of the words used to describe *shame* in Bulgarian, Romanian, Albanian and Greek. After the interpretive definition of the word in each of the Balkan languages, the existing etymological theories in linguistic science are systematized. Some of them have been analyzed with a view to Indo-European phonetics, and new hypotheses have been proposed for others. The focus of the study is the semantic development of words for *shame* in the languages of the Balkan Linguistic Union. On the basis of the analyses carried out, three main semantic models were derived, characteristic not only of the Balkan languages, but also of some languages that are external to the Balkans: mixing emotions - suffering, pain, horror > shame; ‘turn around, turn away, hide’ > ‘be ashamed, worry’ and ‘pink, red, ruddy’ > ‘ashamed’.

Key words: etymology, semantics, shame, Balkan languages

В статията се изследват етимология и семантика на думите, обозначаващи *стыд* в българския, румънския, албанския и гръцкия език. За по-пълно разглеждане на въпроса се привеждат примери от други славянски и романски езици. След обяснение на думата в всяка от балканските езици се систематизират съществуващите в лингвистическата наука етимологични теории. Някои от тях са анализирани с оглед на индоевропейската фонетика, а за някои са предложени нови хипотези. Акцентът е поставен на семантичното развитие на думите, обозначаващи *стыд* в езиците, принадлежащи към балканския езиков съюз (БЭС). На основа на проведен анализ са изведени три основни семантични модели, които са характерни не само за балканските езици, но и за някои езици, външни по отношение на БЭС: смесване на емоции – ‘страдание, бол, ужас’ > ‘стыд’; ‘кръгване, поворачиване, скриване’ > ‘стыдно, неловко’ и ‘розов, червен, румяв’ > ‘стыдно’.

Срамът е една от проявите на нравствено самосъзнание на личността. Морално чувство, в което човекът изразява осъждане на своите действия, мотиви и морални качества. Личността или самостоятелно осъзнава безнравствеността на постъпките си, или под въздействието на околните (Drobnicki, 1974, pp. 358–359).

В индоевропейските езици думите, с които се назовава емоцията *срам*, биха могли да се обвържат с други душевни състояния, които отразяват психическото състояние на човека, като например: безчестие, позор, унижение, срв. гр. *αἰσχος* ‘позор, безчестие’, рум. *rușine* ‘срам’, но и ‘подигравка, обида’, ‘безчестие, позор, унижение’, алб. *poshtërim* ‘срам’, ‘позор’, бълг. *сван* ‘стеснение, неудобство’. Старогръцката лексема *αἰδώς* носи значенията ‘срам’, ‘почитание, благоговение’ и ‘скромност’, от които новогр. *αἰδώς* запазва само последното.

Важно е да се отбележи, че някои от лексемите, с които се назовава срамът в индоевропейските езици, могат да имат и положителен смисъл. Така например, подобно на гр. *αἰδώς*, рум. *rușine* би могло да се използва и със значение на ‘скромност, сдържаност’. Очевидно е, че чувството за срам и стеснение граничи с тези на уважение, почит или скромност, а това е отразено в историята на думите.

В редица езици емоцията е свързана етимологически с физиологичното ѝ проявление върху човешкия организъм, а именно изчервяването (Buck, 1949, p. 1141).

Дефиниция и етимология

1. Български език

1.1. срам

Тълковният речник на българския език представя по следния начин семантичната структура на думата *срам*: 1. ‘Мъчително недоволство от нередна постъпка’, 2; ‘Чувство на стеснение пред непознати; сван; 3. ‘Осъдително действие, което предизвиква неодобрение и порицание’ (BTR, 2012, pp. 609–610). Във фигуративен смисъл лексемата може да означава позор, безчестие, излагане, срамота, резил, скандал, маскарлък (RBE).

Формите в славянските езици се извеждат от праслав. **sormъ* (BER VII, 2010, pp. 408–409).

Праславянската форма е добре засвидетелствана, срв. руск. *с́рам* ‘срам’, укр. *с́ром* ‘срам’, белорус. *с́рам* ‘срам’, пол. *srom* ‘срам’, доллуж. *srom* ‘срам’, словен. *srâm* ‘срам’, срхр. *spâm* ‘срам’ (FJeSRJa, 1971, p. 572). За произхода на праславянската форма **sormъ* не са предложени сигурни хипотези.

Славянските думи са сродни със стисл. *harmr* ‘грижа, раздразнение, обида, мъка, тъга, досада, огорчение’, стангл. *hearm* ‘мъка, тъга, болка, вреда, щета’, стсакс. *harm* ‘болка, огорчение, оскърбление’, ср-долнем. *harm* ‘болка’, ствиснем. *harm, haram* ‘мъка, скръб, страдание, оскърбление, обида’, авест. *fšarəta* ‘притеснение’, перс. *šarm* ‘притеснение’ (BER VII, 2010, pp. 408–409; FJeSRJa, 1971, p. 572).

Тези форми се извеждат от индоевропейския корен **kormo-* ‘страдание, болка’, от който произлиза и латв. *sērmelis* ‘ужас, безпокойство’ (BER VII, 2010, pp. 408–409; IEW, 1959, p. 615). Предложената етимология е добре обоснована от семантична и фонетична гледна точка. Прави впечатление, че сродните думи от посочените езици изразяват различни емоционални състояния, като изходната семантика е свързана най-вероятно със страданието и скръбта. Бихме могли да предположим връзката на страданието и притеснението като проява на срама върху вътрешния свят на човека.

1.2. свян

В РБЕ тази дума е представена със следните значения: ‘чувство на стеснение, неудобство пред другите’, ‘срам’. Това съществително е поствербална формация от глагола *свеня се* ‘изпитвам свян, срам’ от стб. **свѣнѣтъ сѧ* ‘отстранявам се’ (заето в руск. цслав.), производно от стб. *свѣнѣ* ‘освен, вѣн от, встрани от’ с възможен семантичен развой ‘отстранявам се, стоя настрана’ > ‘стеснявам се, срамувам се’ (RBE; BER VI, 2012, p. 540; FJeSRJa, 1971, p. 572).

В основата на този семантичен модел е заложена идеята, че засрамееният човек се дистанцира от другите хора, крие истинската си същност, отдръпва се от връзките си и пази тайни. С подобна семантична история са лексемите *стеснение* ‘прен. чувство на неудобство, неловкост, отсъствие на непринуденост; притеснение’ и *смушение* ‘стеснение, безпокойство’ (RBE).

**Таблица на първоначалните значения на думите
за *срам* в български език**

смесване на основни емоционални състояния: страдание, болка, ужас	отстранявам се, стоя настрана
срам от ие. корен <i>*kormo-</i> ‘страдание, болка, ужас’	свян от стб. <i>свѣнѣтъ сѧ</i> ‘отстранявам се’

2. Румънски език

2.1. ruşine

В DEX думата *ruşine* е обяснена със значение ‘чувство на безпокойство, предизвикано от неуспех или грешка’, ‘срам, позор’, ‘обида’, ‘безчестие’. Макар и по-рядко, румънската форма се употребява и с положително значение ‘уважение, респект, скромност’ (DEX).

Формата се сближава с лат. *roseus* ‘румен, розов, червен’, което е адекватен дериват от лат. *rosa* ‘роза’ и суфикса *eus* (DEX, DELR, 2007, р. 674). Глаголът *a ruşina* ‘срамувам се’ се извежда от формата *a roşi* ‘червя’. Други хипотези свързват *ruşine* с лат. **rosinus* ‘с цвят на трендафил’ (DEX, DELR, 2007, р. 674).

Още една възможност за произхода на тези форми е да бъдат възведени към лат. *russus* (рядко срещано) ‘червен, червеникаво-кафяв’, което възхожда към ие. корен **h₁rewd^h-* ‘червен’ (DELR, 2007, р. 670).

Която и от предложените етимологии да приемем за вярна, можем да допуснем, че в основата на рум. *ruşine* е заложена асоциативната връзка ‘червен – смушение, срам, дискомфорт’. Червеният цвят се свързва с една чисто физиологична реакция на организма – изчервяване от смушение или срам. Едновременно с това маркира и психологическа реакция, породена от асоциациите за нещо срамно, неприлично, недостойно, безнравствено. Подобен семантичен развой имат бълг. *червя се* ‘ставам червен от срам’, гр. *κοκκινίζω* ‘почервенявам от гняв, но и от срам’, алб. *kuq* ‘червя’, но и фигуративно значение ‘с нисък морал, посрамвам’ (Marku, 2014, р. 40). Израз с подобна семантика може да се открие и в сърбохърватски *поцрвенети* (*зацрвенети се*) *од стида* ‘ставам червен от срам’.

Важно е да се отбележи, че в останалите романски езици думите, с които се назовава срамът, споделят семантичния развой ‘почитам, изпитвам страхопочитание, страхувам се’ > ‘срамувам се’, срв. итал. *vergogna* ‘срам’, стфр. *vergonde*, фр. *vergogne* ‘срам’, исп. *vergüenza* ‘срам’, лат. *vereor* ‘изпитвам религиозен страх’ от лат. *verecundia* ‘скромност, страх, срам’ (DEO).

2.2. jenă

В DEX думата *jenă* е обяснена със значение ‘усещане за притеснителност, стеснителност, тежка ситуация, объркване’ (DEX).

В DELR етимологията ѝ е изведена от фр. *gêne* ‘затруднение, притеснение, досада, объркване’ (DELR, 2007, р. 443). Произходът на фр. *gêne* е неясен. Най-вероятно се извежда от стфр. *gehir* ‘признавам’ през франкс. **jehjan* ‘казвам, признавам’ (без сигурна етимология) (DAALF, 1988, р. 857).

Подобен семантичен преход е заложен и в албанската дума *dhunë* ‘използване на психически или физически натиск над някого, за да извърши нещо против волята си’, прен. ‘срам, безчестие, обида’. Етимологията на думата не е ясна, но най-вероятно тя се извежда от протоалбански **edunti* или *odunti* със значение ‘мъка’ от ие. *h₂ed-* ‘ям’, свързано със стгр. *ὀδύνη* ‘мъка, болка, тъга’ и стинд. *dū* – ‘болка, страдание’. Семантичният развой от значението ‘ям’ може да се разглежда метафорично, като резултат от дълбоката мъка, която разяжда вътрешно индивида и го изтощава (AED, 1998, p. 84; AE, 1977, pp. 163–164; ANEG, 2002, p. 1236).

**Таблица на първоначалните значения на думите
за *срам* в румънски език**

розов, румен, червен	смесване на основни емоционални състояния: изтезание, затруднение, притеснение
rușine от а <i>roși</i> ‘червя’; от лат. <i>roseus</i> ‘румен, розов, червен’, или <i>*rosīnus</i> ‘с цвят на трендафил’; от лат. <i>russus</i> (рядко) ‘червен, червеникаво-кафяв’.	jenă от фр. <i>gêne</i> ‘затруднение, притеснение, досада, объркване’

3. Гръцки/Албански език

3.1. ντροπή, turp

Гръцката дума *ντροπή* ‘срам’, ‘свенливост’ произлиза от стгр. *ἐντροπή* ‘обръщане’ от глагола *ἐντρέπω* ‘обръщам’, но и с фигуративно значение ‘посрамам, позоря’. Формите се развиват от ие. корен **trep-* ‘обръщам се, навеждам се, скривам се’, срв. стинд. *trápate* ‘срамувам се’ (ANEG, 2002, pp. 1204, 1449; IEW, 1959, pp. 1059–1060).

С подобен семантичен развой е албанското *turp* ‘срам’, ‘чувство, което ни обзема, когато направим нещо незаконно, нечестно, когато грешим’, ‘незаконна постъпка, която ни кара да се срамуваме’ (FGSS). Лексемата е заета в албански език от лат. *turpis* ‘отблъскващ, отвращаващ’, което възхожда към същия индоевропейски корен, който посочихме за гръцкото *ντροπή*.

В семантичния развой на анализираните форми е заложено разбирането, че срамът е чувство, което кара човек да се скрие, загърби, обърне.

3.2. αἰδώς

В Тълковния речник на новогръцки език на Г. Бабиниотис за тази лексема е посочено следното значение: ‘чувство на срам, което е породено от нарушаването на морални или социални норми’; ‘срамежливост, стеснителност’ (ΛΝΕΓ, 2002, р. 86).

Старогръцката дума αἰδώς има значение на ‘почитание, почит, страхопочитание; уважение; скромност’, а глаголът αἰδέομαι ‘почитам, уважавам; свеня се, срамувам се; страхувам се’ (EDG, 2010, р. 35). Традиционното обяснение свързва тези форми със стинд. *īd* ‘похвала’, гот. *aistan* ‘почитам, уважавам’, ствиснем. *ēra*, средновиснем. *ehre* ‘чест’ от ие. **h₂eysd-* (Buck, 1949, р. 1141; IEW 16, ΛΝΕΓ, 2002, р. 86).

Сравнителна таблица на първоначалните значения на думите за *срам* в албански и гръцки език

обръщам се, свивам се, скривам се	почитание, уважение, скромност
ντροπή от стр. <i>ἐντροπή</i> ‘обръщане’ от глагола <i>ἐντρέπω</i> ‘обръщам’, но и с фигуративно значение ‘посрамявам, позоря’, което се свързва с ие. корен *<i>trep-</i> ‘обръщам се, навеждам се, свивам се’ алб. turp заека от лат. <i>turpis</i> ‘отблъскващ, отвращаващ’, което възхожда към ие. корен *<i>trep-</i> ‘обръщам се, навеждам се, скривам се’.	αἰδώς от стр. <i>αἰδώς</i> ‘почитание, уважение, скромност’, стр. <i>αἰδέομαι</i> ‘почитам, уважавам’, ‘срамувам се’

Изводи

Направеният анализ ни дава основание да изведем три основни модела на семантична еволюция на думите, назоваващи емоцията *срам* в балканските езици:

- 1) **Смесване на основни емоции: страдание, болка, ужас > ‘срам’.** Този семантичен преход е регистриран в думи, с които се назовава *срамът* в български, албански и румънски език.
- 2) **‘Завъртам се, обръщам се, скривам се’ > ‘срамувам се, при-теснявам се’.** Както първият, така и този тип семантична тран-

сформация на думите за срам е добре засвидетелстван в езиците от БЕС. Изведеният преход не е изолиран само за балканските езици, а се среща и в много други езици. От анализираният езици единствено в румънския не е посочена лексема с подобен развой.

- 3) **‘Червен, розов, румен’ > ‘засрамен’**. От семантична гледна точка е важно да се отбележи асоциативната връзка на червения цвят със срама в румънски, гръцки, български и албански език.
- 4) В текста е изведен семантичният модел **‘почитам, уважавам’ > ‘срамувам се’**, който е в основата на гръцката лексема *αἰδώς*.

Важно е да се обърне внимание на разширяването на семантичния обем на някои балкански лексеми, с които се назовава емоцията *срам*. Например бълг. *срам* назовава две различни душевни състояния: 1. ‘Неприятно, мъчително чувство, породено от съзнанието за извършена лоша, неприлична постъпка’, съпоставимо с рум. *rușine*, алб. *turp* и гр. *ντροπή*; 2. ‘Чувство на смущение, на стеснение пред някого’; *сван* – съпоставимо с рум. *jenă*, гр. *ντροπή*. Румънската форма *rușine* и гр. *αἰδώς* имат сходна допълнителна дистрибуция и могат да означават почитание, уважение и скромност, докато алб. *dhunë* и рум. *jenă* се използват с допълнително значение ‘обида, унижение’.

Бихме могли да обобщим, че според балканските народи срамът е чувство, вследствие на което индивидът желае да се завърти или обърне, да се скрие от другите. В резултат на силната емоция засраменият почервява. Тази представа не е характерна само за народопсихологията на балканския човек, а се открива и при много други народи, за което свидетелстват и примерите от индоевропейските езици.

Сравнителна таблица на първоначалните значения на думите за *срам* в балканските езици

	български	румънски	албански	гръцки
обръщам се, свивам се, скривам се	сван		turp	ντροπή
розов, румен, червен		rușine		
смесване на основни емоции: страдание, болка, ужас	срам	jenă	dhunë	
почит, уважение, скромност				αἰδώς

ЛИТЕРАТУРА

- БЕР: *Български етимологичен речник*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, т. V, 1996, 476–477; т. VI, 2002, 566; т. VII, 2010, 408–409.
- ДРОБНИЦКИ, О., Г. КОН, И. СЕМЬОНОВИЧ, 1974. *Речник по етика*. София: Партиздат, 1974, 358–359.
- МАРКУ, Х., 2014. Червеното като фрагмент от лингвоцветовата картина на света. – В: *Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie*, № 3, 2014, 34 – 42.
- БТР: РАДЕВА, В., 2012. *Български тълковен речник*. София: изд. „Изток-Запад“, 2012, 458; 609– 610.
- РБЕ: *Речник на българския език*. URL: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D1%81%D0%B2%D1%8F%D0%BD/> [Accessed 20.11.2024].
- ФЭСРЯ: ФАСМЕР, М., 1971. *Этимологический словарь русского языка*. Москва: Прогрес, 1971. URL: <https://lexicography.online/etymology/vasmer/> [Accessed 22.04.2024].

REFERENCES

- AED: OREL, V., 1998. *Albanian etymological dictionary*. Leiden-Boston-Koln: Brill, 1998, 84, 469.
- BUCK, C., DARLING, 1949. *A dictionary of selected synonyms in the principal indo-european languages*. Chicago. The University Chicago Press, 1949, 1141. Available from: <https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:EU:70b95f3d-9e80-480c-942d-07c3b062498c> [Accessed 13.11.2024].
- BER: *Balgarski etimologichen rechnik*. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, t. V, 1996, 476 – 477; t. VI, 2002, 566; t. VII, 2010, 408 – 409.
- DAALF: ROBERT, P., 2007. *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Paris, Le Robert, 1988, 857.
- DELR: CIORĂNESCU, A., 2007. *Dicționarul etimologic al limbii române*. București: Editura Saeculum I. O., 2007, 443, 674.
- DEO: *Dizionario etimologico online*. Available from: <https://www.etimo.it/> [Accessed 24.04.2024].
- DEX: *Dicționarul explicativ al limbii române*. Available from: <https://dex.ro/> [Accessed 24.04.2024].
- DROBNITSKI, O. G., KON, I. SEMYONOVICH, 1974. *Rechnik po etika*. Sofia: Partizdat, 1974, 358–359.
- EA: DEMIRAJ, B., 1997. *Albanische etymologien*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi., 1997, 163–164.
- EDLL: DE VAAN, M., 2008. *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Leiden - Boston: Brill, 527, 635.
- EDG: BEEKES, R., 2010. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden - Boston: Brill, 35. Available from: https://archive.org/details/etymological-dictionary-of-greek_202306/mode/2up [Accessed 17.02.2025].
- IEW: POKORNY, J., 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern-Munich: French & European Publications, 1959. Available from: <https://indogermanisch.org/>

- pokorny-etymologisches-woerterbuch/index.htm [Accessed 24.04.2024].
- FJeSRJa: FASMER, M., 1971. *Jetimologicheski slovar' ruskogo jazyka*. Moskva: Progres. Available from: <https://lexicography.online/etymology/vasmer/> [Accessed 22.04.2024].
- FGSS: *Fjalori i gjuhës shqipe së sotme*. Available from: <http://www.fjalori.shkenca.org/> [Accessed 24.04.2024].
- LIDDELL H. G., SCOTT, R., 1889. *An Intermediate Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1889. Available from: [https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0058:entry=r\(o\)/don](https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0058:entry=r(o)/don) [Accessed 15.11.2024].
- ΛΝΕΓ: ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, Γ., 2002. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 2002, 86, 94, 1204, 1236.
- MARKU, H., 2014. Chervenoto kato fragment ot lingvotsvetovata kartina na sveta. – *Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie*, № 3, 2014, 34 – 42.
- BTR: RADEVA, V., 2012. *Balgarski talkoven rechnik*. Sofia: izd. „Iztok-Zapad“, 2012, 458; 609 – 610.
- RBE: *Rechnik na balgarskia ezik*. URL: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D1%81%D0%B2%D1%8F%D0%BD/> [Accessed 20.11.2024].

Assist. Prof. Daniel Tomov, PhD
 Department of Romance Studies
 Sofia University “St. Kliment Ohridski”
 Sofia, Bulgaria
 e-mail: djtomov@uni-sofia.bg

ЛИНГВИСТИЧНА ГЕОГРАФИЯ И ДИАЛЕКТОЛОГИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК

Дарина Младенова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

LINGUISTIC GEOGRAPHY AND DIALECTOLOGY IN THE TWENTY-FIRST CENTURY

Darina Mladenova
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

This article not only presents and analyzes the edited volume “From Traditional to Interactive Linguistic Geography: Tributes to Professor Stoyko Stoykov (1912–1969) on His One Hundred and Tenth Birthday”, which contains the proceedings of a homonymous 2021 international scholarly conference, but also engages in a constructive dialogue with it. Some papers hold significant value in terms of their methodology, as they either deal with the chronological stratification of areas on a linguistic map, the new horizons which online polling has opened for dialectological research, the use of dialect corpora for the study of linguistic change, or survey the applications of the areal method in Slavic ethno-linguistics. Others report on the outcomes of empirical research, sometimes conducted through the prism of perceptual dialectology, ethnolinguistics, or etymology. Yet another group of papers present various projects in linguistic geography and dialectology, some of them focusing on the possibilities of digital linguistic mapping and interactive linguistic geography.

Key words: linguistic geography; mapping; interpretation of linguistic maps; dialectology; Bulgarian dialects; Romanian dialects; Albanian dialects; Slavic dialects

Статья представляет, анализирует и вступает в диалог со сборником «От традиционной к интерактивной лингвогеографии. Сборник в честь 110-летия со дня рождения проф. Ст. Стойкова (1912–1969)» (2021), содержащим доклады одноименной международной научной конференции. Некоторые из текстов, вошедших в сборник, имеют методологическую значимость, так как посвящены хронологической стратификации ареалов лингвистической карты, возможностям интернет-опроса в диалектологических исследованиях, использованию диалектного корпуса для изучения языковых изменений или дают обзор применения ареального метода в славянской этнолингвистике. Другие тексты предлагают конкретный анализ, иногда сквозь призму пер-

цептивной диалектологии, этнолингвистики или этимологии. Третьи рассматривают разнообразные лингвогеографические и диалектологические проекты, причем часть из них сфокусирована на возможностях цифровых лингвистических карт и интерактивной лингвистической географии.

Задачата на статията е да представи и анализира сборника *От традиционна към интерактивна лингвогеография. Сборник в чест на сто и десетата годишнина от рождението на проф. Ст. Стойков (1912–1969)* (Antonova-Vasileva et al., 2021) и да влезе в диалог с някои от текстовете в сборника, който събира на едно място приноси с по-методологическа насоченост и конкретни анализи и представя текущи лингвогеографски и диалектоложки проекти.

Сборникът съдържа докладите от международната научна конференция *От традиционна към интерактивна лингвогеография*, организирана на 28 и 29 април 2021 в рамките на финансирания от Фонд „Научни изследвания“ проект „Лингвогеографско изследване на взаимовръзката между българската и европейската диалектна лексика“ и посветена на 110-та годишнина от рождението на основателя на българската лингвистична география проф. Ст. Стойков. В книгата, чийто отговорен редактор е Лучия Антонова-Василева и членове на редакционната колегия са Славка Керемидчиева, Ана Кочева и Илияна Гаравалова, са поместени 19 статии (и 4 резюмета на участници в конференцията, които не са предали текстовете си за печат), написани на английски, български, полски, руски, словенски и френски от учени от Албания, България, Косово, Полша, Румъния, Русия, Словения, Украйна и Хърватия. Прави впечатление, че единственият добре представен научен център в България е Институтът за български език, което не отговаря на очакването конференция, посветена на светлата памет на проф. Стойко Стойков, да се превърне в научен форум, който представя цялата палитра на диалектоложките изследвания в България и обединява диалектолозите от различни научни институции в България.

Отправна точка за Николае Сараманду (Nicolae Saramandu) от Института по лингвистика „Йоргу Йордан – Александру Росети“ към Румънската академия на науките и от Букурещкия университет в статията му *Emprunts latino-romans et roumains dans la langue bulgare* (9–21) е лингвогеографската студия на Максим Младенов „Ареална характеристика на романски елементи в българските диалекти“, като стремежът на автора е да предложи решение на посочената от Младенов трудност в разграничаването на раннолатинските (балканолатински) и по-късните румънски заемки. Сараманду се опира на картите на Младенов за 14 романски заемки: общославянските *гън'а*, *гънк'а* ‘ямурлук’ и *матор* ‘стар, възрастен, зрял’, южнославянските *чутура*, *кutel* и *кофтòр* с ва-

риант *копѣр*, и срещащите се само в български *ба̀ур* ‘охлюв’, *ка̀пѣстра* ‘юлар, поводник’, *ко̀ла̀стра* ‘първоиздоено мляко’, *ку̀ру̀на* ‘рамка на тъкачен стан’, *пѐтура* ‘кора за баница’, *ско̀мен* ‘стол на волска кола’, *спѣ̀за* ‘нагорещена пепел с жар’, *ту̀рта* ‘пресен безквасен хляб’, *ту̀фа* ‘храст, група растения, израсли на едно място’. Той коментира картите, като описва разпространението на заемката, предлага етимологична справка за произхода на думата, без да представя дискусиите и мненията за неромански произход на съответната заемка и понякога привежда фонетични или по-рядко ареални аргументи за хронологията ѝ. Текстът изглежда е извадка от по-голямо изследване, което би могло да обясни, от една страна, това, че в заключението се разпределят по хронологични пластове много повече от 14-те заемки, разглеждани в текста на статията, а от друга страна, че в библиографията на края на статията съкращенията на някои от използваните изследвания не са развързани, а други изследвания са цитирани неточно, напр. лингвогеографската студия на Младенов се цитира не по първата ѝ публикация от 1987 г. в „Die slawischen Sprachen“, както се твърди, а по тома му с избрани статии (Mladenov, 2008a) и от този том е включена и коментирана и карта № 40, която е част от друга статия на Младенов, посветена на ареалната характеристика на гръцките заемки в българските диалекти (Mladenov, 2008b). Какви са критериите, които според Сараманду може да се използват, за да се разграничат по-късните румънски заемки от по-ранните (балкано)-латински заемки, не е казано експлицитно, но може да се заключи от структурата на изложението и особено от разпределението на заемките по хронологични пластове в заключението. Бихме могли да формулираме критериите за хронологическа стратификация на романските заемки в българските диалекти, до които достига Сараманду, по следния начин: (1) ако една заемка е заета само в българските диалекти и съответната дума присъства в румънските диалекти, тя идва от румънски. (2) Ако е разпространена по-широко – в южнославянските езици или е общославянска – и е налична в румънските диалекти, може да се мисли за стара латинска заемка в българските диалекти евентуално с румънско посредничество. (3) Ако ли е общославянска или южнославянска и отсъства в румънски, става дума за стара латинска заемка. Може да се очаква тези критерии да имат някакво ареално изражение в българския диалектен континуум, но въпросът не е разработен в статията на Сараманду и остава отворен.

Статията на Татяна Вендина от Института за славистични изследвания към Руската академия на науките (Москва, Русия) *От традиционной лингвогеографии к интерпретационной* (22–31) се занимава с изключително актуалния за лингвистичната география проблем за интерпретацията на лингвистичната карта, който виждам като преход от

лингвистична география към ареална лингвистика (срв. Mladenova, D. 2024, където се предлага и един възможен път за решението му). Вендина обосновава необходимостта картите от различните публикувани до момента томове на Общославянския лингвистичен атлас (OLA) да бъдат анализирани и теоретически осмислени, което би позволило те да бъдат включени в инструментариума на сравнително-историческите и етимологичните изследвания. Вендина смята, че рекартографирането на данните на Атласа е най-плодотворният – а според мен единственият – начин картите на Атласа да бъдат поетапно прочетени, наличните на тях ареали да бъдат групирани и така да се стигне до изясняването на типологията на ареалите. Основният въпрос, на който статията на Вендина се стреми да отговори, е какви критерии са надеждни, необходими и достатъчни за хронологическата стратификация на присъстващите на картите на ОЛА ареали. Впрочем на това място не е излишно да припомним, че и ареалните норми на Матео Бартоли, които също се опитват да интерпретират наблюдаваните ареали диахронно, са се родили в резултат на наблюдения върху една езикова група, в случая романската група. Вендина разделя критериите за хронологическата стратификация на ареалите от ОЛА на формално-картографски и собствено лингвистични и изтъква необходимостта те да се прилагат заедно. Формално-картографски критерии са степента на плътност на ареала, т.е. дали той е компактен или некомпактен, и неговата топографска характеристика, под което се разбира къде е разположен съответният ареал, напр. дали той е общославянски или се открива в част от славянските диалекти. Сред лингвистичните критерии са: дали основата на съответните кореспондиращи си лексеми (т.е. хетероними) е производна или непроизводна; дали са налице и къде са разпространени производни от съответните корени; има ли в съответния ареал конкуренция с друга лексема; дали значението на съответните хетероними е пряко или преносно; дали диалектното противопоставяне е двучленно или многочленно; дали има много или малко примери за съответните ареални съответствия. Вендина избира в тази статия да се спре на компактните ареали на картите на ОЛА и обособява няколко типа ареали и дава примери за тях: (1) Общославянски ареал, който плътно покрива цяла Славия. В този случай думата обикновено е непроизводна и има индоевропейски съответствия. Този тип ареал илюстрира праславянски езикови отношения. (2) Ареал, който покрива източно- и западнославянските диалекти и се отнася към късната праславянска епоха, когато южнославянските диалекти вече са се отделили от севернославянските. В този тип ареал често се наблюдават диминутиви или думи без надеждни индоевропейски съответствия, което показва иновативния му характер. (3) Ареал, който покрива плътно източно- и южнославянските диалекти и се характеризира с прасла-

вянски диалектизми обикновено с индоевропейски съответствия; (4) Източнославянски ареал, който се е формирал преди разпадането на източнославянското езиково единство; (5) Ареали, които характеризират един от славянските езици и съответно са най-късни, свързани са със собствената история на съответния славянски език.

В своя текст *Wariantywność gwarowych wykładników genetywu na podstawie badań korpusowych* (32–42) Хелена Грохола-Щепа-нек (Helena Grochola-Szczepanek) от Института за полски език към Полската академия на науките в Краков разглежда въз основа на електронен корпус на текстове от южните полски диалекти от областта Spisz до границата със Словакия в каква степен говорите пазят архаични генитивни окончания и как факторите възраст, пол и образование влияят върху разпределението на окончанията в речта на информаторите. Един от важните изводи е, че архаичните генитивни окончания се пазят най-добре, макар и не напълно последователно, сред най-възрастните информатори и че с намаляването на възрастта на информатора намалява и употребата им под влияние на интерференцията с книжовния език. Други наблюдения са, че жените са по-склонни от мъжете да употребяват диалектните форми и че разгледаните архаични диалектни генитивни окончания отстъпват пред техните общополски съответствия с различна скорост.

В своя текст *Dialectal phenomena in Northwestern Kosovo* (43–49), който се нуждае от сериозно езиково редактиране, за да бъде по-четивен, Юлка Имери (Yllka Imeri) от Университета „Фехми Агани“ в Джаковица, Косово представя съвсем накратко, без да ги придружи с анализ, някои фонологични и фонетични особености на албанската реч в град Печ в северозападната част на Косово: противопоставянето на дълга и кратка гласна *i*, варирането на гласни или на съгласни в една и съща дума и употребата на консонантните съчетания *nd* и *mb*, които неясно защо са интерпретирани в текста на статията като морфологично явление.

Статията на Красимира Алексова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) *Идентификатори на българския езиков Изток и българския езиков Запад според перцепцията на съвременните българи* (49–63) е разработена в линията на перцептивната диалектология и перцептивната социолингвистика. Въз основа на национално представителна анкета сред 2018 пълнолетни българи се проучва възприятието на 12 некодифицирани явления в устната комуникация от гледище на *правилно / неправилно, западнобългарско / източнобългарско* и *звучи добре / не звучи добре*, като статията се фокусира върху отговорите, свързани със западнобългарския или източнобългарския характер на съответните явления. Анализът показва, че идентификаторите на българския езиков Запад са „скането“ (*бел, голем, хлеб; бехме, живехме, вървехме*) и пре-

метът на ударението в аорист и аористни причастия (*говорѣх, говорѣл, направѣх, направѣл*), а идентификаторите на българския езиков Изток са редукцията на неударено *е* в *и*, смекчаването на съгласни пред предни гласни (*Н'ѣ д'ит'ѣту ни нѣши*) и генерализираните винителни форми при съществителни от ж. р. с ударение върху окончанието (*главъ, главѣтъ, рѣкъ, рѣкътъ*). Анализът би спечелил от представянето, най-добре чрез карти, на разпространението на избраните езикови явления, което е възможно за голяма част от тях, тъй като те са включени в програмата на Българския диалектен атлас. Това обаче не е било направено заради ограниченията в обема на статията. Под източнобългарско или западнобългарско явление Алексова разбира явление, чийто диалектен ареал съвпада с източните или западните говори, както те се разделят според основната ятова изоглоса. Съответно тя смята, че разпространението на генерализираните винителни форми за ж. р. от типа *главъ, главѣтъ, рѣкъ, рѣкътъ* „не следва основната диалектна делитба“ (с. 58), т.е. според нейното разбиране за източнобългарско явление в случая няма съвпадение на оценките на респондентите с реалното диалектно разпространение. Същия тип разсъждение срещаме и по отношение на аористната тематична гласна *-а-* / *-ъ-* при глаголи от I спрежение, I разред (*чѣтах, отѣдах, донѣсахте, дадахте*) (с. 59), може би за определителния член *-тъ* при съществителните от ж. р., завършващи на съгласна (*радостъ, песентъ, мисълтъ*) (с. 58) и за идентифицирания от респондентите като западнобългарско явление предмет на ударението в аористни глаголни форми и аористни причастия (*говорѣх, говорѣл, направѣх, направѣл*). Смятам обаче, че за целите на едно такова изследване, което се фокусира върху най-общото възприятие на дадена езикова особеност като източно- или западнобългарска, за източно- / западнобългарско явление трябва да се приеме всяко явление, чийто ареал напълно или в голямата си част съвпада със или пък е част от ареала на източно- / западнобългарските говори, т.е. при едно такова разбиране като източно- / западнобългарско явление ще се интерпретира и явление, чийто ареал е по-малък от ареала на източно- / западнобългарските говори, и явление, чийто ареал надхвърля ареала на източно- / западнобългарските говори. Според едно такова разбиране формите от типа *главъ, рѣкъ, главѣтъ, рѣкътъ* (BDA 1: 137, 138; 2: 117; 3: 115, 116; 4: 141, 143) са без съмнение източнобългарски, въпреки че, от една страна, ареалът им не обхваща пирдопския, подбалканския, тетевенския, еркечкия и част от родопските говори, които също генерализират винителната форма, но рефлексът на голямата носовка в тях е друг, а от друга страна, в ареала им се включва и белослатинско-плевенският говор, който е западнобългарски говор, част от северозападните говори. Формите от типа *чѣтах, отѣдах* също са източнобългарски, макар ареалът им да обхваща само източната част

от източнобългарските диалекти – рупски, подбалкански и мизийски говори (вж. BDA 1: 180; 2: 192; 3: 207; BDA-OT IV: M 127). Форми като *радостъ*, *песентъ*, *мисълтъ* също са източнобългарски, въпреки изключването на пирдопския говор и родопските говори от ареала им поради различен рефлекс на голямата носовка и включването в ареала им на северозападните говори, които са западнобългарски по тип (BDA 1: 156; 2: 173; 3: 172; 4: 227). А пък формите от типа *говорѝх*, *говорѝл*, *направѝх*, *направѝл* са западнобългарски, въпреки че от една страна, ареалът се разширява на изток и обхваща и някои от най-западните източни говори, от друга страна, в него не се включват част от говорите в Македония, и от трета страна, при префигираните глаголи ареалът е по-малък и не включва северозападните говори (BDA 1: 127, 133; 3: 149, 151; 4: 195, 196, 197, 198, 200, 201; BDA-OT I–III: A 79–A 87).

Статията на Христина Дейкова (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките) *За някои адвербиализирани падежни форми в българските пунктове на „Общославянския лингвистичен атлас“* (върху материал от том „Метеорология“)“ (64–71) представя и обяснява българските диалектни наречия за време със значение ‘през зимата’ (*зимѝс(ка)*, *зѝме*), ‘през лятото’ (*л’ѝтос(ка)*, *лѝтоска*, *лѝте*), ‘през деня’ (*дѝнѝска*, *дѝнем*, *дин’ѝ*), ‘през нощта’ (*ношѝс(ка)*, *ношѝтем*, *нушѝтѝйѝ*, *ношѝт’ѝ*, *ношѝт’ѝ*), събрани по програмата на ОЛА. Фокусът на статията е върху етимологичното обяснение на различните форми – петрифицирани първични и вторични (по други склонитбени типове) падежни форми на съответните съществителни за винителен, местен и творителен падеж – с оглед на необходимостта те да бъдат представени на картите с обобщаващата транскрипция, използвана в ОЛА. Анализът отчита промените по аналогия на формите и фонетичните особености на съответните диалекти. Етимологията на типовете *дин’ѝ* и *ношѝт’ѝ* е коригирана. Струва ми се, че текстът би спечелил, ако беше придружен от карти, представящи разпространението на съответните типове в диалектите, или поне ако бяха описани съответните ареали в текста, което е направено само в някои от случаите. По повод на *л’ѝтус* ‘през това лято’ и *л’ѝте* ‘през лятото’ в Драгоево, Преславско (п. 137) Дейкова обръща внимание и на опозицията в семантиката на наречията между ‘фиксирано време’ и ‘общо понятие за време’, като тя се позовава и на наблюденията на М. Витанова върху тази семантична опозиция, а за наречията със значение ‘през деня’ Дейкова подчертава, че в българските диалекти континуантите на **дѝньсь* „се специализират семантично за означаване на фиксирано време, т.е. ‘този, настоящия ден, днес’“. Може би използването и на материалите за семантичната карта Sm 3325 в ОЛА за значението на *lѝtosъ* (OLA Voprosnik: 67, 222) би могло да разшири тези много интересни

наблюдения върху семантиката на наречията, но всъщност този проблем най-добре може да се разработи въз основа на диалектни текстове, при което да се вземат предвид наблюденията на О. Младенова на базата на дамаскините, че наречията за време от тази група може да имат следните значения: (1) деиктично значение ('конкретен период от времето – предходен, съвпадащ или следходен спрямо момента на говорене (*тази зима – която мина, която тече или която идва*'), напр. с такова значение М. Витанова посочва *лѣтус* 'през следващото лято' в банатския говор в примера *Лѣтус за утѣда у Булгѣрийа*); (2) индивидуативно значение ('през периода от време, за който става дума (*през зимата, за която става дума*'), срв. напр. следния книжовен пример при О. Младенова: *В „Севастопол“ не отидохме. В неделята бях цял ден по реката за риба*; (3) дистрибутивно значение ('всеки съответен период от време (*през всяка зима*'), срв. напр. следния пример, записан през 1992 г. от М. Младенов и Р. Александер в Белица, Ихтиманско: *одѣла съм въф Сѣфѣа чѣтери годѣни [...] мѣн завѣдоа ф Сѣфѣа да пѣчала / седѣла съм за трѣесе на трѣе... за трѣесе дѣна за шѣесе лѣва / и съм гледѣла на еврѣите децѣта [...] и зимѣска ѣда там а лѣтоска си дѣда та жѣна* (BDLT: Belica 1, 11–24); (4) типизирано значение ('през съответния период от време (*зимно време*')), което съответства на „общо понятие за време“ и „време като съпътстващо обстоятелство“ при М. Витанова, срв. примерите на М. Витанова *Прул'ѣт сейѣт увѣсѣ* (Волак, Драмско) или *Лѣте със рѣмѣ се зарѣвами* (банатски говор) (Vitanova, 1999–2000; Mladenova, O. 2007, pp. 279–282). Би било интересно да се проследи дали ще се потвърди наблюдението на М. Витанова, че наречията с компонент -с означават 'конкретен период от времето', а формите в творителен и местен падеж – „време като съпътстващо обстоятелство“ и че в някои говори това противопоставяне е загубено (Vitanova, 1999–2000, p. 59).

Статията на Владислав Маринов (Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“) *За прогресивната асимилация на [в] в българския език (акустичен аспект)* (72–82) анализира акустичните стойности на реализациите на звучния лабиодентален проходен консонант [в] като последен елемент в дву- и трикомпонентни клъстъри и степента на асимилацията му въз основа на записи на произнасянето на анализираните клъстъри от двама информатори – жена със западнобългарска и мъж с източнобългарска артикулация. Вл. Маринов установява, че акустичните характеристики на [в] след беззвучна съгласна са непостоянни и зависят от следните фактори: (1) вид на предходния консонант – предходна преградна беззвучна съгласна влияе по-слабо върху акустичните стойности на [в] от предходна проходна беззвучна съгласна; (2) темп на речта и (3) произносителен стил – бързият темп на речта и небрежният (разговорният) произносителен стил допринасят

за прогресивната асимилация на [в]; (4) влияние на чуждоезикова артикуляционна база – наблюдават се множество случаи на прогресивна асимилация на [в] след беззвучни съгласни от всички локални редове в българската реч на билингви, които използват активно румънския език, в който е кодифицирана прогресивната асимилация на [в] в някои думи.

Илияна Гаравалова (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките) в статията си *Българските начини за назоваване на домашната котка в общославянски и европейски контекст* (83–98) разглежда българските диалектни названия на котката и котарака на фона на славянските названия и показва обвързаността на източнобългарския ареал с названия от корен *кот-* със севернославянския ареал и на западнобългарския ареал с названия от корен *мач-* с южнославянския ареал. Авторката обосновава необходимостта от ситуирането на българските данни на фона на славянските с липсата на българските данни на картите на Общославянския лингвистичен атлас за ‘мъжка котка’, ‘женска котка’, ‘малкото на котката’, умалително название за ‘котка’ и ‘общо название за котка’ „поради отсъствието на наша комисия по това време, която да предостави български диалектен материал за картографиране“ (с. 84). Всъщност по-точната формулировка на причината, поради която българските данни отсъстват от общо осем тома на ОЛА, би била, че българската национална комисия между 1982 и 2005 година преустановява участието си в работата по ОЛА. Прави впечатление, че макар да заявява, че ще използва данните на БДА за своя анализ, тъй като мрежата на БДА е много по-гъста от мрежата от български пунктове за ОЛА и за Европейския атлас (ALE), авторката не използва картата за ‘котарак’ от втория том на БДА (BDA 2: 198), тъй като смята, че са публикувани само карти за Западна България в третия и четвъртия том на атласа (с. 84, 91–92). Вследствие на това извън нейния анализ остават названията за ‘котарак’ *кото̀ба̀н*, *кото̀ва̀н*, характерни за съртския говор, и остава неясно, че срещашото се според авторката в единични селища в Югоизточна България *кото̀м̀ба̀с*, всъщност характеризира еркечкия говор. Изглежда статията обединява две по-ранни работи на авторката на английски (Garavalova; 2020, 2021), като само първата от тях се цитира, и това обединяване е довело до повторения и недостатъчно добре изведена структура на текста. От по-късната статия на английски в текста са останали на френски (sic!) названия на тюркски, кавказки и угрофински езици, както те се използват в *Atlas Linguarum Europae – gagaouse, caucasiennes, mordve-erz, mordve-moksch, Mari-tscheremissen* (с. 85) – и многократно съкращението *dial.* за ‘диалектно’. Названията на котката в другите европейски езици присъстват само доколкото при контакт със славянските езици е било заето славянско название. В края на статията се обръща внимание на преносните

значения на българските диалектни названия за ‘котка’ в тяхната връзка с характеристиките на домашното животно.

В статията си *Памет, съществуване и заборава, отразени в историческото глаголно словообразуване на българския език* (99–112) Кирил Първанов (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките) се занимава със семантиката, словообразователната структура и етимологичното значение на старобългарски и новобългарски глаголи със значение ‘помня’ (стб. помѣнѣти (сѧ), поманѣти (сѧ), помѣнѣти, новобълг. *помня, запомня, спомня си, припомня, напояня, опояня се*) и ‘забравям’ (стб. *зѧвѣти*, новобълг. *забравя*, диал. *заборава*) през призмата на психологията, философията и митологията.

Маргарита Котева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките) в статията си *За славянската, балканската и националната специфика на кулинарната лексика в българските диалекти (върху лингвостатистически материали)* (113–129) представя връзките на българската диалектна кулинарна лексика със славянските и балканските езици. Въз основа на данните от ОЛА тя разделя българската кулинарна лексика от славянски произход на лексика, разпространена в южно-, западно- и източнославянски диалекти; лексика, характерна за южно- и западнославянски диалекти; лексика, разпространена в южно- и източнославянски диалекти; и лексика, характерна само за южнославянски диалекти. Освен това тя показва малко по-подробно въз основа на един пример – названията *плѧдне, ѱжина, вечѣр’а* за ‘следобедно ядене’ – връзките на различните български диалектни хетероними с различни части от Славия. Анализът на вписването на българската кулинарна лексика в славянската би спечелил много от картографското представяне на диалектния материал или поне от по-детайлното му локализиране, което например би показало, че лексиката, присъстваща и в трите подгрупи на славянските езици, не се състои само от общославянски думи като *вода*, но и от думи като **ajce, *mastъnъ, tьlstъ, *solnina* и др., които, макар и да присъстват и в трите подгрупи на славянските езици, са характерни само за част от диалектите. Напр. ареалът на названието за ‘мастен подкожен слой на прасе’ **solnina* (> бълг. *сланина*) обхваща българо-македонския и сърбо-хърватско-босненския диалектен континуум от южнославянските диалекти, полските и словашките диалекти от западнославянския диалектен континуум, а от източнославянските диалекти включва по-компактно югозападни украински диалекти и в по-малка степен западни и северни белоруски диалекти. При анализа на заетата от балканските езици българска кулинарна лексика Котева обръща внимание както на лексиката, която е част от българския книжовен език, така и на заемките в диалек-

тите, при които тя се съсредоточава върху заемките от турски и гръцки и подчертава, че често названието е заето заедно със съответната реалия. В последната част на статията си Котева показва ролята на природо-географския фактор, стопанско-културния тип и религиозния фактор за регионалната специфика в българската кулинарна лексика.

Мануела Невач (Manuela Nevaci) от Института по лингвистика „Йоргу Йордан – Александру Росети“ към Румънската академия на науките и от Букурещкия университет, Кармен-Ирина Флоаря (Carmen-Irina Floarea) от Института по лингвистика „Йоргу Йордан – Александру Росети“ към Румънската академия на науките и Силвиу-Йоан Бежинариу (Silviu-Ioan Bejinariu) от Института за компютърни науки към Румънската академия на науките в статията си *A new project: Romanian dialects from the North and South of the Danube in an European context (RoDialects – ALDRO)* (130–143) представят нов лингвогеографски проект, посветен на дакорумънските, арумънските, мегленорумънските и истрорумънските диалекти, разгледани в европейски контекст. Ще бъде използван въпросникът на ALE (ALE-Questionnaire), което ще позволи разглеждането на четирите диалекта на прарумънския в романски, балкански и по-широк европейски контекст. Мрежата на атласа, от който междувременно вече излезе един том (ALDRO) обхваща 98 дакорумънски пункта в Румъния, Молдова, Украйна и Сърбия, които са част от мрежата на ALE и са били проучени за ALE, 20 нови дакорумънски пункта в Румъния, Унгария, Сърбия и България и 22 нови пункта за румънските диалекти на юг от р. Дунав – 17 арумънски, 3 мегленорумънски и 2 истрорумънски. Тъй като фокусът на Атласа е върху единството на румънските диалекти на север и на юг от р. Дунав, са представени накратко примери за съответствие между дакорумънските диалекти, обикновено северозападната им част, но понякога и южната им част и диалектите на юг от Дунава, като ареалната обвързаност на южнодунавските диалекти с тези два различни дакорумънски ареала е илюстрирана и картографски с по един пример: северозападно дакорум. *sudoare* ‘пот’ < лат. *sudor* ~ арум. *sudoare*, южно дакорум. *ficat*, *hicat* ‘черен дроб’ (< лат. *ficatum*) ~ арум. *hicat*. В ALDRO ще се използват въведените за първи път в ALE мотивационни карти, при които се картографира мотивацията на думите, т.е. вътрешната им форма, а не самите думи, както е при ономасиологичната карта. Плодотворността на този подход при изследване на многоезични ареали е илюстрирана с изосемантичния развой ‘ечемик’ > ‘подуване на ръба на клепача, вследствие на възпаление’ в румънски, гръцки, латински, френски, български, руски, немски. Отделен раздел на статията описва техническата страна на проекта: (1) подхода, използван при арумънския атлас (ALAR) и румънския регионален атлас за Молдова и Буковина (NALRR-Moldova și Bucovina) за

изписване на сложната фонетична транскрипция, използвана от румънските диалектолози, вътре на самата карта, както е възприето в романската лингвистична география; (2) компонентите на лингвистичната и на географската база данни и (3) ГИС-базирания софтуер, който стъпвайки на тези бази данни ще направи самите карти, като от описанието на всички тези технически подробности читателят добива представа за богатите възможности, които се откриват пред ГИС-базираните лингвистични карти. При описанието на този проект правят впечатление няколко неща: (1) Авторите не посочват, че всъщност важен аргумент за създаването на такъв атлас е отсъствието на южнорумънските диалекти от мрежата на европейския атлас, т.е. ALDRO би допълнил не само ALE, но и картината на езиковата ситуация на Балканите; (2) Не е обяснено по какво ALDRO се различава от двата други предходни лингвогеографски проекта, които представят арумънските диалекти (Dahmen, Kramer 1985, 1994) и мегленорумънските диалекти (Wild 1983) също въз основа на въпросника на ALE; (3) Основна цел на атласа изглежда е да покаже единството на румънските диалекти на юг и на север от Дунава, а романският, балканският и европейският контекст биха присъствали в него само косвено – като възможност за такива съпоставки въз основа на публикуваните карти на ALE.

В уводната част на статията си *Interaktivna jezikovna karta s primeri slovenskih narečnih primerjalnih frazemov* (144–155) Мия Бон (Mija Bon) и Вера Смоле (Vera Smole) от Философския факултет на Университета в Любляна предлагат много полезна за чуждестранния читател панорама на прилагането на компютърни технологии в лексикографското и лингвогеографското представяне на диалектен материал, осъществявано в два центъра за диалектоложки проучвания в Словения – Института за словенски език към Научноизследователски център на Словенската академия на науките и Катедрата за словенистика във Философския факултет на Люблянския университет – и изброяват предимствата на интерактивните диалектни карти пред традиционните: възможността постоянно да бъдат допълвани, достъпността им за широката публика и интерактивността им в различните ѝ проявления – от превключване между слоевете на картата или между различни карти през възможността за увеличение на изображението и хиперлинкове към други лингвистични дигитални ресурси до възможността за съчетаване на текстово, визуално, аудио и видео съдържание. В изложението си двете авторки се съсредоточават върху устойчивите сравнения за човешки качества и състояния в проекта *Slovenski narečni atlas* (<https://sna.si/>), който използва за основа ареална карта на словенските диалекти и показва чрез цветни символи разпространението на диалектна лексика от различни лексико-семантични групи – за момента има названия на съдове,

на плодове, лексика, свързана с традиционната къща и фразеологизми за човешки качества и състояния. Материалът за картите е събиран чрез курсови и дипломни работи, разработени под ръководството на Смоле. Освен транскрибираното название, което присъства във всички случаи, платформата дава възможност и за аудиозапис, изображение (присъства при фразеологизмите) или снимка и аналитичен коментар, като тези възможности са оползотворени в различна степен. Статията показва с по един подробно анализиран пример всеки от типовете фразеологични карти в проекта: единична карта (за фразеологизма *dober kot kruh* ‘много добър (за човек)’, букв. ‘добър като хляб’¹), обобщаваща или комбинирана карта (*len kot...* ‘мързелив като...’), която показва на една и съща карта различните устойчиви сравнения със структура ‘мързелив като...’, и мотивационна карта (*močan kot...* ‘силен като...’), при която обектите, с които се сравнява в устойчивото сравнение, са групирани в следните типове: животно – домашно (тук спадат *bik*, *vol (junec)*, *konj*, *žrebec*, *svinja*, *bivol*), диво (*medved*) или екзотично (*lev*, *slon*), свръхестествено същество (*gajd/gejd*, *hrust* ‘великан’, *lintvern* ‘змей’, *hudič*, *vrag*, *satan* ‘дявол’), литературен герой (*Martin Krpan*, *Peter Klepec*, *Tarzan*), предмет (*zajla* ‘стоманено въже’, *star počen* ‘стара дървена обувка’) или дърво (*hrast* ‘дъб’).

Блажеј Осовски (Blażej Osowski) от Университета „Адам Мицкевич“ в Познан в своята статия *Ankieta internetowa jako metoda badań różnicowania geograficznego języka* (156–164) разглежда възможностите и ограниченията на индиректната интернетна анкета за изследване на географското многообразие на езика, като стъпва на опита, придобит при анкетата *Język w regionach*, която е била проведена между ноември 2019 и юли 2020 (с използване на формуляр за анкета на Google) и по която са получени 2550 попълнени анкети. Според Осовски по-добре е анкетата да бъде отворена за всички желаещи да я попълнят, а не да бъде ограничена само до определени възрастови и социални групи, както е в класическото диалектоложко изследване, от една страна, поради отрицателното отношение на потребителите към ограничения, налагани им в интернет, от друга страна, защото социалната диференциация при информаторите се превръща в езикова. Интернетната анкета може да бъде поместена в местни форуми и сайтове, както и в сайтове на местни издания и (културни) институции. Важно е частта от анкетата, отнасяща се до информатора, да включва местожителството му или административно-териториалната принадлежност на селището (като в български контекст това би могло да бъде общината), сменял ли е информаторо-

¹ Фразеологизъм с вътрешна форма ‘добър като хляб’ и значение ‘много добър’ има и в румънски, албански, френски и италиански (Aleksova, 2003, pp. 131–134).

рът местожителството си (къде и за колко време), типа на селището на местожителството (село, град), пол, година на раждане и коментар (за себе си или за анкетата). При въпросите по същество е важно формулировката да е най-обща, разбираема за нефилолози, а въпросите се е оказало много удачно да бъдат конструирани като избор между няколко възможни отговора с възможност за добавяне и на собствен отговор, тъй като наличието на възможни отговори опреснява паметта на информатора и стимулира независими асоциации. Работата със събраните по анкетата данни започва с отстраняване на невалидните или непълните анкети, напр. ако фокусът на изследването е върху лингвогеографското вариране, анкетите без попълнено местожителство трябва да бъдат отстранени от извадката. Анализът на анкетите започва с разпределение на събраните данни според принадлежността им към различните форми на езика – книжовен език, диалекти, разговорна реч, жаргон, като справки в речниците позволяват и отграничаването на остаряла и стилистически маркирана лексика. При диалектната лексика следваща стъпка в анализа е верификацията на данните чрез справки в специализираната диалектоложка литература, като тук са възможни няколко сценария: (а) диалектоложките източници може да потвърждават данните на анкетата, което свидетелства за стара особеност, която се пази в диалектите; (б) анкетата може да допълва или коригира наличните в диалектоложките източници данни, като примерът, който Осовски дава, е за разпространението на пол. *gula* ‘тромав, несръчен човек’, което богатият материал на полската анкета е позволявал да бъде картографирано, но за съжаление приложената към статията карта, към която се препраща в текста, липсва; (в) ако анкетата показва материал, който не се потвърждава от диалектоложките източници, по-нататъшната проверка трябва да отчита дали единиците се появяват в повече анкети от един и същи ареал, което би потвърдило тяхната достоверност, или пък алтернативно при спорадично появяващи се единици в отдалечени един от друг ареали, ако в диалектоложката литература за региона са регистрирани подобни форми или сродни думи, може да се потвърди, че това са редки диалектни форми. Несъмнени предимства на интернетната диалектоложка анкета са възможността освен географския фактор да бъде отчитан и социалният, както и възможността да бъдат получени за относително кратък период от време голям брой попълнени анкети – нещо непостижимо при пряка анкета на терен.

Статията на Розалия Колчар (Rozalia Colciar) от Института за лингвистика и литературна история „Секстил Пушкириу“ към Румънската академия на науките (Клуж-Напока, Румъния) *Commentaires méta linguistiques dans l'ALRR-Transilvania et dans le NALR-Crișana* (165–176) се ситира в полето на перцептивната диалектология и анализира от-

разяващите езиковото самосъзнание на говорещите металингвистични коментари на информаторите в два от регионалните румънски атласи – на Трансилвания и на Кришана, като това изследване се вписва в дълга поредица от изследвания на румънски диалектолози върху металингвистичните коментари на информаторите, отразени в румънските диалектни атласи и сборките с румънски диалектни текстове. Анализираните металингвистични коментари са разделени на две групи: (1) провокирани от анкетиращия в отговор на включен в програмата на атласите въпрос относно съседните селища, чийто говор се отличава от говора на информатора, и (2) спонтанни. Провокираните от анкетиращия металингвистични коментари на информаторите показват или съзнание за говорно единство със съседните селища, или се съсредоточават върху фонетични и лексикални различия на техния говор от съседните, като оценките за степента на различие се движат от „различава се малко“ до „различава се много“, „в нито едно село не говорят като тук“, „различия в много отношения“, също така може да се коментира темпото на говорене в съседните селища или да се дават оценки като „говорят много грозно и удължават думите“, „говорят по-книжовно“, „говорят по като планинците“, „говорят банатски“, „говорят по-просташки“, „говоренето им е по-румънско“, „говорят по като на село“. Спонтанните коментари се появяват при лексикални въпроси и разграничават в говора няколко лексеми, назоваващи близки денотати, характеризират синонимите по честота на употреба, посочват хетероним, който се употребява в други диалекти, характеризират една единица като по-стара от друга, определят една единица като типична за речта на младите, а друга – за речта на старите, сочат, че един от вариантите е по-книжен, или дават стилистичен синоним на думата.

Интересът на Анна Плотникова от Института за славистични изследвания към Руската академия на науките (Москва, Русия) към етнолингвистичния и ареалния анализ на пролетните южнославянски заклинателни формули против змии в източната, православната, част на Южна Славия, е отдавнашен. В текст от 2004 г. (Plotnikova, 2004, pp. 133–136 и карта II-1-14 и коментара към нея на с. 486–494) се анализират, включително и ареално, заклинанията против змии в деня на св. Йеремия, а в следващия си принос Плотникова (Plotnikova, 2013) разширява анализа до пролетните южнославянски заклинателни формули против змии и картографира кога се произнася заклинанието, кои са обектите на изгонване, сюжетите, началото и структурата на заклинанията и структурата на заклинанията в деня на св. Йеремия. Във включената в анализирания сборник статия *География наименований змей в южнославянских календарных заклинаниях* (177–188) не е казано изрично как тя се съотнася с текста от 2013 г. (Plotnikova, 2013), към чиито

карти препраща, но тя прилича на негова кратка версия, която се съсредоточава върху субекта, гонещ змиите в заклинанието, и върху начина на назоваване на змиите в заклинанията и обръща повече внимание на ареалната страна на анализа и на българския материал, който в някои от случаите е допълнен. Би било голямо улеснение за читателя, ако авторката беше препубликувала отново съответните карти, макар и без да излага в текста целия материал, на който те се основават. В първата част на статията си Плотникова се занимава със субекта, който изгонва змиите и гущерите и който е тясно свързан с пролетния празник, на който се извършват обредите за изгонване на змии, насекоми и др. Тя очертава в Южна Славия следните големи ареали: (1) западен (Босна, Западна Сърбия, Войводина) с персонифициран образ на празника на св. Лазар *Лазарица* или *Лазо*; (2) централен (Сърбия, Македония, Западна България) с образа на св. Йеремия; (3) източен с различни персонажи – *Баба Марта*, персонифициран образ на празника на първи март, *Благовец*, персонифициран образ на празника на Благовещение, *Младенци* ‘Св. Четиридесет мъченици’. В България се очертава западен ареал с главен персонаж *Св. Йеремия*, югозападен ареал с главен персонаж *Благовец*, източен ареал с (*Баба*) *Марта* и североизточен ареал със заклинания, произнасяни на празника на св. Четиридесет мъченици. Във втората част на статията си Плотникова се спира на названията на змиите в заклинанията, като очертава централен южнославянски ареал (западна Сърбия, Войводина, северна и централна Босна) с табуистични названия, производни от корени **pogan-*, **rylz-*, **gu-ja*, който ареал се противопоставя на източната част на Южна Славия, където в заклинанията се употребява обичайното название за ‘змия’ **zmyjъ* (в България обикновено в словосъчетанието *змии и гущери*). Обособен е и архаичният западномакедонски ареал, в който се употребява **pogan-* и общославянското **gad-*. Специален интерес представлява анализът на връзката между формата на названията и ритъма и римата в заклинанието: *плазарица* ‘змия’ се римува с *Лазарица*, *plazara* ‘змия’ се римува с генитивната форма *Лазара*, *гуја* / *гујурина* съответства на *Јеремија* (*Јеремија у поље*, *гујурине у море!*), а *гујавица*, *гујарица* на *Лазарица*.

Елена Узеньова от Института за славистични изследвания към Руската академия на науките (Москва, Русия) в статията си *Ареальный подход к изучению славянской духовной культуры: история и современность* (189–208) прави обзор на картографирането на славянската духовна култура (което авторката нарича *ареалогия*), като отчита по-широко и поднасянето в изследванията на групирани по типове данни, за които се дава и географска информация (това в терминологията на авторката е *картографиране*). Обзорът е направен на широкия фон на диалектоложкото, етнографското и фолклорното картографиране в славистиката,

като специално внимание е отделено, от една страна, на българистичните изследвания, а от друга страна, на интереса към ареалното членение на народната култура в московската етнолингвистична школа. Макар да е ясно, както отбелязва и авторката, че един такъв ограничен в своя обем обзор, не може да бъде пълен, бих добавила няколко заглавия. Узеньова цитира пробния том на „Малый диалектологический атлас балканских языков“ и подчертава авторството на А. А. Плотникова на етнолингвистичния въпросник за този атлас, но не посочва, че вече е излязъл посветеният на лексиката на духовната култура т. 1 от лексикалната серия на този атлас (MDABJa 1). Към монографиите, посветени на традиционната българска народна култура, бих допълнила диалектоложки разработения труд на Виолета Косеска с 29 карти за българската метеорологична и астрономическа лексика (Koseska, 1972), етнолингвистичното изследване на Василка Алексова за българската и румънската сватбена терминология (Aleksova, 2013), което макар да няма карти, изобилства с данни за разпространението на езиковите и етнографските явления и наблюдения над ареалите им, а също и още две работи, които са едновременно етнолингвистични, балканистични и ареалогични (в терминологията на Узеньова): книгата на Олга Младенова за лозарството и винарството на Балканите (Mladenova, O. 1998), в която присъстват 56 карти – ономасиологични, семасиологични, мотивационни или показващи разпространението на даден термин, както и етнографски карти за реалии, свързани с лозарството, или за типологията на празника на св. Трифон, и книгата на Дарина Младенова за балканските народни астроними (Mladenova, D. 2006) с 43 карти, които са ономасиологични, мотивационни или семасиологични лексикални карти, карти за фолклорните текстове и вярвания, свързани с астронимите, и етнолингвистични карти, които съчетават лингвистичните и фолклорните данни. И накрая едно пожелание: може би след този по-общ обзор авторката би могла да посвети един следващ текст на картографските подходи към народната култура – проблем, присъстващ и в настоящия текст, но неизведен достатъчно на повърхността като основна нишка на разсъжденията.

В статията си *Системата на роднинските названия, отразена в т. II. „Степени родства“ на Общославянския лингвистичен атлас* (209–223) Славка Керемидчиева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките) изнася някои предварителни резултати от работата на българския екип върху том II от ОЛА, посветен на роднинската терминология, и прилага две карти: ономасиологичната карта, посветена на названията за ‘мъж, съпруг’ и семасиологичната карта за различните значения на немската заемка *živager*-ъ. Използвайки ономасиологичните и семасиологичните карти в атласа, Керемидчиева очертава пластовете в роднинската терминология.

гия: общославянска лексика (**mǫžь*, **děťę*, **dědь*, **baba*), необщославянска лексика, т.е. лексика, която отсъства в някои от славянските езици (**zěťь*, **otьсь*, **svekrь*, **ťstь*, **děverь*) и лексика, появяваща се само в един от славянските езици, като спецификата може да е на лексикално (напр. пол. *kobieta* ‘жена’) или на словообразователно равнище (бълг. **siračę*). Особено богати на форми, характерни за един от славянските езици, са картите за ‘свекър’ и ‘свекърва’. Авторката обръща внимание, че в някои от случаите думите са наследени от индоевропейския праезик, напр. **bratrь*, **dьkti*, като ще обърне внимание, че би било по-добре справките за етимологията на думите да са направени не само в „Българския етимологичен речник“ (BER) и „Етимологичния речник на руския език“ на М. Фасмер (Fasmer, 1967–1973), но и в авторитетните речници, реконструирани праславянската лексика „Этимологический словарь славянских языков“ (EhSSJa) и „Słownik prasłowiański“ (SP). Керемидчиева се съгласява с наблюдението на Вендина, че често единството на славянските езици се изразява в присъствието на картите на думи от един и същи корен, които се различават обаче словообразователно и след като изброява като примери за това положение картите за ‘майка’, ‘майчица’, ‘синче’, ‘братче’ и ‘сестричка’, се спира малко по-подробно на картата за ‘сираче’, на която се наблюдават еднокоренните лексеми **sirota*, **sirotьkь* и **siračę*. Една от линиите в анализа на Керемидчиева е дали присъстват заемки на съответните карти, като изводът на авторката е, че повече заемки има при термините за родство по брак, а при термините за кръвно родство заемките са по-малко, като тя смята, че проникването на заемките допринася за опростяването, т.е. разрушаването, на старата славянска система от роднински названия и илюстрира това свое мнение с немската заемка *švagerь*, която в словенски, западнославянските езици и югозападните украински говори съчетава три значения ‘мъж на сестрата; зет’, ‘брат на жената; шурей’ и ‘брат на мъжа; девер’, докато в белоруските и в част от украинските говори значенията са две: ‘мъж на сестрата’ и ‘брат на мъжа’ (при описанието на наблюденията си върху картата за *švagerь* Керемидчиева дава за всички споменати по-горе диалекти, че значенията са три, но всъщност картината е по-диференцирана, както може да се види от приложената карта). Ако Керемидчиева беше отчела, че нем. *Schwager* означава ‘съпруг на сестра или брат на брачния партньор’ (DWDS), щеше да може да обясни с широкото значение на немската дума това, че и славянските езици, заели нем. *Schwager*, изразяват с *Schwager* три значения, за които в славянската система от роднински термини има отделни и различни названия. Макар да е ясно, че използваната в статията библиография по темата за роднинските термини не претендира за пълнота, все пак прави впечатление отсъствието в нея на две основополагащи работи:

трудът на О. Н. Трубачев за славянските роднински термини (Trubachev 1959) и на Хр. Холиолчев, М. Младенов и Л. Радева за българската роднинска терминология (BSRL).

В статията си *Възможностите на дигиталните карти за по-детайлно разглеждане на диалектните явления* (224–238) Лучия Антонова-Василева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките) представя начина на картографиране на названията за ‘ечемик’ в БДА, БДА-ОТ и в проекта „Лингвогеографско изследване на взаимовръзката между българската и европейската диалектна лексика“ (<https://www.lexicalgeolinguistic.org/Dialects/>). Първо е анализирано символното картографиране в БДА: едноплановата словообразователна карта в БДА 1 (к. 190) и БДА-ЕМ (к. 142) и двуплановата лексикално-словообразователна карта в БДА 3 (к. 259), като тук е трябвало да бъде включена и фонетичната еднопланова карта за различието в краесловната съгласна *ечемѣк* // *ечемѣк*’ в БДА 2 (к. 62) и комбинираната карта за множество явления, сред които и отсъствие на гласна след съгласна *ч* в *ечмѣк* в БДА-ЦБ (к. 84). Следващата стъпка в анализа са едноплановите ареални карти в БДА-ОТ: фонетичните карти за смесването на носовките в началото на думата и за лабиализацията *и* > *у* на гласната между *ч* и *м* и словообразователната карта (BDA-ОТ I–III: Ф 32, Ф 73, Л 108). Етимологичният анализ на думата, който се движи в две посоки – принадлежността на праслав. **ęstu* (в род. пад. **ęstene*) към старите *n*-основи и мотивацията на праславянското название – би спечелил, ако се беше опрял и на речниковите статии за праслав. **ęstu* и етимологически свързаните с него **ęčaja*, **qkotъ* в (EhSSJa 6: 63–64; 40: 53–54). От направения анализ не става ясно, че противопоставянето между характерните за северния ареал форми на *-ик* (и *-ѣк*) и характерните за южния ареал форми на *-ен* се наблюдава и при другите думи от старите *n*-основи (*камѣк*, *кремѣк*, *пламѣк*, *ремѣк*) и че това е проблем, който е привличал многократно вниманието на българските диалектолози (Stoykov, 1968; Keremidchieva, 1985; Mladenova, D. 2001, 160–163, к. 3 на с. 179). Последната стъпка в анализа на Антонова-Василева е представянето и обосноваването на избраните картографски решения в дигиталните карти – символна и ареална – за ‘ечемик’ в рамките на проекта „Лингвогеографско изследване на взаимовръзката между българската и европейската диалектна лексика“. По-големите възможности на дигиталните карти в сравнение с хартиените, Антонова-Василева вижда, от една страна, в отворената им мрежа, т.е. в това, че е възможно всяка карта да бъде изработена въз основа на целия достъпен материал. При картите за ‘ечемик’ това са не само публикуваните и архивните карти от БДА и БДА-ОТ, но и данните от Архива за Български диалектен речник, и за мен не стана ясно дали се използват също и материалите от

архивите на европейския и общославянския атлас. Друго много значимо предимство на дигиталната карта са широките ѝ възможности за многопланово представяне на езиковите явления. Така например дигиталните карти за ‘ечемик’ успяват да предадат лексикални, словообразователни и няколко вида фонетични различия – смесване на носовките в началото на думата, лабиализация, отсъствие на гласна между *ч* и *м*, начална гласна *о-/у-*, елизия на началната гласна.

Участниците в проекта „Лингвогеографско изследване на взаимовръзката между българската и европейската диалектна лексика“ се стараят да спазват основните принципи на картографиране, възприети в БДА и БДА-ОТ, като в някои случаи дори следват избора на цветове и знаци от БДА и БДА-ОТ. Това обаче е довело, че те са си наложили някои ненужни ограничения. Трябвало е принципите на картографиране в БДА и БДА-ОТ да бъдат възприети най-общо: (1) че ще има символни цветни карти както в БДА и ареални цветни карти, така и в БДА-ОТ; (2) че с различно запълване на символите ще се изразява вторият план в картите, както е в БДА; (3) че при избора на цветове, със студените цветове ще се картографират заемките, а с топлите – домашните думи, както е в БДА-ОТ. При ареалните карти те са надградили над практиката на БДА-ОТ, използвайки не само ареали в плътен цвят, но и ареали с различни видове заштриховки в цвят. Струва ми се, че и по отношение на символните карти те не е трябвало да се придържат само към цветните кръгчета, характерни за БДА, а е трябвало да възприемат цяла палитра от знаци – правоъгълници, квадратчета, триъгълници, ромбове и т.н., което би им дало възможност да добавят още един план в картите си. Друго решение, което смятам за ограничаващо и което следва от избора да изработват две еквивалентни карти – символна и ареална, е придържането във всяка от картите само към символите или само към ареалите, а това лишава авторите от възможността да съчетават в една карта ареали, символи и изоглоси, което много би повишило четивността на картите им. За визуално неудачно смятам обособяването на варианти с букви или цифри в рамките на кръгчето или ареала (буквите идват „по наследство“ от БДА-ОТ, а цифрите – от БДА): при символните карти не се вижда добре каква е буквата и увеличението вътре в картата не помага, тъй като при увеличението знакът силно се смалява, а при ареалните карти в легендата не е посочено какво е значението на буквите. В резултат на възприетите ограничения, за да предадат лексикалните, словообразователните и няколко различни фонетични различия в символната карта, авторите на картата са разполагали само с две средства – цвят и различно запълване на кръгчетата, при това цветът е ограничен до топлите цветове, тъй като студените са резервирани за заемките, а единствената заемка на картата за ‘ечемик’ е *арпа*. Цвета те използват и за лексикалните различия (синьо

за *арп̀а* и други цветове – кафяво, жълто, червено и оранжево за названия, наследници на праслав. **ѣсту*), и за словообразователните различия (кафяво за словообразователните варианти със суфикс *-ик* и червено за формите на *-ен*, но също и за формата без суфикс *йечѣм*), и за някои от фонетичните различия (отсъствието на гласна между *ч* и *м* във формата *ечмик* се предава с жълто, а вариантът *йечмѣк* с *-ѣк* вместо *-ик* е в оранжево). При това решение за използване на цветовете суфиксът *-ик* не се предава винаги с кафяво, а с кафяво или жълто. С различно запълване на кръгчетата са изразени някои от фонетичните различия: лабиализацията, начална гласна *о-/у-* и изпадане на началната гласна. С букви в червеното кръгче се изразяват различни рефлексии в резултат на смесването на носовките. От систематизирането на информацията какво картографско средство се използва за изразяването на какъв вид лингвистично явление се вижда, че не е спазен характерният за картографската практика на БДА принцип да се използва едно единствено картографско средство за изразяването на всеки един от лингвистичните планове на картата. Ако разполагаме с по-широк кръг от картографски средства, както предлагам, и искаме да спазим принципа „едно картографско средство – един лингвистичен план“, бихме могли при символната карта за ‘ечемик’ да използваме различните цветове само за словообразователните различия, които са най-ярките при тази карта, а чрез различни по форма знаци и различното им запълване да се изрази фонетичното вариране. За изразяване на лексикалното различие между *арп̀а* и континуантите на праслав. **ѣсту* бих използвала различен тип знаци и бих включила и черното като „не-цвят“: за *арп̀а* плътна черна чертичка (примерно хоризонтална), а за континуантите на **ѣсту* цветни знаци фигури – кръгчета, квадратчета, ромбчета, правоъгълничета, триъгълничета.

В статията си *Съвременна интерактивна лингвогеография в Секцията за българска диалектология и лингвистична география* (239–246) Ана Кочева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките) накратко представя работата по четири лингвогеографски проекта в Секцията за българска диалектология и лингвистична география в Института за български език. Щеше да бъде добре, ако към всеки от представените проекти беше даден линк (пропуск, който аз поправам, добавяйки линкове, където съм ги намерила) и ако проектите бяха ситуирани в контекста на други подобни изследвания. Първият представен проект е *Карта на диалектната делитба на българския език* (https://ibl.bas.bg/bulgarian_dialects/), който от печатна и дигитална карта на класификацията на българските диалекти, прераства в интерактивна карта с предоставените възможности да бъде отворен в отделен прозорец текст или аудио за дадено селище, като стремежът е бил тези възможности да са разпределени горе-долу равномерно меж-

ду различните типове диалекти, като аудиофайловете са явно по-ново допълнение и то още не присъства в повечето югозападни, част от югоизточните и моравските говори. Текстовете описват накратко диалектните особености на селището според архива на БДА и предлагат кратък транскрибиран диалектен текст, а аудиото е диалектен запис от съответното селище. От представянето на този проект, може да се заключи, че „Картата на диалектната делитба на българския език“ е насочена главно към широкия потребител в интернет и е разглеждана като инструмент „за популяризиране на научни знания“. Вероятно поради тази причина диалектните аудиозаписи не са придружени с метаданни, както е прието, когато съответният интерактивен диалектоложки проект е с научна насоченост, срв. напр. подхода в *Bulgarian Dialectology as Living Tradition* (BDLT) или в *Отвъддунавския електронен корпус* (ОЕК). В „Картата на диалектната делитба на българския език“ няма информация кои са били учените, които са направили аудиозаписа, кога е бил направен аудиозаписът, година на раждане, пол, място на раждане и евентуално и друга информация за информатора, само се отбелязва дали записът е бил предоставен от учен извън Секцията за българска диалектология и лингвистична география.

Вторият представен проект е печатната *Карта на българския език на ново място по света* с автор А. Кочева (2016), на която е картографирано къде по света има български общности и с каква численост са те по данни на Държавната агенция за българите в чужбина. Понеже става дума за печатна, а не за дигитална карта, съответно в този случай проектът не е интерактивен. При представянето му се акцентира върху централната роля на българския език в различните му форми „за обединяване на българската диаспора“ и за „обединяване и съхраняване на нацията“.

Третият представен проект е *Интерактивна кулинарна карта на българската езикова територия* (<https://kulinar.ibl.bas.bg/>) – една много интересна и актуална инициатива, сходна с румънската платформа *ECultFood*. При българската *Интерактивна кулинарна карта на българската езикова територия* отново прави впечатление, че за предоставените аудио- или видеозаписи често се дава само заглавие на рецептата и по-рядко продуктите и начинът на приготвяне. За сравнение ще посоча, че напр. в цитирания румънски проект за всеки от видеозаписите разполагаме с унифицирано описание на рецептата (начин на представяне на рецептата – дали тя е разказана или е показано приготвянето; категория; продукти; процеси); данни за информатора (инициали; десетилетие, в което е роден; народност; религия; пол); име на учения, осъществил записа на терена; име на обработилия видеофайл; географска характеристика (селище, община, окръг), като е възможно да се види и разположението на селището на карта; ключови думи, по които е въз-

можно търсене в сайта; как да бъде цитиран видеоматериалът. Наличието на подобна систематизирана информация в българския кулинарен проект би улеснило използването на видео- и аудиоматериалите за научни цели. Още няколко неща правят впечатление при този проект. Той е именуван „Интерактивна кулинарна карта...“, но картата не служи за лингвогеографски цели, напр. за да се покажат на нея някакви различия в кулинарната лексика или в начина на приготвяне на определено ястие, тя просто е избраният начин за достъп до събрания материал чрез едни много симпатични картинки на гювечета в народен стил. На сайта на проекта има още индекс на рецептите и публикации по проекта – електронна книга и статии, за които обаче за съжаление липсва информация къде са били публикувани.

Четвъртият посочен проект в статията на Кочева е *Лингвогеографско изследване на взаимовръзката между българската и европейската диалектна лексика*, на който вече се спрях по-подробно във връзка със статията на Антонова-Василева.

В края на тома са поместени четири резюмета – явно на участници в конференцията, които не са предали текстовете си за печат: Дуня Брозович Рончевич (Dunja Brozović Rončević) от Университета в Задар, Хърватия с темата *Linguistic Geography of Croatia in the European Context (LINGEH): a New Geolinguistic Project in Croatia*, Павло Гриценко от Института за украински език към Украинската академия на науките с темата *Еще раз о карпатских элементах в контексте болгарских и сербских соответствий*, Катерина Ушева (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките) с темата *Централнобългарският лексикален изоглосен пояс* и Раки Бело (Университет на Тирана) и Миранда Бело (Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“) с темата *Баба Марта – обичаи, традиции и легенди на българите от Албания*.

Част от отбелязаните в хода на моето изложение пропуски, слабости и очевидни грешки е трябвало да бъдат отстранени от съставителите и научните редактори на сборника, тъй като сборникът не е разполагал с редактор и коректор от издателството на БАН, може би поради кратките срокове, в които е трябвало да бъде публикуван. Въпреки посочените слабости обаче пред нас е сборник, който, от една страна, очертава съхранените и през ХХI век научни традиции и посоките, в които се движат съвременната лингвистична география и съвременната диалектология, определяни до голяма степен от новите технически средства, достъпни на учените в компютърната ера, а от друга страна, предоставя възможности за диалог, както личи и от настоящата статия.

ЛИТЕРАТУРА

- АЛЕКСОВА, В. 2003. Представата за човешката доброта в румънската фразеология. – В: АСЕНОВА, П. (съст.). *Актуални проблеми на балканското езикознание. Аспекти на изследването на общобалканската лексика. Доклади от Международна научна конференция, София, 30.09–01.10.2002 г.* Велико Търново: Faber, 2003, 130–137. ISBN 954-775-226-X.
- АЛЕКСОВА, В. 2013. *Сватбената терминология в българския и румънския език (Етнолингвистично изследване)*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-3479-8.
- АНТОНОВА-ВАСИЛЕВА и др. 2021: АНТОНОВА-ВАСИЛЕВА, Л. (отг. ред.). КЕРЕМИДЧИЕВА, С., КОЧЕВА, А., ГАРАВАЛОВА, И. (ред. колегия). 2021. *От традиционна към интерактивна лингвогеография. Сборник в чест на сто и десетата годишнина от рождението на проф. Ст. Стойков (1912–1969)*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. ISBN 978-619-245-193-6.
- БДА: *Български диалектен атлас*. 1964–1981. Съст. под ръководството на СТ. СТОЙКОВ и С. Б. БЕРНИЦЕЙН. Т. 1–4. София: Издателство на Българската академия на науките.
- БДА-ЕМ: ИВАНОВ, Й. 1972. *Български диалектен атлас. Българските говори в Егейска Македония. Т. 1. Драмско, Сярско, Валовицко и Зиляховско*. София: Издателство на Българската академия на науките.
- БДА-ОТ: *Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Ч. I–III. Фонетика. Акцентология. Лексика*. КОЧЕВ, И. (отг. ред.), КОСТОВА, Т., КЯЕВА, Е., ТЕТОВСКА-ТРОЕВА, М. София: Издателска къща „Труд“, 2001. ISBN 954-90344-1-0. Ч. IV. Морфология. ТЕТОВСКА-ТРОЕВА, М. (гл. ред.), КЯЕВА, Е. (зам. гл. ред.), АНТОНОВА-ВАСИЛЕВА, Л., ВИТАНОВА, М., КЕРЕМИДЧИЕВА, С. София: Издателство на Българската академия на науките „Проф. Марин Дринов“, 2016. ISBN 978-954-322-857-7.
- БДА-ЦБ: БОЖКОВ, Р. 1986. *Български диалектен атлас. Северозападните български говори в Цариградско и Босилградско*. София: Издателство на Българската академия на науките.
- БЕР: *Български етимологичен речник*. Т. 1–8. София: Издателство на Българската академия на науките, 1971–2017.
- БСРЛ: ХОЛИОЛЧЕВ, Х., МЛАДЕНОВ, М., РАДЕВА, Л. 2012. *Българска семейно-родова лексика. Енциклопедичен речник*. София: Изток-Запад. ISBN 978-619-152-143-2.
- ВИТАНОВА, М. 1999–2000. Наречия за време в българските диалекти. – *Български език*, 48, № 3, 1999–2000, 56–60. pISSN 0005-4283, eISSN 2603-3372.
- Интерактивна кулинарна карта на българската езикова територия*. <https://kulinar.ibl.bas.bg/> [Accessed 25 April 2024].
- Карта на диалектната делитба на българския език*. https://ibl.bas.bg/bulgarian_dialects/ [Accessed 25 April 2024].
- КЕРЕМИДЧИЕВА, С. 1985. Диалектните словообразователни варианти на лексемите *камък, кремък, пламък и ремък* в светлината на най-новите данни на лингвистичната география. – *Български език*, 35, № 2, 1985, 104–109. pISSN 0005-4283, eISSN 2603-3372.

- Лингвогеографско изследване на взаимовръзката между българската и европейската диалектна лексика*. Проект № ДН 20/11 от 11.12.2017, финансиран от ФНИ. <https://www.lexicalgeolinguistic.org/Dialects/> [Accessed 25 April 2024].
- МДАБЯ 1: СОБОЛЕВ, А. Н. (ред.). 2005. *Малый диалектологический атлас балканских языков*. Серия лексическая. Т. 1. Лексика духовной культуры. München: Bilibion Verlag. ISBN 3-932331-53-2.
- МЛАДЕНОВ, М. СЛ. 2008а. Ареална характеристика на романски елементи в българските диалекти. – В: МЛАДЕНОВ, М. СЛ. *Диалектология. Балканистика. Етнолингвистика*. МЛАДЕНОВА, Д., МЛАДЕНОВА, О., КОЛЕВ, Г. (съст. и ред.). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 236–272. ISBN 978-954-07-2684-7.
- МЛАДЕНОВ, М. СЛ. 2008б. Ареална характеристика на гръцките заемки в българските диалекти. – В: МЛАДЕНОВ, М. СЛ. *Диалектология. Балканистика. Етнолингвистика*. МЛАДЕНОВА, Д., МЛАДЕНОВА, О., КОЛЕВ, Г. (съст. и ред.). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 211–235. ISBN 978-954-07-2684-7.
- МЛАДЕНОВА, Д. 2001. Към въпроса за относителната хронология на западно-източното деление на българските говори. – В: ТОДОРОВ, В. (съст.). *Изследвания в чест на чл.-кор. професор Страшимир Димитров*. Т. 1. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 154–184. ISBN 954-430-832-6.
- МЛАДЕНОВА, Д. 2006. *Звездното небе над нас. Етнолингвистично изследване на балканските народни астроними*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. ISBN 954-322-049-2; 978-954-322-049-6.
- МЛАДЕНОВА, Д. 2024. *От лингвистична география към ареална лингвистика. Теория и практика на анализа на късни явления в българския език*. Второ допълнено издание. София: Факултет по славянски филологии, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-619-7433-27-2; 978-619-7433-28-9 (pdf). DOI <https://doi.org/10.60056/AM.2024.28.560>.
- ОЕК: МЛАДЕНОВА, О., Д. МЛАДЕНОВА, В. СТОЙКОВ. *Отвъддунавски електронен корпус. Допълнение към „Българските говори в Румъния“ от Максим Младенов*. / *Transdanubian Electronic Corpus. Supplement to “Bulgarian Dialects in Romania” by Maxim Mladenov*. 2001–2020. <http://www.corpusbdr.info/?lang=bg> [Accessed 25 April 2024].
- ОЛА: *Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая*. Вып. 1–. 1988–. *Серия лексико-словообразовательная*. Вып. 1–. 1988–.
- ОЛА Вопросник: *Вопросник Общеславянского лингвистического атласа*. Москва: Наука, 1965.
- ПЛОТНИКОВА, А. А. 2004. *Этнолингвистическая география Южной Славии*. Москва: Индрик. ISBN 5-85759-287-9.
- ПЛОТНИКОВА, А. А. 2013. Весенние заклинательные формулы изгнания гадов. – В: ПЛОТНИКОВА, А. А. *Южные славяне в балканском и общеславянском контексте: этнолингвистические очерки*. Москва: Институт славяноведения РАН, 66–122. ISBN 978-5-7576-0294-3.
- СТОЙКОВ, СТ. 1968. Към българското диалектно словообразуване (Словообразователни варианти на лексемите „камък“, „кремък“, „пламък“ и „ремык“). – *Българ-*

ски език, 18, № 4–5, 1968, 358–368. pISSN 0005-4283, eISSN 2603-3372.

ТРУБАЧЕВ, О. Н. 1959. *История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя*. Москва: Издательство Академии наук СССР.

ФАСМЕР, М. 1967–1973. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. Т. 1–4. Москва: Прогресс.

ЭССЯ: ТРУБАЧЕВ, О. Н., ЖУРАВЛЕВ, А. Ф., ВАРБОТ, Ж. Ж. (ред.). *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*. Т. 1–. Москва: Наука, 1974–.

REFERENCES

ALAR: *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*. București: Editura Academiei Române. Vol. 1. SARAMANDU, N., NEVACI, M. (ed.), 2014. ISBN 978-973-27-2465-1. Vol. 2. SARAMANDU, N., NEVACI, M., 2020. ISBN 978-973-27-3293-9.

ALDRO: *Atlasul lingvistic al dialectelor românești din nordul și sudul Dunării (ALDRO)*. Vol. 1. NEVACI, M., SARAMANDU, N. (coord.). SARAMANDU, N., NEVACI, M., FLOAREA, I., BEJINARIU, S.-I., FARCAȘ, I.-M., CONSTANTIN, F. R., BOTA, M., ȚÎRCOMNICU, E. București: Editura Universității din București, 2024. ISBN 978-606-16-1507-0.

ALE: *Atlas linguarum Europae*. Cartes et Commentaires. I–IX. Assen: Van Gorcum, Rome: Poligrafico, București: Editura Universității din București, 1983–2015.

ALE-Questionnaire: *Atlas Linguarum Europae. Premier Questionnaire*. Assen: Van Gorcum, 1976. ISBN 90-232-1439-0.

ALEKSOVA, V. 2003. Predstavata za choveshkata dobrota v rumanskata frazeologiya. – V: ASENOVA, P. (sast.). Aktualni problemi na balkanskoto ezikoznanie. Aspekti na izsledvaneto na obshtobalkanskata leksika. Dokladi ot Mezhdunarodna nauchna konferentsiya, Sofiya, 30.09–01.10.2002 g. Veliko Tarnovo: Faber, 2003, 130–137. ISBN 954-775-226-X.

ALEKSOVA, V. 2013. *Svatbenata terminologiya v balgarskiya i rumanskiya ezik (Etnolingvistichno izsledvane)*. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. ISBN 978-954-07-3479-8.

ANTONOVA-VASILEVA, L. et al. 2021: ANTONOVA-VASILEVA, L. (otg. red.). KEREMIDCHIEVA, S., KOICHEVA, A., GARAVALOVA, I. (red. kolegiya). 2021. *Ot traditsionna kam interaktivna lingvogeografiya. Sbornik v chest na sto i desetata godishnina ot rozhdenieto na prof. St. Stoykov (1912–1969)*. Sofiya: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“. ISBN 978-619-245-193-6.

BDA: *Balgarski dialekten atlas*. 1964–1981. Sast. pod rakovodstvoto na S. STOYKOV i S. B. BERNSHTEYN. T. 1–4. Sofiya: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

BDA-EM: IVANOV, Y. 1972. *Balgarski dialekten atlas. Balgarskite govori v Egeyska Makedoniya. T. 1. Dramsko, Syarsko, Valovishtko i Zilyahovsko*. Sofiya: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

BDA-OT: *Balgarski dialekten atlas. Obobshtavasht tom. Ch. I–III. Fonetika. Aktsentologiya. Leksika*. KOICHEV, I. (otg. red.), KOSTOVA, T., KYAEVA, E., TETOVSKA-TROEVA, M. (red.). Sofiya: Izdatelska kashta „Trud“, 2001. ISBN 954-90344-1-0.

- Ch. IV. *Morfologiya*. TETOVSKA-TROEVA, M. (gl. red.), KYAEVA, E. (zam. gl. red.), ANTONOVA-VASILEVA, L., VITANOVA, M., KEREMIDCHIEVA, S. (red.). Sofiya: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite „Prof. Marin Drinov“, 2016. ISBN 978-954-322-857-7.
- BDA-TsB: BOZHKO, R. 1986. *Balgarski dialekten atlas. Severozapadnite balgarski govori v Tsaribrodsko i Bosiligradsko*. Sofiya: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.
- BDLT: ALEXANDER, R., ZHOBOV, V. *Bulgarian Dialectology as Living Tradition*. 2011–2024. <http://bulgariandialectology.org/> [Accessed 15 April 2024].
- BER: *Balgarski etimologichen rechnik*. T. 1–8. Sofiya: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite, 1971–2017.
- BSRL: HOLIOLCHEV, H., MLADENOV, M., RADEVA, L. 2012. *Balgarska semeynorodova leksika. Entsiklopedichen rechnik*. Sofiya: Iztok-Zapad. ISBN 978-619-152-143-2.
- DWDS: *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart*. Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften. <https://www.dwds.de/> [Accessed 15 April 2024].
- ECultFood. *Digitalizarea patrimoniului cultural alimentar (eCULTFOOD). Regiunea Bacău*. 2016–2018. *Colecție digitală a patrimoniului alimentar românesc și transfer spre societate (FOODie)*. 2020–2022. <http://ecultfood.ub.ro/> [Accessed 15 April 2024].
- EhSSJa: TRUBACHEV, O. N., ZhURAVLEV, A. F., VARBOT, Zh. Zh. (red.). *Ehtimologicheskij slovar' slavyanskikh jazykov. Praslavjanskij leksicheskiy fond*. T. 1–. Moskva: Nauka, 1974–.
- FASMER, M. 1967–1973. *Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka*. Perevod s nemeckogo i dopolneniya O. N. Trubacheva. T. 1–4. Moskva: Progress.
- GARVALOVA, I. 2020. The Bulgarian dialect names of the cat. – *Papers of BAS. Humanities and Social Sciences* 7, № 2, 2020, 103–116. ISSN (print) 2367-6248; ISSN (online) 2603-4832.
- GARVALOVA, I. 2021. Analysis of the Slavic linguistic material of the ways of the denomination of the domestic cat, subject to mapping on the onomasiological map prepared for publishing in ALE. – In: NEVACI, M., FLOAREA, I. FARCAȘ, I.-M. (eds.). *Ex Oriente lux. In honorem Nicolae Saramandu*. Alessandria: Edizioni dell'Orso, 2021, 541–554. ISBN 978-88-3613-181-5 («La colonna infinita» 14, ISSN 1828-809X).
- DAHMEN, W., KRAMER, J. 1985, 1994. *Aromunischer Sprachatlas*. Bd. 1. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1985. Bd. 2. Veitshöchheim bei Würzburg: Lehmann, 1994.
- Interaktivna kulinarna karta na balgarskata ezikova teritoriya*. <https://kulinar.ibl.bas.bg/> [Accessed 25 April 2024].
- Karta na dialektnata delitba na balgarskiya ezik*. https://ibl.bas.bg/bulgarian_dialects/ [Accessed 25 April 2024].
- KEREMIDCHIEVA, S. 1985. Dialektnite slovoobrazovatelni varianti na leksemita *kamak*, *kremak*, *plamak* i *remak* v svetlinata na nay-novite dannii na lingvističnata geografija. – *Balgarski ezik*, 35, № 2, 1985, 104–109. pISSN 0005-4283, eISSN 2603-3372.
- KOSESKA, V. 1972. *Bułgarskie słownictwo meteorologiczne na tle ogólnosłowiańskim*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.

- Lingvogeografsko izsledvane na vzaimovrazkata mezhdu balgarskata i evropeyskata dialektna leksika*. Proekt № DN 20/11 ot 11.12.2017, finansiran ot FNI. <https://www.lexicalgeolinguistic.org/Dialects/> [Accessed 25 April 2024].
- MDABJa 1: SOBOLEV, A. N. (red.). 2005. *Malyj dialektologicheskij atlas balkanskikh jazykov. Serija leksicheskaja. T. 1. Leksika dukhovnoj kul'tury*. München: Bibliion Verlag. ISBN 3-932331-53-2.
- MLADENOV, M. SL. 2008a. Arealna harakteristika na romanski elementi v balgarskite dialekti. – V: MLADENOV, M. SL. *Dialektologiya. Balkanistika. Etnolingvistika*. MLADENOVA, D., MLADENOVA, O., KOLEV, G. (sast. i red.). Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 236–272. ISBN 978-954-07-2684-7.
- MLADENOV, M. SL. 2008b. Arealna harakteristika na gratskite zaemki v balgarskite dialekti. – V: MLADENOV, M. SL. *Dialektologiya. Balkanistika. Etnolingvistika*. MLADENOVA, D., MLADENOVA, O., KOLEV, G. (sast. i red.). Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 211–235. ISBN 978-954-07-2684-7.
- MLADENOVA, D. 2001. Kam vaprosa za otnositelnata hronologiya na zapadno-iztochnoto delenie na balgarskite govori. – V: TODOROV, V. (sast.). *Izsledvaniya v chest na chl.-kor. profesor Strashimir Dimitrov. T. 1*. Sofiya: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, 154–184. ISBN 954-430-832-6.
- MLADENOVA, D. 2006. *Zvezdoto nebe nad nas. Etnolingvisticno izsledvane na balkanskite narodni astronimi*. Sofiya: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“. ISBN 954-322-049-2; 978-954-322-049-6.
- MLADENOVA, D. 2024. *Ot lingvisticzna geografiya kam arealna lingvistika. Teoriya i praktika na analiza na kasni yavleniya v balgarskiya ezik*. Vtoro dopalнено izdanie. Sofiya: Fakultet po slavyanski filologii, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. ISBN 978-619-7433-27-2; 978-619-7433-28-9 (pdf). DOI <https://doi.org/10.60056/AM.2024.28.560>.
- MLADENOVA, O. 1998. *Grapes and Wine in the Balkans. An Ethno-Linguistic Study*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- MLADENOVA, O. 2007. *Definiteness in Bulgarian. Modelling the Processes of Language Change*. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 182). Berlin, New York: Mouton de Gruyter. ISBN 978-3-11-019557-6. ISSN 1861-4302.
- NALRR-Moldova și Bucovina: *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina*. Vol. 1. ARVINTE, V., DUMISTRĂCEL, S., FLOREA, I. A., NUȚĂ, I., TURCULEȚ, A. București: Editura Academiei, 1987. Vol. 2. ARVINTE, V., DUMISTRĂCEL, S., FLOREA, I. A., NUȚĂ, I., TURCULEȚ, A. Iași: Editura Academiei Române, 1997. Vol. 3. ARVINTE, V., DUMISTRĂCEL, S., TURCULEȚ, A., BOTOȘINEANU, L., HREAPCĂ, D., OLARIU, F.-T., OLARIU, V. Iași: Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, 2007. Vol. 4. ARVINTE, V., DUMISTRĂCEL, S., TURCULEȚ, A., BOTOȘINEANU, L., HREAPCĂ, D., OLARIU, F.-T., OLARIU, V. Iași: Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, 2014. Vol. 5. Material cules de ARVINTE, V., DUMISTRĂCEL, S., FLOREA, I. A., NUȚĂ, I., TURCULEȚ, A. și redactat de DUMISTRĂCEL, S., BOTOȘINEANU, L., OLARIU, F.-T., OLARIU, V., COHAL, A.-L. Iași: Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, 2022.
- OEK: MLADENOVA, O., D. MLADENOVA, V. STOYKOV. *Otvaddunavski elektronen*

- korpus. Dopalenie kam „Balgarskite govori v Rumaniya“ ot Maksim Mladenov. / Transdanubian Electronic Corpus. Supplement to “Bulgarian Dialects in Romania” by Maxim Mladenov. 2001–2020. <http://www.corpusbdr.info/?lang=bg> [Accessed 25 April 2024].*
- OLA: *Obshheslavyanskij lingvisticheskij atlas. Seriya fonetiko-grammaticheskaya. Vyp. 1–. 1988–. Seriya leksiko-slovoobrazovatel'naya. Vyp. 1–. 1988–.*
- OLA Voprosnik: *Voprosnik Obshheslavyanskogo lingvisticheskogo atlasa. Moskva: Nauka, 1965.*
- PLOTNIKOVA, A. A. 2004. *Ehtnolingvisticheskaja geografija Juzhnoj Slavii. Moskva: Indrik. ISBN 5-85759-287-9.*
- PLOTNIKOVA, A. A. 2013. Vesennie zaklinatel'nye formuly izgnaniya gadov. – V: PLOTNIKOVA, A. A. *Juzhnye slavyane v balkanskom i obshheslavyanskome kontekste: ehtnolingvisticheskie ocherki. Moskva: Institut slavyanovedeniya RAN, 66–122. ISBN 978-5-7576-0294-3.*
- Slovenski narečni atlas. <https://sna.si/> [Accessed 25 April 2024].*
- SP: *Słownik prasłowiański. Ed. by Fr. Sławski. Vol. 1–. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk. 1974–.*
- STOYKOV, ST. 1968. Kam balgarskoto dialektno slovoobrazuvane (Slovoobrazovatelni varianti na leksemita „kamak“, „kremak“, „plamak“ i „remak“). – *Balgarski ezik*, 18, № 4–5, 1968, 358–368. pISSN 0005-4283, eISSN 2603-3372.
- TRUBACHEV, O. N. 1959. *Istorija slavyanskikh terminov rodstva i nekotorykh drevnejshikh terminov obshhestvennogo stroja. Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.*
- VITANOVA, M. 1999–2000. Narechiya za vreme v balgarskite dialekti. – *Balgarski ezik*, 48, № 3, 1999–2000, 56–60. pISSN 0005-4283, eISSN 2603-3372.
- WILD, B. 1983. *Meglenorumänischer Sprachatlas. Hamburg: Helmut Buske Verlag.*

Assoc. Prof. Darina Mladenova, PhD

ORCID: 0000-0002-9698-6331

Department of General, Indo-European and Balkan Linguistics

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: dmaksimovm@uni-sofia.bg

НАРЕЧИЯТА В БЪЛГАРСКИТЕ ДИАЛЕКТИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ КНИЖОВНИК

Мария Мицкова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

THE SCHOLARS'S VIEW OF THE ADVERBS IN BULGARIAN DIALECTS DURING THE NATIONAL REVIVAL PERIOD

Maria Mitskova

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

In their dialectological articles and notes, Bulgarian National-Revival scholars of the 2nd and 3rd quarters of the 19th century paid attention mainly to two characteristics of adverbs – their genetic relationship with certain parts of speech and their lexical semantics. In their attempts to identify as comprehensively as possible the morphological peculiarities of the dialects they described, Bulgarian collectors and researchers of living folk speech turned their gaze to the dialectal differences in some pronominal adverbs and commented with particular insistence on the adverbs derived from Old Bulgarian demonstrative pronouns. From a dialectological point of view, adverbs were also examined in their role as elements of the rich lexical inventory of the living Bulgarian language. Being a component of the vocabulary, they were included in a number of notes and commentaries on the dialect lexicon in the folklore collections published in the 1860s and 1870s and presented in the form of integral parts or small dialect dictionaries appended to them.

Kew words: Bulgarian dialects, history of Bulgarian dialectology, 19th century, dialect morphology, dialectal adverbs

В своих статьях и публикациях диалектологической направленности, вышедших во второй и третьей четверти XIX века, писатели эпохи Возрождения обращают внимание в основном на две характеристики наречий: на их генетическую связь с отдельными частями речи и на их лексическую семантику. Пытаясь рассмотреть исчерпывающе морфологические особенности описываемых ими говоров, болгарские собиратели и исследователи живой народной речи стремятся к выявлению диалектных различий некоторых местоименных наречий, причем особое внимание уделялось наречиям, образованным от древнеболгарских указательных местоимений. С

диалектологической точки зрения наречия рассматривались и в роли элементов богатого лексического инвентаря живого болгарского языка. Будучи частью словарного состава соответствующих говоров, они нашли место в десятках примечаний и сносок к диалектной лексике в вышедших в 60-е и 70-е годы XIX в. фольклорных сборниках, а также в приложенных к ним небольших диалектных словарях.

1. Въведение

Като част от голямата тема за зараждането на българската диалектоложка мисъл и на българската диалектоложка наука през Възраждането, настоящата публикация се занимава с наречията в българските диалекти – обмислени и обговорени от книжовници от втората и третата четвърт на XIX век. Това, от една страна, дава възможност да се постави акцент върху движението на филологическите идеи на времето, изречени от самите наблюдатели и преки участници в процеса на създаване на новобългарския книжовен език, които се оказват и първите събирачи и изследвачи на живата българска реч. От друга страна, подобреният диалектен материал не само позволява систематизация на езиковите проявления, явления и факти, но очертава пъстрата говорна картина на българския език до Освобождението, видяна в обектива на същите тези книжовници. Ето защо основна цел на изследването е да се представи възрожденския диалектоложки поглед към наречията в българските говори – тяхното място в описанията на диалектната морфология и на лексикалното богатство през разглеждания период.

Научният интерес към тази проблематика е предизвикан от факта, че възрожденските описания на диалектната морфология и съответно на наречията в българските говори не са били обект на специално изследване досега. През тази диалектоложка призма към граматиката на неизменяемите части на речта на преден план излизат единствено онези езикови разлики, които книжовниците от периода осъзнават като особено свойствени, оригинални или специфични – като богатство от гледна точка на диалектната многоликост, но и като отклонение от гледна точка на оформящата се книжовноезикова нормативност. Това свидетелства за започналите през Възраждането промени в нагласите към диалектното под напора на осъзнавания престиж на книжовната форма.

2. Наречието като част на речта във възрожденските граматики

Наречията като една от „нескланявяемите“ и „непроменяеми“¹ (Pavlovich, 1836, р. 6) части на речта, които поначало не притежават категориите род, число или падеж и по тази причина рядко са обект на

¹ Всички цитати от оригиналните възрожденски източници са предадени с осъвременен правопис, но със запазени граматични и пунктуационни особености.

разискване във възрожденските филологически и езикостроителни дискусии, неизменно заемат своето място в морфологичните описания на българския език в първите граматики от втората и третата четвърт на XIX век. Поради своята основна граматична характеристика, която възрожденската филологическа мисъл свързва главно с флективната неизменяемост, наречията са анализирани и класифицирани най-вече от гледната точка на техния произход от други класове думи (най-често прилагателни имена и местоимения) и на тяхното значение.

За българските книжовници представата за „неизменяемата“ природа на наречията не противоречи на уточнението, което редица граматичници като Неофит Бозвели и Емануил Васкидович, Иван Богоров, Иван Момчилов, Йоаким Груев правят в своите текстове, че *„наречия, дето показват каквина, имат стъп на сравнение, както прилагателните“* (Bogorov, 1844, p. 92). Именно произходът на някои групи наречия от прилагателни имена е едно от задължителните *„примечания“* при морфологичното описание на този отделен *„строй речи“* (Gruev, 1858, p. 4) и неговите граматични категории. Според филологическите разбирания от втората и третата четвърт на XIX век, въпреки че *„ся и не скланят“* (Bosveli, Vaskidovich, 1835, p. 40), някои наречия могат да се степенуват. По този въпрос в своята *„Основа за българска граматика“* Й. Груев разяснява:

Почти от всяко качествено прилагателно става и наречие за качество, и приема и частици от сравнение; както: добре, по-добре, най-добре (Gruev, 1858, p. 78).

3. Наречията в българските диалекти по описания от втората и третата четвърт на XIX век

3.1. Местоименните наречия като една от ярките диалектни морфологични отлики

Възрожденските любослови се възползват от разпространените теоретични постановки от своето време за същността на наречието като самостоятелен клас думи и при описанията на наречията в българските диалекти обръщат внимание основно на две техни характеристики – генетичната им връзка с отделни части на речта и лексикалната им семантика. В опитите си възможно най-изчерпателно да набележат морфологичните особености на разглежданите от тях говори българските събирачи и изследвачи на живата народна реч най-често насочват своя поглед към диалектните разлики при някои местоименни наречия и с особена настоятелност отбелязват и коментират наречията, произлезли от старобългарските показателни местоимения.

За възрожденските книжовници показателните местоимения и съответно наречия се струват особено важни както през призмата на историческия развой на българския език, така и в контекста на кардиналния за Възраждането въпрос за изграждането на книжовноезиковата нормативност на базата на говоримата реч. На фона на разразилите се езикови дискусии, в които част от разногласията при кодификационните предложения са върху конкретния фонетичен и морфологичен облик на членните морфеми, появилият се диалектоложки интерес към показателните местоимения, генетично свързани с определителния член, е напълно обясним. Особено приносни са описанията на тричленните системи, които се наблюдават в родопските² и част от западните говори, но и на някои диалектни варианти на показателните местоимения и наречия и по други говори.

За „трите рода“ „указателни местоимения“ с формантите **-т-**, **-н-**, и **-в-**, от които са произлезли и „трите рода“ определителни „членови“ в някои югозападни български говори³, дава информация Партений Зографски в статията „Първа част на граматиката за членовете“, отпечатана през 1857 г. в няколко броя на „Цариградски вестник“. В нея той представя подробен преглед на произхода и различните варианти на членната морфема в източните и западните български говори, като специално се спира на разновидностите в „Македонското наречие“ (Parteniy Zografski, 1857, р. 54). Макар и да означава тази особеност като обобщаващ случай за повечето югозападни говори, книжовникът въобще говори за една от големите морфологични особености на родния си дебърски говор, а именно съществуването на тройни системи на членуване и съответно на показателните местоимения:

Тие местоимения се, първо: овий, или овья, овая или овая; второ оний или онья, оная и онея; и трето той тая и тея. Първото от них се употребяват, кога указуваме на предмет присущ, сиреч до само нас находящия (...). Второто оний, онья, се употребяват, кога показуваме на предмет; който се находит в негалемо разстояние от нас (...). Третьото местоимение, той се употребяват, найпаче кога сакаме да

² Един от първите книжовници, които през 70-те години на XIX в. свидетелстват за наличието на тройна система на определеност в смолянския говор, е В. Чалаков. В своите диалектоложки бележки за ахъчелебийския (дн. смолянски) говор той не само отбелязва разновидностите, но и разяснява значението на вариантите на определителния член: „от 3-те вида членове: **тъ**, **та**, **ту**, **нъ**, **на**, **ну** и **съ**, **са**, **су**; първиът е общ; вториът ся употребява за да ся означат известни далечни предмети; а третиът – за известни ближни предмети“ (Cholakov 1872: 324). За съжаление, в коментарите си Чолаков не привежда примери за показателните местоимения и наречия в говора.

³ Тричленна система на показателните местоимения и съответно на членуване на имената със съгласните **т**, **н**, **в** е характерна за охридско-стружкия, велешкия, дебърския, битолския говор (вж. BDA-OT, 2016, pp. 79; 119).

*покажеме, или да донесем на памет предмет който се намерват во отсуствие от нас: (зато и се именуват оно относительно местоимение), како **той человек** (Parteniy Zogravski, 1857, p. 54).*

Партений разглежда въпроса в контекста на сравнението с източните български говори и определя като „бедност отицутителна“ наличието само на едночленна система на определеност и съответно на показателните местоимения и наречия в тях. За да докаже твърдението си, книжовникът извежда дълъг списък с примери за различни видове местоименни наречия (за начин, за признак, за количество и степен, за място, за време), с който да демонстрира изобилието от форми и голямото богатство на езика на „Македонското наречие“:

*Следователно оно („горно-Българското наречие“ – бел. моя, М. М.) се лишават толко прекрасни слова от них происходяция, като например: от **овий, оваков, оволкав**, в всите три рода, наречия: **овако оволко овде, овамо, овдеиный, овамоиный** и проч. такожде от **оний: онаков, онолкав, онако, онамо, онолко онде** и проч. и всите тие ѝ заменеват со производните толко от **той** които такоже ги имат и другото наречие (Parteniy Zogravski, 1857, p. 54).*

Съществуването на тройна показателна система в езика на т. нар. пулаваковци, обитаващи западната част на Солунската равнина⁴, е регистрирано от Стефан Веркович през 1868 г. Подобно на други наблюдатели на югозападните български говори, и той набелязва формите с формантите **-т-**, **-н-**, и **-в-**, но неговото обяснение за нюансите в значението им е различно. Дали защото не е носител на езика, или защото по този начин е разбрал употребите, но в своята книга „Описание быта болгаръ населяющихъ Македонію“ (Москва, 1868) Веркович посочва, че показателните местоимения *вой, ва, во* са за близки предмети; *той, тя, то* са за по-отдалечени предмети, а „он, она, оно, для предмета одушевленных“ (Verkovich, 1868, p. 25)⁵. За да отбележи колко свойствени и същевременно отличителни в сравнение със съседните говори са тези особености, той специално подчертава, че пуливаковците са получили своето название от постоянната употреба на израза „пуливака вместо гледай-тука“ (Verkovich, 1868, p. 24).

⁴ Веркович отбелязва, че те се разделят на две групи: горнополенци и долнополенци: „К Горнополенцам относятся Нягош (дн. Негуш/Науса – бел. моя, М. М.), Катраница, Острова, Воден и Моглен, а к Долнополенцам – Пазар и вся Вардария“ (Verkovich, 1868, p. 23). От съвременна гледна точка това са кукушко-воденският, ениджевардарският и гевгелийският говор, в които според БДА посочената особеност се среща и днес (вж. BDA-OT, 2016, p. 2016).

⁵ В съвременни описания на тези говори противоречивият **-н-** член в системата на показателните местоимения и наречия не е регистриран и тя е двукомпонентна: тоа, воа, во; таа, ва; тоо, то; тиа, виа (вж. BDA-OT, 2016, p. 119).

На свой ред за тричленна система при показателните местоимения и наречия в крайния северозападен кратовски говор споменава и Ефрем Каранов. Той отделя формите „*туя, туй; ондека, ондея; овдека, овдей и т. н.*“ без допълнителен коментар (PSP, 1876, p. 170)⁶.

Някои отделни форми на показателните местоимения и наречия в говори, които образуват членовете на системата си само с форманта **-т-** се появяват в редица диалектоложки бележки и описания на страниците на периодичния печат от 70-те години на XIX в. Разликите във вариантите, които се отбелязват, са най-вече фонетични и отчасти лексикални. Например фонетични варианти на показателни местоимения и наречия, в които се наблюдават различни промени като изпадане или вмъкване на звукове и срички, извежда Кузман Шапкарев за охридския говор. Той отбелязва формите *тая* (като коментира, че се използва в говора вместо *та*) (Shapkarev, 1871, p. 216) и „*то 'а* вместо *това*“ (Shapkarev, 1871, p. 320), както и формата на наречието *тогай* (вместо *тогава*), за която прави следната бележка:

По някога до речъта тога у нас приклавят по едно й, та ся чинят тогай, како Ист.-Б-ско тогази, кое никога ние го не употребяваме (Shapkarev, 1871, p. 319).

Същият Шапкарев е и един от малкото книжовници, които през призмата на диалектоложкото познание коментират и наречия, произлезли от други видове местоимения. Той споменава, че за разлика от останалите югозападни говори, в които е разпространено въпросителното местоименно наречие *дека*, в стружкия и охридския говор „*никога не ся употребяват дека вместо къде, ами всякога последното, което по негокаж от бързина ся слушат кый*“ (Shapkarev, 1871, p. 315). Като особеност на охридско-стружкия говор той се спира и на образуването на формите за обобщителните местоимения и наречия, при които по негови свидетелства, се наблюдава метатезата **вс > св**:

Вместо сички, у нас ѝе дочювана (запазена) Старобългарската реч: вси по всите родове: всий, усечено вес, вся, все; както всийт вес-град, вес-день, вся земя и пр. С една само погрешка, оти бук. С излегвит пред бук. В, както свийт, света, свето, вместо: всийт и пр. (Shapkarev, 1871, p. 318).

3.2. Диалектните наречия като част от богатия лексикален инвентар на говоримата реч от третата четвърт на XIX век

⁶ Тази особеност все още се пази в кумановско-кратовския говор (вж. Vidoeski, 1962, pp. 171–172).

Освен към структурно-граматичните особености на наречията в българските говори възрожденските книжовници насочват своя диалектоложки интерес и към тяхната лексикална семантика. Тази посока на разсъждения е продиктувана от факта, че българският XIX век възприема диалектната лексика (наред с диалектната фонетика) като един от големите признаци на местното, на своеобразното – онзи достатъчен довод за открояване на различията, вариациите и отклоненията както между самите диалекти, така и от установяващите се правила на формирация се книжовен език.

Още от 30-те години на XIX век българските любослови обръщат внимание на факта, че наречията *„начертават се многовидно и многообразно“* (Pavlovich, 1836, p. 32), и по тази причина правят редица предложения за тяхното групиране и класификация основно на базата на семантичен принцип. В тази връзка в публикациите с диалектоложка насоченост наречията са разглеждани най-вече в ролята им на елементи от богатия лексикален инвентар на живия български език. Като част от речниковия състав на съответните говори, те попадат в десетките бележки и разяснения върху диалектната лексика в излезлите през 60-те и 70-те години на XIX в. фолклорни сборници, както и в създадените към тях малки диалектни речници.

В предговора към сборника си „Народни песни на македонските българи“ (Белград, 1860), съдържащ фолклорни образци от Серско, Валовишко, Разложко, Прилепско⁷, Стефан Веркович, коментирайки езика на песните, отбелязва:

В Македония почти всеки край има свой особен диалект, който в едно или друго отношение се отличава от останалите диалекти (Verkovich, 1860, cited in Lekov, 1992, p. 205).

През неговите очи пъстротата и своеобразията на тези говори се отразяват в лексикалното им богатство, затова включва като отделна структурна част към сборника речник – *„Обяснение на необични бугарски, и страни речи, кое се у овим песмама налазе“* (Verkovich, 1860, pp. 365–373). В речника намират място и някои наречия от представените краища като *„бирѝ“* – тук“ (Verkovich, 1860, p. 365); *„сал“* – само“ (Verkovich, 1860, p. 371); *„сетни“* – после“ (пак там).

На свой ред в своя „Български народен сборник“ (Болград, 1872) Васил Чолаков освен към фонетичните и морфологичните черти на говорите, които описва, насочва своя поглед и към лексикалните им особено-

⁷ Неговите информаторки са от с. Просеник и с. Горно Броди, Серско; с. Лехово, близо до гр. Валовица (дн. гр. Сидорокастро в Гърция); с. Крушово, Прилепско и с. (дн. град) Добринище, Разложко.

⁸ Ударението е отбелязано в оригиналното издание.

сти. Особено впечатление му правят форми и думи, които се различават по своя фонетичен облик или семантика в сравнение с общия лексикален фонд на езика, но също така се спира и на своеобразни, характерни за съответния говор думи, които го отличават от останалите говори и от книжовния език. В коментарите си към лексиката в ахъчелебийския (дн. смолянски) говор например той отбелязва станалия с времето христоматиен пример на наречието „*Яцье* – значи твърде“ (Cholakov, 1872, р. 321), присъщо за родопските говори. Освен това покрай редицата други диалектни лексеми, които забелязва в софийския говор, обръща внимание и на някои отличителни употреби на наречията в него: „*оти* – защо“ (Cholakov, 1872, р. 332); „*Ситно* – дребно“ (Cholakov, 1872, р. 335); „*От-дома* – са зема за наречие за място“ (Cholakov, 1872, р. 337).

Особено обстоен в своите лексикални бележки е Любен Каравелов. Като писател и езикостроител, като познавач, събирач и изследовател на живата българска реч, в неговите разбирания диалектната лексика е източник, чието разнообразие трябва да бъде включено в състава на книжовния език. Преследвайки голямата цел да запознае научната общност с богатството на българския фолклор и на българския говорим език, към отпечатания в Москва сборник „Памятники народного быта болгар“ (1861) Каравелов обособява и речник, чието предназначение е „*объяснение неудобопонятных болгарских слов*“ (Karavelov, 1861, pp. 301–324). От речника може да се изведе една от най-подробните сбирки на диалектни наречия от времето на Възраждането. Макар Каравелов рядко да отбелязва ареала им на разпространение или източника (информатора), от който са извлечени съответните образци, примерите са особено приносни със своята изчерпателност и пъстрота – свидетелство за многоликостта на живата реч от средата на XIX век. Освен да разясни значението им, книжовникът често отбелязва и диалектните фонетични варианти на формите.

Диалектните наречия, които Л. Каравелов включва в речника си, могат да се организират в няколко семантични групи:

- Наречия за време: *лятоска* – *лятос*, *лятус*⁹ (с. 5¹⁰); *докът* (*Сопот*) – *докато*, *дорде*, *доде*, *догде* (с. 7); *до-кат* (балкански говори¹¹) – *до как*, *доде* (с. 23); *напокон* – *после* (с. 30); *тога* (*Зап. Блъг.*) – *тогава*, *тогаз*, *тогази*, *тогива* (с. 61); *се* – *сякога* (с. 124). От речника:

⁹ За отбелязване на семантиката на отделните диалектни лексеми се възползвам от оригиналните разяснения на Л. Каравелов, в които се включва и преведените от руски коментари от речника.

¹⁰ За по-голяма прегледност при представяне на отделните примери от книгата в скоби ще бъдат отбелязвани само съответните страници.

¹¹ В оригиналния текст е отбелязано, че информаторът е Петко Славейков.

дене – денем; *дойде* – см. *дорде, дор, дорь* (Зап. България); *заран*¹² – утре; *куга*; *ноще* – *нощеска*; *отколе*; *сеги*; *тана* – после; *тепръва*; *утрен*; *чега-то* – когато и да е.

- Наречия за място: *дето* и *дека* имат *йеднакво значения* (с. 34); *на сякъде* – *насъде* (с. 67); *ниде* – *некъде, никаде* (с. 122); *ту* и (*Габрово*) – *това йе, туй* – *това, или така* (с. 139). От речника: *ванка*; *ватре*; *де, дека, дек*; *дълеч*; *зъди* – отзад; *ниде, никъде, никаде*; *отзади, отзъди, тамо*.
- Наречия за начин: *боле*¹³ – по-добре (с. 9). От речника: *зорлен* (тур.); *зъдним* – наопаки; *изведнаш*; *ка* – как; *наопаки, наопачина, напоки*; *така, такана*; *хела* – добре.
- Наречия за количество и степен: От речника: *варъндже*¹⁴; *веднаш*; *па, пак*; *триш*; *яко* – твърде.
- Наречия за логическо уточняване и модалност: *саде* – само (с. 122). От речника: *бажем, барем, баре*; *веке*; *таман, тамам*.

4. Заключение

Описани и коментирани с инструментите и похватите на зараждащото се диалектоложко познание, наречията в българските говори от времето на Възраждането, макар и да не са обект на филологически спорове или разногласия, предизвикват научното любопитство на възрожденските събирачи и изследвачи на живата българска реч. Книжовниците от периода с усърдие и прилежност очертават тяхната морфологична природа, тяхната фонетична „*многообразност*“ и лексикална „*многовидност*“ по диалектите. Тези наблюдения и разсъждения са ценен принос не само за историята на българския говорим език от XIX век и съответно на българската диалектология като наука, но и за пътя на установяване на някои морфологични и лексикални норми в българския книжовен език.

ИЗТОЧНИЦИ

- БОГОРОВ, И., 1844. *Първичка българска грамматица*. Написа Иванчо Андреев. Букурещ: В Типографията на Серд. К. Пенкович.
- БОЗВЕЛИ, ВАСКИДОВИЧ, Е., 1835. *Славеноболгарское детоводство за малките деца. Част третая*. В Крагуевце: У Княжеско-Сербской Типографии.

¹² Ударението е поставено от Л. Каравелов.

¹³ *Боле, болье, болец* – повече, по-хубаво. Среща се в Белоградчик, Петричко, Пазарджишко, Кюстендилско, Благоевградско (вж. BER-T1, 1971, р. 65).

¹⁴ Варънджа, варъндже, нар. обл. прост.; тур. var има; доколкото има (Mladenov, 1941, р. 58).

- ВЕРКОВИЧ, С., 1860. *Народне песме македонски бугара. Књига прва. Женске песме*. Београд: у Правителственом Књигопечатњом.
- ВЕРКОВИЧ, С., 1868. *Описание быта болгар населяющих Македонию*. Москва: В Университетской Типографии.
- ГРУЕВ, Й., 1858. *Основа за българска граматика*. Белград: В Правителствената Книгопечатня.
- КАРАВЕЛОВ, Л., 1861. *Памятники народного быта болгар. Книга первая*. Москва: В типографии К. Андерса, у Тверских ворот № 27.
- ПАВЛОВИЧ, Х., 1936. *Грамматика Славено-Болгарска. Сочинена от Христати П. Дупничанина в Славено-Еллинското в Свищов училище учителя. Издание перво*. Grammatik. В Будиме граде, в Крал: оунг: Типографии.
- ПАРТЕНИЙ ЗОГРАФСКИ 1857. Първа част на граматиката за членовите. *Цариградски вестник*, № 315, 9.02.1857, 50; №316, 16.02.1857, 54.
- ПСП 1876: Български народни песни (От Кратовский сборник на г-н Каранова. Бележки на редакцията) (анонимен автор). *Периодическо списание*, I, № 11–12, 1876, 169–178.
- ЧОЛАКОВ, В., 1872: *Българский народенъ сборникъ. Сбранъ, нареденъ и издаденъ от Василия Чолакова. Част I*. Болград: Печатницата на Централното училище.
- ШАПКАРЕВ, К., 1871. [Езикови бележки към стихотворението „Вдовица“ на Райко Жинзифов]. *Читалище*, II, № 7, 1871, 315–320.

ЛИТЕРАТУРА

- БДА-ОТ 2016. *Български диалектен атлас (колектив). Обобщаващ том. IV. Морфология*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. ISBN 978-954-322-857-7
- БЕР-Т1 1971. *Български етимологичен речник. Т. I. А–З*. София: Издателство на БАН.
- ВИДОЕСКИ, Б., 1962. *Кумановскиот говор*. Скопие: Институт за македонски јазик.
- ЛЕКОВ, Д., 1992. *Родолюбивий и благоразумний народе болгарский. Възрожденски преговори. Книга първа 1806–1865*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- МЛАДЕНОВ, С., 1941. *Етимологичен и правописен речник на българския книжовен език*. Пловдив: Изд. „Христо Г. Данов“.

PRIMARY SOURCES

- BOGOROV, I., 1844. *Parvichka balgarska grammatika. Napisa Ivancho Andreov*. Bukuresht: V Tipografiyata na Serd. K. Penkovich.
- BOZVELI, VASKIDOVICH, E., 1835. *Slavenobolgarskoe detevodstvo za malkite detsa. Chast tretaya*. V Kraguevtse: U Knyazhesko-Serbskoy Tipografii.
- CHOLAKOV, V., 1872: *Balgarskiy narodena sbornika. Sobrana, naredena i izdadena ot Vasilia Cholakova. Chast I*. Bolgrad: Pechatnitsata na Tsentralното uchilishte.
- GRUEV, Y., 1858. *Osnova za blagarska grammatika*. Belgrad: V Pravitelstvenata Knigopечатnya.
- KARAVELOV, L., 1861. *Pamyatniki narodnago bita болгар. Kniga pervaya*. Moskva: V

- tipografii K. Andersa, u Tverskih vorot № 27.
- PAVLOVICH, H., 1936. *Grammatika Slaveno-Bolgarska. Sochinena ot Hristaki P. Dupnichanina v Slaveno-Ellinskoto v Svishtov uchilishte uchitelya. Izdanie pervo.* Grammatik. V Budime grade, v Kral: oung: Tipografii.
- PARTENIY ZOGRAFSKI 1857. Parva chast na grammatikata za chlenovite. *Tsarigradski vestnik*, № 315, 9.02.1857, 50; № 316, 16.02.1857, 54.
- PSP 1876: Balgarski narodni pesni (Ot Kratovski sbornik na g-n Karanova. Belezhki na redaktsiyata) (anonimen avtor). *Periodichesko spisanie*, I, № 11–12, 1876, 169–178.
- SHAPKAREV, K., 1871. [Ezikovi belezhki kam stihotvoreniето “Vdovitsa” na Rayko Zhinzifov]. *Chitalishte*, II, № 7, 1871, 315–320.
- VERKOVICH, S., 1860. *Narodne pesme makedonski bugara. Knyiga prva. Zhenske pesme.* Beograd: u Pravitelstvenom Knyigopechatnjom.
- VERKOVICH, S., 1868. *Opisanie bita bolgar naselyayushtih Makedoniu.* Moskva: V Universitetskoy Tipografii.

REFERENCES

- BDA-OT 2016. *Balgarski dialekten atlas (kolektiv). Obobshtavasht tom. IV. Morfologia.* Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 2016. ISBN 978-954-322-857-7.
- BER-T1 1971. *Balgarski etimologichen rechnik. T. I. A–Z.* Sofia: Izdatelstvo na BAN.
- LEKOV, D., 1992. *Rodolyubiviy i blagorazumniy narode bolgarskiy. Vazrozhdenski pregovori. Kniga parva 1806–1865.* Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.
- MLADENOV, S., 1941. *Etimologichen i pravopisen rechnik na balgarskia knizhoven ezik.* Plovdiv: Izd. “Hristo G. Danov”.
- VIDOESKI, B., 1962. *Kumanovskiот govor.* Skopie: Institut za makedonski jazik.

Senior Assist. Prof. Maria Mitskova, PhD

ORCID ID: 0000-0003-4320-2000

Department of Language and Specialized Training of Foreign Students

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Plovdiv, Bulgaria

e mail: mitzkova@uni-plovdiv.bg

m_mitzkova@yahoo.com

Иван Тенев. *Отглаголна номинализация в съвременния шведски и норвежки език. Формални, семантични и стилистични особености на производните с наставки -else и -an/en*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2024. 281 с. ISBN 978-954-07-5892-3.

The monograph examines in a contrastive perspective the formation of deverbal nouns with the suffixes *-else* and *-an/-en* in Swedish and Norwegian. It investigates the morphemic composition of the motivating verbs, the types of meanings that the deverbal nouns express, as well as their functional and stylistic characteristics. The author also identifies and describes in detail the cases of competition and complementary distribution between the suffixes in question and other suffixes that produce words with similar semantics (pure nominalization and meanings that have developed from it). The book is a valuable contribution to the scientific study of Swedish and Norwegian word formation, as well as a useful resource for the teaching of Swedish and Norwegian.

Key words: deverbal nominalization, nomen actionis, Swedish, Norwegian

Изучаването и ползването на два или повече скандинавски езика от едно и също лице са обичайни явления. Това обстоятелство е свързано, от една страна, с голямата близост между скандинавските езици на повечето езикови равнища, която прави съчетаването на въпросните дейности лесно осъществимо, а от друга – с тесните културни, политически и обществени връзки между страните на Скандинавския север, които правят това съчетаване желателно в редица ситуации. Едно следствие от горепосоченото е фактът, че в специалност „Скандинавистика“ на СУ „Св. Климент Охридски“ от самото ѝ създаване всеки студент изучава задължително най-малко два скандинавски езика. Естествено е, че това води до необходимост от особено внимание към приликите и разликите между скандинавските езици и насочва изследователския интерес на българските скандинависти към проблемите на съпоставителното им описание. Ценен пример за изследване с такъв фокус е публикуваната през 2024 г. монография *Отглаголна номинализация в съвременния шведски и норвежки език. Формални, семантични и стилистични особености на производните с наставки -else и -an/en* на д-р Иван Тенев, на която е посветена настоящата рецензия.

Монографията се основава на дисертационния труд на автора за присъждане на образователната и научна степен „доктор“, защитен през 2009 г. Тя съдържа увод, тринадесет глави, заключение, приложения, библиография и резюме на английски език. Обект на даденото съпоставително изследване наравно с шведския език е една от двете официално равнопоставени писмени книжовни разновидности на норвежкия език, а именно букмол. Това е естествено с оглед на далеч по-широката употреба на букмол и на факта, че именно той най-често е предмет на изучаване като чужд език в България, а и като цяло извън Норвегия. Въпреки това трудът предоставя известни сведения и за

другата книжовна разновидност нюноршк, както и за някои други северногермански езици.

Предмет на изследването са формалните, семантичните и стилистичните особености на отглаголните съществителни, образувани с две двойки наставки когнати, които се срещат както в шведски, така и в норвежки език: шв./норв. *-else* и шв. *-an* / норв. *-en*. И в двата езика въпросните наставки образуват отглаголни съществителни със значението на *nomens actionis* и с различни вторични значения, развили се от него. На съвременния етап от развитието на езиците както *-else*, така и *-an/en* са непродуктивни, но през по-ранни исторически периоди им е била присъща висока продуктивност и затова съществителните, образувани с тях, са сравнително силно представени в речниковия състав и до днес. По отношение на употребата на *-else* в обучението по шведски и норвежки между двата езика се наблюдава интерференция и затова за целите на преподаването има основание за особено внимание към тяхната дистрибуция. Тази интерференция се дължи на факта, че между дистрибуцията на *-else* в двата езика има значителни сходства и съвпадения на лексикално и системно ниво (срв. с. 190 в рецензирания труд), но те са само частични (срв. с. 201) и това подвежда обучаемите. Изследването по интересен начин се допълва чрез включването на *-an/en*: при тези родствени наставки, напротив, сходството между дистрибуциите в шведски и в норвежки е толкова малко, че дори историческата им идентичност далеч не веднага става очевидна за повечето обучаеми. В този случай особен интерес представлява историческото развитие, довело до разликата между езиците.

Авторът обяснява избора именно на тези две наставки като обект на изследване с една по-обща цел: определянето на закономерностите, присъщи на отглаголната номинализация в шведски и норвежки изобщо. По негово мнение *-else* и *-an/en* са особено подходящи за това поради присъщата на образуваните с тях деривати висока степен на полисемантичност и идиоматизация, която от своя страна прави номинализацията с тях „представителна за особеностите на отглаголната номинализация в шведски и норвежки като цяло“ (с. 17). С оглед на тази обща цел е естествен и изборът на автора да разгледа и тези словообразователни типове с други наставки, които са конкурентни на типовете с *-else* и *-an/en* – нещо, което фактически означава и обзор на голяма част от типовете отглаголна номинализация в двата езика *изобщо*, въпреки че специализираните наставки за образуване на *nomina agentis* и наставките от романски произход остават извън обсега на изследването. Логично е и решението така констатираните общи закономерности на отглаголната номинализация в шведски и норвежки също да бъдат съпоставени. Толкова широкият обхват на труда го прави изключително информативен източник относно тази важна област на шведското и норвежкото словообразуване. Избраният метод на изследване включва както ексцерпиране на деривати с *-else* и *-an/en* от речници, така и извличане на примери за употребата на тези деривати от корпуси като основа за семантичния им анализ.

Във втора глава авторът въвежда читателя в мястото на отглаголната номинализация в системата на езика. Разглежда се въпросът за предикатно-аргументната структура на глагола, която се унаследява от отглаголните съществителни, и подробно се описва начинът, по който тематичните роли агент и тема се изразяват синтактично в букмол и в шведския език. Между езиците в това отношение се откриват сравнително малко разлики.

В трета глава се представя изработената от автора семантична класификация на отглаголните съществителни, чрез която ще бъде провеждан анализът на дериватите. Обособяват се словообразователните категории „чиста номинализация“ (*nomina actionis*), „обект или резултат на действието“ (*nomina acti*), *nomina agentis*, *nomina instrumenti*, *nomina temporis*, *nomina loci*, *nomina destructionis*. Особено разнообразие се очертава в рамките на категорията „обект или резултат на действието“, която има субкатегориите „физически осезаем обект“, „абстрактен резултативен обект“, *nomina scripti et dicti* и резултативно състояние, на свой ред подразделящо се на „психическо и емоционално състояние“ и „физическо състояние“.

В четвърта глава се разглеждат видовете ограничения върху дистрибуцията на наставките за отглаголна номинализация. Авторът разделя тези ограничения на фонологични, морфологични, синтактични, лексикални и семантични, стилистични и естетически, а също така включва сред тях и явлението „блокиране“. Тук също така се обсъжда понятието продуктивност и в частност се представя както най-обичайната в международното езикознание терминология, различаваща продуктивност (англ. *productivity*) от лексикална честота (англ. *type frequency* или *lexical frequency*), така и тази на М. Пенчева, в която на тези термини отговарят съответно „активност“ и „продуктивност“. По-нататък в текста авторът по-често използва преобладаващата терминология, но на места и тази на М. Пенчева.

В същата глава се въвежда и понятието „редундантно правило“, под което авторът разбира „закономерностите, характеризиращи дистрибуцията на даден непродуктивен словообразователен формант“. Терминът е вдъхновен от англ. „*redundancy rule*“. Авторът се позовава в частност на И. Плаг, който от своя страна определя „*redundancy rule*“ като „a rule that simply generalizes over the structure of a set of existing complex words“ (вместо да бъде използвано за образуване на нови думи) и дава за пример структурното отношение между съществителните, образувани с непродуктивната наставка *-th*, и мотивиращите ги прилагателни в английския език. В монографията този термин се използва по по-специфичен начин: става въпрос за установяване на относителната честота на различни видове мотивиращи основи в рамките на определен словообразователен тип (с. 127, 143) и, от друга гледна точка, на вероятността дериват от определен словообразователен тип да се образува от основа от определен вид (с. 197). Разбира се, може да има различни мнения за това доколко при наличие на повече от една сравнително често срещана възможност е оправдано една от тях да се определи като „правило“ (кое то пък предполага всички останали да се смятат за „изключения“) – например на с. 143 е посочено, че три вида основи мотивират съответно 75, 43 и 14 глагола, а това означава съответно ок. 56,8%, 32,6% и 10,6% от общия брой (132 глагола). Така или иначе, независимо дали наричаме въпросните констатации „правила“, или просто тенденции и статистически факти, това са ценни и интересни изследователски резултати.

Пета глава съдържа кратък преглед на развитието на норвежкия език. Това несъмнено е полезен ориентир за читателя нескандинавист, доколкото обяснява съдържанието на някои от следващите глави, които навлизат в областта на диахронната лингвистика. Именно произходът на норвежката книжовна норма букмол от писмения датски език дава основание за разглеждането на словообразуването в среднодатски (а не в старонорвежки или среднонорвежки) като исторически предшественик на букмол.

Следващите две глави (шеста и седма) са посветени вече конкретно на двете наставки, които са предмет на изследването – *-else* и *-an/en*, но с оглед на историята им:

става въпрос за тяхната употреба през старошведския и среднодатския период в развитието на съответните езици. Включването на такива раздели е обосновано, доколкото става въпрос за два близкородствени езика с големи сходства в историческото си развитие, така че обяснението както на приликите, така и на разликите между тях е естествена задача за историческото езикознание. Авторът подробно разглежда произхода и словообразователните възможности на дадените наставки, предлага изчерпателна класификация на словообразователните типове, които ги използват, и привежда множество автентични примери за употребата на производни думи, образувани с тях. По-ранни изследователи като Б. Луман констатира особената връзка на наставките *-else* и *-an* в старошведския език с духовно, абстрактно или религиозно значение и с религиозния и официално-деловия стил. В рамките на разработената за целите на труда семантична класификация авторът конкретизира, че в старошведския език наставките *-else* и *-an* особено често образуват деривати от лексикосемантичните класове *nomina scripti et dicti*, *nomina mentis*, и, в случая с *-else*, *nomina destructionis*. Силно представен е обаче и класът *nomen actionis* („чиста номинализация“). За среднодатския език авторът констатира по-широка (неспециализирана) употреба на наставката *-else*, която се запазва и в ранния новодатски език. Наблюденията за относителна честота на съответните явления в тази глава наистина не се основават на ново количествено изследване, но се подкрепят от по-ранната литература по въпроса.

Може да се отбележи, че докато наставката *-else* се описва и за старошведски, и за среднодатски, от двойката *-an/en* е разгледан само старошведският когнат. Това донякъде е обосновано от цитираното на с. 112 становище на Б. Луман, че в среднодатски употребата на *-en* е сравнително ограничена. Все пак според мен има място за едно бъдещо изследване на отглаголните съществителни с тази наставка през среднодатския период и то би било удачно допълнение към рецензирания труд. Днес такова изследване вече би било улеснено от материалите на проекта *Gammeldansk Ordbog*, които между-временно станаха достъпни онлайн. В тях например се откриват пълни или частични среднодатски съответствия на *-en* на немалко от приведените в гл. 7 старошведски деевербативи на *-an*: *helsan – helsen*, *lovan – loven*, *predikan – prædiken*, *ransakan – ransaken*, *skapen – skapen* (макар и само в един източник от Сконе), *skämtan – skæmten*, *talan – talen*, *varkunnan – varkunnen*, *ægjan – ægjen*, *a-skodhan – skothen*. Тяхното наличие също така подсказва и степен на продуктивност, която не е за пренебрегване, а за същото свидетелстват и приведените от П. Скаутруп още за ранния среднодатски период примери като *følæn* ‘осезание’, *gespæn* ‘прозяване’, *hikkæn* ‘хълцане’, *skialuæn* ‘треперене’.

Оттук нататък започва основната част на труда – разглеждането на двете двойки наставки в съвременните езици. В осма и девета глава се разглеждат съответно наставките *-else* и *-an* в шведския език. Дериватите се класифицират според морфемния състав на мотивиращата глаголна основа, според функционално-стилистичните им характеристики и според семантиката им. Авторът установява, че във формален план наставката *-else* по-често образува съществителни, мотивирани от глаголи с префигиранни основи и т. нар. „глаголи с частици“ (шв. *partikelverb*), а не от непроизводни глаголи. С това се потвърждава наблюдение, срещано и по-рано в научната литература, но сега то вече е снабдено със солидна емпирична обосновка. Известно преобладаване на основи с представки и частици се забелязва и при *-an*.

В семантично отношение авторът констатира известна специализация, подобна на тази в старошведския език. И *nomina scripti et dicti*, и *nomina mentis* са силно застъпени.

Много добре представена се оказва обаче и чистата номинализация, която все още числено преобладава – тук изследването на И. Тенев опровергава някои твърдения, срещани в по-ранната литература по въпроса. При *-an* са особено обичайни деривати от *verba petendi* и *iubendi*. Относно дистрибуцията на *-else* и *-an* в рамките на *nomina mentis* авторът предлага ревизия на обичайното в шведската лингвистична литература обобщение, като свързва двете наставки с противопоставянето не между съответстващи им страдателни или възвратни глаголни форми и деятелни такива, а между каузативни и непределни непреходни предикати. Тезата на И. Тенев, че начинът на глаголното действие е фактор за дистрибуцията на *-an*, е убедителна. Задача за евентуално бъдещо изследване би могло да бъде сравнението на броя на случаите, които могат да бъдат обяснени от всеки от двата предложени принципа, доколкото изключения и от двата не липсват.

Изключително обхватна е темата за съществуващите в шведския език *конкурентни* словообразователни типове на деривацията с *-else* и *-an*, на която е посветена десета глава. Както вече беше споменато, това до голяма степен означава обзор на средствата за образуване на *nomina actionis* и вторични спрямо тях значения в шведския език изобщо, при което се засягат както най-продуктивните, така и множество недотам обичайни словообразователни типове с тази функция (от т.нар. „германска подсистема“): с наставките *-ande*, *-(n)ing*, *-Ø*, *-eri*, *-sel*, *-nad*, *-e*, *-t* и отгласна деривация. Авторът подробно разглежда словообразователните типове, изразяващи всеки от видовете значения, които е обособил във втора глава, и факторите, допринасящи за избора на един или друг тип. Констатира се много случаи на многозначност, допълнителна и конкурентна дистрибуция, като голяма част от тях досега не са споменавани или разглеждани толкова подробно в научната литература, което определя приносния характер и на този раздел.

В единадесета и дванадесета глава се разглеждат съответно наставките *-else* и *-en* в букмол. Отново се прави класификация на дериватите според морфемния състав на мотивиращата глаголна основа, според функционално-стилистичните им характеристики и според семантиката им. В главата за *-else* това системно се придружава и от съпоставка с шведския език. Ценните резултати и наблюдения в нея са много. Що се отнася до морфологичните свойства на наставката, И. Тенев установява, че броят на съществителните с *-else* в букмол е намалял между седемдесетте години на XX в. и първото десетилетие на XXI в. И за букмол чрез емпирично проучване се потвърждават твърденията на по-ранни изследователи, че *-else* особено често образува деривати от префигирани глаголи и глаголи с частици, като при това тази тенденция се оказва дори по-силно изразена в норвежки, отколкото в шведски. Авторът посочва и редица конкретни префикси и частици, с които *-else* се съчетава особено често поради историческото калкиране на долнонемски девербативи със съответните морфеме. Като цяло *-else* има близо два пъти и половина по-малка лексикална честота в шведски, отколкото в букмол, но съотношението между типовете основи в двата езика е сходно в редица отношения.

В стил и семантичен план авторът констатира, че наставката *-else* е по-малко ограничена и специализирана в норвежки, отколкото в шведски, но че по исторически причини тя все пак и в този език има известна връзка с религиозния и официално-деловия стил, а особено в религиозната сфера често се наблюдават пълни съвпадения. За разлика от раздела за съответната шведска наставка тук не се прави опит да се определи точно делът на дериватите със значение на чиста номинализация, като авторът мотивира това решение с определени методологични трудности. Все пак ми се струва, че едно

количествено уточнение не би било невъзможно, макар и с определени уговорки, и резултатът би представлявал особен интерес с оглед на разминаването между мненията на изследователи като Ф. Е. Виние и В. Лайра по въпроса. В съпоставителен план авторът определя случаите на девербативи с *-else* с родствена мотивираща основа и еднакво значение в двата езика като редки или малобройни в повечето лексикосемантични класове. Той отбелязва, че на норвежките съществителни с *-else* в шведски често съответстват такива с *-ande* и *-an*, които са много по-застъпени в този език, отколкото когнатите им в букмол, а също и такива с *-(n)ing* и др. При *nomina mentis* допълнителната дистрибуция между *-else* и *-an* няма аналог в букмол, където и на двете може да съответства *-else*. В главата са посочени редица структурни „неверни приятели“, където думи с родствени мотивиращи основи и еднакво значение са образувани с различни наставки – полезен материал за обучението по шведски и норвежки език.

Глава дванадесета е неизбежно кратка поради слабата застъпеност на *-en* в съвременния норвежки език. Липсата на междуезикова съпоставка в нея също е донякъде обяснима с оглед на минималното сходство в дистрибуцията с шведския ѝ когнат на системно и лексикално ниво (сред малкото пълни или частични лексикални съвпадения могат да се посочат *undran – undren, strävan – streben, bävan – beven, predikan – preken; an-sökan – søken, an-hållan – holden*). Отбелязаната от автора силна представеност на първичните глаголи с *-en* в букмол напомня за посочената от П. Скаутруп тенденция в съвременния датски език да се избягва произвеждането на деривати на *-en* от глаголи, образувани чрез афиксация. Това е тенденция, противоположна на тази в дистрибуцията не само на *-else* (и в трите скандинавски езика), но и на когната *-an* в шведския език според резултатите на изследването на И. Тенев. За бъдещи проучвания остава интересната задача да се проследи и датира възникването на тази драматична разлика в дистрибуцията на когнатите.

В тринадесета глава се разглеждат конкурентните словообразователни типове на деривацията с *-else* и *-en* в букмол. Изложението е подобно на това в десета глава и отново се включват повечето други наставки за *nomina actionis* от германски произход в букмол като *-(n)ing, -Ø, -eri, -sel, -nad* и *-ende*, но същевременно въпросът за конкуренцията на много места се разглежда и в съпоставка с аналогични явления в шведския език. Авторът излага множество интересни съпоставителни наблюдения по различни конкретни въпроси. Освен констатацията, че в букмол присъствието на наставките *-else* и *-en* в сферата на чистата номинализация намалява, се открояват цял ред общи изводи за системите на отглаголната номинализация в двата езика. В норвежки системата се характеризира с по-голяма нестабилност и дифузност, отколкото в шведски (тази разлика впрочем важи и за писмените норми на двата езика като цяло). И в двата езика авторът вижда тенденция към обобщаване на значението и употребата на наставката *-ing*, но тя е по-силно проявена в норвежки. Освен това, докато в шведски е налице формално обусловена допълнителна дистрибуция между аломорфите *-ing* и *-ning*, в норвежки изборът между *-ing* и *-ning* се определя отчасти и от стилистични и семантични фактори. И в двата езика конверсията става все по-обичайна. Също така и в двата езика са налице семантични опозиции по признаците едноактност – дуративност – итеративност и конкретно – преносно значение, но те се изразяват в словообразуването по различаващи се начини, което авторът описва подробно и точно в съпоставителен план. Лингводидактичната приложимост на това систематично обяснение е много висока.

В заключителната четиринадесета глава авторът обобщава достигнатите резултати с особен акцент върху приносните моменти в труда си.

Като известен недостатък на части от изложението може да се отбележи фактът, че въпреки изключително подробната и систематична класификация на разглежданите явления относителната им честота понякога не е конкретизирана с цифри, а само характеризирана с по-общи изрази или косвено представена чрез изброяване на конкретни лексеми. В някои други случаи са приведени само абсолютни числа, но не и дялове в проценти, или пък категориите, за които се отнасят цифрите, не съвпадат напълно при различните наставки – и двете обстоятелства донякъде затрудняват сравняването на особеностите на две наставки в един и същ език или между двата съпоставяни езика. Едно последователно и еднотипно представяне в абсолютни числа и проценти на резултатите за мотивиращите основи и семантиката на дериватите с двете изследвани наставки и в двата езика, както и за отношенията между езиците на лексикално равнище би позволило на читателя да си създаде по-точна и ясна представа за фактите и би демонстрирало по по-нагледен и безспорен начин правилността на редица тези на автора.

Изследването на И в а н Т е н е в *Отглаголна номинализация в съвременния шведски и норвежки език. Формални, семантични и стилистични особености на производните с наставки –else и –an/en* има голяма стойност като принос към научното знание за шведското и норвежкото словообразуване. Както вече споменах, съпоставителният му аспект го прави също така особено полезен за обучението по шведски и норвежки език в случаите, когато и двата езика се изучават от едно и също лице, доколкото той може да спомага за избягването на интерференцията между тях. Но и самото извънредно подробно и задълбочено разглеждане на темата за допълнителната дистрибуция и конкуренцията между наставки за отглаголна номинализация със значение на *nomina actionis* и с вторично развили се от него значения е от полза за всеки, който изучава който и да било от разглежданите скандинавски езици. Още преди издаването на монографията дисертационният труд, на който се основава тя, в течение на много години се използваше – не на последно място и от пишещия тези редове – като ценен източник в преподаването, в частност в курса по съпоставителна лексикология и словообразуване на скандинавските езици в магистърска програма „Език – култура – превод“ към специалност „Скандинавистика“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Няма съмнение, че също толкова полезна ще бъде употребата на самата монография в течение на много години напред.

Senior Assist. Prof. Vladimir Naydenov, PhD

ORCID ID: 0000-0001-8683-2083

Department of German and Scandinavian Studies
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: vlnajdenov@gmail.com

Красимира Алексова. *Дубитативът в съвременния български език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2023. 430 с. ISBN: 9786197433685.

The review provides a critical analysis of the presented work. It comments on the significance of the chosen topic of the dubitative in the Bulgarian language in the field of linguistics and language typology. It traces the main substantive emphases of the text and comments on the author's achievements, among which is the demonstration that the dubitative is the most complex evidential with the highest degree of compositionality.

Key words: dubitative, system of evidentiality, Bulgarian, typology

Монографията *Дубитативът в съвременния български език* на Красимира Алексова е един солиден труд, в който авторката представя свой модел на евиденциала ‘дубитатив’ и го аргументира по убедителен начин.

Изборът на темата е мотивиран отлично чрез факта, че до момента на появата на тази монография не е имало цялостен труд, който да разглежда евиденциала ‘дубитатив’ в пълнота. Освен това категорията на евиденциалите е била обект на доста различни и често противоречиви трактовки по отношение на названието и статуса на самата категория, на броя членове в нея, на вътрешните взаимоотношения между членовете, на произхода на категорията, на отношението ѝ към останалите граматически категории. К. Алексова засяга всички тези въпроси и предлага решения през призмата на дубитатива. Особено ценен момент е полагането на българския дубитатив в типологически план – отчетени са езиковите специфики на дубитатива и са коригирани съпоставянията му с подобни или близки явления в други езици.

Трудът се състои от увод, четири глави и заключение.

В **Увода** на книгата си К. Алексова дефинира ясно и точно обекта, предмета и целта на своята разработка. Обект на работата е дубитативът в българския език. Предмет са: значението на дубитатива, неговите форми и употреби, включително от типологическа и прагматична гледна точка. Целта е да се разгледа обстойно явление-то от перспективата на граматиката, типологията и прагматиката. Използван е богат набор от различни методи, сред които анализ, функционално-прагматичен метод, статистически метод, сравнителен подход, структурно-семантичен подход и др. Важно е да се отбележи, че също така са използвани емпирични бази данни (корпусен метод) и анкети за верифициране на работните хипотези (анкетен метод). Наблюденията и изводите са илюстрирани подходящо чрез множество от таблици, графики и схеми.

Първа глава *Дубитативът, евиденциалността и модалността* изследва мястото на явления-то в рамките на категориите евиденциалност и модалност. В първата подчасть е направен подробен критически анализ на съществуващите класификации на евиденциалите, като изводът е един и същи – липсва единно мнение за инварианта

на евиденциалността и съответно липсва дубитативът, който не се вписва в разглежданите теоретични рамки. Другият спорен въпрос е отношението между евиденциалността и епистемичната модалност, която включва и ангажираността на говорещия към пропозицията. Разгледани са четири основни гледни точки: двете категории са независими една от друга; евиденциалността е част от модалността; двете категории се пресичат частично; те са подредни на тяхна обща категория *епистемност*. Втората подчаст разглежда мястото на дубитатива в рамките на двете горепосочени категории, но вече чрез подхода на семантичните карти (Haspelmath, 2003, Tatevosov, 2004). Авторката застъпва виждането, че българската евиденциална система е модална. Предлагат се следните названия на двата типа модалност (които отговарят съответно на модалност и евиденциалност): логическа епистемичност (презумптив) и натурална епистемичност (конклузив, ренаратив, дубитатив).

Втора глава *Семантиката на дубитатива* разглежда дубитатива като изразяващ съмнение и недостоверност, оценка и емоция, както и неговите контекстни употреби, които са доста разнообразни. Без да отрича широкото разбиране за изразяване на съмнение, авторката приема тясното схващане, а именно – недоверие само към чуждото изказване, а не към собственото, което според нея е транспонирана употреба. Разгледани са теории на доверието, респективно на недоверието. Накратко е представен и проблемът за истинността. По-нататък в главата оценката е разглежданата като основа за похватата на емотивността, която, от своя страна, е езиков израз на емоционалността.

Навсякъде са търсени отношенията между понятията – близост, изключване, припокриване и т.н. Според мен К. Алексова е дала основните проблемни посоки във философски и езиков план. Представени са и контекстните употреби на дубитатива. Авторката правилно отбелязва, че не могат да се изброят всички подобни употреби поради генеративната сила на езика. Важно е да се обърне внимание, че наистина е представен целият спектър от градуални употреби, вариращи от неекспресивната употреба до емоционално натовареното отношение. От моя гледна точка това са всъщност и езикови стратегии на говорещия. Авторката е набелязала и типологическите аспекти на явлениято. Особено внимание се обръща на класификацията на Айхенвалд (Aikhenvald, 2004) и на мненията за съществуване на дубитатив в турския език. Основен въпрос е дали дубитативът се приема за самостоятелен евиденциал, или само като евиденциална стратегия. К. Алексова изразява несъгласие с позиционирането на българския дубитатив в опростена двучленна евиденциална категория от тип A1 или A2, когато всъщност тя е четиричленна. Освен това българският дубитатив не изразява общо съмнение, а недоверие към първично чуждо изказване. По-нататък се разглеждат мненията за дубитатива в българската евиденциална система. Установява се, че подобни публикации не са никак много. Обобщени са основните гледни точки за дубитатива, а именно: вариант на преизказната форма, преизказване на умозаключителните форми, самостоятелна субкатегория, несъщинска евиденциалност. Ясно е отграничено мнението на К. Алексова, която разглежда дубитатива като отделна субкатегория в рамките на 4-членната категория евиденциалност. Авторката приема позицията на Г. Герджиков (Gerdzhikov, 1984), че инвариантът се характеризира с признаците [+ преизказност] и [+ субективност]. Предпочетен е терминът *резервираност*. Обърнато е внимание и на перцепцията на евиденциалите по отношение на субективността и преизказността. За целта е направена анкета сред 171 студенти от хуманитарни специалности. Доказва се, че между евиденциалите има йерархия по

признака достоверност. В тази йерархия индикативът се възприема като най-достоверен, но отношенията между другите три евиденциала са по-сложни.

Трета глава *Формалната парадигма на дубитатива* представя както формите на тази субкатегория, така и съвпаденията с други форми, дефективността на парадигмата и др. Представени са и типологическите индекси на дубитатива. Авторката не приема посоката на образуване на дубитатива от формите на ренаратива с прибавяне на миналото свършено деятелно причастие на глагола *съм*, както е при Р. Ницолова (Nitsolova, 2008). Тя защитава тезата, че формите на дубитатива се образуват от конклузива чрез преизказване на спомагателния глагол (както е при Герджиков). Причините за това решение са, че по този начин се осигурява баланс между формата и семантиката на субкатегорията, т.е. тя се образува от субективна форма и после се добавя резервираността на говорещия към предаваната информация от друг източник. Аз лично се придържам към образуването на дубитатива от ренаратива (т.е. променя се несубективността в субективност, която е свързана с изразяването на съмнение към предаваната информация), но приемам убедителните аргументи и за гледната точка на авторката.

Ценно е разглеждането на вариативността на изразяване в рамките на субкатегорията. Доказва се, че формите с „нека да“ и „да“ не са част от субкатегорията, както и тези с „дано (да)“. Приносна е идеята, както и нейната детайлна разработка, че „вариантността в конклузивната и ренаративната парадигма“ е „източник на вариантността на дубитативните форми“ (с. 116). Разгледани са доста конкурентни варианти: в страдателен залог, по вариация на спомагателния глагол (*съм* и *бъда*), както и на комбинацията между тях; за 1 и 2 лице при отрицателен дубитатив за следходните времена. След това са разгледани бипартиципалните съвпадения и дефективността на формите.

Навсякъде К. Алексова подробно мотивира използването на езиковите термини в контекста на нейната разработка, което е много добра практика и трябва да се прави във всеки научен текст. Такива термини са например *синкретизъм*, *девиация*, *оказионализъм*; изброени са употребите на дубитатива във всяко време и са набелязани тенденциите в честотата на употребата – напр. дубитативът от сегашно време се среща по-често от изходното минало несвършено време. Обърнато е внимание на граматикализацията на дубитативните форми според теорията на Кр. Леман (Lehmann, 2002) в синтагматичен план: структурен обхват, кохезия, вариантност. Доказва се проникнатостта (макар и произволна) на елементи в дубитативните форми, включително и като позиционни варианти. Този факт показва, че синтагматичната кохезия при тези форми не е толкова голяма. По-нататък се разискват типологическите индекси при дубитатива. Това представлява количествена оценка на разглежданата субкатегория. Направен е анализ върху парадигмите на дубитатива, а не върху корпуси, което е логичната стъпка заради ниската честота на категорията в корпуси. Представен е подходът на Г. Герджиков. Показано е, че евиденциалът с най-малко форми е всъщност дубитативът. Вътре в рамките на дубитатива са представени още статистики, като например степен на аналитизъм и на синтетизъм. Ценни са наблюденията, според които „Честотата на употреба на трите варианта е пряко обвързана със степента на композираност – колкото е по-висока тя, толкова по-рядка е употребата“ (с. 215). Посочено е мястото на дубитатива сред останалите евиденциали. Представени са взаимоотношенията между дубитатива и другите граматически категории в светлината на

вижданията на Г. Герджиков. Разгледани са два типа взаимоотношения: *взаимовръзка* (дубитатив, 1 л. и ед. ч.) и *взаимодействие* (дубитатив и други глаголни категории).

Смятам, че втора и трета глава са изключително приносни. Те подробно очертават семантиката и формообразуването на дубитатива в контекста и на другите евиденциали.

Четвърта глава *Прагматични аспекти на дубитатива* се отнася до използването на дубитатива във възпроизведена реч – както в диалогов режим, така и при трансформирана първоначална реч, цитирана, непряка, полупряка, включително и директно възпроизведена реч. Разгледани са и партньорски стратегии между дубитатива и други евиденциални модификатори за недоверие/емоция, както и в различните изречения (преобладаващо съобщителни), т.е. изобщо в текста. Тази част също е много ценна, защото поставя фокуса върху трансформационната сила на дубитатива в речевите стратегии на комуникантите.

Заклучението представя основните резултати от изследването, като например това, че дубитативът е един от трите индиректни евиденциала в 4-членна евиденциална система. Той е семантично най-натовареният евиденциал (маркиран с признаците преизказност и субективност) и евиденциалът с най-висока степен на композираност. В обобщен вид са представени отделните части на труда.

Монографията *Дубитативът в съвременния български език* на Красимира Алексова е задълбочено и приносно изследване не само по отношение на дубитатива, както насочва заглавието, но и по отношение на цялата евиденциална система в българския език. Трудът представя езиково типологически и философски поглед към проблематиката, което го прави изключително ценен както за специалистите, така и за широката общественост.

ЛИТЕРАТУРА

- ГЕРДЖИКОВ, Г. 1984. *Преизказването на глаголното действие в българския език*. София: Наука и изкуство. ISBN 954-07-1614-4.
- НИЦОЛОВА, Р. 2008. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 523 с. ISBN 978-954-07-2738-7.
- ТАТЕВОСОВ, С. Г. 2004. Семантическое картирование: теория и метод. – Във: *Вестник Московского университета. Серия 9: Филология*, № 1, 27–42. ISSN 0130-0075.

REFERENCES

- AIKHENVALD, A. 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-926388-4.
- GERDZHIKOV, G. 1984. *Preizkazvaneto na glagolnoto deystvie v balgarskiya ezik*. Sofiya: Nauka i izkustvo. ISBN 954-07-1614-4.
- HASPELMATH, M. 2003. The geometry of grammatical meaning: Semantic maps and cross-linguistic comparison. – In: Tomasello, M. (ed.). *The new psychology of language*. New York: Erlbaum, vol. 2, pp. 211–243. (https://www.researchgate.net/publication/27266359_The_geometry_of_grammatical_meaning_Semantic_maps_

- and_cross-linguistic_comparison) (27.06.2021). DOI:10.4324/9781410606921-11.
- LEHMANN, Ch. 2002. *Thought on Grammaticalization*. Second, revised edition. Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität. ISBN: 9783946234074.
- NITSOLOVA, R. 2008. *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 523 s. ISBN 978–954–07–2738–7.
- TATEVOSOV, S. G. 2004. Semanticheskoye kartirovaniye: teoriya i metod. – V: *Vestnik Moskovskogo universiteta*. Seriya 9: Filologiya, № 1, 27–42. ISSN 0130-0075.

Prof. Petya Osenova, PhD

ORCID ID: 0000-0002-4484-5027

Web of Science Researcher ID: A-4403-2017

Department of Bulgarian Language
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: osenova@uni-sofia.bg

Борислав Попов. *Увод в сравнително-историческото езикознание*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2023. 176 с. ISBN: 9789540003467

Borislav Popov's textbook "Introduction in Comparative-Historical Linguistics" has high scientific value. It thoroughly traces the birth, evolution and movement through time and space of the most significant ideas and theoretical concepts in linguistics of the 19th century. The analysis of theoretical ideas and concepts from the field of comparative-historical linguistics is refracted through the prism of structuralism.

Key words: comparative-historical linguistics, structuralism

Учебното пособие *Увод в сравнително-историческото езикознание* с автор Борислав Попов съдържа 176 страници и се състои от Въведение и четири части. Първата е с ярко изразена научна стойност, а другите три – предимно с практически характер, поради факта, че представят пет важни звукови закона, отнасящи се към славянските езици, съвременната генеалогична класификация на езиците по света и основните типове писмени системи и някои по-значими писмености. Именно поради тази причина основният акцент в настоящата рецензия ще бъде поставен върху Първа част на учебното пособие – *История на сравнително-историческото езикознание от XIX век (основни теоретични концепции, направления и представители)*.

Съвсем логично Борислав Попов започва с предисторията на компаративната лингвистика в периода XIII–XVIII в., откроявайки най-значимите постижения по онова време като идеята за съществуващо родство между индоевропейските езици; класификацията на езиците по родство; съставянето на речници със сравнителен материал от различни индоевропейски езици; опитите за сравнение на отделни европейски думи с думи от санскрит; отбелязването на някои звукови съответствия; идеята родството между езиците да се търси чрез сравнения на морфемите, носещи граматично значение. Тези идеи е важно да бъдат представени, защото лежат в основата на разработките на първите същински компаративисти от XIX в. Особено значение сред тях имат изследванията върху санскрит, чрез които европейските учени получават ясна представа за фонетиката и граматиката на староиндийския език и се запознават с постиженията на староиндийските граматичари в точното описание на езика.

В частта *Зараждане на сравнително-историческото езикознание (приносите на първите компаративисти)* първият акцент е върху основните задачи, общата методология и значението на сравнително-историческото езикознание. Подчертава се, че с помощта на сравнителния метод за установяване на родството между езиците лингвистиката се обособява като самостоятелна съвременна наука през първата четвърт на XIX в. и се въвежда съвременното обективно научно изследване на езика, като

схоластичните, логическите и философските принципи за анализ на езиковите факти отстъпват място на историческите и на сравнителните обосновки.

Напълно резонно Б. Попов хвърля обилна светлина върху трудовете на основоположниците на сравнително-историческото езикознание и техните най-съществени концепции и приноси за формирането на съвременната лингвистика, посочвайки знаменателната за историята на езикознанието 1816 г., когато е поставено началото със забележителния труд на немския учен Франц Боп „За системата на спрежението в санскрит в сравнение с тази в гръцкия, латинския, персийския и германския език“. Специално внимание е обърнато на датския изследовател Расмус Раск и на втората част от неговия основен труд „Изследване в областта на старонордическия език или произход на исландския език“, озаглавена „За тракийския езиков клас“, където е направена интересна за времето си хипотеза, че германските, балтийските и славянските езици, както и старогръцки и латински имат общ първоизточник, наречен „старотракийски“ – изчезнал праезик от Югоизточна Европа.

Особен акцент се поставя върху приносите на Вилхелм фон Хумболт като основоположник на общото езикознание и върху основните му концепции, сред които се откроява тази за връзката между език и мислене, залегнала в основата на Психологическото направление в езикознанието. Неслучайно пред скоби е изведена концепцията за „народния дух“ в езика, една от значимите идеи на Хумболт, защото век по-късно тъкмо тя е в основата на зараждащата се етнолингвистика, както и разграничението между синхрония и диахрония.

Ако на първите страници на учебника Б. Попов прави преглед на компаративистите и техните трудове по-общо, за фигурите и приносите през XIX век е отделено по-детайлно внимание и това съвсем не е случайно, защото изследванията през този период стават все по-прецизни и стабилни в научно отношение. Авторът няма как да пропусне ролята на Франц Адалберт Кун, основоположник на лингвистичната палеонтология и на сравнителната митология и на неговото разбиране, че произходът на митовите трябва да се търси в областта на езика, както и че думите и техните значения са важни културно-исторически свидетелства, носители на съществена информация за бита и културата на древните народи. Самият Б. Попов има сериозни разработки в областта на митоллингвистиката и е любопитно да се проследят нейните корени в диахрония.

Задълбочено са представени и основоположниците и изследователите в областта на славянското сравнително-историческо езикознание, още повече, че в техните трудове често на първо място е поставен старославянския (старобългарския) език, а анализът на езиковия материал се извършва въз основа на реконструирания праславянски език.

Специална част е посветена на основните постижения на Натуралистичното направление – лингвистично сравнително-историческо течение от втората половина на XIX в., разглеждащо езика през призмата на Дарвиновата научна парадигма като жив организъм. По-подробно са изяснени дендритната теория и вълновият модел, залегнал в основата на лингвогеографията и ареалния метод. Акцент е поставен и върху въвеждането на генеалогичната класификация на родствени езици, която А. Шлайхер създава и налага в лингвистиката заедно с понятието езиково семейство, обединяващо близко- и далечнородствени езици.

В обособена част Б. Попов отново се връща към Психологическото направление, но вече през призмата на основните му теоретични концепции. Те няма как да бъдат пропуснати, защото основните насоки, в които работят представителите на това направление, засягат изключително широк кръг от научни сфери: общотеоретични въпроси от езикознанието; история на лингвистиката; език и мислене; етнопсихология и език; език и реч; взаимоотношенията между граматика, логика и психология; глотогенеза; сравнително-историческа граматика на славянските езици; фонетика; историческа морфология; исторически синтаксис на славянските езици; семасиология на славянските езици; диалектология; етимология; взаимоотношенията между език и изкуство; фолклористика; етнография и др., на практика цялата наука за езика. Вниманието заслужава представянето на теорията за вътрешната форма на думата на А. А. Потебня, още повече, че половин век по-късно тази идея е развита в лингвистиката чрез противопоставянето между плана на изразяване и плана на съдържание. Този пример е един от поредица подобни, които показват колко ясно и експлицитно Попов подсказва и показва на читателя научните връзки и теоретични надграждания в процеса на еволюцията на лингвистичните концепции във времето.

Заслужено място в учебника е отделено на концепциите и представителите на Младограматическата школа като едно от най-значителните направления в историята на лингвистиката, а също и на големите им заслуги за формирането на езикознанието като точна наука посредством въвеждането и прилагането на звуковите закони и принципа на аналогия в езика. Прави се преглед на критиката от страна на младограматичните на идейните концепции и теории на лингвистите от предходното поколение и на ранните компаративисти. Обяснен е историческият подход в изучаването на езика и силно изразеният емпиризъм по отношение на всички езикови явления. Тъкмо по това време езикознанието е обявено за точна наука, работеща с достоверни факти при последователност в изложението и обоснованост на анализите. Открити са най-значимите теоретични постижения на Младограматическата школа – звуковите закони и принципът на аналогия в езика и приносите ѝ за обособяването и развитието на различни области в лингвистиката, както и за решаването на конкретни въпроси от езиковата теория. Оттук започва нов етап в развитието на етимологията върху строги научни основи, формира се нов дял в езикознанието – семасиологията, проблемите за образуването на диалектите и за взаимодействията между езиците намират нови решения, накратко – индоевропейската сравнителна граматика се поставя на нови методологични основи.

Не на последно място е отделено внимание на Казанската лингвистична школа и един от най-ярките ѝ представители Ян Бодуен де Куртене. Казанската школа като лингвистично направление от края на XIX в. в Русия поставя, редом с други фундаментални проблеми, за пръв път и въпроса за експерименталната фонетика. Дори само поради факта, че школата бележи началото на фонологията и има приносен характер за развитието на диалектологията, нейната роля заслужава да бъде отбелязана специално, както е направил Б. Попов.

Цитираната в края на труда *литература* включва над сто заглавия (на български, руски, английски и др.).

Накрая ще спомена и един от най-важните приноси на автора – Борислав Попов успява задълбочено да проследи раждането, еволюцията и движението през времето и пространството на най-значимите идеи и теоретични концепции в езикознанието

от XIX в., които изграждат структурата на сравнително-историческото езикознание, като някои от тези идеи впоследствие са доразвити от структурализма и ареалната лингвистика. Това, което различава представения учебник от други подобни учебни пособия и изследвания, е, че анализът на теоретичните идеи и концепции от областта на сравнително-историческата лингвистика е пречупен през призмата на структурализма.

Твърде любопитна е и последната част на труда, представяща основните типове писмени системи, графиките на някои писмености и снимковия материал, който ги илюстрира. Рядко се случва в учебник по езикознание да бъдат представени конкретно и детайлно с помощта на различни езикови примери звукови закони, отнасящи се до славянските езици.

Заради високата научна стойност и приносните моменти в учебника мисля, че той ще бъде много полезен не само за преподаватели и изследователи, но и за студентите филолози, които, благодарение на това изследване, ще имат възможност да проследят историята на сравнително-историческото езикознание, без познаването на която филологическото образование е немислимо.

Prof. Ana Kocheva, PhD

ORCID: 0000-0002-4674-2064

Institute for Bulgarian Language

Bulgarian Academy of Sciences

Sofia, Bulgaria

e-mail: anak@abv.bg

Ivaylo Burov. *Universaux phonétiques et phonologiques dans les processus d'assimilation. Théorie de la binarité et de la hiérarchie relatives des traits*. Sofia: CU Romanistika, 2023. VIII chapitres, 587 p. ISBN:978-954-354-011-2.

The book is a revised and updated version of Ivaylo Burov's dissertation published in 2017, with a lot of new languages included into the analyses and enlarged bibliography. The author provides a thorough and uncontroversial classification of various phonetic processes ultimately related to phonetic similarity and offers convincing interpretations in a number of up-to-date phonological theories.

Key words: phonology, language change, distinctive features, assimilation

Книгата *Universaux phonétiques et phonologiques dans les processus d'assimilation. Théorie de la binarité et de la hiérarchie relatives des traits* (Фонетични и фонологични универсалии при асимилационните процеси. Теория за относителната бинарност и йерархия на признаците) на Ивайло Буров е нов вариант, на френски език, на публикувания му през 2017 г. дисертационен труд за придобиване на научната степен „доктор на науките“. Трябва да се подчертае – нов вариант, не просто превод. Новата книга съдържа 80 страници повече (587 срещу 506), значително е повишен броят на езиците, от които са взети предвид и анализирани данни (350 срещу 250), разширена е и библиографията. Изцяло нова в този вариант е първата глава, всички останали са преработени и допълнени.

В пълно съответствие със заглавието и тематиката на книгата първата глава *Universaux du langage et Grammaire universelle: quelques points d'histoire* (Езикови универсалии и Универсална граматика: кратка история на въпроса) (8–36) е посветена на историята на изследванията на езиковите универсалии и на философските течения и идеи, от които водят началото си двата основни подхода към универсалиите: типологически и генеративен. Този исторически преглед започва с традицията на Порт Роял, но основното внимание е върху лингвисти от съвременното като Ноам Чомски, които събуждат интереса към нея. Критическият анализ на Ивайло Буров обхваща не само приноса на всички изтъкнати учени, работили в тази област, но и някои от най-богатите университетски проекти и лингвистични корпуси (например на университетите в Станфорд и Констанц) и дори значителни научни форуми (конференции и колоквиуми) като проведените в Добс Фери, Ню Йорк, и Остин, Тексас, съответно през 1961 и 1967 г.

Във втората глава *Nature et classification des processus d'assimilation* (Езикови универсалии и Универсална граматика: кратка история на въпроса) (37–57) са изложени критериите, според които се класифицират процесите, които авторът разглежда като резултат от фонетично уподобяване.

Особено характерна за изследователския подход на И. Буров е третата глава, озаглавена *Théories sur les particules constitutives et la structure interne des phonèmes* (Теории за градивните елементи и вътрешната структура на фонемите) (59–158). Всеотстранната и задълбочена теоретична подготовка на Буров му е позволила да открие пресечни точки между научни направления, които изглеждат взаимно изключващи се. Той споделя критиката на фонетици като Линдблом и Охала към абстрактния и херметически характер на редица фонологични школи, но в своя теоретичен преглед на генеративната и постгенеративните фонологии успява да открие и в следствие да прилага в работата си тъкмо тези техни страни, които съдържат обяснителен потенциал и предлагат решения за реални фонетични процеси и типологични особености на фонологичните системи. Този баланс между анализ на фонологичните репрезентации и фонетичния реализъм, който търси обяснение за фонетичните процеси в аеродинамични, акустични, анатомични и перцептивни закономерности, е последователно прокаран в целия труд. За всяка от промените, описани в труда, е потърсено и открито обяснение в рамките на този интегриран фонетичен подход. Използвани са основополагащи за съвременната фонетика приноси: квантовата теория на Кенет Стивънс, теорията за максимално аудитивно разпръскване на Линдблом, моделът на звуковите промени на Джон Охала като реинтерпретация от страна на слушателя, теорията на пертурбацията. В същото време Буров предлага и свои формализации на фонологичните процеси, но с ясно уточнение (в стр. 536 на заключението), че те са средство за схематизация и визуализация без претенция сами по себе си да обясняват или предсказват резултатите от процеси. В третата глава са и някои от най-важните допълнения в сравнение с текста от 2017 г.: една част (§2) е посветена на структуралистките учения, подготвящи появата на генеративно-трансформационния модел, а в друга (§5) Ивайло Буров не се колебае да подложи на критика не просто доминиращата, но на практика единствената в съвременни публикации по фонология постгенеративна теория – теорията на оптималността. Авторът критикува най-вече съдържащата се в нейните ограничения кръгова логика, заявявайки, че формулирането на ограничения (които са универсални и вродени) е лесен начин да се освободим от задължението да търсим всички логични обяснения за това, което ограничението казва.

Четвъртата глава, озаглавена *Théorie de la binarité et de la hiérarchie relative des traits* (Теория за относителната бинарност и йерархия на признаците) (159–212), е посветена на един от централните въпроси на фонологията, чиято история в голяма степен се припокрива с историята на самата наука – проблема за броя и характера на диференциалните признаци, включително един от най-заплетените проблеми, този за бинарността. Предложеният от И. Буров модел, при който един сегмент може да има различен брой положителни или отрицателни стойности за един и същ признак (в зависимост от естеството на признака и броя на членовете на дадена опозиция в отделните езици), изглежда компромисен, но е фонетично много по-мотивиран от чисто механичните, дори произволни решения, като разделянето на признака компактен – дифузен на два отделни признака: компактен – некомпактен и дифузен – недифузен. Много по-важен е стремежът реалността на предложения модел да се докаже чрез фонологични процеси на пренос на стойности, който се открива последователно в конкретните анализи. Предимство на системата от признаци, предложена от Буров, в сравнение с досегашните модели е не само убедителната аргументация на геометричната им организация, но и способността ѝ да интегрира максимално количество зву-

кове, включително някои от най-късно появилите се в таблиците на Международната фонетична асоциация – напр. билабиалния вибрант и лингволабиалните съгласни. Впрочем, авторът доказва достойнствата на своя подход не чрез абстрактни критерии като простота и икономичност на описанието, а чрез последователното му прилагане в основната част на труда, където той се оказва особено подходящ за процеси, свързани например с промени във височината на гласните и със сонорната скала на сегментите.

Следващите четири глави – *Assimilations vocaliques non contiguës* (Неконтактни вокални асимилации), *Assimilations et harmonies vocalico-consonantiques* (Вокално-консонантни асимилации и хармонии), *Harmonies consonantiques* (Консонантни хармонии) и *Assimilations consonantiques et vocaliques contiguës* (Контактни консонантни и вокални асимилации), са посветени на конкретните анализи на асимилационните процеси: вокална хармония и метафония, вокално-консонантни асимилации и хармонии, консонантна хармония, контактни консонантни и вокални асимилации. За да разкрие действието на фонетични и фонологични универсалии, изследването представя изключително богатство от данни от над 350 езика от различни езикови семейства и ареали (читателят е улеснен от приложения индекс на цитираните езици). Наред с разкриването на фонетичния механизъм на всяка една от промените и техните причини, Буров предлага и важни ареални и типологични обобщения, напр. за връзката на вокалната хармония с преобладаващо аглутинативната морфология на езиците, в които се среща. Той предлага и оригинална собствена хипотеза, която обвързва морфологично контролираните хармонии с когнитивния принцип „associer la racine” (с. 303; в българския текст от 2017 г. на това съответства “обвързване на корена”, с. 238), според който носителят на основното лексикално значение се стреми към свързване със „строго определено означаващо, неучастващо във фонемни редувания“. Вероятно не е случайно, че този дял на книгата е най-сериозно преработен и обогатен, най-вече частите за вокалната хармония. Подходът на Ивайло Буров съчетава задълбочена теоретична подготовка, включително в най-новите подходи, с проучване на максимален брой езици от различни семейства и ареали. Това обогатява наблюденията му върху типологията на вокалната хармония и по-конкретно върху спецификата на доминантно-рецесивните радикални хармонии в нигеро-конгоанските и нило-сахарските езици (хармонии, при които само маркираната стойност на хармоничния признак му позволява да се пренесе на останалите гласни в думата).

Книгата *Universaux phonétiques et phonologiques dans les processus d'assimilation. Théorie de la binarité et de la hiérarchie relatives des traits* бележи нов етап в изследванията на Ивайло Буров върху асимилационните процеси и въобще в областта на фонетиката и фонологията. Всички тези изследвания отговарят на високи критерии за задълбочено познаване на фактите и обективност и очертават разпознаваем изследователски подход, затова в заключителните думи на този текст ще повторя някои думи от рецензията си за дисертационния труд. В тази книга авторът изгражда обща теоретична рамка, в която различни и на пръв поглед несвързани явления като вокална хармония и метафония, вокално-консонантни асимилации и хармонии, контактни консонантни и вокални асимилации, спонтанна назализация, тоногенеза и др. са не само ясно разграничени и класифицирани, но и подчинени на многостранен и убедителен модел, който разкрива тяхната мотивация. Едно от безспорните достойнства на труда е пределно ясният, последователен и логичен начин, по който са определени

същността, сферата на действие и възможните резултати за всяка една промяна. При това Буров не просто дава дефиниции на различни термини, а разкрива механизма на означаваните с тях промени във връзка с цялостната фонологична система и типологичните особености на езиците и диалектите, в които те се откриват. В своите категоризации Ивайло Буров е постигнал ясност и непротиворечивост, която ги прави подходящи за университетските аудитории.

В заключение ще добавя и нещо в известна степен лично. В научното жури за защитата на Ивайло Буров бяхме заедно с големия български езиковед проф. Тодор Бояджиев, който ни напусна неотдавна. Резензията му е публична в Интернет и няма да подбирам цитати от нея, но ще отбележа, че той хареса много текста, написа рецензията с удоволствие и даде много висока оценка на направеното от Ивайло Буров.

Prof. Vladimir Zhobov, PhD

Department of Bulgarian Language
Sofia University "St. Kliment Ohridski"

Sofia, Bulgaria

e-mail: zhobov@slav.uni-sofia.bg

Марияна Цибранска-Костова. *Абагар на Филип Станиславов от 1651 година. Наборен текст. Превод. Речник*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“ 2023. 247 с. ISBN 978-619-245-369-5

This review is based on Prof. Mariyana Tsibranska-Kostova's newest book, dedicated to *Abagar* of 1651, regarded as the first printed book in modern Bulgarian. Her book contains a competent and in-depth study of the history, the textology, and the graphic, phonetic, morphological and lexicological features of Philip Stanislavov's language. The typed text of the original, its modern Bulgarian translation as well as the glossary are particularly valuable; they lay the groundwork for further studies of this important written record. The author manages to provide irrefutable evidence that the *Abagar* belongs to the history of the Bulgarian language, literature and culture.

Key words: textology, typesetting, translation, dictionary

Държим в ръцете си най-новата книга *Абагар на Филип Станиславов от 1651 година. Наборен текст. Превод. Речник* на видната българска медиевистка и палеославистка проф. д.ф.н Марияна Цибранска-Костова от Института за български език към БАН, София.

Всяка една от книгите и монографиите на тази енциклопедична личност представя значим кръг научни дирения и обогатява представите ни както за духовната ни същност, така и за устройството и ценностите на средновековните ни предци. В тях се разработват огромен кръг езиковедски, лингвокултуроложки, юридически, исторически и много други въпроси.

Последната монография на М. Цибранска-Костова е посветена на общоприетата за първа печатна книга на новобългарски език – „Абагар“ от 1651 г., и е свързана с темата за католическата книжнина, която е извор на постоянно вдъхновение за авторката през годините. Със своите задълбочени и компетентни проучвания на книжнината на българите католици нашата видна изследователка с основание си заслужа достойно място сред познавачите на католическата култура и литература. Тук не е възможно да бъдат изброени всички нейни публикации по темата, но не мога да подмина по-важните: „*Абагарът на Филип Станиславов – от артефакта към езиковия ресурс*“, ZESZYT CYRYLO-METODIAŃSKIE, UMCS, 5, 2016; „*Cyrillic and Latin in the 17th–18th Centuries Literature of Bulgarian Catholics*“, Балканско езикознание/Linguistic Balkanique, 58, 2, 2019 (в съавторство с М. Абаджиева); „*Босанчицата и културните идентичности на Балканите (кратки бележки върху Пловдивското сборниче 116 (54) от XVI век)*“, „Българска реч“, 2, 21; „*За някои Verba Dicendi в книжнината на българските католици*“, „Лингвистични проблеми“, 3, 2023 и др.

Книгата е един от плодовете на научния проект „Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина“, финансиран от Фонд

„Научни изследвания“ към МОН, който се опитва да съхрани и популяризира езика и културата на българската общност в Банат. Това е един от пътищата, по който след дълго отсъствие банатските българи биха могли да се завърнат „у дома си“, да се приобщат към българската култура, от която винаги са били неразделна част. Тя е представена на 17 март 2024 г. в централното управление на БАН в София, като на това представяне е уточнено, че участниците в проекта тръгват от „Абагар“ на Филип Станиславов, от ръкописните книги на католическите духовници в южните български земи, за да намерят връзките с езика и писаното слово на българите в Банат.

Мотивацията за подобен проект се опира на предходни идеи още у по-старите изследвачи на езика и историята на българите преселници в чуждоезикова среда, напр. у Л. Милетич, който формулира идеята за връзка между българите католици от северните и южните павликянски селища на територията на България, от една страна, и говорите в Банат, от друга. Неговият интерес е насочен към феномена употреба на писмено-регионалната форма на българския книжовен език в езика на богослужението, зад който стоят културни явления при историческите миграции на българското население (Miletich, 1987, pp. 27–31).

И така – книгата на М. Цибранска-Костова има обем 247 с. и се състои от следните глави: Увод (с. 7), Разпис на състава на Абагара (с. 33), Езиковият алгоритъм на Абагара (с. 36), в който са описани избрани графични, морфологични и лексикални черти, Заключение (с. 106), Оригинален наборен текст на Абагара (с. 110), Превод на Абагара на съвременен български език (с. 127), Принципи на речника на Абагара (с. 148), Речник на Абагара (с. 154) и резюме на английски език (с. 244).

Самата авторка декларира още в уводната част, че целта на разработката е да прокара свързваща линия между различните хронологически и езикови срезове от историята на книжнината на българите католици и съвременните им проекции в историческата памет, книжнината и езика на банатските българи.

В самото начало е прецизирана и терминологията, свързана с езика на банатските българи – възприето е становището, утвърдено в официалната брошура на ИБЕ „Единството на българския език в миналото и днес“, в която се употребява терминът *писмено-регионална норма на българския език в областта Банат* (www.promacedonia.org/bugarash/ed/edinstvoto_banat_1.htm).

В съвременната диалектоложка наука е прието, че банатският говор се отнася към северния павликянски говор в Свищовско и Никополско, като тези области са наследили особеностите на родопските говори (Stoykov, 1967). Някои автори дори смятат, че банатският говор „е най-старият запазен диалект извън границите на България и по него могат да се правят изводи за състоянието на българския език към края на XVII и началото на XVIII век“ (Vasilev, 1986, p. 70).

В Увода на книгата е обяснена и самата дума *абагар* като кодираща аксиологично съдържание не само за католическата общност, но и за всички българи. Началото на този многовековен процес е поставено на 6 май 1651 г., когато католическият мисионер и никополски епископ Филип Станиславов отпечатва в Рим емблематично произведение за целия предвъзрожденски период на българската книжовна и културна традиция. Авторката се придържа към тезата, че то е свързано „с началния етап на прозелитизъм, приобщаването на българите павликяни към западното християнство и с дейността на Конгрегацията за разпространение на вярата сред южните славяни“ (11–12). Отпечатването на Абагара с кирилица определено провокира

интереса и задълбочените наблюдения на М. Цибранска-Костова, понеже този акт му определя място сред славянските кирилски палеотипи, които са обект на редица нейни изследвания.

Досега в науката Абагарът се определяше като „първата българска печатна книга с езикови елементи на жива, говорима българска реч“ и „първия печатан па-метник на новобългарски език“, но след пространното изследване на М. Цибранска-Костова вече сме склонни да коригираме досегашните определения, понеже имаме цялостно представяне и детайлно анализиране на съдържанието на този уникален за българската книжовна история *печатан амулет*.

Проучванията върху амулетните свитъци с общо название *абагар* не са извършени в пълнота в палеославистиката, въпреки множеството публикации на български и чужди автори. Тук бих искала да отбележа стойностното дисертационно проучване на Бояна Минчева „Амулетните свитъци тип „абагар“ в печатната традиция на южните славяни (16. – 18. век)“, защитено през 2015 г., което задълбочено и оригинално обособява абагарите като самостоятелна жанрова форма, разкрива цялата сложност на техните особености и ги вписва успешно в многовековната ни книжовна и материална култура. В тази разработка амулетните свитъци са разгледани като пресечна точка на християнската канонична и народната култура, те са своеобразни преносители на кода на християнството според изследователката.

Книгата на М. Цибранска-Костова позиционира погледа към текста на Абагара от различен перцептивен ъгъл – тя ни вижда в прозелитичния характер на посланието на Филип Станиславов, умело уточнява употребите на лексеми като *павликянин*, *павликянски*, при банатските българи – *палкене*, *палкенски*. Конкретизиращо и прецизно авторката пояснява причините, които насочват вниманието към нашите сънародници от XVII–XVIII век и ги превръщат в удобна мишена за целите на католическата пропаганда.

Прозелитичният характер на сборника амулет е разгледан в светлината на общо 25 текста в неговия състав: канонични, неканонични и апокрифни, много голяма част от които се съпътстват от оригинални коментарни вмъквания на никополския епископ. Последният 26-и текст (*послесловът*) се оказва също напълно оригинален. Три текста са апокрифи с апотропеен характер – *Имената на Господ*, *Имената на Богородица* и извадката от наратива *Епистолия на едеския цар Авгар до Иисус Христос*. Авторката причислява към оригиналното творчество на Филип Станиславов добавеното към последния текст *поучение проповед срещу врачки и вещици*.

В Абагара се съдържат още 20 текста, които в наслова са определени като молитви, заради което в по-старите изследвания битуват термините *молитвеник* и *молитвен сборник*.

В някои от молитвите е оставено място за записване на името на този, който носи у себе си текста като амулет.

Много от молитвените текстове са наследници на архаичните старобългарски образци, напр. *Молитвата срещу всякакъв недъг и болест*, сигнирана като М1, *Молитвата, която се чете над болен* М18, *Молитвата, която се чете, когато боли глава* М19 и *Молитвата над всички части на тялото на болния при пълна немош* М20 имат своята предхождаща традиция в *Молитвите над болни и недъгави*, които в Синайския евхологий от X–XI век (Nachtigal, 1942, pp. 55–141) са циклизирани и които в по-късните векове претърпяват лексикално-текстологични редакции, в тях

се вмъкват и апокрифни вставки, изброяват се множество имена на лечители и на светци. *Молитвата за пътника* М5 тематично си комуникира с канонични модели като старобългарската *Молитва над тръгващи на път* (Nachtigal, 1942, р. 41), *Молитвата на всяка потреба* М6 се опира на най-добрите традиции на старобългарския цикъл *Молитви на всяка потреба* (подробно вж. Toncheva, 2000).

Филип Станиславов обаче е възприел предходните евхемни матрици и ги е пресмислил в духа на прозелитичната си мисия, поради което се наблюдават съществени текстови отлики от каноничните образци. Затова някои изследователи предлагат термина *Станиславови молитви*, за да се изтъкне неговото авторство и неговият принос за изграждането на молитвите по предварително зададена композиционна схема на католически литургически образци (Ilieva, 2010, pp. 155–171).

Прецизно и задълбочено М. Цибранска-Костова е разгледала всички възможни източници, използвани от Ф. Станиславов, като тук отново опираме да венецианските печатни молитвослови – книгите за пътници на издателската фамилия Вукович и на българина Яков Крайков от XVI в., които са обект на постоянния интерес на авторката (вж. напр. Tsibranska-Kostova, 2013).

Тя подхожда с присъщия си научен перфекционизъм към внимателното оценяване на всички многопластови и преплитачи се влияния от латински, италиански, хърватски, които се откриват в текстовете на Абагара, към диференцирането на сърбизмите, хърватизмите, българизмите и др., придържа се към концепцията за смесен характер на това уникално произведение. В книгата е защитена по уникален начин концепцията за многообразните аспекти на понятието „историческа памет“.

В главата „Разпис на състава на Абагара“ авторката е въвела текстовите единици с условно сигниране с оглед на по-нататъшното им описание. М. Цибранска-Костова отчита ясно факта, че разглежданото от нея произведение има сложна природа, че в него са се отразили разнопосочни не само книжовни, но и говорими влияния, и много внимателно подхожда към многообразните определения за него. Тя спира своето внимание на четири основни опозиции, които преливат една в друга: *книжовно – диалектно, българско – чуждоезично, традиционно – иновационно, православно – католическо*. Нещо повече – читателят е провокиран и преведен през множество изследователски полета, пред него е разкрит своеобразен алгоритъм за четене и ползване на сложния абагаров текст. Целта на рецензираната книга е да попълни една съществена празнина в историко-лингвистичното проучване на българската книжовна история чрез интегриране на Абагара и на католическата книжнина изобщо в нейните образци.

В „Езиковия алгоритъм на Абагара“ са изнесени подробно правописно-фонетичните особености на текстовете, графичните отклонения при гласни и съгласни, които наистина са доста специфични и които се нуждаят от научна интерпретация. Строгото описание и изключителната компетентност на авторката са демонстрирани и при изнасянето на морфологичните черти, които са коментирани със завиден размах и дълбочина, с многобройни отпратки към българските диалекти и към другите чуждоезикови влияния. Представянето на лексикалното богатство на Абагара също буди възхищение с прецизността и обема на изнесенния материал, с коментарните уточнения и богати асоциативни вериги, които са спуснати към всички възможни източници (гърцизми, хебраизми, старобългаризми, римо-католически компилации, палеотипи и пр.).

Без да се впускам в подробности, не бих искала да подмина някои лексикални облици, показващи интересна смесица от литургични и народни компоненти и употреби – напр. гърцизмите *хари́за*, *хари́жи*, който идва от православната гръко-славянска богослужебна книжнина, но е дълбоко вкоренен и в разговорния език като *хари́жа* 'даря, подаря', *хари́зма*, 'дар, подарък, сватбен дар' (81–82); *коситра́* в изрече́та *сливам коситра́* 'лея олово' в магическата практика да се лее олово с лечебен ефект срещу зли сили и страхове; причастната форма в колофона *типа́росанъ*, от глагола *типа́росам* 'удрям, натискам, отпечатвам', навеждаща на връзките на Абагара с първопечатните кирилски книги (с. 83); от латинските заемки само ще отбележа *ната́риѣ*, *па́рната́риѣ* 'църковен служител, секретар в епископска канцелария, занимаващ се с кореспонденцията'. Не по-малко интригуващи са и лексикални облици, които нямат паралел в българската книжнина и в диалектите на българския език, напр. *бахорка́* 'магия, чар; лице, занимаващо се с такива действия', *бете́жен*, *бете́шен* 'болен, немощен, страдащ човек', *кнут* 'бич, камшик', *нескла́да* 'неуредица' и мн. други.

След подробния анализ и презентирание на богатия лексикален пласт авторката доказва по убедителен начин важната функция на всеки един компонент в изграждането на една качествено нова проповед за привличането и приобщаването на пасомите към наставленията на духовния отец, тоест, изпълняват прозелитични цели като цялостния текст и гравюрен репертоар на Абагара.

Много ценни са наборният текст на Абагара, преводът на Абагара на ново-български език, както и речникът на словното му богатство – те са реална основа за по-нататъшни проучвания. В цялата си научна дейност М. Цибранска-Костова създава речници, индекси, глосари към отделни произведения, разработва различни въпроси на историческата лексикология. Липсата на исторически речник на българския език може да бъде запълнена именно с подобни проучвания на лексикографската практика на основата на определени писмени паметници или дори на езика на отделни книжовници. През последните години се появиха доста изследвания в тази насока, които се опитват да запълнят тази празнина в лексиколожката наука. Можем уверено да потвърдим, че словарът в книгата е ценен принос в попълването на лексикалния фонд на български език от една определена епоха.

В заключение бих искала да напиша следното. Цялостното представяне на изключително сложния текст на Абагара с толкова детайлни и проникновени анализи на всички езикови равнища позволява на М. Цибранска-Костова да апелира за осъществяването на една важна задача, която стои пред българската историко-лингвистична наука – а именно: Абагарът да заеме своето достойно място в историческите граматички на българския език, да се преодолее подценяването и изтласкването му в периферията на книжовните процеси и той да се разглежда като пълноценен източник за българската културна и езикова история.

Този призив е особено емоционален и основателен – Абагарът задава плодотворната линия на живата народно-разговорна струя в католическите ръкописни сборници през следващите векове, както и в банатската писмено-регионална норма на българския език до днес. Важен е изводът, че със своя универсален характер, обединяващ всички християни, Абагарът е мост между Изтока и Запада на християнството.

С особена радост и удовлетворение мога да отбележа нарастващото внимание на изследователите към подобен тип текстове, емблематични за своето време, набелязали жалоните на по-нататъшното културно и историческо влияние.

Книгата *Абагар на Филип Станиславов от 1651 година. Наборен текст. Предвод. Речник* на Марияна Цибранска-Костова се откроява сред съвременната научна продукция като съществен и уникален принос към осветляването на сложния свят на Абагара в нашата история и книжнина.

ЛИТЕРАТУРА

- ВАСИЛЕВ, В. 1986. Говорът на банатските българи. – В: *Българските народни говори. Знания за езика*. Т.6. София: Народна просвета.
- ИЛИЕВА, Л. 2010. Абагар на Филип Станиславов од велике булгарие бискуп (1651 г.): културен и книжовноезиков проект на образован християнин. – В: *Юбилеен сборник на Филологическия факултет*. Т. 2 *In honorem professoris Joannis Kochev. По повод 75-годишнината на проф. д-р Иван Кочев*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“.
- МИЛЕТИЧ, Л. 1987. *Изследвания за българите в Седмиградско и Банат*. С. Дамянов (ред.). София: Наука и изкуство.
- СТОЙКОВ, Ст. 1967. *Банатският говор*. Трудове по българска диалектология. Т. 3, София: Издателство на БАН.
- ТОНЧЕВА, Хр. 2000. *Старобългарските Молитви за всяка потреба в развоја на славянската ръкописна книжнина (до края на XIX век)*. Пловдив.
- ЦИБРАНСКА-КОСТОВА, М. 2013. *Сборникът „Различни потреби“ на Яков Крайков между Венеция и Балканите през XVI век*. София: Валентин Траянов. ISBN 978-954-9928-65-5.

REFERENCES

- ILIEVA, L. 2010. Abagar na Filip Stanislavov od velike bulgarie biskup (1651): kulturen i knizhovnoezikov projekt na obrazovan hristijanin. – In: *Yubileen sbornik na Filologicheskiya fakultet*. T.2. *In honorem professoris Joannis Kochev. Po povod 75-godishninata na prof. d-r Ivan Kochev*. Blagoevgrad: Universitetsko izdatelstvo “Neofit Rilski”.
- MILETICH, L. 1987. *Izsledvaniya za balgarite v Sedmigradsko i Banat*. S. Damyanov (red.). Sofia: Nauka i izkustvo.
- NACHTIGAL, R. 1942. *Euchologium Sinaiticum. Starocerkvenoslovanski glagolski spomenik*. I. Fotografski posnetek. Ljubljana, 1941; II. Tekst s komentarijem. Ljubljana, 1942.
- STOYKOV, St. 1967. *Banatskiyat govor*. Trudove po balgaska dialktologiya. T.3. Sofia: Izdatelstvo na BAN.
- TONCHEVA, Hr. 2000. *Starobalgarskite Molitvi za vsyaka potreba v razvoya na slavyanskata rakopisna knizhnina (do kraya na XIX vek)*. Plovdiv.

TSIBRANSKA-KOSTOVA, M. *Sbornikat 'Razlichni potrebi' na Yakov Kraykov mezhdu Venezia i Balkanite prez XVI vek.* Sofia: Valentin Trayanov. ISBN 978-954-9928-65-5.
VASILEV, V. 1986. Govorat na banatskite balgari. – In: *Balgarskite narodni govori. Znaniya za ezika.* T.6. Sofia: Narodna prosveta.

Prof. Hristina Toncheva-Todorova, PhD

ORCID: 0000-0003-1760-0777

Web of Science ResearcherID: LTF-6905-2024

Department of General Linguistic and History of Bulgarian Language

Plovdiv University Paisii Hilendarski

Plovdiv, Bulgaria

e-mail: hrtoncheva@uni-plovdiv.bg

Ивета Ташева. *Езикът на лекарите днес*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2024. 144 с. ISBN 978-954-07-5914-2.

This review presents an innovative study on the links between linguistics and medicine, focusing on communication strategies, speech behaviour and aspects of the doctor-patient relationship. Particular attention is paid to the specificity of medical jargon, looking at the specificities of female and male speech within the medical profession.

Key words: linguistics and medicine, communicative strategies, language and gender

През 2024 година излезе новаторско интердисциплинарно изследване, търсещо пресечните точки между лингвистиката и медицината.

Трудът на Ивета Ташева *Езикът на лекарите днес* има характер на разработка със сериозен принос, който очертава нова научна област: взаимни връзки между лингвистиката и медицината. След интерпретиране на проблематиката на медицинската хуманитаристика и превода на медицинска терминология (познати ни от предходните научни публикации на И. Ташева), тук виждаме новаторско изследване на взаимодействието и свързаността на лекар и пациент в едно интердисциплинарно по своя характер изследване с фокус върху комуникативните стратегии, речевото поведение и аспектите във връзката лекар – пациент. Като основна цел на това изследване авторката си поставя изучаването на т.нар. медицински жаргон и отговор на въпроса дали той по своята същност е безобидна, но пейоративна форма на предаване на информацията, или е израз на някакъв тип превъзходство и своеобразно презрение от страна на лекарите към неспециалистите, предимно пациентите.

Главата *Пол, род и език* задълбочено и детайлно разглежда различните теоретични и методологически подходи по темата за отраженията в езика на различията между половете. Изключително любопитни са въпросите дали езикът е доминиран от мъжката гледна точка, кога и дали можем да говорим за женски език. Представени са различни теории за пола – поведенческа, властова, перформативна и др. Тук авторката прави хронологичен преглед на женското присъствие в медицината от древността до наши дни. Това обобщение представлява ценен исторически ракурс, въвеждащ в проблематиката на вербалното поведение на жените и мъжете в лекарската професия. Анализирани са актуални въпроси, поставени от феминистката социолингвистика – за сексисткия език, за езиковия сексизъм, последван от принижаване на личността в обществото, игнориране, осъждане, и най-вече – стереотипизиране, което, както подчертава И. Ташева, като че ли е най-силно изявено в българската ситуация. Текстът си поставя за цел да докаже, че спецификите в женското и мъжкото говорене са вариативни, а доброто говорене с пациента, конкретно в лекарската професия, не се влияе от пола.

В глава *Професионалният език на лекарите* се разкрива спецификата на лекарския жаргон, който позволява на медицинския персонал да споделя информация по

начин, който звучи официално, но остава непрозрачен за страничните наблюдатели, включително и за самите пациенти. Тук многостранно са разгледани отличителните характеристики на лекарския език. Интересното в целия труд е позицията на авторката, имаща привилегията да е „от двете страни на барикадата“ – и практикуващ лекар, и езиковед-анализатор. Анализът е не само суховато-теоретичен, а ясно експлицирана е позицията на активно практикуващия медик, който не само се опира на теоретични постулати за принципите на езиковата комуникация, а е професионалист с изключително богат опит, от който черпи емпиричен материал. Именно затова тук добре защитена е ясната и недвусмислено обоснована позиция, че употребата на медицинския жаргон в качеството му на професионален език, който гарантира екипността, но често и изпълнява роля с цел да щади пациента.

Лингвистичният анализ на медицинския жаргон е прецизен и научно издържан. Фактологията относно спецификите на произхода на основния лексикален фонд в медицинската практика, характерните лексикални средства (контекстуализации, специфична употреба на редица глаголи, евфемистични конструкции и др.) е прецизно представена. Тази глава съдържа интересни лексикални наблюдения – за полисемията в рамките на медицинските термини, както и за омонимията, възникваща между една и съща форма в ежедневния език и медицинската практика. Освен очевидните термини от гръцки и латински, И. Ташева обобщава, че *лингва франка* на медицината през ХХІ век е английският език. Използването му създава единство и яснота в медицинския жаргон по начина, по който са били използвани гръцкият и латинският в миналото. Затова и И. Ташева е пионер в медицинската лингвистика в България, чиято цел е обстойно изучаване на езика на лекарите.

В тази глава се обръща внимание и на специфичните ситуации, когато медицинският жаргонен език се използва и по отношение на пациентите или в медийни изяви (тв предавания, интервюта и под.), предназначени за широка, неспециализирана аудитория. Друг важен контекст на този вид общуване е комуникацията с пациентите и техните близки, когато от съществено значение за всички е лекото дистанциране на лекаря, езиково и емоционално, от състоянието на пациента, което е важно и за туширане на излишните дискусии с него и роднините му. Тези разсъждения поставят и фундаменталния въпрос какво очакваме от лекаря – да ни лекува или да бъде наш добър събеседник.

Логично продължение на въпросите от предходната глава се съдържат и в главата *Диалогът лекари – пациенти. Различно ли общуват и говорят жените лекари?* Тук се разглеждат важни въпроси за начините на общуването между лекарите (мъже и жени) с пациентите – по отношение за речеви стратегии и дори времетраене на интеракцията, проблема за професионалното прегаряне – изключително актуални теми от глобален и обществен характер.

Приложенията в края на монографията представляват анкети с практикуващи лекари в различни държави (българи, но практикуващи в чужбина) и различни градове в България, в различни по вид здравни заведения или практики, с разнообразни специалности и широк възрастов диапазон. Тези анкети съдържат изключително ценна информация, предоставяйки калейдоскоп от гледни точки относно ключови въпроси за медицинската лингвистика и хуманитаристика като цяло.

Бихме могли да обобщим, че освен научно обосновано, изданието е изключително четивно не само заради стегнатия и ясен стил на поднасяне на информацията, но и

заради избора на обект на научен анализ – ситуации, в които всеки един от читателите ѝ е попадал и които са част от нашето ежедневие. Де факто синкретизмът в подхода, съчетаването на различни части от човешкото познание в интердисциплинарни изследвания с антропоцентричен характер е еманация на новаторското поведение в науката, излизането извън тесните специализирани рамки на определена наука или научна школа. А ползите и практическото приложение на изследователските търсения всъщност правят подобни проучвания изключително ценни не само за науката, а и за обществото като цяло. Затова с пълно основание можем да говорим за фундаментален научен принос на представената монография, която се характеризира и с изключителна изследователска задълбоченост.

Prof. Nadezhda Mihaylova-Stalyanova, PhD

ORCID ID: 0000-0002-8271-0078

Web of Science Researcher ID: ADS-2094-2022

Department of Bulgarian Language

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: stalyanova@gmail.com

Большой фразеологический словарь старославянского языка I–IV т.
Москва: ФЛИНТА. 2020–2024.

The authors have set themselves the goal of compiling a phraseological vocabulary of the Old Slavonic language by systematically presenting the phraseological corpus of sustainable units in the Old Slavonic language from a linguistic and cultural perspective. The vocabulary articles contain rich illustrative material from manuscript texts from the 10th–11th centuries. A lexicographic development of diachronic type material has been presented.

Key words: Slavic manuscripts, phraseology, vocabulary article.

Представеният речник е дело на колектив от Научно-изследователската речникова лаборатория на Магнитогорския университет МГТУ „Г.И. Носов“ (Русия) с редакционна колегия С.Г. Шулежкова, С. А. Анохина, А. А. Осипова, Н. В. Позднякова, А. И. Михин, О. В. Франчук, В.Ф. Хайдарова, Л.Н. Чурилина. Главен редактор и автор на въвеждащата статия е С.Г. Шулежкова. Речникът впечатлява с поставените задачи на авторите, с всеобхватния подход при решаване на проблемите и обема на свършената работа. Той продължава традицията да се съставят лексикографски работи, които да обединяват трите сфери от социалния живот на човека: език – култура – религия. В него е включена част от фразеологичния корпус на старославянски език, зафиксирани в паметниците от X–XI век. Този материал ни дава възможност да чуем гласа на средновековния човек, който познава, приема и живее в този свят, който е не само предметен, но и духовен и който твори езика си.

Пълно представяне на корпуса на свръхсловните единици в старославянските речници, които са публикувани в края на XX век (Handwörterbuch, 1955; StSl, 1994; SBR 1999–2009), няма. Обработката на най-старите славянски текстове е позволила на авторите на *Большой фразеологический словарь старославянского языка* да покажат около 9000 устойчиви словесни корпуса (УСК). В „Старославянском словаре (по рукописям X–XI веков)“, издаден в Русия (StSl, 1994), и в двутомния „Старобългарски речник“ (SBR, 1999–2009), издаден в България, част от богатия фразеологичен фонд на литературния език на славяните от Средновековието е описана. Но задачата за създаване на фразеологичен речник, където системно от лингвокултурологични позиции да бъде представен корпусът на един от най-старите езици на Европа е и си остава актуална. Не малка роля в съдбата на старославянската фразеография са изиграли и субективните фактори. Изследователите подчертават, че определянето на границите на устойчивите единици в славянските текстове е трудна задача поради тяхната ограничена употреба, както и ограниченото ползване на текстовете. Част от устойчивите словосъчетания са представени в контекста на съвременната славистика.

От речника са издадени 4 тома, като научно-изследователската работа по речника продължава. Извършена е огромна работа по събирането на речниковите единици. Те са около 9000, ексцерпирани са от 32 паметника от X–XI в., намерени на територията

на цяла Славия. Работата е новаторска, извършена с прецизност и всеобхватност. За пръв път в лексикографските разработки е представен фразеологичен речник на старославянския език.

Большой фразеологический словарь старославянского языка е представен в контекста на съвременната славистика и е резултат на високопрофесионален труд на неизследван проблем в славянската лексикография. Съставителите на речника са изхождали от гледна точка на тезата, че езикът на преводите на Кирил и Методий е замислен от солунските братя като език на всички славяни и е получил статут на общославянски литературен език от ранното Средновековие. Всички паметници, източници на речниковия материал, са възникнали на различни славянски територии, когато славяните още не са се приемали като общ етнос. Създадени през X–XI век, те съдържателно са обединени от християнската тематика, а в жанрово отношение това са евангелия, псалтири, служебници, жития, хомили, сборници от откъси на богословски трактати. Основното, което ги обединява, е общият език, който има подобна фонетична система (макар и с известни разлики), общ граматичен строй, общ основен речников състав и както доказва колективът на речника има и общ фразеологичен фонд.

В Речника са описани свръхсловните езикови единици, които имат устойчив компонентен състав и граматична структура, която не изключва вариантността на употреба, възпроизводимостта като готови единици при езиковото общуване, постоянно значение на словесния комплекс. Тези УСК могат да имат както преносно, идиоматично значение, така и пряко значение, което произтича от прякото значение на компонентите на словосъчетанието.

Много изследователи (Р.М. Цейтлин, Э. Благова, С. Геродес, С.Г. Шулержкова и др.) твърдят, че определянето на границите между устойчиви и свободни словосъчетания в старославянския език е трудна задача, тъй като ръкописите са ограничени за ползване. Това е и една от причините фразеологичните единици (ФЕ) в този речник да се разглеждат в широкия смисъл на устойчивост (според терминологията на Виноградов). В речника са представени ФЕ, устойчиви словесни комплекси (УСК), свръхсловни единици (терминология, избрана от авторите).

Речникът е построен на азбучен принцип, той е тълковен-енциклопедичен.

Богатият илюстративен материал е представен в речникови статии, които се състоят от определен брой зони. Това са: 1) инициална, 2) граматична, 3) семантична, 4) културологична и (или) етимологична, 5) илюстративна, 6) синонимо-антонимична и 7) справочна зони. Всички зони в четирите тома на речника са подчинени на тази схема. Ако някоя от зоните не е запълнена, то това значи, че тя не е представена в паметниците. Например, може да няма синоними, антоними или други допълнителни сведения. 1-а, 2-а, 3-а и 5-а зони са винаги запълнени, а другите три (4, 6, 7) не за всички примери, тъй като това зависи от спецификата на устойчивата единица.

Речниковите статии се характеризират с богат илюстративен материал и убедително доказват значението на отделните устойчиви комплекси. Те, освен лингвистични сведения, които характеризират УСК от гледна точка на значението, неговата съчетаемост, ситуациите на използване, произхода им, мястото им в езиковата система като единици, които се намират в парадигматични, синтагматични, хиперо-хипонимични отношения с другите елементи от фразеологичния корпус на старославянския език, примери на употреба, съдържат още и енциклопедична информация (там, къде-

то е нужно). Съставителите са включвали и сведения за събития, които са в основата на съдържанието на славянските текстове, за реалиите на икономическия, политическия, юридическия и културния и най-важна е информацията за религиозния живот на времето, когато са създавани тези текстове, а така също и факти от историята на иудаизма и християнската църква, които имат пряко отношение при формирането им.

Всяка единица е илюстрирана с примери от ръкописните текстове, дадени са сведения за по-нататъшната съдба на единицата. Например:

Геона / геена огньна(л). Предм.

Место вечных мук и страданий душ грешников, ад. См. также Геоньски огнь. Предм.

► Геенна – одно из обозначений ада (в иудаизме и христианстве) (Sklyarevskaya, 2008, p. 109), царства сатаны, места мучений грешников после их смерти, в противоположность раю, месту вечного блаженства праведников (Ovsyannikov, 1933, p. 19). Арам. термин *gehinnat* (букв. – долина Хинном) восходит к евр. *ge hinnat* ('к долине Енномовой'). Это наименование получила расположенная в южной части Иерусалима Енномова долина, где в эпоху правления иудейских царей Ахаза и Манассии совершались человеческие жертвоприношения. Около 622 г. до н. э. иудейский царь Иосия уничтожил здесь языческие жертвенники. Позднее долина Енномова превратилась в городскую свалку. Туда стали выбрасывать городские нечистоты, человеческие кости, трупы казнённых преступников и павших животных. Чтобы свалка не стала рассадником заразы и не распространяла зловоние, в этой долине постоянно горел огонь (РЕ, t. 10, 2005, p. 526–527). «Позднее эта местность получила название «долина Ге-Хинном» или «огненная Ге-Хинном» (в греческом произношении «геенна»). Она стала символом вечной муки осуждённых, вещественным знаком всепожирающего, карающего огня Господня» (Dubrovina, 2010, p. 151). «Отсюда название геенна огненная (Мф 5: 22, 18: 9; Мк 9: 47). Отсюда наименование места, где грешники должны страдать в огне за свои преступления (Мф 10: 28; Мк 9: 43 et all.)» (Hristianstvo, t. 1, 1993, p. 403). Иисус Христос использует символ геенны огненной как строжайшее предостережение о последствиях греха. Так, предупреждая своих учеников об опасности соблазнов, Иисус говорит: «Если же рука твоя или нога твоя соблазняет тебя, отсеки их и брось от себя: лучше тебе войти в жизнь без руки или без ноги, нежели с двумя руками и с двумя ногами быть ввержену в огонь вечный; и если глаз твой соблазняет тебя, вырви его и брось от себя: лучше тебе с одним глазом войти в жизнь, нежели с двумя глазами быть ввержену в геенну огненную» (Мф 18: 8–9, ср. 5: 28–30). Новый Завет следует представлениям Ветхого Завета о геенне как о месте, где «червь <...> не умирает и огонь не угасает» (Мк 9: 44, 46, 48) (ПЭ, т. 10, 2005, p. 527). (И.В. Петрова)

азъ же гл(агол)ж вамъ. ꙗко въсѣкъ гнѣваѣи сѧ на брата своѣго везоума повиненъ ксть сѣдѣ иже во рѣ(че)тъ братоу своѣмоу рака повиненъ ксть съ-
нмищоу. а иже речеть боук. повиненъ ксть геонѣ огньнѣи (Мф 5, 22) Мар
11: 23Δ27, азъ же гл(агол)ж вамъ. ꙗко гнѣваѣи сѧ на брата своѣго спыти.
повиненъ ксть сѣдоу. иъ во речеть братоу своѣмоу рак'ка. повиненъ ксть
сънмиштю. а иъ речеть воуе. повиненъ ксть геонѣ огньнѣи. Зогр 3: 16-
24 (стлв 2); ꙗ аште око твое съблажнѧтъ тѧ. изъми є и врѣзи отъ себе
добрѣа ти естъ съ единѣмъ окомъ въ животъ вынѣти. неже двѣ очн имѧ
штю. въврѣженоу выти въ геонж огньнж. (Мѧ, 18, р. 9; Мѧты, 62, 5Δ11), ꙗ

С.Г. Шулежкова, А. Н. Мишина, А. А. Осипова, Н. В. Позднякова). В IV том *Известия на пѣтъ кѣни, чии кога Ржж вѣложити въ рѣбра чии*. са представени около 500 УСК (авт. колектив: С.Г. Шулежкова, С.А. Анохина, А.А. Осипова, Н.В. Позднякова, Л.Н. Чурилина, Л.Н. Мишина, А.Н. Михин). Научният колектив продължава работа по речника.

Авторите са си поставили за цел да съставят фразеологичен речник на старославянския език като системно от лингвокултурологични позиции представят фразеологичния корпус от устойчиви единици в старославянски език и са се справили с поставената задача, която е актуална и сега.

Представена е ценна лексикографска разработка на материал от диахронен тип. Рецензираният *Большой фразеологический словарь старославянского языка* е принос както в световната лексикография на славянските езици, така и за световната култура.

ЛИТЕРАТУРА

- СБР 1999–2009. Старобългарски речник: в 2 т. Българска академия на науките; отг. ред. Д. Иванова-Мирчева. София: „Валентин Траянов“. Т. 1. А – Н. 1999. 1028 с.; Т. 2. О – В. 2009. 1326 с.
- СтСл 1994: Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков): ок. 10 000 слов / Э. Благова, Р.М. Цейтлин, С. Геродес и др.; под ред. Р.М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. М.: Рус. яз., 1994. 842 с.

REFERENCES

- Handwörterbuch, 1955: Sadnik, L. Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten / L. Sadnik und R. Aitzetmüller. Heidelberg: Carl Winter-Universitätsverlag, 1955. XX + 341 S.
- SBR, 1999–2009. *Starobalgarski rechnik*: v 2 t. / Balgarska akademiya na naukite; otg. red. D. Ivanova-Mircheva. Sofiya: Valentin Trayanov. T. 1. A–N. 1999. 1028 s.; T. 2. O–V. 2009. 1326 s.
- StSl 1994: *Staroslavjanskiy slovar' (po rukopisyam X–XI vekov)*: ok. 10 000 slov / E. Blagova, R.M. Tseytlin, S. Gerodes i dr.; pod red. R.M. Tseytlin, R. Vecherki i E. Blagovoy. Moskva: Russkiy yazyk, 1994. 842 s.

Prof. Stefka Georgieva, PhD

ORCID ID: 0000-0002-0053-3099

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Plovdiv, Bulgaria

e-mail: stefka3@abv.bg

ИРИНА СЕДАКОВА НА 70 ГОДИНИ

Не е лесно да се пише за хора, които дълбоко уважаваши и цениши. От една страна е истинско щастие да срещнеш в живота си човек като Ирина Седакова – неуморен учен, преподавател, автор, изследовател на терен, човек с ярко определена гражданска позиция. От друга страна чувствам огромна отговорност и се страхувам да не прозвуча твърде субективно. Да, щастие е, или в терминологията на Ирина Седакова, истински „късмет“, да я познаваш – съдбата ни срещна преди доста време и сега, когато имам приятната задача да я поздравя за нейния юбилей, тя е пред очите ми – както винаги обаятелна, енергична, запалена и увлечена в научната си работа, образцов организатор, и, може би най-важно, както каза една нейна информаторка, „хубав човек“.

Ирина Александровна Седакова е родена на 17 март 1955 г. Дипломира се във филологическия факултет на Московския държавен университет през 1978 г. (МГУ, Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова), където завършва аспирантура, защитавайки (през 1984 г.) дисертация на тема *Лексика и символика на българската коледна и новогодишна обредност*. Между 1983 и 1991 г. преподава български език в Московския държавен университет. От 1991 г. работи в Института по славянознание към Руската академия на науките (Институт славяноведения РАН), където е водещ научен сътрудник и ръководител на отдела по типология и сравнително езикознание. Ръководи Центъра за лингвокултурни изследвания BALCANICA (Центр лингвокультурных исследований BALCANICA), вицепрезидент е на Комисията „Календарни обреди“ (Календарные обряды) към Международното дружество на етнологите и фолклористите (SIEF). Тя е и академичен секретар на Руския комитет за изследване на Югоизточна Европа (AIESEE), председател на Организационния комитет на редовно провежданите „Балкански четения“ (Балканские чтения).

Участва в най-важните проекти на славистиката и балканистиката – събира материали за „Малък диалектологичен атлас на балканските езици“ (МДАБЯ, Малый диалектологический атлас балканских языков), член е на авторския колектив на етнолингвистичния речник „Славянски древности“ (Славянские древности).

През 1994–1996 г. преподава в Университета на Ексетър (Великобритания).

През 2007 г. защитава докторска дисертация *Лингвокултурни основи на родилния текст на българите* (Лингвокултурные основы родинного текста болгар). От 2008 г. е доктор по филология, професор в катедрата по теоретична и приложна лингвистика към Факултета по теоретична и приложна лингвистика, Институт по лингвистика, Руски държавен хуманитарен университет (РГГУ, Российский государственный гуманитарный университет). През 2008 г. по инициатива и под ръководството на Ирина Седакова е създаден център BALCANICA, който обединява и координира изследванията на славянските и балканските езици и култури, провеждани в научни центрове в Русия и по света. От 2010 г. чете лекции по етнолингвистика и теория на межкултурната комуникация в Руския държавен хуманитарен университет. От 2017 г. тя ръководи катедрата по типология и сравнително езикознание, като пази и продължава традициите на изключителните учени, ръководили тази катедра – В.Н. Топоров и В.В. Иванов, Т.М. Николаева и Ф.Б. Успенски. От същата 2017 г. е член на Комисията по балканско езикознание към Международния комитет на славистите. От 2021 г. е главен редактор на сп. „Славянознание“ (Славяноведение), основното периодично издание на Института по славянознание.

През ноември 2010 г. е гост-професор в Университета на Сасари (Сардиния, Италия).

Научните интереси на Ирина Седакова се формират през студентските ѝ години, докато учи в славянския (българския) отдел на Филологическия факултет на Московския държавен университет. За свои учители в областта на българския език тя счита Мирослав Янакиев и Надежда Котова, а в областта на сравнителното славянско езикознание и етнолингвистика – Н. И. Толстой, под чието ръководство пише дипломната си работа, а след това завършва аспирантура (1978–1983).

Научното творчество на Ирина Седакова е внушително по обем и респектира с качеството, широтата и дълбочината на разработваната проблематика и значимостта на постигнатите резултати. Тя е автор на повече от 450 публикации на руски, български, английски език в руски и чужди издания (книги, статии, рецензии, хроники, преводи от български и английски език, учебници, редакция на сборници и др.). През 2007 г. излиза нейната монография *Балканские мотивы в языке и культуре болгар. Родинный текст*, а година по-късно защитава докторска дисертация на същата тема. Книгата получава широко признание в славянския свят и през 2013 г. е преведена на български език и издадена от академично издателство „Марин Дринов“ със заглавие „Балкански мотиви в езика и културата на българите: Раждане и съдба“. Книгата и дисертацията са завършен етнолингвистичен анализ на един важен фрагмент от българската народна антропология – представите за раждането и първия етап

от живота на човека. Вниманието на авторката е насочено към терминологията, обредите и фолклорните данни. Ирина Седакова анализира речника на родилната обредност, разглежда паремии, поговорки, гатанки, обредни диалози и др., свързани с комплекса на родилната обредност; и накрая, като етнограф, представя структурата на местните ритуали и обичаи, техните функции и символика. Важен аспект на този труд е етнолингвистичната география – направена е ареална характеристика на лексиката и обредните форми. За първи път, и то толкова обстойно, се изучава родилният елемент на българската народна култура в контекста на балканския езиков съюз.

Основна тема в научната работа и творчество на Ирина Седакова остава българският език и българската традиционната духовна култура. Българската тема се доразвива и се разглежда в общославянски, балкански и по-нататък в общеевропейски етнокултурен контекст. С течение на времето интересите на изследователката се разширяват към нови области като етнокултурната ономастика (имена и назоваване, функции, семантика, семиотика на личните имена на българите), думи-концепти (съдба, живот, път, старост, начало, бедност–богатство, лекота–тежест, меко–твърдо, сбогуване и прошка и др.), роднинска терминология, народен календар, народна демонология, ценности в народната култура, народна религиозност и култ към светци, етнография на речта, език и поетика във фолклора (епитет и метафора в пословици и поговорки, проклетия, паремии), социоллингвистика (стереотипи, клишета, цитати, реклама, етикет, социални движения и др.), семиотика на културата и др. Ирина Седакова подхожда към тези теми задълбочено, връща се към тях многократно, посвещава им конференции и симпозиуми и вдъхновява своите колеги за участие в тяхното разработване.

Особено важна за самата Ирина е работата на терен, живите контакти с носителите на езика и духовната култура – тя е участвала много пъти в експедиции на територията на България, Бесарабия, Полесие.

Много ценен за всички славяни, а и за всички с интереси към традиционната народна култура, е петтомният етнолингвистичен речник „Славянские древности“, с редактор Н.И. Толстой, а Ирина Седакова е автор на 32 статии в него.

Организаторската работа ѝ отнема много време и някак си остава недооценена. Нека изтъкна, че от 1993 г. насам Ирина Седакова организира ежегодните международни конференции „Балкански четения“ и кръгли маси на Центъра за лингвокултурни изследвания „Балканика“ (общо са проведени повече от 25 такива конференции). От 2004 г. тя е ръководител на международен интердисциплинарен проект за изучаване на ритуалната година, в рамките на който са проведени 14 конференции в различни градове на Европа. Тя е организатор на шест секции на меж-

дународни конгреси, работила е по издаването на 13 годишни сборника на “The Ritual Year Working Group” и е редактирала шест тематични издания на периодичните издания “Folklore”, “Electronic Journal of Folklore” и “Yearbook of Balkan and Baltic Studies”.

Под редакцията на Ирина Седакова са публикувани над 40 тематични сборника, предварителни материали и резюмета от конференции и кръгли маси. Участвала е в много конгреси на слависти, балканисти, в множество международни и руски конференции и симпозиуми.

За големите си заслуги в изучаването на българския език Ирина Седакова е награждана със златна значка на БАН. През 2024 г. е удостоена със званието „Почетен деец на науката и високите технологии на Руската федерация“.

Ирина Седакова е не само високо ерудиран и авторитетен учен, получил национално и международно признание. Тя е с будно гражданско и патриотично чувство и отстоява своите граждански позиции. Всеки, който е бил в контакт с нея, се повлиява от нейната интелигентност, деликатност, благородство. Впечатлява нейното фино чувство за хумор, изключителното ѝ внимание към колеги, студенти и информатори от теренни проучвания. От името на всички тях поздравявам Ирина Седакова за юбилея и ѝ желая много здраве, късмет, творчески успехи. Тя е верен приятел на България и българите и аз се надявам ние да можем да отговорим със същата любов и уважение, каквито тя ни засвидетелства вече повече от 30 години.

Assoc. Prof. Maya Alexandrova, PhD

ORCID: 0000-0002-7881-9521

Department of General, Indo-European and Balkan Linguistics
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: mayaalexandrova2017@gmail.com

**ИЗБРАНА БИБЛИОГРАФИЯ НА НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ
ПО БЪЛГАРИСТИКА, СЛАВИСТИКА, БАЛКАНИСТИКА
И ЕТНОЛИНГВИСТИКА НА ИРИНА СЕДАКОВА**

ДИСЕРТАЦИОННИ ТРУДОВЕ

1984

ЛЕКСИКА И СИМВОЛИКА СВЯТОЧНО-НОВОГОДНЕЙ ОБРЯДНОСТИ БОЛГАР.
(автореферат към дисертация за присъждане на степента кандидат на филологическите науки), Москва, 1984. 23 с.

ХАБИЛИТАЦИОННИ ТРУДОВЕ

2007

БАЛКАНСКИЕ МОТИВЫ В ЯЗЫКЕ И КУЛЬТУРЕ БОЛГАР. РОДИННЫЙ ТЕКСТ.
Москва: «Индрик», 2007. 432 с., ISBN 978-5-85759-420-9.

2013

БАЛКАНСКИ МОТИВИ В ЕЗИКА И КУЛТУРАТА НА БЪЛГАРИТЕ: РАЖДАНЕ И СЪДБА. София: Академично издателство “Марин Дринов”, 2013. 316 с., ISBN 978-954-322-779-8.

УЧЕБНИЦИ

2015

САМОУЧИТЕЛ БОЛГАРСКОГО ЯЗЫКА С ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫМИ КОММЕНТАРИЯМИ. Москва: «Буки-Веди», 2015. 128 с., ил.

НАУЧНИ СТУДИИ И СТАТИИ

1984

К описанию лексики и символики святочно-новогодней обрядности болгар (Рождественские обрядовые хлебы). – В: *Советское славяноведение*. 1984. № 1, 48–57, ISSN 0132-1366.

К изучению болгарской обрядовой терминологии (словообразования от основ *баб-, дед-, стар-* в терминологии святочно-новогодней обрядности болгар). – В: *Български фолклор*. София, 1984. № 1, 45–52, Print ISSN: 0323-9861, Online-ISSN: 2534-8558.

1985

Святочные «нечистые дни» у болгар: терминология, демонологические представления, ритуальная практика. – В: *Этногенез, ранняя этническая история и культура славян*. Москва, 1985, 72–74.

1988

Структура и семантика болгарских проклятий: К постановке проблемы. – В: *Этнолингвистика текста. Семиотика малых форм фольклора. Тезисы и предварительные материалы к симпозиуму*. Москва, 1988, Ч. 1. 68–71.

Проблемы болгаристики в трудах советских лингвистов. – В: *Проблемы славянского языкознания в СССР: 1983–1987 гг. К X Международному съезду славистов. София, сентябрь 1988*. София, 1988, 240–253.

1991

Этнолингвистическая характеристика родильной обрядности болгар. – В: *Болгаристика в системе общественных наук. Вторая всесоюзная конф. по болгаристике*. Харьков, София, 1991, 172–174.

1992

Дорого яичко к Великодню: праздничный календарь в южнославянских паремиях. – В: *Балканские чтения 2. Симпозиум по структуре текста*. Москва, 1992, 68–71,

Эпитет в болгарских пословицах и поговорках. – В: *Болгарская культура в веках*. Москва, 1992, 66–68, ISBN 5-201-00736-8.

Сопоставительный анализ процессов вторичной номинации в близкородственных языках. – В: *Типологическое и сопоставительное изучение славянских и балканских языков. Тезисы*. Москва, 1992, 39–40.

1993

К изучению общеславянской лексики в русском и болгарском языках. – В: *Philologia Slavica. К 70-летию академика Н.И. Толстого*. Москва, 1993, 394–398, ISBN 5-02-011542-8.

Обрядовые аллюзии в болгарских паремиях. – В: *Символический язык традиционной культуры. Балканские чтения 2*. Москва, 1993, 126–136, ISBN 5-201-00762-7.

О некоторых типах клишированных изречений в народной речевой культуре болгар. – В: *Сборник от научни трудове, посветен на седемдесетгодишнината на професор Мирослав Янакиев*. София, 1993, 110–116.

Метафорические термины родства и их производных в русском и болгарском: сопоставительный анализ. – В: *Типологические и сопоставительные методы в славянском языкознании*. Москва, 1993, 219–227, ISBN 5-201-00765-1.

1994

Из словаря «Славянские древности»: Афанасий. – В: *Славяноведение*. (савт. С.М. Толстая), 1994. № 3, 5–7, ISSN 0132-1366.

Из словаря «Славянские древности»: Волчи дни. – В: *Славяноведение*. (савт. Г.И. Кабакова), 1994. № 5, 55–57, ISSN 0132-1366.

One Metaphor of Human Behavior: A Mill – A Talkative Person. – *Septième Congrès International D'Études Sud-Est Européennes (Thessalonique, 29 août – 4 septembre 1994)*. Communications. Athens, 1994, 286.

BIRTH and FATE: An Ethnolinguistic Analysis of some Bulgarian Idioms. – *Proceedings of the 9th Biennial Conference on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature, and Folklore*. Indiana University Bloomington, Indiana, 7–9 April 1994. – *Indiana Slavic Studies*. Vol. 7, 1994, 255–260, ISSN 0073-6929.

Ценностная ориентация клише и штампов в современной русской речи. – *Revue des Etudes Slaves*. (савт. Т.М. Николаева), Paris, 1994. Т. 66, 607–625, ISSN 2117-718X.

Клише и штампы в современной русской речи: социолингвистический анализ. – В: *Традиция и новые тенденции в развитии славянских литературных языков: проблема динамики нормы*. (савт. Т.М. Николаева), Москва, 1994. Тезисы докладов международной науч. конф. Москва, 24–26 мая 1994 г., 82–86, ISBN 5-900698-11-4.

Болгарские фразеологизмы о судьбе и их этнокультурные истоки. – В: *Язык и культура. Тезисы Третьей международной конференции*. Киев, 1994, Т. 3, 109–110.

Славянобалканские представления о демонах судьбы: Трансформации во времени и пространстве. – В: *Время в пространстве Балкан: свидетельства языка*. Москва, 1994, 42–64, ISBN 5-900-698-14-9.

Некрещенные младенцы в традиционных представлениях славян: человеческое и нечеловеческое. – В: *Миф и культура: человек – не-человек*. Москва, 1994, 21–23, ISBN 5-900698-20-3.

Ритуальный хлеб в традиционной обрядности болгар: родины и основные этапы развития ребенка. – В: *Славянский и балканский фольклор. Верования. Текст. Ритуал*. Москва, 1994, 130–138, ISBN 5-02-011499-5.

Магия ходьбы и ритуальное оформление первых шагов ребенка у южных славян. – В: *Балканские чтения 3. Тезисы и материалы*. Москва, 1994, 76–80, ISBN 5-201-00762-7.

1995

Советизмы в современной русской речи: социолингвистические наблюдения. – В: *Социолингвистика и коммуникация. Материалы от четвертата конференция по социолингвистика*. София, 9–12 септември 1993. София, 1995, 96–99.

О советизмах в современной русской речи. – В: *Знакомый незнакомец. Социалистический реализм как историко-культурная проблема*. Москва, 1995, 225–236, ISBN 5-7576-0008-X.

Орисници. – В: *Славянская мифология. Энциклопедический словарь*. Москва, 1995, 290–292, ISBN 5-7133-1069-8

Славянские древности. Этнолингвистический словарь. Афанасий (119–121, савт. С.М. Толстая); Бабин день (123–125, савт. Э.И. Зеленина); Герман св. (498–500, савт. Г.И. Кабакова); Булочка (270–272, савт. С.М. Толстая). Москва: Международные отношения, 1995. Т. 1. А–Г. 584 с.; ISBN 5-7133-0704-2.

Клише и цитаты в речи российских журналистов. – В: *Речевые и ментальные стереотипы в синхронии и диахронии. Тезисы конференции.* Москва, 1995, 112–116, ISBN 5-7576-0012-8.

К описанию звукового ряда славянских родин: КРИК. – В: *Голос и ритуал. Материалы конференции.* Москва, 1995, 27–29.

Диалектная лексикография и изучение народных древностей в Англии в 19 веке. – В: *Словарь и культура. К столетию с начала публикации «Словаря болгарского языка» Н. Герова. Материалы международной научной конференции.* (Москва, ноябрь 1995 г.). Москва, 1995, 69, ISBN 5-7576-0017-9.

1996

Первые шаги ребенка: магия и мифология ходьбы (славяно-балканские параллели). – В: *Концепт движения в языке и культуре.* Москва, 1996, 284–306, ISBN 5-85759-041-8.

Грецизмы в словаре болгарской традиционной культуры. – В: *Славяне в зеркале неславянского окружения.* Москва, 1996, 46–48, ISBN 5-7576-0029-2.

1997

О балканских святочных демонах. – В: *Балканские чтения 4. Тезисы и материалы.* Москва, 1997, 106–107, ISBN 5-7576-0051-9.

«Жилец»–«нежилец». Магия и мифология родин. – В: *Живая старина.* 1997. № 2, 9–11, ISSN 0204-3432

Лучшее для лучших! Система оценок в современной российской рекламе. – В: *Studia slavica Finlandensia.* Т. XIV, Helsinki, 1997, 156–165.

Регламентация поведения беременной: еда и питье. – В: *Кодови словенских култура.* Београд, 1997. Бр. 2, 30–38.

Народная религия: непрерывность традиции и изменения, (Хроника от конференции). – В: *Живая старина.* 1997. № 1, 56–57, ISSN 0204-3432.

1998

Концепт пути в фольклорной модели мира (от Балтии до Балкан). (Съавт. Л.Г. Невская, Т.М. Николаева, Т.В. Цивьян.). – В: *Славянское языкознание. XII Международный съезд славистов: Доклады рос. делегации.* Москва, 1998, 442–460, ISBN 5-02-011696-3.

Святочно-новогодняя терминология и обрядность болгар в свете ареалогии. К постановке проблемы. – В: *Исследования по славянской диалектологии. Вып. 5. Актуальные проблемы славянской лингвогеографии.* Москва, 1998, 284–314, ISBN 5-7576-0070-5

Экспедиция в болгарское село Равна (Провадийская община, Варненская область, Болгария). – В: *Малый диалектологический атлас балканских языков. Материалы 2-го совещания. Санкт-Петербург, 19 декабря 1997 г.* СПб., 1998, 106–120.

Заметки по этнографии речи (На материале славянских родин). – В: *Слово и культура. Памяти Никиты Ильича Толстого.* Москва, 1998. Т. 2, 205–215, ISBN 5-85759-074-4.

Матримониальные мотивы в славянских родинах. – В: *Кодови словенских култура*. 1998. Бр. 3, 111–120.

О роли слова и речи в деятельности повитухи (славянская народная традиция). – В: *Слово как дело. Тезисы докладов. МГУ, 27–29 апреля 1998 г.* Москва, 1998, 88–90.

Из словаря «Славянские древности»: Караконджол. – В: *Славяноведение*. 1998. № 6, 13–14, ISSN 0132-1366.

1999

Мизийский говор села Равна: современное состояние. – В: *Малый диалектологический атлас балканских языков. Материалы 3-го рабочего совещания*. СПб., 1999, 56–69.

Новое учение о жизни (стереотипы российской рекламы). – В: *Речевые и ментальные стереотипы в синхронии и диахронии. Тезисы и материалы конференции*. Москва, 1999, 76–79, ISBN 5-7576-0012-8.

Крик в поверьях и обрядах, связанных с рождением и развитием ребенка. – В: *Мир звучащий и молчащий. Семиотика звука и речи в традиционной культуре славян*. Москва, 1999, 105–123, ISBN 5-85759-065-5.

Балканское в словаре духовной культуры болгар. – В: *Балканские чтения 5. В поисках «балканского» на Балканах*. Москва, 1999, 70–72, ISBN 5-7576-0083-7.

О «знаках» и «отметинах» в традиционной культуре южных славян (*белег и нишан*). – В: *Славянские этюды. Сборник к юбилею С.М. Толстой*. Москва, 1999, 399–416, ISBN 5-85759-090-6.

Эпитет в структуре и семантике болгарских пословиц и загадок (Опыт сравнительного анализа). – В: *Загадка как текст. 2. Исследования в области балто-славянской духовной культуры*. Москва, 1999, 157–176, ISBN 5-85759-064-7.

Этнокультурный контекст болгарских фразеологизмов о характере и судьбе человека. – В: *Славянское и балканское языкознание. Слово в контексте культуры*. Москва, 1999, 123–136, ISBN 0-85759-093-0.

Славянские древности. Этнолингвистический словарь. Дед (41–43); Еньова буля (186–189, съавт. Е.С. Узенёва); Загадки (233–237, съавт. С.М. Толстая); Зима (327–330); Игнатий (373–376, съавт. А.А. Плотникова); Караконджул (466–468); Константин и Елена (588–590, съавт. Е.С. Узенёва). Москва: Международные отношения, 1999. Т. 2. Д – К (Крошки). 697 с., ISBN. 5-133-0982-7.

Мирослав Янакиев. Некролог. – В: *Славяноведение*. 1999. № 2, 77, ISSN 0132-1366.

2000

Cult of the Virgin Mary and the Holy Nativity's Allusions (in Slavic and Balkan traditional childbirth customs). – *Folk Religion. Continuation and Change*. Portugal, Porto, 2000, 113–121.

О сладком в языке и культуре болгар. – *Etnolingwistyka*. 12. Lublin, 2000, 55–65.

Балканославянские святочные демоны в ареальном освещении. – *XXVI Научна дискусија на Меѓународен семинар за македонски јазик. Литература и култура*. Скопје, 2000, 51–69.

Живота е късмет (об одной лексеме в словаре болгарского села Равна). – В: *Материалы 4-го рабочего совещания МДАБЯ. СПб.*, 2000, 44–45.

Похоронная обрядность в болгарском селе Равна. – В: *Живая старина*. 2000. № 1, 43–45, ISSN 0204-3432.

Аннотированный указатель основных мифологических, фольклорных и литературных персонажей. (савт. Т.А. Агапкина, М.М. Валенцова, Л.Н. Виноградова и др.) – В: *Справочно-библиографические материалы*. А. Афанасьев. Поэтические воззрения славян на природу. Москва, 2000, 432–501, ISBN 5-85759-116-3.

За семантиката на *второто* в славянската народна култура. – В: *Етноси и култури на Балканите. Резюмета*. София, 2000, 59.

Демонизация женских персонажей родин. – В: *Судьба, болезнь и другие женские образы в традиционной культуре (материалы круглого стола)*. Москва, 2000, 38.

Bulgarian Birthlore at the Turn of Millennium. – *Popular Religion and Folklore at the Turn of Millennium. Contemporary Research Methods*. Nov. 9–12, 2000, 29–30.

2001

Болгарские нарративы о выборе имени. – В: *Имя: внутренняя структура, семантическая аура, контекст*. Москва, 2001. Ч. 2, 136–138, ISBN 5-7576-0114-0.

«Субботные» люди на Балканах. – В: *Балканские чтения 6. Homo Balcanicus. Поведенческие сценарии и культурные роли*. Москва, 2001, 98–101, ISBN 5-7576-0118-3.

Из опыта работы над МДАБЯ. Болгарская лексика по теме «Человек как личность». – В: *Исследования по славянской диалектологии. Вып. 7. Славянская диалектная лексика и лексикография*. Москва, 2001, 52–66, ISBN 5-7576-0095-0.

Словенска митологија. Енциклопедијски речник. Дете (150–151); Игњатије св. (220–221, соавт. А.А. Плотникова); Клетва (20–271); Воденица (90–92); Старац (510–511). (Ред. Светлана М. Толстој, Љубинко Раденковић). Београд, 2001. 736 с., ISBN 86-7494-025-0.

О семантике *второго* в славянской народной культуре. – *Ethnoses and Cultures of the Balkans*. Vol. 1. Sofia, 2001, 34.

Folk Religion and Politics in the Time of Transition. – *Actae ethnografica Hungarica*. 46 (1–2). Szeged, 2001, 131–136, Print ISSN: 1216-9803, Online ISSN: 1588-2586.

Цветообозначения и их место в символике славянских родин. – В: *Кодови словенских култура*. Бр. 5. Београд, 2001, 57–65.

Култ Богородицы в славянских родинах. – В: *Родины, дети, повитухи в традициях народной культуры*. Москва, 2001, 151–163, ISBN 5-7281-0293-X.

Имянаречение у болгар: событие и его интерпретация. – В: *Рабочее совещание по МДАБЯ*. СПб., 2001, 43.

The customs and beliefs behind the choice of name in Slavic narratives. – *ISFNR Congress. Abstracts*. Melbourn, 2001, 201.

2002

О «мужском» и «женском» в культурном языке современной российской рекламы.

– *Gender-Vorschung in der Slawistik*. 55. Wien, 2002, 451–461, ISBN: 3876908175.

Семантика и символика второго у болгар (с некоторыми славянскими параллелями). – В: *Признаковое пространство культуры*. Москва, 2002, 209–225, ISBN 5-85759-199-6.

К проблеме заимствований в балканославянских языковых и этнокультурных системах. – В: *Славянская языковая и этноязыковая системы в контакте с неславянским окружением*. Москва, 2002, 483–510, ISBN 5-94457-040-7.

Болгарский язык в неславянском окружении: лингвистическая литература по лексикологии. – В: *Славянская языковая и этноязыковая системы в контакте с неславянским окружением*. Москва, 2002, 301–314, ISBN 5-94457-040-7.

Три болгарских текста записи 2001 года в контексте общеславянской заговорной традиции. (сбавт. О.В. Тр е ф и л о в а). – В: *Заговорный текст: генезис и структура*. Москва, 2002, 67–68, ISBN 5-75760141-8.

Славянская мифология. Энциклопедический словарь. Игнатов день (196–197); Караконджул (218–219); Мельница (297–298); Орисницы (347); Повитуха (369–370); Проклятие (с. 391–392); Старик (449–450). Изд. 2-е, исправленное и дополненное. Москва: Международные отношения, 2002. 512 с.; Същото изд. 3-е. Москва: Международные отношения, 2011, ISBN 5-7133-1069-8.

2003

Судьба сакральных слов в славянских языках (между язычеством и христианством). – В: *Славянское языкознание. XIII Международный съезд славистов. Доклады рос. делегации*. Москва, 2003, 534–549, ISBN 978-5-85755-9247-2.

Субботные люди на Балканах. – В: *Славянское и балканское языкознание. Человек в пространстве Балкан*. Москва, 2003, 269–278, ISBN 5-85759-239-9.

Имянаречение у болгар: балканская перспектива. – В: *Актуальные вопросы балканского языкознания*. СПб., 2003, 110–120, ISBN 5-02-027076-8.

Цветовые обозначения в болгарском языке: восточные заимствования и общеславянская лексика. – В: *Балканские чтения 7. В поисках «ориентального» на Балканах. Тезисы и материалы. 24–26 марта 2003*. Москва, 2003, 93–95.

Похоронно-поминальная обрядность болгарского села Равна: Словарь. Материалы. Ареальный комментарий. – В: *МДАБЯ. Материалы 5-го рабочего совещания. Санкт-Петербург, 20 декабря 2002 г.* 96–107.

Праздник и празднование в Болгарии: взгляд изнутри. – В: *V конгресс этнографов и антропологов России. Омск. 9–12 июня 2003 г. Тезисы докладов*. Москва, 2003, 207.

2004

Имя и традиция. – В: *Славянский вестник. Выпуск второй*. Москва, 2004, 314–324, ISBN 5-317-01024-1

Прощание и прощение. Опыт этнолингвистического анализа. – В: *Язык культуры: семантика и грамматика: К 80-летию академика Никиты Ильича Толстого (1923–1996)*. Москва, 2004, 401–411, ISBN 5-85759-281-X.

Folk Religion Studies in Russia. – *Ethnology of Religion*. Budapest, 2004, 254–271, ISBN 978-9-6305-8179-0.

Славянские древности. Этнолингвистический словарь. Купание младенца (51–54); Мельница (222–225); Младенец (257–264, соавт. Г.И. Кабакова); Назад (362–364); Оповещение (551–552); Пеленки (656–658); Первый – Последний (674–679, съавт. М.М. Валенцова). Москва: Международные отношения, 2004. Т. 3. К (Круг) – П (Перепелка). 704 с., ISBN 978-5-7133-1380-7.

Этнолингвистические материалы из северно-восточной Болгарии (с. Равна, Провадийская община, Варненская обл.). – В: *Исследования по славянской диалектологии. Вып. 10. Терминологическая лексика материальной и духовной культуры балканских славян*. Москва, 2004, 237–268, ISBN 5-7576-0160-4.

Балканское в терминологии и обрядности южнославянских родин. – В: *Доклады российских ученых. IX конгресс по изучению стран Юго-Восточной Европы (Тирана, 30.08–03.09.2004)*. СПб., 2004, 282–301, ISBN 5-02-027007-5.

Balkanisms in South Slavic Childbirth Customs. – *IX International Congress of South East European Studies. Resumes. Tirana*, 2004, 225–226.

Bulgaaria sünnipärimused aastatuhandevahetusel («Болгарская лексика и обрядность родин на рубеже 21 тысячелетия»). – *Mäetagused*. 26. Tartu, (на эстонски язык), 2003, 151–160.

Неоезичество в постсъветска Русия. – В: *Трета Българо-сръбска конференция. Всекидневната култура на българите и сърбите в постсоциалистическия период. София, 6–9 октомври 2004 г.*, 11–12.

Конференция «Календарная обрядность» в Эдинбурге. – В: *Живая старина*. 2004. № 4, 62–63, ISSN 0204-3432.

2005

Займствованное слово и его этнокультурные коннотации: болг. *КЪСМЕТ*. – В: *Вопросы языкознания*. 2005, № 3, 44–52, ISSN 0373-658X.

Ребенок в судьбе и жизненном сценарии взрослых. – В: *Традиционная культура. Научный альманах*. 2005, № 3, 52–62, ISSN 2410-6658.

Язык, который нас окружает. Прошлое в настоящем. – В: *Язык. Личность. Текст. Сб. в честь 70-летия чл.-корр. Т.М. Николаевой*. Москва, 2005, 565–577, ISBN 5-9551-0103-9.

Телесное в современной российской рекламе. – В: *Телесный код в славянских культурах*. Москва, 2005, 56–67, ISBN 5-7576-0177-9.

Имя собственное в российской оккультной рекламе. – В: *Ономастика в кругу гуманитарных наук. Материалы международной науч. конф. Екатеринбург, 20–23 сентября, 2005 г.*, 260–262.

The Ritual Year as Reflected in Proverbs: General Notes. – *Conference on the Ritual Year. Malta, 20–24.03.2005. Abstracts*. 85–86, ISBN 978-99909-0-442-0.

Endings and Openings: Symmetry and Asymmetry in the Slavonic Calendar. – *Cosmos*. 18. 2005 (2002), 207–222, ISSN 0269-8773.

Шотландский архив в Эдинбурге: История. Материалы. – В: *Живая старина*. 2005, № 3, 53–56, ISSN 0204-3432.

О специфике создания, функционирования и распада «идеологических» языковых союзов. – В: *Языковые союзы Евразии и этнокультурное взаимодействие (история и современность)*. Москва, 2005, 154–157.

Этнолингвистический анализ ключевых лексем словаря балканского языкового союза. – В: *Языковые союзы Евразии и этнокультурное взаимодействие (история и современность)*. Москва, 2005, 157–161.

В поисках имени: западные и псевдозападные имена у болгар. – В: *Балканские чтения 8. В поисках западного на Балканах*. Москва, 2005, 115–121, ISBN 5-7576-0181-7.

The Ritual Year as Reflected in the Proverbs – General Notes. – *Ritual Year. First International Conference on the SIEF Working Group*. Malta, Msida, 2005, 472–483, ISBN 978-99909-0-442-2.

2006

Языковые союзы Евразии и этнокультурное взаимодействие (история и современность), (сбавт. М.Е. Алексеев, Н.Ф. Алиева, В.А. Виноградов, Л.Р. Доды-худоева, А.В. Дыбо, Вяч.Вс. Иванов, О.А. Казакевич, Г.П. Клепикова, А.И. Коган, Т.В. Цивьян, Д.И. Эдельман). – В: *Этнокультурное взаимодействие народов Евразии*. Москва, 2006., ISBN 5-02-034312-9.

Ритуально-этикетные словесные формулы славян. – В: *Словесные формулы славянского мира: метатеория и эмпирия*. Москва, 2006, 36–44, ISBN 978-5-98604-080-6.

Реклама и фолклор в съвременна Русия. – В: *Български фолклор. Фолклористика в Русия*. София, 2006. № 3–4, 58–74, Print ISSN: 0323-9861, Online-ISSN: 2534-8558.

Балканските четения в Института по славянознание при РАН. – В: *Български фолклор. Фолклористика в Русия*. София, 2006. № 3–4, 115–122, Print ISSN: 0323-9861, Online-ISSN: 2534-8558.

2007

Life events in the context of ritual year: folklore interpretations. – *Ritual Year Studies 2. Proceedings of the Second conference of the Ritual Year SIEF group «Ritual Year and Diversity»*. Gothenburg, 4–9 June, 2006. Gothenburg: Elanders, Vällingby, 119–125, ISBN 9789172290396.

Conclusion. – *Ritual Year Studies 2. Proceedings of the Second conference of the Ritual Year SIEF group «Ritual Year and Diversity»*. Gothenburg, 4–9 June, 2006. Gothenburg: Elanders, Vällingby, 356–357, ISBN 9789172290396.

Traditional apprehension of time in Sicilian, Mediterranean and Balkan folk cultures (Days of the Week). – *Proceedings of the AIESEE conference. Palermo, 7–9.09.2006*. Palermo, 2007, 98–108.

Изследване на народната религиозност в Русия. – В: *«Завръщане» на религиозността. Материали от работната среща на секция «Балканска етнология»*. София, 2007, 206–229, ISBN - 978-954-8458-33-7.

Западные имена и празднование именин у болгар. – В: *Восток и запад в балканской картине мира. Сб. памяти В.Н. Топорова*. Москва, 2007, 266–275, ISBN 978-5-85759-405-6.

Программирование повседневной жизни: из балканской лексики (*нефела*). – В: *Балканские чтения 9. Terra balkanica. Terra slavica. К юбилею Татьяны Владимировны Цивьян*. Москва, 2007, 98–105, ISBN 978-5-7576-0198-4.

Система цветообозначений в болгарском языке. – В: *Наименования цвета в индоевропейских языках. Системный и исторический анализ*. Москва, 2007, 185–198, ISBN 978-5-484-00930-5.

Архаические модели и новая прагматика: имена неоязычников. – В: *Имя. Семантическая аура. Вып. I*. Москва, 2007, 166–188, ISBN 5-9551-0163-2.

Rituaalse aasta kajastumine vanasõnades: üldisi tähelepanekuid (The Ritual Year as Reflected in Proverbs: General Notes). (на эстонски язык). – «*Mäetagused*». № 32. 117–142.

Inventing the Ritual Year in Modern Russia. – *The Ritual Year and History (The Ritual Year 3). Stražnice: Lidová kultura*, 2008, 51–58, ISBN 978-80-86156-98-9.

2008

From Ideological Union to the European Union: Sociocultural Dimensions of the Bulgarian Regime Changeover. – *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2008, 44–55, ISBN: 1-84718-471-5, ISBN13: 9781847184719.

Распад «идеологических» языковых союзов: универсальное и специфическое. – В: *Славянское языкознание. XIV Международный съезд славистов. Охрид, 10–16 сентября 2008 г. Доклады российской делегации*. Москва, 2008, 429–450, ISBN 978-5-85759-474-2.

Русскость / нерусскость в ценностной шкале российской оккультной рекламы. – В: *Калининград, 2008. Геополитика и русские диаспоры в Балтийском регионе: Сб. науч. трудов: В 2 ч. Ч. 1: Гуманитарные аспекты проблемы: русские глазами русских. Калининград, 2008, 182–201, ISBN 978-5-88874-884-8.*

Русская речь в балканском окружении. – В: *Карпато-балканский диалектный ландшафт: Язык и культура: Памяти Галины Петровны Клепиковой*. Москва, 2008, 202–222, ISBN 978-5-7576-0216-5.

Inventing the Ritual Year in Modern Russia. – *The Ritual Year and History (The Ritual Year 3). Stražnice: Lidová kultura*, 2008, 51–58, ISBN 978-80-86156-98-9.

Приглашение: слово, формула, ритуал (на материале славянских традиций). – В: *Славяноведение*. 2008. № 6, 63–72, ISSN 0132-1366

Страдания св. Недели в народных балладах болгар и македонцев: этнолингвистика и фольклорная поэтика. – В: *Етнолингвистичка проучавања српског и других словенских језика. У част акад. Светлане Толстој*. Београд, 2008, 375–384, ISBN - 978-86-7025-475-6.

«И невозможное возможно...» Оккультная реклама в современной России. – В: *В света на човека. Сборник в чест на професор Иваничка Георгиева*. Т. 1–2. София, 2008. Т. 2, 445–457, ISBN: 978-1-4503-0243-2.

[Библиография] И.А. Седакова. – В: *Славянская этнолингвистика. Библиография*. Изд. 3-е, испр. и доп. М., 2008, 174–187, ISBN 978-5-7576-0222-7.

Приглашение: слово, формула, ритуал (на материале славянских традиций). – В: *Славяноведение*. 2008. № 6, 63–72, ISSN 0132-1366.

Страдания св. Недели в народных балладах болгар и македонцев: этнолингвистика и фольклорная поэтика. – В: *Етнолингвистичка проучавања српског и других словенских језика. У част акад. Светлане Толстој* (уред. П. Пипер, Љ. Раденковић и др.) Београд, 2008, 375–384, ISBN - 978-86-7025-475-6.

[Библиография] И.А. Седакова. – В: *Славянская этнолингвистика. Библиография*. Изд. 3-е, испр. и доп. Москва, 2008, 174–187, ISBN 978-5-7576-0222-7.

2009

Славянские древности. Этнолингвистический словарь. Пострижины (212–215); Приветствия (259–263); Приглашать (265–269); Приговоры (272–276, соавт. Т.А. Агапкина); Проклятия (286–294, соавт. Л.Н. Виноградова); Проклятые (294–296); Прощание (312–315); Путь (357–360); Родимое пятно (445–446); Свеча (567–573, съавт. О.В. Белова). Москва: Международные отношения, 2008. Т. 4. П (Переправа через воду) – С (Сирота). 656 с., ISBN: 978-5-7133-1312-8.

Folk interpretation of a birthmark in Central and South Eastern Europe. – *Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen. Revue*. № 35–39. 2005–2009. București, 2009, 361–367, ISSN 2066-7361.

«Русский» выпуск журнала «Болгарский фольклор». – В: *Живая старина*. 2009. № 1, 64–65, ISSN 0204-3432.

Международный конгресс в Дери. – В: *Живая старина*. 2009. № 1. С. 70–72, ISSN 0204-3432.

Семантика и узус балканославянских глаголов ‘хватать’ в этнолингвистическом освещении. – В: *Доклады российской делегации. X конгресс по изучению стран Юго-Восточной Европы (Париж, 24–26 сентября 2009 г.)*. СПб., 2009, 281–297.

Семья как ценность и семейные ценности в нарративах старообрядцев Болгарии и Румынии. – В: *Категории родства в языке и культуре*. Москва, 2009, 225–244, ISBN 978-5-91674-065-3.

Базовые ценности у старообрядцев Болгарии и Румынии: лингвоконфессиональные и этнопедагогические аспекты. – В: *Актуальные проблемы русской диалектологии и исследования старообрядчества. Тезисы докладов Международной конф. 19–21 октября 2009 г.* Москва, 2009, 200–202, ISBN 978-5-462-00992-1.

«Шкурный интерес»: семантическое развитие **kož-* и **skor-* в этнолингвистической перспективе. (съавт. Е.Л. Березович). – В: *Этнолингвистика. Ономастика. Этимология: материалы междунар. науч. конфер. Екатеринбург. 8–12 сентября 2009 г.* Екатеринбург, 2009, 32–35, ISBN 978-5-7996-0451-6.

Языковые и культурные стереотипы в ритуальном этикете славян: приветствия // Стереотипы в языке, коммуникации и культуре. Москва, 2009, 227–243, ISBN: 978-5-7281-1071-2.

Балканские глаголы ‘хватать’: мотивы переходов и перемен в лексике и фразеологии. – В: *Переходы. Перемены. Превращения. Балканские чтения 10. Тезисы и материалы. 31 марта – 2 апреля 2009 года*. Москва, 2009, 87–91.

Традиционная и массовая культура в Интернете: цитаты, квази-цитаты и аллюзии. – В: *Folk-art-net: новые горизонты творчества. От традиции к виртуальности*. Москва, 2009, 270–284, ISBN 5-86132-057-1.

Из истории наших конференций. (сѡавт. Т.В. Цивьян). – В: *Мартеница. Mărțișor. Март'с. Verore...* (Материалы Круглого стола 25 марта 2008 года). Москва, 2009, 4–10., ISBN 978-5-7576-0227-1.

Мартеница в современной городской культуре Болгарии. – В: *Мартеница. Mărțișor. Март'с. Verore...* (Материалы Круглого стола 25 марта 2008 года). Москва, 2009, 139–147, ISBN 978-5-7576-0227-1.

2010

Across and Beyond Boundaries: the Teacher Zor Alef, a Case of Transnational Mysticism. (сѡавт. Е. Anastasova) – *Religion and Boundaries. Studies from the Balkans, Eastern Europe and Turkey* / Ed. by G. Valtchinova. Istanbul: The Isis Press, 2010, 331–347, ISBN-10: 9754284121, ISBN-13: 978-9754284126.

Жизнь как ценность и ценности в жизни (на материале книги А.И. Солженицына «Архипелаг Гулаг»). – *Etnolingwistyka*. 22. Lublin, 2010, 29–38, ISSN 0037-6787 (print), ISSN 1336-2364 (online).

Family Values in the Narratives of the Old-Believers in Bulgaria and Romania. – *Olvasó. Beitrage zum 60. Geburtstag von Gábor Barna*. Szeged, 2010, 734–741, ISSN 1419-1288, ISBN 978-963-88914-2-6.

Аксиология старости в традиционной картине мира. – *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*. Lublin, 2010, 9, ISBN: 978-83-7784-277-5.

Базовые ценности и их метаморфозы: жизнь (от выживания до «искусства жить»). – В: *Материалы к Международной конф. «Язык и общество в современной России и в других странах» (Президиум РАН, Институт русского языка)*. Москва, 2010, 492–496.

Important issues in modern folklore and ethnology: Restructuring of the Ritual Year in the post-socialist countries // <http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2010/loorits/teesid.pdf>. – *From Language to Mind. On the occasion of 110th Birthday of Academician Oscar Loorits and 75th Birthday of Pille Kippar. Abstracts*. 21.

Фольклорно-языковой образ *испуга* у болгар (на материале народной медицины). – В: *Топоровские чтения I – IV. Избранное*. Москва, 2010, 171–180, ISBN 978-5-7576-0221-9.

Вербное воскресенье: растительный код и «цветочные» именины у болгар. – В: *Традиционная культура*. 2010. № 6, 115–121, ISSN 2410-6658.

Фольклор, ценности и коммерция (на материале цветочных мифов в СМИ и Интернете). – В: *От конгресса к конгрессу. Материалы Второго Конгресса российских фольклористов*. Москва, 2010, 91–98, ISBN 5-86132-084-5.

The inner and the outer in the Ritual year: Traditions and Today. – *Folklore. Tartu*, 2010. 46, 198–202, ISSN 1406-0957.

- Свет и цвет* в романе Петре М. Андреевского «Пырей». – В: *Балканский спектр: от света к цвету. Балканские чтения. Тезисы и материалы*. Москва, 2011, 119–123, ISBN 978-5-7576-0226-4.
- Грудное молоко как мифологема (на материале болгарской народной традиции). – В: *Коды повседневности в славянской культуре: Еда и одежда*. Москва, 2011, 77–90, ISBN 978-5-91419-405-2.
- Категория времени в славянском «тексте рождения»: зачатие и беременность. – В: *Пространство и время языке и культуре*. Москва, 2011, 181–198, ISBN 978-5-91674-140-7.
- «Внутреннее» и «внешнее» в календарных и иных обрядах: традиции и современность. – В: *Живая старина*. 2011. № 3, 70–72, ISSN 0204-3432.
- Moscow conferences on Balkan studies. – *Journal of Folklore. Tartu*, 47. 2011, 192–196, Print ISSN: 1406-0957; Online-ISSN: 1406-0949.
- Балканские чтения «Балканский спектр: от света к цвету». – В: *Вопросы языкознания*, 2011, № 5, 146–150, ISSN 0373-658X.
- Проклятье в народных болгарских песнях: Этнолингвистика и фольклорная поэтика. 2. – В: *Славянский и балканский фольклор. [Вып. 11.] Виноградье. К юбилею Л.Н. Виноградовой*. Москва, 2011, 225–236, ISBN 978-5-91674-165-0.
- Образ русского языка в Болгарии (в свете языковых и других союзов). – В: *Образ России на Балканах*. Москва, 2011, 132–144, ISBN 978-5-7576-0239-4.
- Вступление (съавт. К.В. Никифоров). – В: *Образ России на Балканах*. Москва, 2011, 7–8, ISBN 978-5-7576-0239-4.
- Предисловие. – В: *Эволюция ценностей в языках и культурах*. Москва, 2011, 4–6, ISBN 978-5-7576-0246-2.
- Метаморфозы социокультурных ценностей: Вводные замечания. – В: *Эволюция ценностей в языках и культурах*. Москва, 2011, 7–18, ISBN 978-5-7576-0246-2.
- Аксиологический статус вещи в лагерной прозе (по роману Е. Гинзбург «Крутой маршрут»). – В: *Эволюция ценностей в языках и культурах*. Москва, 2011, 169–184, ISBN 978-5-7576-0246-2.
- Расставание, прощание, разлука: слово в ритуале и ритуал в слове. – В: *IX Конгресс этнографов и антропологов России. Тезисы докладов. Петрозаводск, 4–8 июля, 2011*, 508, ISBN 978-5-9274-0469-8.
- Sémantique et usages des verbes balkano-slaves ‘saisir/attraper’ à la lumière des aspects ethnolinguistiques. – *Proceedings of the Congress of the International Association of the South-East European Studies*. Paris, 2011. P. 526–534.
- Обряд первого посещения (*полазник, First Foot*): структура, семантика и география в европейской перспективе. – В: *Праздники и обряды как феномены этнической культуры*. Санкт Петербург, 2011, 59–61.
- The Inner meets the Outer: The Ritual of the First Foot in the wider European Perspective. – *The Ritual Year 6. The Inner and the Outer*. Tartu, 2011, 285–300.
- Restructuring of the Ritual Year in Post-Socialist countries. – *Folklore*, № 47. Tartu, 2011, 181–184, ISSN 1406-0957.

- Семантика, магия и этические аллюзии одного предиката традиционной культуры славян: *ТАЙКОМ (ТАЙНЫЙ)*. – В: *Славянский альманах 2011*. Москва, 2012, 397–408, ISSN 2073-5731.
- The Notion of Fate (Russian *судьба*) in Slavonic Folk Tradition: An Ethnolinguistic Approach. – *Cosmos*, 28. Edinburgh, 154–169, ISSN 0269-8773.
- Славянские соматизмы «кожа» и «шкура» и их вторичные значения (съавт. Е.Л. Безрезович). – В: *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 2012, Т. 71. № 6, 12–24, ISSN 1605-7880.
- Татьяне Владимировне Цивьян. Юбилейное. – В: *Традиционная культура*, 2012. № 2, 184–186, ISSN 2410-6658.
- Ономастика и аксиология в политике: русская зима 2012 г. – В: *Этнолингвистика. Ономастика. Этимология. Материалы II Международной науч. конф. Екатеринбург, 8–10 сентября 2012 г.* Екатеринбург, 2012. Ч. 1, 137–139, ISBN 978-5-7996-0728-9, ISBN 978-5-7996-0729-6.
- Славянские древности. Этнолингвистический словарь*. Сладкий (33–39); Соль (113–119, соавт. К.В. Пьянкова); Судженицы (199–203, соавт. А.А. Плотнокова); Судьба (203–208); Тайком (228–231). Москва: Международные отношения, 2012. Т. 5. С (Сказка) – Я (Ящерица). – 736 с., ISBN: 978-5-7133-1380-7.
- Българският езиков материал в етнолингвистичните и типологичните изследвания: поглед от Москва. – В: *Български език. Списание на Института за български език «Професор Любомир Андрейчин» при Българската академия на науките. Приложение*, 2012. Год. LIX, 27–36, pISSN: 0005-4283, eISSN: 2603-3372.
- Rituals and customs as cultural heritage through the eyes of researchers and performers (съавт. С.А. Сиднева). – *Folklore. No 50*, 162–167, Tartu. Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.
- Rituaalid ja kombetalitused kui kultuuripärand uurijate ja traditsioonikandjate slime läbi (съавт. С.А. Сиднева). – *Mäetagused 50. Diaspora*. 2012, 204–208, Tartu. Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.
- The Russian Ritual Year and Folklore through Tourist Advertising. – *The Interplay of performance. Performers, researchers, and heritages*. Ljubljana, 2012, 119–136, ISBN: 978-961-254-424-9.
- Ритуалы и обряды как культурное наследие глазами исследователей и носителей традиции (соавт. С.А. Сиднева). – В: *Антропологический форум*. 2012, 311–327, ISSN-1815-8870.
- «Миграции» в контексте изучения ритуалов и обрядов. Восьмая международная конференция рабочей группы «Ритуальный год» (SIEF). – В: *Антропологический форум*. Online. 17. 2012, 328–342, ISSN-1815-8870.
- Осма международна конференция на работната група «The Ritual Year», посветена на миграциите (съавт. П. Христов). – В: *Българска етнология*. № 3–4. София, 2012, 161–167, Print ISSN: 1310-5213. Online-ISSN: 2367-6892.
- Конференция «Исполнители и исследователи в воссоздании культурного наследия» (соавт. С.А.Сиднева). – В: *Живая старина*. 2012, № 4, 68–70, ISSN 0204-3432.

Смена ценностных парадигм в России зимой 2011–2012 гг.: О честности. – *Koncepty: DOM, EUROPA, WOLNOŚĆ, PRACE, HONOR w aksiosfere Słowian I ich sąsiadów. Warszawa; Lublin, 21–23 listopada 2012*, 45–48.

2013

Смена ценностных парадигм в России в 2011–2013 гг.: от честности к свободе. – *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury*. 25. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2013, 53–68, ISSN: 0860-8032.

Смена ценностных парадигм в России зимой 2011–2012 гг.: о честности. – В: *XV Міжнародны з'езд славистаў (Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 г.). Тэзісы дакладаў. Том 1. Мовознаўства*. Мінск: Беларуская навука, 2013, 301–303.

О 'легкости' и 'тяжести'/'трудности' в языке и культуре славян: Этнолингвистический анализ. – В: *XV Міжнародны з'езд славистаў (Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 г.). Тэзісы дакладаў. Том 1. Мовознаўства*. Мінск: Беларуская навука, 2013, 157–158.

Конференция памяти Татьяны Николаевны Молошной (соавт. П.М. Аркадьев). – В: *Славяноведение*, 2013, № 6, 112–115, ISSN 0132-1366.

Беля ('несчастье' и др.) в болгарском языке и фольклоре на общевалканском фоне. – В: *Slavica Svetlanica. Язык и картина мира. К юбилею С.М. Толстой*. Москва, 2013, 160–168, ISBN 978-5-91674-274-9.

A Political Meeting as an Urban Festival: Moscow Oppositional Activity of 2011–2013. – *Šventės mieste. Santraukos. International Conference "Festivals in the City"*. Vilnius: Edukologija, 2013, 27–28, ISSN 1392-4028.

Политический митинг как городской праздник: акции московской оппозиции в 2011–2013 гг. – *Šventės šiuolaikiniam mieste. Festivals in the Modern City*. Vilnius: Edukologija, 2013, 90–100, ISSN 1392-4028.

Аксиология легкого и тяжелого в славянских языках и культурах. – В: *Материалы Международной науч. конф. «Славянские языки и литературы в синхронии и диахронии» МГУ. 26–28 ноября 2013 года*. Москва, 2013, 318–321, ISBN 978-5-317-04611-8.

Weddings and the Ritual Year in Modern Russia. – *The Power of the Mask. The Ritual Year 5*. Kaunas: Vytautas Magnus University, 2013, 55–62, ISBN 22281347.

[Библиография]. И.А. Седакова. – В: *Славянская этнолингвистика. Библиография*. Изд. 4-е, испр. и доп. Москва, 2013, 186–203, ISBN 978-5-91674-263-3.

2014

XV Международный съезд славистов. Заметки и впечатления участников съезда. – В: *Славяноведение*. 2014, № 4, 82–84, ISSN 0132-1366.

Начало в балканском рождественско-новогоднем календаре: Вступление. Введение. Предисловие. – В: *Начало. Н архѣ. Fillimi. Încerpitul ... Рождество и Новый год на Балканах (Материалы круглого стола 25 февраля 2014 года)* 2014, 5–14, ISBN 978-5-7576-0327-8.

Заметки об «оппозиционном» языке Москвы: ономастика и аксиология. – В: *Мы не немцы*. Тарту, 2014, 221–242, ISBN 978-9949-544-26-4.

Ritual year in Bulgaria and Russia: traditions and modernity. – *Slavia Iaponica. The Japan Society for the Study of Slavic Languages and Literatures*. 2014. Vol. 17, 8–32.

The Ritual Year of Russian Political “White Ribbon” opposition. – *Politics, Feasts, Festivals. The Yearbook of the SIEF Working group on the Ritual Year 9*. Szeged, 2014, 234–243, ISBN 978-963-306-254-8, ISSN 1419-1288.

Символика на майчиното мляко и кърменето при българите. – В: *Епоха. Юбилейна книжка на доцент Мария Иванова*. Велико Търново, 2014, № 4, 34–53.

Годишнината на списанието: Анкета. – В: *Българска етнология*. София, 2014, № 4, 64–67, ISSN 1310–5213, e-ISSN 2367-6892.

2015

Аксиология старости в традиционной картине мира болгар (на общеславянском фоне). – В: *Категория оценки и система ценностей в языке и культуре*. Москва, 2015, 237–259, ISBN 978-5-91674-343-2.

Bulgarian Personal Names from a Russian Point of View. – *Balkanistica* (USA), 28, 2015, 483–501.

Differentiation of the Ritual Year(s) through Time and Space. [co-author L.S.Fournier]. – *Electronic Journal of Folklore*. Tartu. № 60, 2015, 7–15, Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.

Magic of the Ritual Year. – *Electronic Journal of Folklore*. Tartu. № 60, 2015, 132–136, Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.

The notions of “a border”, “a foreign country (abroad)” and “a foreigner” in the relations between the USSR (Russia) and Bulgaria. – *Venets: The Belogradchik Journal for Local History, Cultural Heritage and Folk Studies*. Vol. 6, N 3, 2015, 289–308, ISSN (print)1314-0426ISSN (online)1314-0256.

«Начинание» / «неначинание» и балканославянский концепт лени. – В: *Балканские чтения 13. Балканский тезаурус: Начало. Тезисы и материалы. 7–9 апреля 2015*. Москва, 2015, 135–143, ISBN 978-5-7576-0336-0.

Памяти Надежды Васильевны Котовой. – В: *Славяноведение*, 2015, № 6, 119–120, ISSN 0132-1366.

Имя и имена у болгар: специфика болгарского антропонимикона. – В: *Материалы III Международной науч. конф. «Этнолингвистика. Ономастика. Этимология»*. Екатеринбург, 7–11 сентября 2015 г., 237–239, ISBN 978-5-7996-1524-6.

Sacred Time in the Slavic Childbirth rituals: Traditions and Transformations. – *11 Annual conference of the SIEF Working group “The Ritual Year”. Traditions and Transformation*. Kazan; Rostov-on Don, 2015, 50–51, ISSN 2228-1347 ISBN 978-5-519-50417-1.

Magico-Religious Symbolism of a Candle in the Slavic Calendar Rituals. – *The Ritual Year 10. Magic in Ritual. Ritual in Magic*. Innsbruck-Tartu: ELM, 2015, 141–151, ISSN 2228-1347, ISBN 978-9949-544-54-7.

От редакторите (соавт. М.М. Валенцова). – В: Уте Дукова. *Наименования демонов в българском языке*. Москва: Индрик, 2015, 7–10, ISBN 978-5-91674-382-1.

2016

- Протестните авторалита в Москва през 2012 г.: движение, визуалност и език. – В: *Българска етнология. Култури на протест*. София, 2016, 1, 10–31, ISSN 1310–5213, e-ISSN 2367–6892.
- Русско-болгарские праздничные параллели: Воздвижение. – В: *Славянский альманах*. Москва, 2016. Вып. 1–2, 322–338, ISSN 2073–5731.
- «Балканский тезаурус»: начало и начала (соавт. Т.В. Цивьян, М.М. Макарецев). – В: *Вестник Московского университета*. Серия 9. Филология. № 1. Январь-февраль 2016, 98–116, ISSN 0130–0075. (<http://vestnik.philol.msu.ru/dcx/2016-contents.pdf>).
- Clothes as symbolic and magic objects in the ritual time of the Slavic childbirth customs. – *Folklore / Electronic Journal of Folklore*. Tartu, 2016. № 66, 165–175, Print ISSN: 1406–0957, Online-ISSN: 1406–0949.
- Borders in Bulgaria in the light of areal ethnolinguistics. – *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*, 2016, 376–393, ISBN: 978-1137348388.
- The Image of the Russian Language in Bulgaria in the Light of Linguistic and Other Unions. – *Colloquia Balkanica. Vol. 4. The image of Russia in the Balkans*. Warszawa, 2016, 129–142, ISBN-10: 8371819722, ISBN-13: 978-8371819728.
- Introduction. Folk Costume in the Ritual Year and Beyond: Heritage, Identity Marker, and Symbolic Object (Co-author: N. Vlaskina). – *Folklore / Electronic Journal of Folklore*. 2016. № 66, 7–15, Print ISSN: 1406–0957, Online-ISSN: 1406–0949.
- Foreword (Co-authors: Guzel Stoliarova, Nina Vlaskina). – *The Ritual Year. 11. Traditions and Transformation*. Moscow, 2016, 5–9, ISSN 2228–1347, ISBN 978-5-519-50417-1 (paper).
- Regulating Customs* – the 12th Annual International Conference of the SIEF Working group “The Ritual Year”, Findhorn (Scotland), 8–12 January 2016 (Co-author: McKean, Th.). – *Revista română de sociologie*, serie nouă, anul XXVII, nr. 1–2. București, 2016, 151–154, ISSN 1224–9262.
- Traditions and Transformations of the Ritual Year. – *Folklore / Electronic Journal of Folklore*. Tartu, 2016. № 66, 185–191, Print ISSN: 1406–0957, Online-ISSN: 1406–0949.
- Балканское «начало»: научные встречи и новые проекты. – В: *Славяноведение*, 2016, № 3, 121–125, ISSN 0132–1366.

2017

- Балканские слова-концепты (мерак и др.) в Болгарии: взгляд извне и изнутри. – В: *Балканские чтения 14. Балканский тезаурус – 2. Балканы извне и изнутри*. Москва, 2017, 105–110, ISBN 978-5-7576-0387-2.
- Издания Института болгарского языка и развитие болгаристики в СССР / России. – В: *Институт за български език «Проф. Любомир Андрейчин». Международна юбилейна конференция. 15 и 16 май 2017 г. Доклади*. БАН, София, 204–210, ISBN: 978-954-92489-9-9.
- Дейксис и языковые жесты в пространстве болгарского именослова. – В: *Балканский дейксис и балканские (языковые) жесты. Памяти Татьяны Михайловны Николаевой*. Москва, 2017, 38–51, ISBN 978-5-7576-0388-9.

Native languages cultural heritage and social instrument in migration. – *Cultural Heritage in Migration*. Sofia, 2017, 102–115, Print ISSN: 0323-9861, Online-ISSN: 2534-8558.

Историко-этнологическое исследование военной службы времен социалистической Болгарии. – В: *Славянский альманах*, Москва, 2017, № 3–4, 562–566, ISSN 2073-5731.

О Надежде Васильевне Котовой. – В: *Язык албанцев Украины в середине двадцатого века*. Москва, 2017, 7–10, ISBN 978-5- 9500661-5- 3.

Юбилей на Татьяна Цивян и XIV Балканска конференция в Института по славяноведение на Руската академия на науките. – В: *Български фолклор*. София, 2017, № 4, 146–150, Print ISSN: 0323-9861, Online-ISSN: 2534-8558.

2018

Болгарские печатные листки-некрологи как тексты: традиции и инновации. – В: *Живая старина*, 2018, № 1, 2–5, ISSN: 0204-3432.

Концепт «любовь» в этнолингвистическом освещении (на болгарском и инославянском материале). – В: *Славянское языкознание. XVI Международный съезд славистов. Белград. 20–27 августа 2018 г. Доклады российской делегации*. Москва, 2018, 472–490, ISBN 978-5-7576-0417-6.

Болгарские словесные формулы как коммуникативные акты в балканском контексте. – В: *Балканский полилог: коммуникация в культурно-сложных сообществах. Памяти Вячеслава Всеволодовича Иванова*. (Материалы круглого стола Balcanica. 6.) Москва, 2018, 122–134, ISSN: 2619-0842, ISBN: 978-5-7576-0425-1.

Болгарский vs русский православный праздничный год в XXI веке. – В: *Чрез миналото към бъдещето. Сборник в чест на проф. днк Маргарита Карамихова*. София: Просвета, 2018, 97–112, ISBN 978-954-01-3551-9.

Болгарские представления о homo perfectus (на материале родильной обрядности). – В: *Образ человека в языке и культуре*. Москва, 2018, 144–160, ISSN 2619-0834, ISBN 978-5-91674-521-4.

Аксиологические параметры концепта «Жизнь» в русском и болгарском языках. – В: *Славянский мир: язык, литература, культура*. Москва, 2018, 417–420, ISBN 978-5-317-05930-9.

От редколлегии (съавт. М.М. Макарецев, Т.В. Цивьян). – В: *Балканский полилог: коммуникация в культурно-сложных сообществах. Памяти Вячеслава Всеволодовича Иванова*. (Материалы круглого стола Balcanica. 6.). Москва, 2018, 5–8., ISSN: 2619-0842, ISBN: 978-5-7576-0425-1.

2019

Балканистика и коммуникативные стратегии: теория и практика. – В: *Балканский те-заурус: Коммуникация в культурно-сложных обществах на Балканах. (Балканские чтения. 15)*. Москва, 2019, 182–186, ISSN 2618-8597.

Память народно-культурной традиции в современном ритуальном дискурсе. – *Etnolingwistyka*. Lublin, 2019, 31, 41–54.

Нетрадиционные ценности и их традиционные корреляты (2): *карьера, самореализация, лидерство*. – В: *Этнолингвистика. Ономастика. Этимология: материалы IV*

Международ. науч. конф. Екатеринбург, 9–13 сентября 2019 г. Екатеринбург, 2019, 294–296, ISBN 978-5-7996-2700-3.

Традиционные и нетрадиционные ценности русских и болгар: проблемы и методы исследования. – В: *Взгляд на славянскую аксиологию*. Москва, 2019, 169–184, ISBN 978-5-7576-0428-2.

Предисловие (савт. М. Китанова, П. Женьюх). – В: *Взгляд на славянскую аксиологию*. Москва, 2019, 7–9, ISBN 978-5-7576-0428-2.

Аксиология в сопоставительных исследованиях (на примере концепта «жизнь» в русском и болгарском языках). – В: *Славянский мир в третьем тысячелетии*. Москва, 2019, Том 14, № 3-4, 130–145, ISSN 2412-6446.

Вступительное слово. – *Axiologický výskum slovanských jazykov / Axiological investigation into the Slavic languages*. Москва; Братислава, 2019, 7–10, ISBN SÚJS SAV (print) 978-80-89489-41-1.

Аксиологическое исследование «негативного» на материале этнолингвистических словарей (савт. К. Мичева-Пейчева). – *Axiologický výskum slovanských jazykov / Axiological investigation into the Slavic languages*. Москва; Братислава, 2019, 83–99. ISBN SÚJS SAV (print) 978-80-89489-41-1.

2020

Стратегия за изучаване на ценностите в езика и традиционната култура на славяните (савт. К. Мичева-Пейчева). – В: *Аксиологични проблеми на славянските езици (традиции и съвременност)* / Съст. Мария Китанова, Ирина Седакова, Петер Женьюх / Ред. Ваня Мичева. София: Издателство на БАН «Професор Марин Дринов», 2020, 133–156, ISBN 9786192450489.

Introduction (Co-author L.S. Fournier). – *Yearbook of Balkan and Baltic Studies. The Ritual Year on the Move: Cultural Settings and Systems of Values*. 2020, 3, 7–13, ISSN 2613-7844 (printed), ISSN 2613-7852 (pdf).

Traditional and non-traditional values in Russia, Bulgaria and Slovakia: Ethnolinguistic, comparative and historical dimensions (Co-authors: N. Gusev, M. Kitanova, P. Zenuh). – *Yearbook of Balkan and Baltic Studies. The Ritual Year on the Move: Cultural Settings and Systems of Values*. 3. 2020, 109–135, ISSN 2613-7844 (printed), ISSN 2613-7852 (pdf).

Folklore, Ethnology and Beyond, from the 14th SIEF Congress in Santiago de Compostela (Co-author Al. Novik). – *Yearbook of Balkan and Baltic Studies. The Ritual Year on the Move: Cultural Settings and Systems of Values*. 2020, 3, 13–35, ISSN 2613-7844 (printed), ISSN 2613-7852 (pdf).

Introduction (Co-author N. Vlaskina). – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. 2020. 80. *Birthlore and Childhood in Archaic and Modern European Cultures: Beliefs, Rituals, and Texts*. 7–11, Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.

Unlived life: the death and funeral of a child in Slavic traditional culture. – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. 2020. 80. *Birthlore and Childhood in Archaic and Modern European Cultures: Beliefs, Rituals, and Texts*, 47–69, Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.

Московская школа балканской лингвистики: основные вехи (савт. М.М. Мака-

цев, Т.В. Цивьян). – В: *Балканско езикознание*, 2020, № 2, 60–79, ISSN: 0324-1653.

2021

‘Мягкий’ – ‘твердый’ в болгарском и русском языках: семантика и лексическая сочетаемость. – В: *Доклади от международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2021 година)*. II том. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, Т. 2, 133–141, ISSN 2683-118X; ISSN 2683-1198.

Перевод с балканского на балканские и небалканские языки (на примере романа Петре М. Андреевского «Пиреј»). – В: *Балканские чтения 16. Стратегии межбалканской коммуникации: Перевод. Пересказ. Умолчание*. Москва, 2021, 101–106, ISBN 978-5-91674-625-9.

Karakondzho: Evil Spirits of the Twelve Days of Christmas in the Balkans. – The ritual year 12: Regulating customs. Aberdeen; Moscow, 2021, 55–74, ISSN 2228-1347, ISBN 978-5-89180-129-5.

«Непрожитый век»: смерть и погребение ребенка у славян. – В: *Живая старина*, 2021, № 2, 5–9, ISSN: 0204-3432 (Print).

Руската и българската лексика за означаване на раздяла: съпоставителен етнолингвистичен аспект. – В: *Български език*, 2021, № 3, 13–29, Print ISSN: 0005-4283, Online ISSN: 2603-3372.

О специфике ЛСГ «Бедность» и «Богатство» в болгарских диалектах (на материале «Идеографического диалектного словаря болгарского языка»). – В: *Межкультурное и межъязыковое взаимодействие в пространстве Славии (к 110-летию со дня рождения С.Б. Бернштейна)*. Москва, 2021, 104–111, ISBN 978-5-7576-0459-6.

«Идеографски диалектен речник на българския език» как источник для этнолингвистических исследований. – В: *Юбилеен сборник в чест на Тодор Бояджиев*. Шумен, 2021, 92–101.

Кризис как благо: от нетрадиционных ценностей к традиционным. – В: *Slavica Slovaca*, 2021, Ročník 56, Číslo 3, 321–331, ISSN: 1336-2364.

К юбилею Тодора Бояджиева. – В: *Славянский мир в третьем тысячелетии*. 2021, № 3–4, p-ISSN 2412-6446, e-ISSN 2782-442X.

2022

Болгарский антропоним как (балканский) текст. – В: *Вопросы ономастики*, 2022, Т. 19, № 3, 83–101, ISSN 1994-2400 (Print), ISSN 1994-2451 (Online).

Семантическая асимметрия ряда однокоренных прилагательных в болгарском и русском языках. – В: *Славянские языки в настоящем и прошлом. Памяти Владимира Павловича Гудкова*. Москва, 2022, 113–123, ISBN: 978-5-317-06776-2.

Предисловие (съавт. М.М. Макарецев, Т.В. Цивьян). – В: *Стратегии межбалканской коммуникации: Перевод*. Москва, 2022, 5–13., ISBN 978-5-7576-0468-8.

Calendric feast bans and the punishment for violating them in the Bulgarian traditional culture. – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. Vol. 87, 2022, 15–37, Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.

Rules and Norms, Freedom and Regulation: The 15th Congress of Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore (SIEF) (Co-authors A. Novik, A. Kharlamova). – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. Vol. 87, 2022, 229–243, Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.

Introduction: Ritual Rules in Changing Circumstances: Break, Adapt or Maintain? (Co-author L. Fournier). – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. Vol. 87, 2022, 7–15, Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.

How a crisis opens new academic perspectives: The SIEF's Ritual Year Working Group's new webinar series (Co-author I. Stahl). – *Folklore/ Electronic Journal of Folklore*. Vol. 87. 2022, 201–214, ISSN 1406-0949.

Пандемия и новые научные проекты: вебинары «Сезоны» рабочей группы «Ритуальный год» (савт. И. Сталь). – В: *Живая старина*, 2022, № 2, 69–70, ISSN 0204-3432.

Модель «женского» времени в традиционном календаре болгар. – В: *Женщина в сердце Европы: неочевидные аспекты гендерной проблематики в истории и культуре Центральной Европы и сопредельных регионов: Тезисы конференции, Москва, 01–02 ноября 2022 года*. Москва, 2022, 48–49.

A Name of a Holiday as a Problem: Poetic Translation and the Ritual Year. In: Commerce and Tradition. – *The 14th Conference of the SIEF Ritual Year Working Group*. 1-4 June, 2022. Abstracts. Published by Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia. 2022, 46–47.

Emily Lyle Jubilee. – *Yearbook of Balkan and Baltic studies*. 2022, Vol. 5, № 1, 317–319, ISSN 2613-7844 (printed), ISSN 2613-7852.

2023

Московская балканистика и семиотика: 1970–1989 (миф, фольклор, обряд) (савт. М.М. Макарецев). – В: *Balcano-Balto-Slavica и семиотика*. Москва, 2023, 12–26, ISSN 2619-0842, ISBN 978-5-7576-0487-9.

Предисловие. Междисциплинарная Balcano-Balto-Slavica в свете семиотики. В: *Balcano-Balto-Slavica и семиотика*. Москва, 2023, 5–11, ISSN 2619-0842, ISBN 978-5-7576-0487-9.

Предисловие. Определенность и неопределенность в языках и культурах Балкан (савт. М.М. Макарецев, Т.В. Цивьян). – В: *Балканские чтения 17. Определенность и неопределенность в балканских языках и культурах*. Москва, 2023, 8–16, ISBN 978-5-7576-0483-1.

Реальное и ирреальное в болгарских народных балладах («мать превращает сына в змею / ужа»). – В: *Балканские чтения 17. Определенность / неопределенность*. Москва, 2023, 157–162. ISBN 978-5-7576-0483-1.

Представления о сглазе в болгарских народных балладах: Этнолингвистика и фольклорная поэтика. – В: *Слово и человек. К 100-летию со дня рождения академика Никиты Ильича Толстого*. Москва, 2023, 497–511, ISBN 978-5-91674-692-1.

Семантиката на основните сетива в стихотворението на Борис Пастернак «Август» (1954 г.): Поетичният свят vs социалистическото всекидневие. – В: *Социализмът през петте сетива*. София, 2023, 175–180, ISBN: 978-619-7100-57-0.

- Категория пространства в «тексте рождения» болгар. – В: *Дети в языке и культуре*. Москва, 2023, 107–115, ISBN 978-5-317-07068-7
- Болгарский антропоним во времени и в пространстве. – В: *Живая старина*, 2, 2023, 19–23, ISSN: 0204-3432.
- «ЭТО ДРУГАЯ СВЕТЛАНА...»: славянское «говорящее» имя в болгарском контексте. – В: *Живая старина*. 4, 2023, 2–5. ISSN: 0204-3432.
- Предисловие: Взгляд на семиотику из XXI века. – В: *Семиотика в прошлом и настоящем* (савт. М.В. Завьялова, Н.В. Злыднева). Москва, 2023, 6–11, ISBN 978-5-7576-0488-6.
- Болгарский праздничный март и семиотические модели календарного времени. – В: *Семиотика в прошлом и настоящем*. Москва, 2023, 100–123, ISBN 978-5-7576-0488-6.
- Международная конференция «Семиотика в прошлом и настоящем» (савт. М.В. Завьялова, Н.В. Злыднева). – В: *Славяноведение*, 2023, № 3, 137–144, ISSN: 0869-544X.
- Игра по правилам и без: XV Конгресс Международного общества по изучению этнологии и фольклора (савт. Ал. Новик, М. Рыжова). – В: *Антропологический форум*, 56, 2023, 215–232, ISSN-1815-8870.
- Памяти Учителя (савт. М.М. Валенцова). – В: *Славяноведение*, 2023, 2, 5–8, ISSN: 0869-544X.
- Õpetaja mälestuseks: Akadeemik Nikita Tolstoi (15.04.1923–27.06.1996) sajandaks sünniaastapäevaks (Co-author M. Valentsova). – *Mäetagused. Hüperajakiri*, 2023, No 85, pp. 137–150.
- О комплексном подходе к изучению болгарских антропонимов. – В: *LI Международная научная филологическая конференция имени Людмилы Алексеевны Вербицкой. 14–21 марта 2023*, Санкт-Петербург. Сборник тезисов. СПб., 2023, 1219–1221.
- К 100-летию профессора Мирослава Янакиева. – В: *Славяноведение*, 4, 2023, 140–143, ISSN: 0869-544X.
- Время и слово: К юбилею Светланы Михайловны Толстой (савт. М.М. Валенцова). – В: *Славяноведение*, 2023, 6, 5–11, ISSN: 0869-544X.
- Svetlana Tolstaja keskendub ajale ja sõnale (Co-author M. Valentsova). – *Mäetagused*, 2023, No 87, pp. 167–169.
- Свободка, Искра*: к семантике и семиотике идеологических имен у болгар. – В: *Свобода на все времена: вечные ценности в мире ограничений и запретов в Центральной Европе и сопредельных регионах XVIII–XX вв. Тезисы конференции. 7–8 ноября 2023 г.* Москва, 2023, 44–46, ISBN 978-5-7576-0489-3.

2024

- Именины в Болгарии в свете церковной и секулярной практики. – *Известия Уральского государственного университета*. Серия 2. Том 26, № 3, с. 71–86; ISSN: 2227-2283 (Print), ISSN: 2587-6929 (Online)
- Специфика пополнения болгарского именослова: заимствования, словообразование

и имятворчество. – *Вопросы ономастики*, том 21, № 3, с. 117-138, ISSN 1994-2400 (Print), ISSN 1994-2451 (Online)

ПОЧЕМУ ЖЕНА ОСТАЕТСЯ С МУЖЕМ: болгарский фольклорный нарратив о судьбе. – *Живая старина*, том 4, № 124, с. 5-8, ISSN: 0204-3432.

Этнолингвистика и фольклорная поэтика. «Мать превращает сына в змея». – *Славяноведение*, № 4, с. 4-80, ISSN: 0132-1366 (Print), 0869-544X (Print)

Руско-български паралели при превода на лексиката със значение ‘разделяне’ (върху материали от паралелния двуезичен корпус). – *Български език*, 71 (2024), с. 183–197; Print ISSN: 0005-4283, Online ISSN: 2603-3372

РЕДАКТОРСТВО И СЪСТАВИТЕЛСТВО

Символический язык традиционной культуры. Балканские чтения 2. (Ред. съвм. със С.М. Толстая), Москва, 1993, ISBN 5-201-00762-7.

Типологические и сопоставительные методы в языкознании. (Ред. съвм. с Т.Н. Молошная), Москва., 1993, ISBN 5-201-00765-1.

Время в пространстве балкан: Свидетельства языка. (ред. съвм. с Г.П. Клепикова). Москва, 1994, ISBN 5-900-698-14-9.

Балканские чтения 4. Греция. Древняя. Средняя. Новая. Тезисы и материалы симпозиума. (съст.), Москва, 1997, ISBN 5-7576-0051-9.

Мир звучащий и молчащий. Семиотика звука и речи в традиционной культуре славян. (отг. ред. С.М. Толстая, ред. съвм. с Т.А. Агапкина, Л.Г. Невская). Москва, 1997, ISBN 5-85759-065-5.

Балканские чтения 5. В поисках «балканского» на балканах. Тезисы и материалы симпозиума. (Ред. съвм. с А.А. Плотникова, Т.В. Цивьян), Москва, 1999, ISBN 5-7576-0083-7.

Балканские чтения 6. Homo balcanicus. Поведенческие сценарии и культурные роли. (Ред. съвм. с Т.В. Цивьян), Москва, 2001, ISBN 5-7576-0118-3.

Славянское и балканское языкознание. Человек в пространстве балкан. Поведенческие сценарии и культурные роли. Москва, 2003. (Ред. съвм. с Т.В. Цивьян), ISBN 5-85759-239-9.

Балканские чтения 7. В поисках «ориентального» на балканах. Тезисы и материалы. Москва, 2003, (Ред. съвм. с Т.В. Цивьян).

IX конгресс по изучению стран юго-восточной европы (тирана, 30.08–03.09 2004). Доклады российских ученых. – 408 стр. (Ред. съвм. с В.К. Волков., А.В. Жугра, А.Ю. Рушаков, А.П. Сытов, Т.В. Цивьян), ISBN 5-02-027007-5.

Язык. Личность. Текст. Сб. Статей к 70-летию чл.-Корр. Т. М. Николаевой. – 976 стр. (Ред. съвм. с Т.Н. Молошная, Т.В. Цивьян, Е.С. Яковлева), Москва, 2005, ISBN 5-9551-0103-9.

Балканские чтения 8. В поисках западного на Балканах. (Ред. съвм. с Т.В. Цивьян). Москва, 2005, ISBN 5-7576-0181-7.

Фолклористика в Русия. [Съст. и ред.]. – В: *Български фолклор*. № 3–4. София, 2006. 176 с. (К. Михайлова), Print ISSN: 0323-9861, Online-ISSN: 2534-8558.

- Словесные формулы славянского мира: метатеория и эмпирия. (отг. ред. Н.Н. Запольская), (Ред. съвм. с Т.М. Николаева), Москва, 2006. – 80 с., ISBN 978-5-98604-080-6.
- Восток и запад в балканской картине мира. Сборник памяти в.Н. Топорова. (Ред. съвм. с Т.Н. Свешникова, Т.В. Цивьян), Москва, 2007, ISBN 978-5-85759-405-6.
- Балканские чтения 9. Terra balkanica / Terra slavica. К юбилею татьяны владимировны цивьян. (Ред. съвм. с Т.М. Николаева (отг. ред.), Т.Н. Свешникова), Москва, 2007, ISBN 978-5-7576-0198-4.
- The ritual year and history (The ritual year 3). STRAŽNICE, 2008. – 208 p., ISBN 978-80-86156-98-9.
- Доклады российской делегации. X конгресс по изучению стран Юго-восточной Европы (Париж, 24–26 сентября 2009 г.). Санкт Петербург, 2009. – 368 p.
- Балканские чтения 10: переходы. Перемены. Превращения. Тезисы и материалы. 31 Марта – 2 АПРЕЛЯ 2009 ГОДА. Москва, 2009. – 196 с.
- Мартеница. Mărțișor. Март'с. Verore... (материалы круглого стола 25 марта 2008 года). Москва, 2009. – 148 стр., ISBN 978-5-7576-0227-1
- Балканский спектр: от света к цвету. Балканские чтения. Тезисы и материалы. (Ред. съвм. с М.М. Макарецев, Т.В. Цивьян), Москва, 2011. – 200 с., ISBN 978-5-7576-0226-4.
- Образ России на балканах: Мифологемы, идеологемы, религиозные, исторические и культурные связи. Доклады российских ученых к научному коллоквиуму Международной ассоциации по изучению стран Юго-Восточной Европы (Варшава, 7–9 ноября 2011). (Ред. съвм. с К.В. Никифоров), – 152 с.
- Эволюция ценностей в языках и культураХ. Москва, 2011. – 240 с., ISBN 978-5-7576-0246-2.
- Начало. Н αρχή. Fillimi. Începutul ... рождество и новый год на Балканах (Материалы круглого стола 25 февраля 2014 года). (Отг. ред. съвм. с М.М. Макарецев, Т.В. Цивьян), Москва: «Буки-Веди», 2014. – 166 с. ISBN 978-5-7576-0327-8.
- Балканский тезаурус: Начало. (Балканские чтения 13. Тезисы и материалы. 7–9 апреля 2015). Москва: «ПРИНТ ПРО», 2015. Отг. ред. съвм. с М.М. Макарецев, Т.В. Цивьян), ISBN 978-5-7576-0336-0
- Electronic journal of folklore. № 60. Tartu. 2015, (Co-editor L.S. Fournier), ISSN 1406-0957, e-version ISSN 1406-0949.
- 11 Annual conference of the sief working group “The ritual year”, traditions and transformation. Book of abstracts. Kazan; Rostov-on Don, 2015. (Co-editors: G. Stoliarova, N. Vlaskina), ISSN 2228-1347, ISBN 978-5-519-50417-1.
- The ritual year. 11. Tradition and transformationN. Moscow, 2016. – 296 p. (Co-editors: G. Stoliarova, N. Vlaskina), ISSN 2228-1347, ISBN 978-5-519-50417-1 (paper)
- Folklore / electronic journal of folklore. Tartu, 2016. № 66. – 208 p. (Co-editor: N. Vlaskina), Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.
- Н.В. Котова. Язык албанцев украины в середине Двадцатого века. Москва, 2017,

ISBN 978-5- 9500661-5- 3.

Балканские чтения 14. Балканский тезаурус – 2. Балканы извне и изнутри. Москва, 2017, ISBN 978-5-7576-0387-2.

Балканский дейксис и Балканские (языковые) жесты. Памяти Татьяны Михайловны Николаевой. Москва, 2017, ISBN 978-5-7576-0388-9.

Балканский полилог: Коммуникация в культурно-сложных сообществах. Памяти Вячеслава Всеволодовича Иванова. (Материалы круглого стола Balcanica. (Отг. ред. съвм. с М.М. Макарецев, Т.В. Цивьян),(6). Москва, 2018. – 224 с., ISSN: 2619-0842, ISBN: 978-5-7576-0425-1.

Взгляд на славянскую аксиологию (Ред. съвм. с М. Китанова, П. Женюх). Москва, ИСЛ. 2019. – 268 с., ISBN 978-5-7576-0428-2.

Axiologický Výskum Slovanckých Jazykov / Axiological investigation into the slavic languages (Сопед. Peter Žeňuch). Bratislava, Москва, 2019. – 224 с., ISBN SÚJS SAV (print), 978-80-89489-41-1.

Балканский тезаурус: Коммуникация в культурно-сложных обществах на Балканах (Ред. съвм. с М.М. Макарецев, Т.В. Цивьян), (15). Москва, 2019. – 190 стр., ISSN 2618-8597.

Folklore. Electronic journal of folklore. 2020. 80. Birthlore and childhood in archaic and modern European cultures: Beliefs, rituals, and texts (Co-editor Nina Vlaskina). – 256 p., Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.

Yearbook of Balkan and Baltic studies. The ritual year on the move: cultural settings and systems of values (Co-editor L.S. Fournier). 2020. 3. – 256 p., ISSN 2613-7844, printed, ISSN 2613-7852 (pdf).

Аксиологични проблеми на славянските езици (традиции и съвременност) (съавт. М. Китанова, П. Женюх), (съст.), София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2020. – 268 с., ISBN 9786192450489.

Балканские чтения 16. Стратегии межбалканской коммуникации: перевод. Пересказ. Умолчание (Ред. съвм. с М.М. Макарецев, Т.В. Цивьян). Москва, 2021, ISBN 978-5-91674-625-9.

Folklore. Electronic journal of folklore (Co-editors L.S. Fournier, N. Vlaskina). Vol. 87, 2022, Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949

Yearbook of Balkan and Baltic studies (Co-editors N. Vlaskina, I. Stahl). Sofia, Riga, Tartu, 2022. Vol. 5. № 1, ISSN 2613-7844 (printed), ISSN 2613-7852 (pdf).

Стратегии межбалканской коммуникации: перевод (Ред. съвм. с М.М. Макарецев, Т.В. Цивьян). Москва, 2022, ISBN 978-5-7576-0468-8.

Балканские чтения 17. Определенность и неопределенность в Балканских языках и культураX (Ред. съвм. с М.М. Макарецев). Москва, 2023. 168 стр., ISBN 978-5-7576-0483-1.

Balcano-Balto-Slavica и семиотика (Ред. съвм. с А.Б. Ипполитова). Москва: Институт славяноведения РАН, 2023. (Материалы круглого стола ЦЛИ Balcanica. 8.). 116 с., ISSN 2619-0842, ISBN 978-5-7576-0487-9.

Семиотика в прошлом и настоящем (Ред. съвм. с М.В. Завьялова, Н.В. Злыднева, А.Б. Ипполитова). Москва: Институт славяноведения РАН, 2023. 384 с., ISBN 978-5-7576-0488-6.

РЕЦЕНЗИИ

«Мал золотник, да дорог» – новая книга о словацких паремиях [Zuzana Profantova. Little fish are sweet. Selected Writings on Proverbs. Bratislava, 1997]. – *Живая старина*, 1999, № 2, 58–59, ISSN 0204-3432.

Региональная культура Болгарии [Ловешки край. Материална и духовна култура. София, 1999]. – В *Живая старина*, 2000, № 4. 60, ISSN 0204-3432.

Tolstaya Svetlana M. The Polessian Folk Calendar [Polesskij narodnyj kalendar’]. – *Cosmos*, 18, 2002 (2005), 255–256, ISSN 0269-8773.

Балканизмы и турцизмы: новые подходы к проблеме. – В: *Славянский альманах* 2013. Москва, 2014, 554–562, ISSN 2073-5731.

Новые достижения московской этнолингвистики, или Все о славянском свадебном обряде. – В: *Славянский альманах* 2014. Москва, 2014. Вып. 1–2., 347–352, ISSN 2073-5731.

Fath me Myuhtar-May. “Identity, Nationalism, and Cultural Heritage under Siege: Five Narratives of Pomak Heritage – from Forced Renaming to Weddings” [Balkan Studies Library volume 14] (Leiden and Boston: Brill, 2014), 278 pp.– *Acta Slavica Iaponica*. Tomus 37. Sapporo, 2016. P. 135–137, ISSN: 02883503.

Исследование погребальной обрядности болгар и влахов (в свете развития этнографии в Болгарии). – В: *Славянский альманах*. Москва, 2016, Вып. 1–2, 409–416, ISSN 2073-5731.

Валенцова М.М. Народный календарь чехов и словаков. Этнолингвистический аспект. М., 2016. 616 стр. – В: *Славяноведение*. Москва, 2016. 1, 86–88, ISSN 0132-1366.

О специях, вкусах и запахах на Балканах: новая книга по этнолингвистике. – В: *Славянский альманах*. Москва, 2018. Вып. 1–2, 394–396, ISSN 2073-5731.

Новая книга о болгарской народной религиозности. – В: *Славяноведение*. Москва, 2018, № 6, 117–119, ISSN: 0132-1366 (Print), 0869-544X (Print).

З. Барболова, М. Симеонова, М. Китанова, Н. Мутафчиева, П. Легурска. Речник на народната духовна култура на българите. София, 2018. 504 стр. – В: *Славяноведение*, 2019, № 6, 136–138, ISSN: 0132-1366 (Print), 0869-544X (Print).

«Словарь македонской традиционной культуры» Л. Макарийоской в контексте современной славянской этнолингвистической лексикографии. – В: *Славянский мир в третьем тысячелетии*, 2020, Т. 15, № 1–2, 179–186, p-ISSN 2412-6446, e-ISSN 2782-442X.

Славянский дендрарий в этнолингвистическом освещении. – *Славянский альманах*, 2020, 1–2, 511–518, ISSN 2073-5731.

Slavic Arboretum in the Light of Ethnolinguistics. – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*, 80, 2020, 251–255, Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.

ХРОНИКИ

- Международный симпозиум «Политика и народная религия». – В: *Живая старина*, 2000, № 1, 61, ISSN 0204-3432.
- Семинар «Гендер и генерация в народной религии». – В: *Живая старина*, 2003, № 1, 62–63, ISSN 0204-3432.
- Международный семинар по народной религии. – В: *Живая старина*, 2006, № 4, 60–61, ISSN 0204-3432.
- Международная конференция «Календарная обрядность». – В: *Живая старина*, 2006, № 2, 60, ISSN 0204-3432.
- Годовой цикл обрядов в их разнообразии. – В: *Живая старина*, 2007, № 1, 60–61, ISSN 0204-3432.
- Report on The Ritual and History. Third Conference of the Ritual Year Working Group. Straznice, 24–29 May, 2007. – *Newsletter SIEF (International Society for Ethnology and Folklore)*. Vol. 6. № 1. Amsterdam, 2007, 11–13.
- Городские праздники в эпоху перемен. – В: *Антропологический форум*. СПб., 2014, 21, 353–365, ISSN-1815-8870.
- Утопии, реальность и культурное наследие в этнографии XXI века (савт. Н. В л а с - к и н а, Д.С. Е р м о л и н, А.А. Н о в и к, С.И. Р ы ж а к о в а). – В: *Антропологический форум*, 2015, Декабрь, 251–273, ISSN-1815-8870.
- Магия в ритуалах. Ритуалы в магии. – В: *Живая старина*, 2015, № 2, 64–65, ISSN 0204-3432.
- Традиции и трансформации ритуального года. – *Живая старина*, 2015, № 4, 68–70, ISSN 0204-3432.
- The Serbian Language as Viewed by the East and the West: Synchrony, Diachrony, and Typology. Sapporo, 2015. 252 s. [Сербский язык. Взгляд с Востока и Запада: синхрония, диахрония и типология]. – В: *Славяноведение*, 2016, № 4, 106–109, ISSN 0132-1366.
- Comparative mythology on Earth and Humankind: past, present and future (савт. М. V a l e n t s o v a). – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. Vol. 74, Print ISSN: 1406-0957, Online-ISSN: 1406-0949.
- Праздничная урбанистика: теория и практика, традиция и креатив (савт. А. Н о в и к, А. Д у г у ш и н а). В: *Антропологический форум*, 2019, № 41, 183–206, ISSN-1815-8870.
- Круглый стол «Взгляд на славянскую аксиологию» (савт. М.М. В а л е н ц о в а). – В: *Славянский альманах*, 2019, Вып. 1–2, 558–567, ISSN 2073-5731.
- Городские праздники в динамике. – В: *Живая старина*, 2019, № 4, 62–64, ISSN 0204-3432.
- Лингвистическая конференция в Институте болгарского языка БАН. – В: *Славяноведение*, 2021, 6, 143–147; ISSN: 0132-1366 (Print), 0869-544X (Print).
- Балканские чтения-16 в Москве (савт. А.А. Н о в и к). – В: *Съпоставително езикознание*, 2021, № 2–3, 124–133, ISSN 0204 – 8701 (печатно издание), ISSN 3033-

0440 (онлайн издание).

Болгарская конференция по этнологии социализма: сенсорики будней и праздников. – В: *Славянский мир в третьем тысячелетии*. Москва, 2022. Т. 17/1–2, 2022, 236–242, p-ISSN 2412-6446, e-ISSN 2782-442X.

A Bulgarian Conference. – *On The Ethnology Of Socialism: Five Senses in Everyday and Festive Life. Yearbook of Balkan and Baltic studies*. 2022. Vol. 5, № 1, 311–316, ISSN 2613-7844 (printed), ISSN 2613-7852 (pdf).

ПРЕВОДИ

[Перевод от болгар.] *Р. Попов*. «Безумные» (*лудите*) недели в календарном цикле болгар. – В: *Признаковое пространство культуры*. Москва, 2002, 86–103, ISBN 5-85759-199-6.

[Перевод от болгар.] *П. Христов*. Семейно-родовое жертвоприношение в регионах болгарско-сербского пограничья. – В: *Славянское и балканское языкознание*. Москва, 2003, 249–268, ISBN 5-85759-239-9.

[Перевод от болгар.] *А. Иванова*. Образ Османской империи в болгарских летописных заметках. – В: *Балканские чтения 7*. Москва, 2003, 165–167.

[Перевод от болгар.] *К. Михайлова*. О семантике странствующего певца-нищего в славянской народной культуре. – В: *Язык культуры: семантика и грамматика: К 80-летию академика Никиты Ильича Толстого (1923–1996)*. Москва, 2004, 138–157, ISBN 5-85759-280-X.

[Перевод на англ.] Tolstoy Nikita I. Magic Circle of Time. – *Cosmos*, 18, 2005 (2002), 193–206, ISSN 0269-8773.

[Перевод на англ.] Tolstaya Sv. Rites for providing and stopping rain in Slavonic folk tradition. – *Cosmos*, December, 2001, Vol. 12, № 2. Edinburgh, 2005, 179–195, ISSN 0269-8773.

[Перевод от англ.] *Лайл Э.* «Галосхинс»: шотландское народное календарное представление о смерти и воскресении. – В: *Живая старина*, 2006, № 4, 9–12, ISSN 0204-3432.

[Перевод от болгар.] *Мишкова И.* Просфоры на болгарской земле. – В: *Живая старина*, 2008, № 2, 26–29, ISSN 0204-3432.

[Перевод от болгар.] *Попов Р.* Родственные отношения святых в календарной традиции болгар. – В: *Категория родства в языке и культуре*. Москва, 2009, 170–183, ISBN 978-5-91674-065-3.

[Перевод от болгар.] *Китанова М.* Материалы к словарю болгарской терминологии родства. – В: *Категория родства в языке и культуре*. Москва, 2009, 279–302, ISBN 978-5-91674-065-3.

[Перевод от англ.] Ганнелл Т. (Terry Gunnell). Образ Повелительницы горы (*Fjallkonan*) в исландской национальной традиции (с авт. Н. В л а с к и н а). – В: *Живая старина*, 2016, № 4, 34–37, ISSN 0204-3432.

[Перевод от болгар.] *М. Котева*. Кулинарная терминология в болгарских диалектах и ее лингвогеографическая проекция в «Общеславянском лингвистическом атласе» (Ономасиологические и словообразовательные модели). – В: *Труды Института*

русского языка им. В.В. Виноградова. XV. Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. 2015–2017. Москва, 2018, 135–149, ISSN 2311-150X.

[Перевод от бълг.] *Мария Китанова*. Аксиологические аспекты некоторых моделей эвфемизации в болгарском языке и традиционной болгарской культуре. – В: *Взгляд на славянскую аксиологию*. Москва, 2019, 159–168, ISBN 978-5-7576-0428-2.

[Перевод от бълг.] *Ваня Мичева*. Храбрость как ценность в древнеболгарских классических произведениях. – В: *Взгляд на славянскую аксиологию*. Москва, 2019, 49–60, ISBN 978-5-7576-0428-2.

[Перевод от бълг.] *Калина Мичева-Пейчева*. Аксиологические аспекты концепта любви. – В: *Взгляд на славянскую аксиологию*. Москва, 2019, 184–195, ISBN 978-5-7576-0428-2.

Compiled by: **Assoc. Prof. Maya Alexandrova, PhD**

ORCID: 0000-0002-7881-9521

Department of General, Indo-European and Balkan Linguistics
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: mayaalexandrova2017@gmail.com

КРАСИМИРА ЧАКЪРОВА НА 60 ГОДИНИ

През 2025 г. празнува своя 60-годишен юбилей доц. д-р Красимира Чакърова – специалист по българска морфология и стилистика със собствен почерк и иновативен подход към езика. Пряка възпитаничка на доайена на Пловдивската лингвистична школа – проф. д.ф.н. Иван Куцаров, тя продължава делото му и служи като вдъхновение на редица млади учени, насърчавайки ги да развиват граматичния си потенциал. Автор на идейния проект и „туптящото сърце“ на общофакултетската олимпиада по българска морфология, която се провежда ежегодно в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ от 1999 г. насам.

Красимира Ангелова Чакърова е родена на 10.04.1965 г. в гр. Пловдив, където през 1983 г. завършва средното си образование в ЕСПУ „Димитър Благоев“ (днес ГХП „Св. св. Кирил и Методий“). През периода 1984–1989 г. е студентка по специалност „Българска филология“ в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, откъдето се дипломира като магистър, защитавайки дипломна работа на тема *Българският конклузив и функционалните му еквиваленти в сърбохърватския език*. В периода 1989–1990 г. е учител по български език и литература в ОМГ „Акад. Кирил Попов“, гр. Пловдив. През 1990 г. печели докторантски конкурс по съвременен български език към Катедрата по български език в ПУ „Паисий Хилендарски“, където е редовен докторант до 1993 г., от 1994 г. е назначена като редовен асистент, а от 1999 г. – като главен асистент. През 2000 г. защитава докторската си дисертация *Категорията кратност в съвременния български книжовен език* с научен ръководител проф. д.ф.н. Иван Куцаров и получава научната степен „доктор“, а през 2003 г. излиза монографията ѝ *Аспектуалност и количество* – плод на дългогодишни научни проучвания, която е наградена с грамота за високи научни постижения от Съюза на учените в България. От 2006 г. е редовен доцент по съвременен български език (морфология) в ПУ „Паисий Хилендарски“, като темата на хабилитационния ѝ труд е *Императивът в съвременния български език*. Като доцент в Катедрата по български език води лекционни курсове по дисциплините: *Морфология на съвременния български език*, *Българска аспектология*, *Съпоставителна аспектология (вид и видови значения в българския и английския език)*, *Функционална граматика*, *Увод в редактирането*, *Езикът на медиите*, *Редактиране на преводен текст*, *Език и стил на бизнес доку-*

ментацията, Бизнес комуникации, както и семинарни занятия по Морфология на съвременния български език и Стилистика на съвременния български език. През периода 2006–2016 г. е преподавател по български език на чуждестранни студенти в Университета по хранителни технологии – Пловдив (на втори трудов договор), където е избрана за директор на Департамента за езиково обучение, физическо възпитание и спорт. От 2011 г. досега е хоноруван преподавател в магистърска програма „PR на арторганизациите“ в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“, гр. Пловдив, където води лекционен курс по бизнес комуникация.

Съществена част от професионалния път на К. Чакърлова заема административната ѝ дейност и управленският ѝ опит. Има два мандата като заместник-декан на Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ (2011–2015 г.; 2023 – досега). Освен като директор на ДЕОФВС в УХТ – Пловдив, е директор на Департамента за езикова и специализирана подготовка на чуждестранни студенти в ПУ „Паисий Хилендарски“ от 2019 г. досега. От 2009 г. е председател на секция „Филология“ към Съюза на учените – Пловдив. През 2011–2015 г. е член и ръководител на ЕГ към НАОА за програмна акредитация на висши училища. Ръководител е на Лингвистичния клуб „Проф. Борис Симеонов“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ (от 2001). К. Чакърлова е и организатор на две значими събития, отбелязвани ежегодно във Филологическия факултет на ПУ, чието начало е поставено през 1999 г. – Националната научна конференция за студенти и докторанти и Общофакултетската олимпиада по българска морфология. Главен редактор е на Годишника *Verba iuvenium*. К. Чакърлова е научен ръководител на забележителния брой от общо 115 успешно защитили дипломанти. Под нейното научно ръководство седем докторанти успешно защитават докторските си дисертации в областта на съвременната българска морфология.

Научните търсения на К. Чакърлова са в областта на морфологията и стилистиката на съвременния български език, сравнителната граматика на славянските езици, съпоставителната аспектология и психолингвистиката. Задълбочено изследва лексикално-граматичната категория *вид на глагола*, детайлно проучва *императива* като субективномодална грамама, а в по-новите си изследвания се съсредоточава върху лингво-философските аспекти на *отрицанието* в съвременния български език.

В *Аспектуалност и количество* (2003) К. Чакърлова представя свой авторов модел на видовите отношения в съвременния български език, интерпретирайки българския глаголен вид като тричленна категория, формирала се в резултат на сложни взаимодействия между частните функционално-семантични полета в сферата на аспектуалността. К. Чакърлова защитава становището, че същинските видове в структурата на категорията са два, а именно – *несвършен* и *свършен вид*, противо-

поставящи се помежду си както граматически, така и лексикалносемантически (което означава, че категорията е лексикално-граматична). К. Чакърва въвежда термина *итератив*, който според нея е „вид“ само в широк смисъл, вид „по съвместителство“, „функционален биаспектив“, понеже в граматичен смисъл е маркиран не по „видовост“, а по кратност, тъй като изразява идеята за повторение на дадено комплексно действие без указание за времеви или пространствен предел.

За нуждите на обучението на студентите К. Чакърва съставя *Помагало по българска морфология* (2000), като през 2024 г. авторката публикува второ, преработено и допълнено издание. Помагалото е предназначено най-вече за възпитаниците на филологическите специалности в Пловдивския университет, но предизвиква интереса на преподаватели и студенти и от други университетски центрове. Съдържа разнообразни морфологични задачи, статии, посветени на някои дискуссионни въпроси на глаголната морфология, тематично подбрани библиографски източници.

Феноменът стилистична грешка (1999) е колективна монография на К. Чакърва и П. Костова, посветена на недостатъчно проучените въпроси за същността и видовете стилистични отклонения. Засегнат е важният теоретичен проблем, свързан с класификацията на типовете стилистични грешки. В хода на изложението са коментирани *алогизмът*, *амфиболията*, *брахилогията*, *хипербатът*, *плеоназмът* и *езиковият шаблон*, като е приведен богат илюстративен материал от медийни текстове, кандидатстудентски съчинения и др. източници. Изключително ценни за всеки автор са посочените начини за редактиране на всяка група стилистични отклонения.

Формално-семантичните и функционалните особености на членовете на морфологичната категория наклонение са обект на анализ в голяма част от научните публикации на К. Чакърва. Тя е автор на първата монография, посветена на субективномодалната грамема *императив* – *Императивът в съвременния български език* (2009). При описанието на езиковите факти в книгата са съчетани морфологичният, сравнителният, функционално-семантичният и стилистичният анализ. В нея за пръв път е използвана идентификационна матрица, чрез която се проверява степента на граматикализация на различните аналитични конструкции. Авторката обръща внимание на въпроса, свързан с взаимодействието на императива и останалите граматикализирани значения на българския глагол: лице, число, време, залог, вид на изказването, вид на глагола. Като учен славист К. Чакърва разкрива типологическата специфика на българския императив в сравнение с императива в останалите славянски езици. Проследяването на начините, по които се използва императивът в разговорния, публицистичния, научния и административния функцио-

нален стил, утвърждава К. Чакърова като изтъкнат познавач на проблемите на съвременната стилистика.

Честит юбилей, доц. Чакърова! Нека здравето, щастието и любовта бъдат винаги неизменни и равнопоставени грамими във Вашата морфологична категория и нека все така вдъхновено продължавате да преподавате и изследвате морфологията на сърцето!

Vasil Stamenov, PhD

ORCID: 0009-0002-9130-3746

Department of Pedagogical, Natural and Humanitarian Sciences

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Campus "Lyuben Karavelov"

Kardzhali, Bulgaria

e-mail: v.stamenov@uni-plovdiv.bg

Diana Markova, PhD

ORCID: 0009-0002-9130-3746

Department of Languages and Specialized Training

Medical University of Plovdiv

Plovdiv, Bulgaria

e-mail: diana.markova@mu-plovdiv.bg

**БИБЛИОГРАФИЯ НА НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ
НА КРАСИМИРА ЧАКЪРОВА**

ДИСЕРТАЦИОННИ ТРУДОВЕ

2000

КАТЕГОРИЯТА КРАТНОСТ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ КНИЖОВЕН ЕЗИК.
(Дисертация за присъждане на образователната и научна степен *доктор по филология*) – ПУ „Паисий Хилендарски“.

Категорията кратност в съвременния български книжовен език (автореферат на дисертация за присъждане на научната степен ‘доктор’). Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 2000, 31 с.

ХАБИЛИТАЦИОННИ ТРУДОВЕ

2006

ИМПЕРАТИВЪТ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. (Хабилитация за доцент).

2025

КАТЕГОРИЯТА ВИД НА ГЛАГОЛА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. (Хабилитация за професор).

МОНОГРАФИИ

1999

ФЕНОМЕНЪТ СТИЛИСТИЧНА ГРЕШКА (КАК ДА ОТКРИВАМЕ И РЕДАКТИРАМЕ КОВАРНИТЕ САТЕЛИТИ НА НАШАТА РЕЧ. Пловдив: „Марица“, 1999, 156 с. (съавт. с П. Костова).

Рец.: К. Г. Попов. Полезни за лингвистиката изводи от практиката на речта. – В: *Български език*, 2004, кн. 4, 135–137, ISSN: 0005-4283.

2003

АСПЕКТУАЛНОСТ И КОЛИЧЕСТВО. Велико Търново: Фабер, 2003, 308 с. ISBN: 954-775-208-1.

Рец.: Л. Крумова-Цветкова. Аспектуалност и количество, В. Търново, 2003, 308 с. – В: *Български език*, 2004, кн. 1, 108–111, ISSN: 0005-4283.

2009

ИМПЕРАТИВЪТ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. Пловдив: Пигмалион, 2009, 207 с. ISBN: 978-954-9402-30-8.

Рец.: Ст. Гърдев, Красимира Чакърова. Императивът в съвременния български език. – В: *Проглас*, 2010, кн. 2, 191–197. ISSN: 0861-7902.

2025

КАТЕГОРИЯТА ВИД НА ГЛАГОЛА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2025. ISBN: 978-619-281-013-9.

УЧЕБНИ ПОМАГАЛА

2000

ПОМАГАЛО ПО БЪЛГАРСКА МОРФОЛОГИЯ. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2000, първо издание, 204 с. ISBN 954-423-204-4.

2024

ПОМАГАЛО ПО БЪЛГАРСКА МОРФОЛОГИЯ. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2024, второ издание, 278 с. ISBN: 978-619-281-006-1.

НАУЧНИ СТУДИИ И СТАТИИ

1991

Към морфологичната характеристика на умозаключителните форми. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. *Филология*, т. 28, кн. 1, 1990. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1991, 183–188. ISSN: 0861-0029.

1993

За итеративните глаголи в българския и полския език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. *Филология*, т. 29, кн. 1, 1991. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1993, 99–105. ISSN: 0861-0029.

Итеративните глаголи в новобългарския книжовен език. – В: *Език и литература*, 1993, кн. 1, 58–71. (съавт. Д. И в а н о в а). ISSN: 0324-1270.

1995

Още веднъж за характера и мястото на категорията глаголно число в морфологичната система на съвременния български език. – В: *Език и свят. Съвременна филологическа проблематика, т. I, Езикознание (20 години българска филология в ПУ. Доклади от юбилейната научна конференция – Пловдив, 9–10 юни 1993)*. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1995, 53–57. ISBN: 954-423-082-3.

За дефинирането на инфинитните вербални форми в съвременната българска и полска граматична литература. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. *Филология*, т. 32, кн. 1, 1994. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1995, 103–108. ISSN: 0861-0029.

За една типологическа разлика между номиналната и вербалната сфера по отношение на езиковата квантификация. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. *Филология*, т. 32, кн. 1, 1994. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1995, 181–186. ISSN: 0861-0029.

1996

Към въпроса за синтетичното условно наклонение в съвременния български език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 33, кн. 1, 1995. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1996, 79–86. ISSN: 0861-0029.

Лексикални средства за изразяване на кратност в съвременния български език. – В: *15 години подготвителен курс за чуждестранни студенти (Юбилейна научна сесия. Сборник доклади, 8–10 ноември 1996 г., ВМИ – Пловдив)*. Пловдив: Изд. на ВМИ, 1996, 110–115.

1997

Синтактичните средства за изразяване на кратност в съвременния български книжовен език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 34, кн. 1, 1996. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1997, 93–102. ISSN: 0861-0029.

1998

Словообразователни средства за изразяване на мултипликативност в съвременния български книжовен език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 35, кн. 1, 1997. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1998, 139–144. ISSN: 0861-0029.

Езикови средства за изразяване на дистрибутивно множество от ситуации в съвременния български книжовен език. – В: *Славистика*, Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1998, 143–155.

Нови шрихи към историята на една глаголна категория. – В: *Сборник на докладите от Юбилейната научна сесия 50 години Съюз на учените в България, Пловдив на тема „Науката пред прага на новото хилядолетие“, том III, Секция „Естествени науки“, Секция „Хуманитарни науки“*, Пловдив: Академично издателство на ВСИ – Пловдив, 1998, 243–246.

1999

Изразяването на вербална единичност в българския език през призмата на кванторната теория. – В: *25 години Педагогически колеж Пазарджик („Традиции и новаторство в българското образование на границата на две столетия“)*, Пловдив: ИК ИТА ЕСТ, 1999, 158–162. ISBN: 954-9601-06-4.

За същността на вторичната имперфективация в съвременния български книжовен език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 36, кн. 1, 1998. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1999, 171–183. ISSN: 0861-0029.

Открито за една „скрита“ категория на българския глагол. – В: *Съвременни тенденции в развитието на фундаменталните и приложните науки, т. 4, Философия, социология, икономика, образование и квалификация*, Стара Загора: СУБ – Стара Загора, 1999, 144–148. ISBN: 954-9794-16-4.

Лексикализация на итеративни глаголи в полския и българския език. – В: *IV kolokwium slawistyczne polsko-bulgarskie. Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań: POLINFO, 1999, str. 12–19. ISBN: 839011366X, 9788390113661.

2000

Българският Нарцис в огледалото на своя език (наблюдения върху естетическата норма в съвременната речева практика на българина). – В: *Изворът на Нарцис*. Юбилеен сборник по случай 50-годишнината на доц. д-р Клео Протохристова, Пловдив: Страница, 2000, 87–108; а също и в *Алманах за литература и изкуство „Света гора“*, Велико Търново: Фабер, Слово, бр. 4, 2003, 243–260.

Темпоралните квантификатори в съвременния български книжовен език – В: *Краят на хилядолетието – носталгии, раздели и надежди*, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2000, 410–418.

За една „несобствена“ функция на морфологичната категория число на имената. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 37, кн. 1, 1999. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 2000, 331–338. ISSN: 0861-0029.

2001

Още веднъж за тавтологията като стилистичен недостатък. – В: *Езиковедски изследвания (в памет на професор Русин Русинов (1930–1998))*, Велико Търново: Faber, 2001, 309–314.

Лексикални модификатори за изразяване на императивност в съвременния български език. – В: *Обучението по български език в началото на XXI век*, Смолян: Филиал на ПУ „Паисий Хилендарски“ в Смолян, 2001, 33–37. ISBN: 954-91026-1-0.

Към въпроса за парадигматичната природа на някои спорни вербални съчетания в съвременния български език, или за „граничните“ зони в граматиката. – В: *10 години Бургаски свободен университет. Юбилейна научна конференция с международно участие „Университетът през третото хилядолетие“*, т. IV, Бургас: Ирита ЕООД, 2001, 139–154.

Още веднъж за проявите на семантична интерференция в сферата на българските местоимения. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 38, кн. 1, 2000. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 2001, 71–78. ISSN: 0861-0029.

Болгарский аналитический императив и его функциональные эквиваленты в русском языке. – В: *Материалы XXX межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 14. Шестые державинские чтения „Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики“*. Часть 2, Санкт-Петербург, 2001, 40–47.

Степени на граматикализация в сферата на славянския глаголен вид. – W: *VIII kolokwium Slawistyczne Polsko-Bułgarskie. T. I (Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)*, Gniezno: Gnieznienska Firma Wydawnicza TUM, 2001, 151–161.

2002

За установяването на нови аналитични форми в парадигмата на българския императив. – В: *Пространства на езика и присъствието* (Юбилеен сборник, посветен на 60-годишнината на проф. дфн Иван Куцаров), Пловдив: Сема 2001, 2002, 157–166. ISBN: 954-423-239-7.

Синестезията в творчеството на Петя Дубарова. – В: *Сборник доклади. Творчеството на Петя Дубарова*. (Тема: *Творчеството на Петя Дубарова – в и извън социалната определеност*), Пловдив: Жанет – 45, 2002, 58–72. ISBN: 954-491-105-7.

Към въпроса за семантико-функционалните отлики между синтетичните и аналитичните повелителни форми в съвременния български език” – В: *Научни трудове на Съюза на учените – Пловдив. Серия Б. Естествени и хуманитарни науки*, том II, Пловдив: АИ на Аграрен университет – Пловдив, 2002, 279–285. ISSN: 1311-9192.

Синтактични средства за изразяване на повелителност в съвременния български език. – В: *Езикът: история и съвременност*, Шумен: УИ „Еп. Константин Преславски”, 2002, 172–181.

За някои особености при вербализацията на итеративно множество от ситуации в съвременния български книжовен език. – В: *Научни доклади и съобщения от конференцията, посветена на десетгодишнината на Филологическия факултет и на Европейската година на езиците*, Благоевград: Изд. на ЮЗУ „Неофит Рилски“, 2002, 55–62.

2003

Към въпроса за граматичните синоними на императива в съвременния български език. – В: *Научни трудове на Съюза на учените – Пловдив. Серия Б. Естествени и хуманитарни науки*, том III, Пловдив: Автоспектър, 2003, 321–326. ISSN: 1311-9192.

Грамматичната итеративност – една екзотична грамема в съвременния български език. – В: *Славистика. II* (сборник, посветен на Международния славистичен конгрес в Люблина), Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 2003, 125–134.

Аналитичните повелителни форми в българския и полския език през призмата на съпоставката – В: *Славистиката в началото на XXI век – традиции и очаквания*, София: Сема – РИШ, 2003, с. 180–187. ISBN: 954-8021-13-7.

Някои наблюдения върху езиковото изразяване на акционна мяра в съвременния български език. – В: *Езикът и литературата – средство за (не)разбирателство*, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2003, 456–463. ISBN: 954-07-1791-4.

Още веднъж за развоя на една архаична група морфологични итеративи в съвременния български книжовен език (с оглед на междоезиковата асиметрия). – В: *Съвременни постижения на филологическите науки и университетското обучение по чужд език*, Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2003, 92–96. ISBN: 954-524-377-5.

Субективна модалност и пасивност – механизми на съчетаването им в съвременния български език – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 40, кн. 2, 2002. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 2003, 105–116. ISSN: 0861-0029.

2004

On the question of narrative variations in Bulgarian prose. – В: *Научни трудове на Съюза на учените – Пловдив. Серия Б. Естествени и хуманитарни науки*, том IV, Пловдив: СУБ – Пловдив, 2004, 187–195. ISSN: 1311-9192.

За формалния показател на грамемата итеративност в съвременния български език. – В: *Българистични студии*, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2004, 128–135. ISBN: 954-07-1881-3.

Императивът в българската книжно-разговорна реч. – В: *Проблеми на българската разговорна реч. Книга шеста*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2004, 279–289.

Опит за сравнително-типологичен анализ на императивните парадигми в славянските езици. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. *Филология*, т. 41, кн. 1, 2003. Пловдив, 2004, 351–364. ISSN: 0861-0029.

2005

Нов поглед към видовата теория на Светомир Иванчев. – В: *Славянски диалози*, бр. 1, 2005, 87–96, ISSN: 1312-5346, а също и в: *Славистични изследвания*. 8. *Сборник в чест на: 90-годишнината от рождението на акад. Емил Георгиев, 80-годишнината от рождението на проф. Светомир Иванчев, 70-годишнината от рождението на проф. Боян Ничев*, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008, 227–237.

Стилистиката и езиковото обучение: очакванията на едно четвъртвековие. – В: *Комуникативната компетентност в съвременния научен дискурс. Сборник в чест на 70-годишнината на проф. Кирил Димчев*, София: Булвест 2000, 2005, 185–192. ISBN: 954-18-0455-1.

Императивът в публицистичния стил на съвременния български език. – В: *Юбилеен славистичен сборник*. (Сборник с доклади от Международната славистична конференция по повод десетгодишния юбилей на специалността Славянска филология в Югозападния университет „Неофит Рилски“, Благоевград, 03.–05. 10. 2004), Благоевград: УИ на ЮЗУ „Неофит Рилски“, 2005, 346–355. ISBN: 954-680-359-6.

Към въпроса за наративните преходи в българската художествена проза. – В: *Littera scripta manet*. *Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Василка Радева*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, 457–469. ISSN: 0204-8701.

От „змейовете“ до „орелите“: езиковите откривателства на Йордан Вълчев. – В: *Змей със змейовете и човек с човеците*. Йордан Вълчев. *Изследвания. Материали. Спомени*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2005, 75–85. ISBN: 954-524-479-8.

2006

Към въпроса за морфологичната характеристика на да-конструкциите в съвременния български език. – В: *Научни трудове на Съюза на учените – Пловдив. Серия Б. Естествени и хуманитарни науки*, том VI. Балканска конференция на младите учени, 16–18 юни 2005. Пловдив: СУБ – Пловдив, 2006, 33–40. ISSN: 1311-9192.

Към въпроса за взаимодействието на императива с глаголните категории *лице, време, залог и вид на изказването*. – В: *По следа на оучителю. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на доц. д-р Пеню Пенев*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2006, 174–185. ISBN: 9544233555.

Typological analysis of the imperative paradigms in the Slavic languages. – В: *Contrastive Linguistics*, 2006, бр. 1, 41–54. ISSN: 0204-8701.

Към анализа на две типологически сходни парадигми (българския и руския императив) – В: *Славистика и общество*. София: Херон прес, 2006, с. 138–145. ISBN: 978-954-580-189-1.

2007

Отново за съдбата на турцизмите в съвременния български език (изолация и/или реабилитация). – В: *Електронно списание LiterNet*, 07.10.2007, № 10 (95). (съавторство с Х. Мевсим). ISSN: 1312-2282.

Още веднъж по въпроса за морфологичния статут на българските детерминативи. – В: *Научни трудове на Университета по хранителни технологии – Пловдив* (реферирано в Web of Science), том LIV, свитък 3, 2007, Пловдив: Академично издателство на УХТ 344–350. ISSN: 1314 – 7102.

2008

Наративните преходи в романа „Антихрист“ на Емилиян Станев. – В: *Емилиян Станев и безкрайните ловни полета на литературата. Юбилеен сборник по повод 100 години от рождението на писателя*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2008, 147–159. ISBN: 978-954-524-625-8.

Към въпроса за морфологичната характеристика на синтетичните императивни форми в съвременния български език. – В: *Лингвистични дискурси. Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. д-р Стефана Димитрова. Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, том 43, кн. 1, сб. А, 2005. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2008, 141–148. ISSN: 0861-0029.

Повелителните да-конструкции в съвременния български език и проблемът за „българския конюнктив“. – В: *Славистика. III. В чест на XIV международен конгрес на славистите, Охрид, 2008 г.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2008, 98–112. ISBN: 978-954-423-450-8.

Наблюдения върху съвременното функциониране на два типа модални конструкции с десемантизирани глаголи. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 44, кн. 1, сб. А, 2006. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2008, 173–187. ISSN: 0861-0029.

Функционално-семантична характеристика на модалните форми с нека в съвременния български език. – В: *Bulgaristica – Studia et Argumenta. Festschrift für Ruselina Nitsolova zum 65. Geburtstag*. Verlag Otto Zagner, München, 2008, 115–127. ISSN: 0005-4283.

2009

За някои специфики на жестомимичния език, използван от слуховоувредени лица. – В: *Езиков свят*, т. 7, кн. 1, 2009, 73–79. (съавторство с П. Буцева). ISSN: 1312-0484.

Българските конструкции с глагола има и техните аналози в руския език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 46, кн. 1, сб. А, 2008, Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2009, 515–529. ISSN: 0861-0029.

Модалните конструкции с де да в съвременния български език. – В: *Езиковедски изследвания. В чест на чл.-кор. проф. д-р Тодор Бояджиев, проф. д-р Венче Попова, проф. Петър Пашов*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2009, 131–146.

Фразеологизми със семантичен компонент *храна* в английския език и преводните им еквиваленти в българския език. – В: *Научни трудове на Университета по хранителни технологии – Пловдив* (реферирано в Web of Science), 2009, том LVI, свитък 2, 465–470. (съавт. Н. Желязков). ISSN: 1314-7102.

2010

За един случай на суфиксална конкуренция и отразяването му в съвременната правописна норма. – В: *Актуални проблеми на съвременната българска книжовна норма*. Пловдив: Макрос, 2010, 78–93. ISBN: 978-954-8238-25-0.

Програма за компютърно тестово изпитване по езиково обучение. – В: *Научни трудове на Университета по хранителни технологии – Пловдив* (реферирано в Web of Science), том LVII, свитък 2, 2010, 644–647. (съавт. Н. Бозуков). ISSN: 1314-7102.

2011

Бележки върху една група *potina communia* в съвременния български и полски език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 48, кн. 1, сб. А, 2010. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2011, 455–468. ISSN: 0861-0029.

За някои амфиболични употреби в езика на печатните медии. – В: *Език, морал, отговорност. Сборник в чест на 70-годишнината на проф. д-р Василка Радева*. София: УИ „Св. „Климент Охридски“, 2011, 99–109. ISBN: 978-954-07-3187-2.

Хипербатът в съвременните български печатни медии. – В: *Човекът и вселената*. Сборник доклади от Юбилейната национална научна конференция с международно участие, организирана от СУБ – Смолян, Смолян: СУБ – Смолян, 2011, 28–34.

Формално-семантична характеристика на съществителните имена от общ род в съвременния български език. – В: *Следите на словото. Юбилеен сборник в чест на проф. д-р Диана Иванова*. Пловдив: Контекст, 2011, 324–340. ISBN: 978-954-8238-34-2. (съавт. Н. Бозуков, И. Маринова, Н. Желязков).

Създаване на тестове по чуждоезиково обучение с компютърна платформа. – В: *Научни трудове на Университета по хранителни технологии* (реферирано в Web of Science), 2011, том LVIII, Свитък 2, 487–492. (съавт. Н. Бозуков, И. Маринова, Н. Желязков, П. Несторова). ISSN: 1314-7102.

Задачите Multiple-choice – подходящ вариант за тестване на студенти, изучаващи английски език. – В: *Научни трудове на Университета по хранителни технологии* (реферирано в Web of Science), 2011, том LVIII, Свитък 2, 493–497. (съавт. Н. Бозуков, И. Маринова, Н. Желязков). ISSN: 1314-7102.

Семантико-стилистичен потенциал на българските модални конструкции от типа *да беше дошъл*. – В: *Българският език и литература в славянски и неславянски контекст*. Szeged: JATE Press, 2011, 356–362.

2012

Компютърно оценяване на резултатите от олимпиада по морфология на българския език. – В: *Научни трудове от Юбилейната научна конференция по повод 10 години от създаването на НВУ „Васил Левски“*, 14–15 юни 2012 г., Велико Търново:

НВУ „Васил Левски“, 2012, 285–291.

Към въпроса за аспектуалната характеристика на българските минали причастия. – В: *40 години Шуменски университет 1971–2011. Сборник научни трудове от Националната конференция с международно участие* (ред. И. Савова, В. Попова). Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2012, 200–210. ISBN: 978-954-577-643-4.

Чакърова, Красимира. Към въпроса за функционалните еквиваленти на българския конклузив в сърбохърватския език. – В: *Езикът на времето. Сборник с доклади по случай 70-годишния юбилей на проф. д.ф.н. Иван Куцаров*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012, 270–281. ISBN: 978-954-423-797-4.

2013

Наблюдения върху една специфична група глаголи в съвременния български език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 50, кн. 1, сб. В, 2012. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2013, 383–394. ISSN: 0861-0029.

Типология на опативните конструкции в българския, руския и полския език. – В: *Славянска филология*, т. 25. Доклади за 15. международен конгрес на славистите в Минск, Беларус, 2013. София: АИ „Марин Дринов“, 2013, 88–99. ISBN: 978-954-322-575-0.

За статута на конструкциите от типа *съм* + минало страдателно причастие. – В: *Славистика IV. В чест на XV международен славистичен конгрес в Минск, 2013 г.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2013, 70–84. ISBN: 978-954-423-856-8.

2014

Към въпроса за съчетаването на имперфекта с глаголните видове в съвременния български език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 51, кн. 1, сб. Б, 2013. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2014, 161–171. ISSN: 0861-0029.

2015

Към въпроса за противопоставянето аорист – имперфект в съвременния български език. – В: *Да (пре)откриваш думите. Юбилеен сборник, посветен на проф. д.ф.н. Вера Маровска*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2015, 49–62. ISBN: 978-619-202-081-1.

Чакърова, Красимира. Българският перфективен имперфект и неговите аналози в руския език. – В: *Научни перспективи на съвременната българистика. A mai bulgarisztika tudományos perspektívái. Материали от международната конференция по случай 60 години от основаването на специалност „Българска филология“ в университета „Лоранд Йотвьош“*. Budapest: Bolgár Kulturális Fórum, 2015, 307–314. ISBN: 978-963-12-2873-1.

За някои специфични проблеми при преподаването на глаголния вид (с оглед обучението по български език като чужд). – В: *Научни трудове на Университета по хранителни технологии – Пловдив* (реферирано в Web of Science), том 62, 2015, Пловдив: Академично издателство на УХТ, 877–881. ISSN: 1314 – 7102.

Към въпроса за преподаването на категорията вид на глагола в българския език и

усвояването ѝ от чужденци. – В: *Научни трудове на Университета по хранителни технологии – Пловдив* (реферирано в Web of Science), том 62, Пловдив: Академично издателство на УХТ, 2015, 882–887. ISSN: 1314-7102.

2016

Предикативни конструкции за изразяване на умозаключителна модалност в английския език (в съпоставка с българския език). – В: *Trees of knowledge: roots and routes. Essays in Honour of Michael Grancharov*. Plovdiv: Plovdiv University Press, 2016, 69–86 (съавт. В. Койнакова).

Наблюдения върху употребата на неизменяеми думи от турски произход в съвременния български език. – В: *Отговорността пред езика. Книга 4. Сборник, посветен на 65-годишнината на проф. д-р Добрина Даскалова*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2016, 73–87. ISSN: 1313-695X.

За една морфологична особеност на заглавията в съвременната българска преса. – В: *Медиалингвистика*. Вып. 6. Язык в координатах массмедиа: материалы I Международной научно-практической конференции (6–9 сентября 2016 г. Варна, Болгария) / отв. ред. В. В. Васильева. Санкт-Петербург: С.-ПГУ, Институт „Высшая школа журналистики и массовой коммуникаций“, 2016, 113–115.

2017

Към въпроса за типологията на функционално-семантичните полета в съвременния български език” – В: *Български език и литература* (реферирано в Web of Science), Vol. 59, № 4, 2017, 425–432. ISSN: 0323-9519.

Още веднъж за пасивния кондиционал в съвременния български език. – В: *Международна юбилейна конференция, 15 и 16 май 2017 г., БАН, София. Сборник с доклади от Международната юбилейна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“. Част 1*. София: Институт за български език, 2017, 25–33. ISBN: 978-954-92489-9-9.

Семантико-функционална характеристика на българските перфективи. – В: *Доклади от Юбилейната научна сесия „Съвременни тенденции в езиковедските изследвания“, посветена на 85 години от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Пенчев, 10–11 ноември 2016 г.* Св. Коева, П. Бъркалова (съст.), Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017, 82–95. ISBN: 978-954-322-917-8.

За функцията на прилагателните имена в няколко Дебелянови стихотворения. – В: *„Да се завърнеш...“: носталгии, памет, разказ. Юбилеен сборник, посветен на доц. д-р Живко Иванов*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2017, 143–155. ISBN: 978-619-202-286-0.

Чакърова, Красимира. За един специфичен случай при употреба на бройни числителни имена в съвременния български език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 54, кн. 1, сб. А, 2016. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2017, 193–205. ISSN: 0861-0029. ISSN: 0861-0029.

Езикови средства за изразяване на каритивна семантика в съвременния български език. – В: *Славистични четения – Сега 2017. Международна научна конференция, Сега, Унгария, 8–9 юни 2017*. Szeged: JatePress, 2017, стр. 291–299. ISBN: 978-963-315-365-9.

2018

Граматични средства за изразяване на забрана в славянските езици (наблюдения върху българския, руския и полския език). Доклад за 16. международен конгрес на славистите в Белград. – В: *Славянска филология*, т. 26. Доклади за 16. международен конгрес на славистите в Белград, Сърбия, 2018. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2018, 72–84. ISBN: 978-954-322-927-7.

2019

Към въпроса за структурата на функционално-семантичното поле на генеричността в съвременния български език. – В: *Българистични езиковедски четения. Материали от Международната конференция по случай 130-годишнината на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, 19–20 ноември 2018 г.* София: Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“, 2019, 176–186. ISBN: 978-619-7433-31-9.

За един специфичен казус в съвременното българско словообразуване. – В: *Научни трудове на Съюза на учените в България – Пловдив. Серия А. Обществени науки, изкуство и култура. Том V*, Пловдив: СУБ – Пловдив, 2019, 41–44. ISSN: 1311-9192.

Към въпроса за обособяването на глаголната категория *статус* в съвременния български език. – В: *Aut inveniam viam, aut faciam. Сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Стоян Буров*. Отг. редактор доц. д-р Мария Илиева. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2019, 253–265.

Наблюдения над употреблението на глаголни видове в медиадискурсе (болгарско-руските паралели). – В: *Русский язык: исторические судьбы и современность. VI международный конгресс исследователей русского языка. Москва МГУ имени М. В. Ломоносова, Филологический факультет, 20–23 марта 2019 г. Труды и материалы*. Под общей редакцией М. Л. Ремнёвой и О. В. Кукушкиной. Москва: Издательство Московского университета, 2019, 290–291.

2020

Към въпроса за аспектуалните ограничения при изразяването на прохибитивност в съвременния български език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. *Филология*, т. 57, кн. 1, сб. А, 2019. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2020, 99–111. ISSN: 0861-0029.

2021

Лексикални и синтактични средства за изразяване на умозаключителна модалност в съвременния български език. – В: *Отговорността пред езика. Кн. 7. Сборник, посветен на 90-годишнината от рождението на проф. д-р Т. Бояджиев*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2021, 234–249. ISBN 1313-695X.

Лексикални средства за изразяване на негация в съвременния български език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. *Филология*, т. 58, кн. 1, сб. А, 2020. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2021, 241–261. ISSN: 0861-0029.

Значението *мъжколичност* в светлината на функционално-семантичната граматика. – В: *Лингвистични проблеми*. Година II, кн. 2, Благоевград: УИ „Неофит Рил-

ски“, 2021, 89–100. (съавт. Р. Колева). ISSN: 2682-9673.

Изразяването на общо отрицание в българския и немския език през призмата на съпоставката. – *Езиков свят* (реферирано в Scopus), т. 19, кн. 1, 2021, 45–56. (съавт. Р. Колева). ISSN: 1312-0484.

Besonderheiten bei der Darstellung der Negation in der bulgarischen und deutschen Sprache – В: *BULGARICA*. Band 4, München: Akademischen Verlagsgemeinschaft München, 2021, 33–53. (съавт. Р. Колева). ISBN: 978-3-95477-137-0.

2022

Към въпроса за безпредставъчните имперфективи в съвременния български език. – В: *Мултикултурализъм и многоезичие. Сборник с доклади от Тринадесетите международни славистични четения – София, 21–23 април 2016 г. Том III. Морфология, синтаксис, прагматика. Юбилейна научна сесия в чест на проф. д.ф.н. Руселина Ницолова*. София: УИ „Климент Охридски“, 2022, 171–180. ISBN: 978-954-07-5389-8.

Семантико-функционална характеристика на конструкциите от типа *кой (ли) не* в съвременния български език. – *Езиков свят* (реферирано в Scopus), т. 20, кн. 1, 2022, 9–15. ISSN: 1312-0484.

2023

За две дискуссионни понятия в съвременната българска лингвистика: *модални думи* и *модификатори*. – В: *Български език, Приложение*, 2023, 230–241. ISSN: 0005-4283.

Наблюдения върху функционирането на отрицателните форми за следходност в съвременния български език. – *Езиков свят* (реферирано в Scopus), т. 21, кн. 2, 2023, 15–23. ISSN: 1312-0484.

О грамматических негирующих маркерах в современном болгарском языке. – В: *BULGARICA*. Band 5, 2023, 63–79. ISBN: 978-3-95477-151-6.

2024

Имплицитното отрицание в съвременния български език. – Във: *В лабиринта на словото. Юбилеен сборник, посветен на проф. д.ф.н. Ваня Зидарова*, Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2024, 83–95. ISBN: 978-619-7768-13-8.

Наблюдения върху ядрените експликатори на отрицателната полярност в съвременния български език. – В: *Отговорността пред езика. Кн. 10. Сборник, посветен на 65-годишнината на проф. д-р Димитър Попов*. Шумен: УИ „Еп. Константин Преславски“, 2024, 231–244. ISSN: 1313-695X.

Словообразователни средства за изразяване на отрицание в съвременния български език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 61, кн. 1, сб. А, 2023. Пловдив, 2024, 43–55. DOI 10.69085/ntf2024a043. ISSN: 0861-0029.

Фонетични средства за изразяване на отрицание в съвременния български език. – *Езиков свят* (реферирано в Scopus), т. 22, кн. 3, 2024, 7–21. (съавт. Х. Кръстева). ISSN: 1312-0484.

СЪОБЩЕНИЯ, ПЕРСОНАЛИИ, ИНФОРМАЦИИ

1990

Трети българо-полски колоквиум на славистичните катедри при Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” и Университета „Адам Мицкевич”, Познан (8–9 ноември 1990) – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 29, кн. 1, 1991. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1993, 469–472 (съавт. А. Хранова).

1992

Четвърти славистичен полско-български колоквиум (Познански университет „Адам Мицкевич”, 15–16.10.1992 г.) – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 30, кн. 1, 1992. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1994, 205–208. ISSN: 0861-0029.

2001

Филолози взеха участие в международна конференция. – *Пловдивски университет*, бр. 5–6 (287–288), година XVIII, април 2001, с. 4.

Предстои поредната национална научна конференция на студентите филолози. – *Пловдивски университет*, бр. 3–4 (285–286), година XVIII, март 2001, 10–11 (съвместно със Св. Черпокова).

2002

Призиването да служиш на словото (Приносът на Стефан Брезински за развитието на българската практическа стилистика). – *Българска реч*, година VIII, 2002, кн. 3, 10–13.

Проф. дфн Иван Куцаров на 60 години. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет*, т. 40, кн. 1, 2002, Филологии, 5–10.

2003

Ентусиазмът и творческата амбиция са истинският двигател на студентските конференции. – *Vivat philologia*, 21–22 май 2003, с. 2.

Студентите филолози – опит за (не)носталгичен портрет. – *Пловдивски университет*, бр.15–16, 332–333), година XXI, 30.10.2003, с. 9.

2008

Пловдивската конференция – значим форум на евристичните идеи във филологията. – *Vivat philologia*, 22–23 май 2008, с. 1 (съавт.Т. Ичевска).

УХТ е с успешен маркетинг. – *УХТ спектър*, юбилейно издание, октомври 2008 г., с. 4.

Съюзът на учените – Пловдив отпразнува своята 60-годишнина. – *Пловдивски университет*, бр. 10 (386), година XXVI, 19. 12. 2008, 10–11.

2009

Съюзът на учените – Пловдив отпразнува своята 60-годишнина. – *Наука*, година XIX, 2009, кн. 1, 48–50.

Отново за пълния член, или как се „съчиняват“ новини. – *Пловдивски университет*, бр. 9–10, 394–395), година XXVII, 18. 12. 2009, 8–9 <<https://uni-plovdiv.bg/uploads/site/vestnik/2009/18.12.2009-9-10.pdf>>.

2010

„PHILOLOGIA PHILIPPOPOLINENSIA“ – нова издателска поредица на Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“. – В: *Славянски диалози*, бр. 10–11, 2010, 275–276.

2011

Паисиевите четения 2011 – в светлината на големия юбилей. – В: *Славянски диалози*, бр. 12, 2011, 124–127. (съавт. Д. Иванова, Е. Гетова).

2013

Постигнатото от УХТ през годините респектира, то е ценен влог в научния капитал на човечеството. – В: *Спектър*. Юбилейно издание по случай 60-годишнината от основаването на Университета по хранителни технологии, октомври 2013, с. 5.

2015

90 години от рождението на проф. Борис Симеонов (1925–1996). – В: <<http://e-nasledstvo.com/index.php/2015-02-05-07-38-55/90-90-1925-1996>>. (съавт. Т. Дерекювлиев).

Проф. д.ф.н. Вера Маровска на шестдесет години. – В: *Да (пре)откриваш думите. Сборник, посветен на юбилея на проф. д.ф.н. Вера Маровска*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2015, 7–12. (съавт. Д. Иванова).

2017

III форум „Българска граматика“. – В: *Български език и литература*, Vol. 59, № 4, 2017, 391–397. (съавт. С. Коева).

2019

In memoriam. Катрин Чвани (1927–2018). – В: *Съпоставително езикознание*, 2019, кн. 4, 146–148.

2023

Научното наследство на проф. д.ф.н. Иван Куцаров и постиженията на Пловдивската школа по морфология и функционална граматика. – В: *Български език, Приложение*, 2023, 357–373. (съавт. В. Стаменов).

РЕЦЕНЗИИ

1994

Ив. Куцаров Едно екзотично наклонение на българския глагол. София, Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 1994, 224 с. – В: *Съпоставително езикознание, год. XX*, 1995, кн. 6, 78–81.

2018

В. Найденова VIVA LA COMEDIA!!! (Поетиката на Нушич). Пловдив: Университет-

ско издателство „Паисий Хилендарски”, 2017, 355 с. ISBN: 978-619-202-285-3. –
В: *Славянски диалози*, год. XV, 2018, кн. 21, 137–141.

Compiled by: **Vasil Stamenov, PhD**

ORCID: 0009-0004-7480-5917

Department of Pedagogical, Natural and Humanitarian Sciences

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Campus “Lyuben Karavelov”

Kardzhali, Bulgaria

e-mail: v.stamenov@uni-plovdiv.bg

Diana Markova, PhD

ORCID: 0009-0002-9130-3746

Department of Languages and Specialized Training

Medical University of Plovdiv

Plovdiv, Bulgaria

e-mail: diana.markova@mu-plovdiv.bg

БОЛГАРСКА ГРАМАТИКА НА НЕОФИТ РИЛСКИ – 190 ГОДИНИ ПО-КЪСНО

Неофит Рилски неслучайно е определян като един от най-забележителните дейци на Българското национално и културно възраждане. Присъствието му в духовния живот на България определя значимостта на неговото дело и мащабите на идеите му като тънко преплитане между книжовната, просветната и родолюбивата му дейност. Животът му е отдаден на няколко значими за обществото каузи, които продължават да предизвикват учени от различни направления в анализ на приносите на Неофит Рилски. Като се започне от изследванията на Л. Милетич и се премине през проучванията на Ив. Д. Шишманов от 1926 г., на Ив. Снегаров от 1951 г., та се стигне до анализите на Р. Радкова, Вл. Мурдаров, Б. Вълчев и А. Спасова творческият свят на възрожденеца разгръща непрестанна изследователска интерпретация и е повод да се осъзнае още по-задълбочено приносът на Неофит Рилски за развитието на българския духовен, просветен и езиков живот.

Трудно е днес да си представим как би се развил съвременният български книжовен език, ако при социално-икономическите предпоставки у нас беше се утвърдила западната диалектна област като водеща в сравнение с източната. В науката такива хипотези са несериозни. Но те дават повод да се вглеждаме непрекъснато в онези изтъкнати представители на българското езиково землище, които чрез своите трудове се борят да установят една наддиалектна граматика, чрез която да бъдат преодолени особеностите на местното наречие, за да се достигне по изключително сложен път до така наречената полидиалектна основа на съвременния книжовен език, чрез която пък да се търсят начини да бъдат превъзможени особеностите на родното наречие в полза на общоезиковите употреби, чиито варианти се конкурират в узуса. Будната обществена дейност на Неофит Рилски и обвързаността му с проблемите на българското образование го оформят като енциклопедична личност, която в стремежа да обвърже езика и образованието, постига забележителни за времето си филологически успехи. Неговата *Българска граматика*, написана през 1835 г. в Крагуевац, неслучайно е определяна като **първата българска граматика**, макар че редом с нея се появява и „*Славянобългарское детоводство*“ на Емануил Васкидович и Неофит Бозвели, чиято трета част е посветена на граматичния строеж на езика.

Граматиката на Н. Рилски има много важна роля за историята на българския книжовен език не само защото за първи път подрежда езиковите елементи в стройна за времето си система, а и защото ги обвързва с потребностите на българското образование. В духа на времето, а и днес, тази граматика носи оригиналния почерк на автора си, който чрез мащабното *Филологическо предуведомление* излага добре аргументирана теоретична рамка, през която да въведе в същността на българската граматична система. Като се има предвид, че предходната традиция все още не е толкова развита и се свежда до *Буквара* на П. Берон, „*Свещенно цветообрание*“ на А. Кипиловски, „*Свещенна църковна история*“ на В. Ненович, *преводът на Новия завет* от П. Сапунов и няколко автори и квиди, които самият Неофит Рилски посочва в своята граматика: Йоаким Кърчовски, Хр. Павлович и К. Огнянович.

190 години след излизането на граматиката нейната значимост и ролята на автора ѝ за развитието на българската граматическа мисъл могат да бъдат обяснени през важни за книжовноезиковия развой факти, утвърдени много отдавна от изследователите на новобългарския книжовен език (ИБКЕ, 1989, pp. 120–130):

- Създава първата стройна теоретична рамка, в която се предлага научномотивирана теория, че книжовният език е особена форма на общонародния език: една научна постановка, която днес вече е утвърдена в съвременната лингвистика;
- Необходима е нова ера за нацията, обвързана с новите светски потребности на обществото от училище „каквито употребяват сичките просвещенни народи“ – с. 1;
- Започва етап на преосмисляне на ролята на черковнославянския език, който се възприема като класически, но който може да бъде овладян едва след като е овладян родният език. За нуждите на подготовката по роден език отправна точка е образованието: училището, в което се преподава на роден език, е важна институция за развитието на обществото;
- Водеща функция на книжовния език според Н. Рилски е да събуди обществото от „долговременний сон на невежеството“, а народът трябва да пие „сладки и немутни води от своя извор, а не от чужди“, с. 2; 190 години след излизането на *Граматиката* въпросът за съотношението между родноезиково и чуждоезиково обучение остава актуален;
- За първи път е открояна представителната функция на книжовния език като формация на общонародния български език, която включва задължителни правила за всички; да възпитава висока култура, да развива мисленето и да бъде достъпен до всички. Тази идея е пряко свързана с редица съвременни научни постановки за същ-

ността на езика и за естетиката на речта, а това са все идеи, които поставят като голяма тема изследователски полета за следващите поколения езиковеди.

- Идеята за общонародната основа на езика е широко застъпена в схващанията на Н. Рилски, който застава зад хипотезата, че живият говорим език трябва да легне в основата на изграждащия се книжовен български език. Тази постановка е много трудна за осъществяване поради сложния характер на българската езикова действителност и поради наличието на много териториални формации, които притежават изключително разнообразни езикови варианти. Верен на филологическия си усет, Н. Рилски избира десетки думи и форми, които приема за общопредставителни, но които са характерни за различните диалекти, първообраз на българския език, и ги популяризира. Това дава път на тенденция, свързана с демократизацията на езика, а именно включването на елементи, които да превъзмогнат тяснодиалектната си принадлежност и да придобият функцията на общонационални езикови характеристики. В основата на тази дейност стъпва и голямата идея на десетки възрожденски книжовници за полидиалектната основа. Редица интелектуалци от онова време се включват във филологическите „разпри“ за езика, за да представят своите виждания и да предложат свободно пред обществото достойнствата на своя говор с оглед на изграждането на книжовния език. Към тази мисия се приобщават книжовници като П. Зографски, Р. Жинзифов, Л. Каравелов и др. В концепцията на граматика Неофит Рилски всички български говори са еднакво важни и този извод е много съществен за българските социолингвисти, които от години *неят реквием* за живота на диалектите (обобщено образно) вместо да направят съвременни теренни проучвания, в които съпоставително да опишат състоянията на териториалната реч днес и да проследят промените, които тя е претърпяла под влияние на книжовния език и на редица съвременни фактори. Много важна е статистиката, която прави Вл. Мурдаров, като обобщава, че в текстовете на Неофит Рилски преобладават западните диалектни елементи, повече от 3000 единици, срещу които обаче се наблюдават и повече от 300 източнодиалектни единици. Обяснението се корени във факта, че Неофит Рилски, подобно на почти всички книжовници от този период, обикаля цялото езиково землище и има възможност да „регистра“ употреби, които да определи като наддиалектни общонародни езикови елементи, които да преминат през еластичната пропускливост на нормата и да се установят като правила в новосъздаващия се книжовен език.
- Въпросът за общонародните езикови форми и за лексикалните

единици, които ще образуват основата на книжовния език, е пряко свързан с идеята на Неофит Рилски, че черковнославянският език, възприеман от него тогава за старобългарски език, може да послужи като коректив в установяването на някои езикови правила, но не и като основа. Поставяйки го в контекста на славянските езици, граматикът ясно определя правото на българите да се възползват най-широко от богатствата на черковнославянския език като руска фонетична редакция на старобългарския език. В този кратък текст няма да спирам вниманието си върху въпроса за членната морфема и споровете около нейното съществуване; няма да бъде обект на научен коментар и разнобоят във вижданията на българските възрожденски граматисти, които, трябва да признаем, са изправени пред много сложна езикова ситуация и в редица свои коментари поставят началото на българската граматическа мисъл в контекст без традиция; при неконтинуитет на езиковия развой след тежко влияние на турското робство, оставило белези върху всички области, свързани с развитието на държавата. Редица съвременници на Неофит Рилски се обявяват против членната морфема, използвайки като основание отсъствието ѝ в черковнославянския език. Той обаче има своя категорична позиция, която убедително може да бъде пресъздадена през думите му от писмо до Райно Попович, в което през 1838 г. пише: „А за членовете и баща ми да дойде да ме понуждава да ги изоставим, не ще го послушам, а не Огняновича и Христати, и Венелина, и прочия“. За да покаже категоричността на своята позиция, граматикът потвърждава в друго свое писмо до същия възрожденец от същата година концепцията си: „Но знае ли защо болгарский язык не ще да стои во веки веков без членовете? И мни ми се, макар и пророк Илия да слезе, пак не ще да ги извади и да научи народът другояче“. И макар че на Неофит Рилски се приписва заслугата за предложението за утвърждаването на правилото за членуването, струва ми се, че по-основателно е тя да бъде приписана на друг именит български възрожденски книжовник – на даскал Ботьо Петков. 190 години след появата на първата българска граматика правилото за членуването продължава да бъде костелив орех и споровете около него периодически се възраждат. Струва ми се, че те стоят устойчиво или нестабилно в зависимост от това какви езиковеди и какви възгледи отстояват към определен исторически момент. Всички български лингвисти подчертават изкуствения му характер, но нормите в книжовния език изначално са така конструирани, че да обобщават в специфични построения различни тенденции. Има основание да се твърди, че днес заглъхва вълната на „недоволството“ от наличието на това

правило, което обаче не означава, че проблемът няма да се появи отново и да разпали филологическите спорове. Образно казано това правило се разполага от Осанна до разпни го и стои в концепциите на съвременните български езиковеди в двете крайности: от мерило за грамотност до абсолютно ненужно и вредно правило. За историята на книжовния език и на българското езикознание отношението към това правило се превръща в незаличима ос, в която се преплитат критики и утвърждаване. Тези спорове дълго време ще бъдат изпитание за българските езиковеди, сред които Неофит Рилски ще остане с отстояването за правото на членната форма като присъщо на народната реч. Известно е още, че Неофит Рилски (ІВКЕ, 1989, р. 126) изразява своето несъгласие с Ю. Венелин, който сочи като добър пример текстовете на Софроний Врачански, написани без членни морфеми. В писмото си до Р. Попович, в духа на предходните твърдения, граматикът продължава: „За негов хесап добре дохожда, защото неговите са уши научени да слушат така, а болгарските – не“. От всичко написано дотук става ясно, че членната морфема е темата, около която се сближават или пък диаметрално се разграничават българските възрожденци. Около споровете им се ражда и научната идея на съвременни изследователи като проф. Л. Андрейчин и неговите ученици да се говори за три книжовноезикови школи от втората четвърт на XIX век. Тази идея дълги години е поддържана и налагана в научните среди, но в същото време тя трудно може да бъде обяснена през научното определение на термина школа и съществуването му в чуждоезиковата практика. В нашата историческа лингвистика това разпределение на идеи и книжовници в по-широк формат е донякъде неубедително и постепенно води до различни наименования на споровете между възрожденците от втората четвърт на XIX век. В контекста на съвременните прочити на научните факти и най-вече на работата с възрожденските текстове обаче е все по-трудно да се удържа тезата за наличието на три школи: новобългарска, славянобългарска и черковнославянска, за които в някои изследвания се твърди, че водят борби помежду си и че дори има школа, която побеждава със своите концепции.

- Въпросът за чистотата на езика заема съществено място в теорията на Неофит Рилски, защото е пряко свързан с националния характер на езика и с националната идентичност. Граматиката на възрожденца е в съзвучие със съвременните научни постановки, че чуждите думи трябва да се използват, когато не се намират подходящи заместници. Макар и пуризмът да се възприема по-скоро като идеология, а не като езиково явление, не може да се отрече

отстояването на така наречената езикова чистота у Неофит Рилски, което се възприема като основание да се търсят и **корените на съвременната наука за културата на речта** в *Граматиката* му. В България проявите на пуристите дават основание да не се говори за краен, а за умерен пуризм и към него може да бъде отнесен с проявите си първият, Н. Рилски: залог вместо аманет, охота вместо ищах, имение недвижимо вместо мюлк, полза вместо файда, калъп, корист вместо келепир, митница вместо гюмрукчийница и др.

190 години след отпечатването на първата българска граматика са немалък период, в който можем да обобщим и през проверката на времето, че българската граматическа традиция има много солидна основа, върху която да изгради следващите стъпки от голямата съвременна наука за езика днес. В лицето на Неофит Рилски пък се открояват няколко аспекта, които е добре да притежава всеки езиковед, изкушен от избора да описва и анализира едно от най-сложните явления в света – човешкия език. На първо място, разбира се, е широката рамка на разбиранията за езика, както и усета да бъде уловена динамиката на езиковите процеси. Със сигурност може да се обобщи, че Неофит Рилски е притежавал именно тази дарба на възрожденския книжовник да обича отечеството и езика си и да развива безпогрешен усет за това кое е национално представително и кое е регионално. На второ място, не може да не се открие отдадеността на Неофит Рилски към образователното дело в България. А връзката между образованието и езика е онзи надежден мост, който води към точността на обобщенията за езиковите процеси, като ги проверява в уместна ситуация. Връзката между образованието, администрацията и развитието на книжовния език през Възраждането е единственият верен ключ към отговорите на най-важните книжовноезикови исторически въпроси. А дейността на Неофит Рилски, свързана с училищата в Габрово и Казанлък, както и в други училища, бележи изцяло неговия житейски и творчески път. На трето място, не може да не се открие преводаческата дарба на Никола Поппетров, каквото е рожденото му име. И тя се добавя към очертанията на енциклопедичното му мащабно дело – филологическо и просветно. В неговите училища се стичат българи от цялата страна, а после самите те стават преподаватели и само няколко години след откриването на Габровското училище, са открити още три светски училища, в които се преподава по новата „взаимоучителна метода“. Не е пресилено обобщението в Академичната история на българския книжовен език, че в резултат от просветната му дейност се оформя голяма част от българската интелигенция и това става в недълъг период – от 1827 г., когато учителства в Самоков, до 1953 г., когато се завръща от гръцкия остров Халки, където съставя „*Христоматия славянского языка*“, придружена от „*Лексикон славянского языка*“.

Граматиката на Неофит Рилски има свои безспорни приноси. Тя не бива да бъде разчитана извън контекста на времето и извън многогласието на възрожденските книжовници по теми, които търсят своя път в утвърждаването на българската граматическа традиция. 190 години след отпечатването ѝ *Българска граматика* на Неофит Рилски остава достоен пример за подредба на сложната и нееднородна българска граматическа материя, за нормополагане и нормоутвърждаване.

ЛИТЕРАТУРА

- ИБКЕ 1989. *История на новобългарския книжовен език*. София: Издателство на БАН, с. 120–130.
- Мурдаров, Вл. 2002. *Из историята на новобългарския книжовен език и на науката за него*. София: Просвета.
- Мурдаров, Вл. 2003. *Из историята на българистиката и на модерния български език*. Пловдив: Пигмалион.

REFERENCES

- IBKE 1989. *Istoriya na novobalgarskiya knizhoven ezik*. Sofiya: Izdatelstvo na BAN, s. 120–130.
- Murdarov, Vl. 2002. *Iz istoriyata na novobalgarskiya knizhoven ezik i na naukata za nego*. Sofiya: Prosveta.
- Murdarov, Vl. 2003. *Iz istoriyata na balgaristikata i na moderniya balgarski ezik*. Plovdiv: Pigmalion.

Assoc. Prof. Vladislav Milanov, PhD
ORCID: 0000-0002-8920-5621
Department of Bulgarian Language
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Sofia, Bulgaria
e-mail: vladislavmilanov77@abv.bg

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ *ЕМОЦИИ И ИНТЕЛЕКТ: РЕПРЕЗЕНТАЦИИ В ЕЗИЦИТЕ И КУЛТУРИТЕ НА БАЛКАНИТЕ*

В периода от 22 до 24 януари 2025 г. в Нова конферентна зала на СУ „Св. Климент Охридски“ се проведе международната научна конференция *Емоции и интелект: Репрезентации в езиците и културите на Балканите*, организирана от представители на Института по балканистика с център по тракология „Проф. Александър Фол“ при БАН и Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Събитието бе организирано с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“ в рамките на програмата с Фондация „Александър фон Хумболт“, договор № КП-06-МНФ/42 от 26.09.2024 г.

Началото на конференцията беше поставено с приветствие към участниците и гостите от представител на организационния комитет – д-р Иван Петров, след което се откри и първата секция по етимология и индоевропеистика, в която се представиха четири доклада, разглеждащи произхода на думите, с които се назовават някои емоционални състояния – любов, омраза, страх и др.

Томас Оландер от Дания изнесе доклад на тема *Loving and Hating in Indo-European: A Phylogenetic View on Emotions and Intellect*. В своя текст авторът представи етимологичен и семантичен анализ на думите ‘любов’ и ‘омраза’ в избрани индоевропейски езици. Целта му беше чрез изработване на филогенетични дървета да установи, ако е възможно, думи, изразяващи емоции и интелект в реконструираните възли от по-висок ред на индоевропейското ро-

дословно дърво, както и да изведе общи модели на семантична еволюция в това семантично поле.

В статията си *On the Etymology of Some Balkan Words for Emotions* доц. Биляна Михайлова и ас. Борислав Петров представиха наблюдения върху произхода и семантичния развой на две лексеми, с които се назовава страхът в гръцки и албански език. Фокусът на работата на доц. Михайлова беше гр. λαχτάρα, докато ас. Б. Петров бе поставил акцент върху произхода и семантичната еволюция на староалбанската форма *dro. Заключениеето на двамата автори беше, че в повечето индоевропейски езици в семантичния развой на думите, назоваващи емоцията страх, са физически действия, породени от емоционалното състояние ‘бягам, тичам’, ‘треперя’, ‘сковавам се, парализирам се’. В текстовете на двамата езиковеди бяха предложени нови етимологии за произхода на споменатите лексеми.

Полският изследовател Марек Майер в съвместния си доклад с Рафал Шептински *Malāk ot vas: The intellectual conceptualization of dimension, age, and evaluation in Bulgarian dialects as exemplified by the non-marked comparative* представи свои наблюдения върху компаративните конструкции в източнобългарските говори.

Работната програма продължи с докладите от секцията по класическа античност. Гл. ас. д-р Димитър Илиев презентира доклад на тема: *Emotions*

in Translation: The Stoic Distinctions in the Fourth Book in Cicero's Tusculan Disputations. Авторът беше разгледал репрезентацията на емоциите в „Тускуланските диспути на Цицерон“, книга четвърта. В този текст емоциите са разделени в четири основни категории – тъга, страх, похот и радост, допълнително разделени в подкатегории. Речникът на тези емоции, преведени от гръцки на латински от Цицерон, беше в центъра на доклада. Авторът обърна специално внимание и на превода на този лексикон на български език.

Доц. Стиляна Баталова от Кирило-Методиевския научен център при БАН сподели с присъстващите своите разсъждения върху *Разума и чувствата в житието на св. Евстатий Плакида или за психологията в агиографския разказ*. Бяха разглеждани вербалните и невербалните изрази на разума и емоциите на героя-свещец, които придават по-голямо психологическо въздействие върху аудиторията и способстват за възприятието на богословското и поучително съдържание на агиографския разказ.

Следобедната секция на първия конференстен ден продължи с четири доклада, обединени от общо тематично поле – *Средновековни Балкани*.

Доц. д-р Диана Атанасова от катедрата по Кирилометодиевистика във ФСЛФ изнесе доклад на тема *Възпитание на чувствата в старобългарската агиография*, в който акцентира върху душевните и телесните преживявания на героите в някои емблематични за отделните епохи и литературни контексти агиографски творби. Авторката обърна внимание на лексикалните маркери, назоваващи тези емоционални състояния, както и на семантичната им роля и как функционират те по отношение на фабулата на анализирания в изложението текстове.

Зоран Йованович от Института за византийски изследвания към Сръбската академия на науките в Белград изнесе доклад на тема *Γεννάδιος σοὶ ταυτὶ δακρύων ἄδω – The Expression of Emotions in the Texts of Gennadios Scholarios*. Основната цел на автора беше да анализира емоциите, изразени от теолога и философ Генадий II Схоларий в неговите трудове.

Доц. д-р Герасим Петрински от катедра Реторика на Философския факултет представи текст на тема: *Λογος и Πάθος: Политическа и социална демонизация във византийската агиография (VI-XI в.)*. Изследването беше съсредоточено основно върху информация от византийската агиография от VI – IX в.

Четвъртата секция на първия конференстен ден отново беше посветена на репрезентацията на емоциите и интелекта в литературите и езиците на средновековните балкански народи.

Проф. д-р Лора Тасева от Института за балканистика с Център по тракология към БАН презентира пред публиката в залата изследване, посветено на *Старобългарските преводни корелати на ἀμφιβάλλω ‘съмнявам се; споря’*. Въз основа на *Řecko-staroslověnský index* и двуезични речници към конкретни преводни паметници от IX–XI век бяха систематизирани съответствията на гръцкия глагол ἀμφιβάλλω ‘съмнявам се; споря’. Целта на доклада беше да се установи дали за изразяване на двете основни семантики има доминиращи и по-рядко използвани старобългарски лексеми, и дали се наблюдават някакви предпочитания към конкретни синоними, обвързани с определени текстове.

Доц. д-р Екатерина Дикова от Института за балканистика с Център по тракология презентира своите разсъждения за концептуализацията на *νοητός* в два южнославянски превода на синак-

сарните поеми. При тринадесет от петнадесет употреби на *νοητός* в български език се превежда с *мыслѣнь*, а в сръбски *чоувствѣнь*. Авторката отбеляза, че тази семантична особеност се наблюдава само при превода на прилагателни имена, тъй като съществителното *νοῦς* и в двата езика е преведено с *оумъ* или *мысль*.

Д-р Иван Петров представи доклад, посветен на езика, използван за изразяване на емоции и интелект в текстовете на св. Исаак Сирий (Исаак Сириец), епископ Ниневийски, преведени на славянски. Авторът беше подготвил сравнение на части от превода на църковнославянски с оригинала на гръцки език. Използваната терминология беше сравнена с преводните еквиваленти, открити в други аскетични произведения, преведени на славянски. Освен в лингвистичен аспект, изследването проследи и предаването на идеи чрез превод.

Петра Станковска от Любляна в своето изследване *Lexemes доухъ, доуша in Old Church Slavonic translations of biblical and homiletic texts from Greek and Latin* разсъждаваше върху преводите на лексемите *доухъ* и *доуша* в библейските и хомилетични текстове.

Вторият ден на конференцията започна с доклада на Томас Дайбер – *OCS тако ми*, в който авторът акцентира върху аргументативната и реторическа функция на клетвите от гледна точка на Теорията на речевите актове. В доклада бе обърнато внимание дали и как произнасянето на клетви, като емоционални изрази с трансцендентални условия за истинност, може да допринесе за реконструиране на всекидневното поведение през славянското Средновековие.

Доц. д-р Екатерина Дикова заедно с нейния колега от университета в Инсбрук проф. Юрген Фуксбауер представиха пред присъстващите в залата дейностите по проекта *Славянски*

преводи на византийското православие (оригинално име на проекта: *The Slavonic Metaphrasis of Byzantine Orthodoxy*). Докладът се съсредоточава върху частта на проекта, която е свързана със събирането и разработването на база данни с възможност за търсене и реализирането на достъпен индекс за гръцко-славянска преводна литература. Референтният инструмент или, всъщност, инвентар, се основава на ръкописния авторски указател на Франсис Томсън, преобразуван в семантичен MediaWiki формат. Метаданните във всяка от неговите статии са йерархично и асоциативно структурирани така, че да изясняват взаимовръзките между текстовете и категориите, както и връзките с други съответни каталози като CPG, BHG, Pinakes, BHBS и др.

В своя доклад *Infinitives and Participles after the Verb 'to think' in the Preslav Translation of John Chrysostom's De statu* доц. д-р Анаета Димитрова акцентира върху предаването на т.нар. декларативен инфинитив след глаголи със значение 'мисля' в преславския превод на словото „За статуите“ на Йоан Златоуст. Авторката отбеляза, че в старогръцкия език има различни начини за изразяване на съдържанието на *verba dicendi et cogitandi*, като най-разпространен е инфинитивът или *accusativus cum infinitivo*. В старобългарския език декларативните инфинитиви са в конкуренция с подчинените изречения и причастия, като именно последните са предпочетени в текста, анализиран от доц. д-р А. Димитрова в нейната презентация.

Фабио Маион от университета в Инсбрук представи пред присъстващите в залата статия на тема: *On the relationship of the Greek and the Slavonic texts of the Manasses Chronicle*. В своя текст авторът си беше поставил за цел да сравни гръцкия и славянския превод на Манасиевата Хроника. Въз основа на

направените изводи Ф. Маион представи списък на пасажите, в които гръцкият текст се отклонява от славянския.

Преслава Георгиева от СУ „Св. Климент Охридски“ представи своите анализи за *Лексиката, свързана с акта на четене, в Житието на св. Григорий Акрагантски*. Цитираният текст акцентира върху отношението между гръцкия оригинал и славянския превод и до каква степен богатата терминология, свързана с типовете писмени паметници и четива, е запазена в славянския превод на житието. В текста се разглеждат и преводните решения за названията на книгите от Светото писание и на различни богословски и богослужебни текстове, които авторът откроява като основен източник на знание и опит за Григорий Акрагантски.

То м а ш М и к у л к а от университета в Прага в своята статия *On Contemplation in Early Slavic Christianity: An Analysis of Textual Evidence* обръна внимание на темата за съзерцанието, считано за най-висша възможна интелектуална дейност на човека, в контекста на ранното славянско християнство. В текста бяха съчетани два подхода – богословски и лингвистичен. В своята студия авторът направи преглед на старобългарската лексика, свързана със съзерцаването, като подчерта нейното семантично развитие и нюанси.

Колегата Симеон Декер в своя текст *Emotivity and appellative means in homiletical texts by Gregory the Great: A three-tiered historical comparison between Latin, Church Slavonic and Modern Czech* акцентира върху стратегиите за участие на публиката и емоционалните средства за обръщение в хомилиите на Григорий I Велики (ок. 540-604) към евангелията. Авторът е поставил в центъра на своето изследване апелативния аспект емоционалните знаци. За целите на текста е направено разграничение между преки

и непреки средства за обръщение. Сред преките бяха отличени вокативи и императиви, които имат по-голяма емотивност, а от непреките – латинският герундий. Акцент в изследването е преводът на латинското деепричастие с препоръчително значение. Григорий I Велики често ги е използвал, за да се обърне към аудиторията си в комбинация с вокатив.

Следобедната сесия на втория ден на конференцията продължи с доклада на проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова – *Гняв, страх, радост в средновековната битка и тяхното езиково изражение*. Целта на доклада е да извлече лингвистична и културологична информация за трите базови емоции по време на война въз основа на точно определен източник: Чудесата на св. Димитър Солунски от хартофилакс Йоан Ставракий (живял през втората половина на XIII в.) в техния славянски превод от XIV или XV век. В края на представянето си авторката направи обобщение, че страхът, гневът и радостта се проявяват като колективни състояния и се описват чрез устойчив речник от лексеми, фраземи и символи. Подкрепя се тезата за синкретичност на средновековния текст и разликата спрямо съвременната индивидуалистична психология.

Доц. д-р Татяна Илиева от Кирило-Методиевския научен център при БАН представи своите прочити на символното значение на глаголическата азбука и по-специално на знака Ѱ (ѲѢДѢ). Авторката направи обзор на досегашните изследвания върху съответния знак от гледна точка на рационалистичната наука и на символическите интерпретации, допълнени с личните ѝ наблюдения и разсъждения. Бяха анализирани формата на знака, неговото име, числовата му стойност и свързаната с тях символика, след което бе предложено тълкуване на контекстуалните връзки с другите букви от

азбуката. Накрая авторката представи художествената интерпретация на буквата.

В статията си *Що е то „ливански кедър“ в библейски цитати и мястото му в старобългарската литература?*, Иван Илиев от СУ „Св. Климент Охридски“ проследи употребата на ливанския кедър в Стария завет и по-специално в пророческите книги Иеремия и Иезекиил. Акцентът беше поставен върху смисловата употреба на кедъра в апокрифната и прабиблейската литература и връзката му с Кръстното дърво.

Конференцията продължи с докладите от частта за емоции и интелект в културите и езиците на народите. Докладите от тази секция бяха обединени от общо поле на анализ – балканските езици и култури. В своя доклад *Благодарността – емоция или познание*, проф. д.ф.н. Петя Асенова и доц. Христина Марку разсъждаваха върху мястото на благодарността сред основните емоции. Целта на изследването е да се намери опора за анализирането на чувството за благодарност в данните на езика, познанието, културата и (речевото) общуване, предимно в балканския ареал.

Секцията за емоциите в културата и езиците на Балканите продължи с представянето на Даниел Томов, който сподели своите наблюдения върху етимологията и семантичния развой на някои от думите, с които балканските народи назовават емоцията „тъга“. Централно място в изследването на Д. Томов заемаха моделите на семантичен развой на думите за тъга в езиците от БЕС.

Паола Грасо от университета във Венеция представи доклад на тема: *Translation strategies for lexemes referring to emotions and intellect in the Old Bulgarian version of Oration n°38 by Gregory of*

Nazianzus. Авторката си беше поставила за цел да анализира преводаческите стратегии, използвани за предаване на лексеми, отнасящи се до емоциите и интелекта в старобългарската версия на *Oration n°38* на Григорий Богослов (Назиански).

В края на втория ден на конференцията беше представен старобългарско-гръцкият¹ и гръцко-старобългарският² речник (индекс) на Учителното евангелие на Константин Преславски, изработен по проект, финансиран от ФНИ. Проф. д-р Лора Тасева – ръководител на проекта, запозна публиката с процеса на работа във всеки един от етапите на проекта, а рецензентите на двата тома изразиха своето възхищение от свършената работа. Те отбелязаха многократно значението на речника за старобългаристиката и медиевистиката.

Последният ден на конференцията продължи с доклади, посветени на репрезентацията на емоциите и интелекта в езиците и културите на народите.

Елиас Бунатиру в доклада си *Attitudes and emotions towards the Croatian mother tongue under the Ustaša regime (1941–1945)* си беше поставил за цел да изследва емоциите и нагласите към майчиния хърватски език в обширна колекция от официални съобщения на правителството на Усташи относно правилния език, включени в *Samardžija* (1993) и в *Samardžija* (2008). В своето изложение авторът направи заключение за културната политика на усташката държава, както и за нейната културна идеология.

Доц. д-р Мая Александрова от СУ „Св. Климент Охридски“ представи пред присъстващите своите разсъждения върху образа на богинята в световната митология. Авторката отбеляза, че богините могат да са не само гневни и

¹ <https://doi.org/10.62761/552.UE.v1>

² <https://doi.org/10.62761/576.UE.v2>

страшни – те дават живот и го отнемат, те носят плодородие, но и суша, бури и болести, те създават, но и рушат – тази многовалентност е характерна за различни култури. Богините си приличат, но и се различават – по отношение на своите имена, хипостазии и функции. Опитът да се установи техният произход води до Великата богиня от палеолита. Връзката между страха и гнева като основни човешки емоции с многото лица на Великата богиня и нейните различни проявления ни помага да осветлим древните корени на нашата собствена култура и отношението ѝ спрямо други (култури), както и взаимните влияния между тях, осъществили се вследствие на междуетнически контакти в различни исторически периоди.

Гергана Петкова (Медицински университет – Пловдив) и Ваня Иванова (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) представиха доклад, посветен на значението на емоциите в български и английски изрази и устойчиви словосъчетания с компонент цвят. Акцентът на доклада беше върху възприемането на белия и черния цвят от българското и английското народно съзнание. Авторките направиха заключения за близостта на българския и английския език във фразеологията. Бяха изведени примери, специфични за двата анализирани езика, но и такива, които са общи за тях.

Проф. д-р Тодор Христов от катедра „Теория на литературата“ (СУ) представи пред присъстващите в залата доклад, който обвързва емоциите и интелекта със семейните терапевтични сесии.

Проф. д-р Анастасия Петрова от Великотърновския университет „Св. Кирил и Методий“ представи доклад на тема: *От перцепция към емоция. Синестемията в балканските езици като предмет на лингвистично изследване*. Обект на изследването в споменатия

текст беше проявата на синестемия във фразеологията на езиците от БЕС. Акцентът беше поставен върху употребите на някои термини от емоционално-интелектуалната сфера, назоваващи абстрактни понятия като ‘настроение’, ‘мисъл’, ‘ум’, ‘безразличие’, ‘ненавист’, ‘ревност’ и т.н., и функциониращи в синтагми със „сетивни“ думи.

Гл. ас. д-р Мартин Стефанов от ФСлФ на СУ „Св. Климент Охридски“ в доклада си *The conceptualization of intellectual capacities and emotions in the animalistic phraseological units in South Slavic languages* се беше фокусирал върху разглеждането на начините за концептуализация на интелекта и емоциите във фразеологизми с компонент „животни“ в български, сръбски, хърватски и словенски език. Бяха обсъдени по-скоро негативните характеристики на животните, проявени във фразеологията на славянските езици. Акцентът в доклада беше върху слабите интелектуални способности на някои животински видове. В своята работа д-р Стефанов беше разгледал и някои ключови емоции (гняв, любов и др.) и тяхната репрезентация в анималистични фразеологични единици от славянските езици.

Краят на конференцията дойде с доклада на проф. д-р Йовка Тишева и доц. д-р Марина Джанова *Aspectual features of emotional predicates*. Текстът се фокусира върху синтактичната реализация на аргументи към предикативи, означаващи емоционални състояния. Авторите си бяха поставили за цел да опишат структурата на предиката, броя на аргументите и семантичните роли, за да определят дали анализираните глаголи са от типа уплаха или страх. Авторките целяха да проверят чрез примери от български и английски език дали заключението, че в английски език предикатите за преживявания (fear/like) са по-често стативни,

а стимул-ориентираните (frighten/please) могат да бъдат стативни или евентативни (инхоативни), важи и за българския език. Специално внимание беше обърнато на двойките, образувани от преходни и не-преходния възвратен глагол, които имат различна синтактична реализация, тъй като принадлежат към различни аспекти-ални (онтологични) класове.

Тридневната научна конференция приключи с благодарности от организаторите към участниците и гостите.

Резултатите от научните изследвания, представени по време на конференцията, са от изключителна важност

за съвременната лингвистика. Фактът, че повечето от презентациите обединяваха различни полета на езикознанието, свидетелства за тяхната интердисциплинарност. Добрата организация на конференцията пък е пример за ефективното сътрудничество между висшите образователни и научни институции.

Assist. Prof. Daniel Tomov, PhD

Department of Romance Studies
Sofia University "St. Kliment Ohridski"

Sofia, Bulgaria

e-mail: djtomov@uni-sofia.bg

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ *БЪЛГАРСКИТЕ КАТОЛИЦИ И ИТАЛИЯ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ* НЕАПОЛ, 28–29 ОКТОМВРИ 2024 г.

През 2024 г. се навършиха 350 години от смъртта на тримата български католически прелати **Петър Богдан Бакшич**, **Петър Парчевич** и **Филип Станиславов**. За отбелязване на тази знаменателна годишнина Департаментът за литературни, лингвистични и компаративни изследвания на Университет „Ориентале“ в Неапол организира Международна научна конференция с участието на специалисти по език, литература и култура на българите католици и на Балканите, които представиха резултати от изследванията си за приноса на католиците за българското националното Възраждане и Освобождението от османско владичество.

Международната научна конференция *Българските католици и Италия през вековете* се проведе на 28 и 29 октомври 2024 г. в залата на монументалния комплекс „San Severo al Pendino“ в Неапол, под патронажа на Неаполската община и Посолството на Република България към Светия престол и Суверенния военен орден на Малта.

Целта на конференцията бе да насочи вниманието към твърде малко документираната история на отношенията между България и Ватикана и към жизнения път на редицата изтъкнати интелектуалци и родолюбци на XVII в., чиято съдба е свързана с Италия. Дейността на тези герои е преосмислена в последно време благодарение на документи, запа-

зени главно в архивите на Папската курия, но също и в архивите на Венеция и Неапол, които са слабо проучени. Една от главните насоки беше да се задълбочат проучванията на запазените писмени свидетелства, да се хвърли светлина върху все още непубликувани или малко известни архивни данни и материали и да се илюстрира още по-добре връзката на българските патриоти и техните последователи от XVIII и XIX век с Италия, а също така и с италианския език, чрез който стават първите пропагандатори на националното българско Възраждане.

Пленарният доклад на **Красимир Станчев** (Рим, академик на „Амброзиана“) бе посветен на „златния век“ на католицизма в българските земи. Авторът проследи житейската и творческа биография на тримата висши католически духовници българи от XVII век, починали всички през 1674 г. почти по едно и също време. Тримата католически прелати са архиепископът на Марцианопол и апостолически администратор на Молдова **Петър Парчевич**, неуморим дипломат и идеатор на антиосмански заговори, известен с речите си пред Сената на Серенисима (†23.07.1674 г.); епископът на Никополис **Филип Станиславов**, автор на прочутия *Абагар*, отпечатан в Рим през 1651 г. и смятан за първата българска печатна книга (†8.08.1674 г.) и софийският архиепископ **Петър Богдан Бакшич**, ав-

тор на първата българска барокова поема, отпечатана в Рим през 1638 г., и на „Историята на България“ (*За древността на бащината земя и за българските неща*) и останала в ръкопис, днес съхранявана в Модена (†нач. на септември 1674 г.). Припомняйки и фигурата на охридския архиепископ Франческо Соймирович, отишъл си година по-рано, той се фокусира върху ролята на Италия и италианския език в тяхното формиране, върху връзката им с някои италиански градове и върху някои сравнения между италианските и българските земи през XVII век, които могат да се прочетат в техните писания.

Франческо Дал'Альо (Институт за исторически изследвания на БАН) разгледа политическите причини и последиците от сключването на краткотрайната уния на Българската църква с Рим от Калоян (1204 г.) до Иван Асен II (1235 г.) на базата на документи от епохата. Авторът анализира подробно развитието на отношенията между Търново и Рим, като акцентира върху някои специфични моменти: кореспонденцията между папа Инокентий III и Калоян; антиеретическият събор, свикан от приемника на Калоян Борил, следван от прогресивно охлаждане на отношенията при управлението на Иван Асен II, което завършва с окончателното излизане на България от римската орбита.

На непубликувани документи се основаваше докладът на Ива Манова (Институт по философия и социология при БАН, ЮЗУ „Неофит Рилски“), която разгледа темите и информацията, предоставена от кореспонденцията на Софийския архиепископ от началото на XVIII в. Павел Йосиф.

Анна Влаевска (Рим) сподели някои наблюдения от изследването на поемата „Покръстената България“ на поета от епохата на барока Франческо Брачolini, отпечатана в Рим през 1637 г. в

контекста на политиката на прозелитизъм на Конгрегацията за разпространение на вярата (Propaganda Fide) през XVII век. В поемата си Брачolini, секретар на кардинал Антонио Барберини, прокарва идеята, че България, която е била обърната към християнството на Римската църква, трябва да се завърне под нейното послушание.

Радослав Спасов (СУ „Св. Климент Охридски“, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“) разгледа проблема за визуалната презентация на историята на българите католици през периода XVII–XIX в. Представянето на изследвания, свързани с тяхното дело, се разпространява не само на научни форуми, но и в медиите и интернет, като виртуалното пространство се превръща в място за споделяне на различни трудове, посветени на католицизма в българските земи в късните векове на османското владичество. Визуализацията е предназначена не само за специалисти, но и за по-широк кръг интересувачи се от история от всички хуманитарни специалности.

В края на първия ден от конференцията бяха представени две издания – „Lettere dai confini d'Europa 1776–1813. La Diocesi di Nicopoli e il Vicariato di Valacchia durante l'episcopato dei mons. Pavel Duvanlia e mons. Francesco Ferreri“ (Belene 2022) и избрани текстове от него в превод на български от Красимир Станчев „Епистоларното наследство на Павел Дуванлията (Гайдаджийски), католически епископ на Никопол“ („L'eredità epistolare di Pavel Duvanliata (Gajdandžijski), vescovo cattolico di Nicopoli“) (Sofia 2024) под редакцията на Красимир Станчев и Радослав Спасов.

Вторият ден от конференцията започна с доклада на Цветан Василев (Факултет по класически и нови филологии на СУ „Св. Климент Охридски“), който сподели някои резултати от съпоставителния анализ на историческия

трактат на Петър Богдан „De antiquitate paterni soli et de rebus Bulgaricis” и редактираната версия на хърватския духовник Иван Пастрич, останала недовършена. Освен с блестяща ерудиция, литературен талант и исторически усет, в този трактат Петър Богдан се разкрива пред изследователя преди всичко като пастир, грижещ се за духовното спасение на паството си. Според Цв. Василев един от важните аспекти на цялостното изследване на трактата е текстологичният – разкриването на историческите и литературните извори и образците, следвани от първия архиепископ на българските католици.

Част от докладите бяха представени дистанционно. Вася Велинова (Център за византийско-славянски проучвания, СУ „Св. Климент Охридски“), разгледа проблема за характера на книжнината на българските павликяни в България през XVIII и XIX век. Авторката представи един сегмент от павликянската ръкописна традиция с примери от ръкописи от колекциите на Центъра „Иван Дуйчев“ (ЦСВП), Националния исторически музей (НИМ) и Националната библиотека „Кирил и Методий“ (НБКМ), чрез които очерта профила на ръкописите, създавани за битови нужди в средите на българските павликяни и мястото им в контекста на цялостната литературна продукция от този период.

Въпросът за книжнината на българските павликяни беше разгледан и в доклада на Мариана Цибранска-Костова (Институт за български език, БАН), в който бяха проследени връзките и приемствеността между павликянската литература от XVIII в. и така наречената павликянска литературна традиция от края на XIX в. въз основа на конкретни сравнения между три копия на един и същ незапазен текст, към които тя прибавя още един – № 1313 от НБКМ от XIX в. Благодарение на приноса на

проф. Кр. Станчев е установено, че изгубеният ръкопис всъщност се намира в Католическия архив „Абагар“ в Рим. Авторката предложи задълбочен анализ на културната специфика на текстовете, на тяхната проповедническа и катехизираща насоченост, както и на тенденцията да останат свързани със семейно-родовата и етноконфесионална общност на българите католици.

Дистанционно беше представен и докладът на Магдалена Абаджиева (Институт за български език, БАН), който се фокусира върху книжнината на българите от Банат като част от книжнината на българите католици. Въз основа на приведените редица лексикални примери бяха илюстрирани връзките между банатската литература, възникнала в средата на XIX в. от българите католици, заселили се в географския район на Банат, и литературата на българите католици от южните български области. Тези примери допринасят за присъединяването на банатската литература към общите тенденции на развитие на литературата на българите католици, а също така дава възможност да се проследят посоките, в които е възможно да се открият елементи на приемственост – на лексикално равнище това е предимно регистърът на християнската и битовата лексика.

И трите доклада разкриха важни страни от книжовно-литературната традиция на българските павликяни през цялата епоха на Възраждането.

Докладът на Светлана Караджова (Институт за литература, БАН) *Монсиъор Евгений Босилков и историческата памет на българите*, предварително изпратен на организаторите, беше раздаден в писмен вид на участниците в конференцията. В него авторката разглежда речите на отец Евгений Босилков, служил в продължение на повече от десетилетие като енорийски свещеник в

най-голямото село на банатските българи в България, по повод на празници и значими годишнини. Животът сред банатските българи и високата му култура го поставят в центъра на национални събития, в които той отстоява единството между католиците и православните българи като единна християнска общност, въпреки техните отделни пътища във времето. Неговите „Реч на Абагар” и „Реч на Чипровското въстание” маркират два от ключовите моменти в живота на всички християни, в които се откроява ролята на личности като Филип Станиславов и Петър Парчевич.

Докладът на Татяна Лекова (Университет „Ориентале“, Неапол), координатор на Организационния комитет на конференцията, беше посветен на студентите от поробена България, обучавани в Китайския колеж в Неапол, основан от светския свещеник и мисионер в Китай Матео Рипа и официално признат през 1732 г. от Климент XII с папски документ. От 1747 г. Китайският колеж запазва места за студенти, идващи от Османската империя, от които поне четирима «ex Valachia et Bulgaria ac Servia et Eruго» („от Влахия и България, Сърбия и Епир“) успяват да получат религиозно обучение и свещеническо ръкополагане и след това се изпращат като мисионери в страните им на произход. Според изследваните от Лекова данни от историческия архив на университета, сред 67-те млади студенти, поданици на Османската империя, се съобщават данни за четирима българи от бедни католически семейства и се цитират техните писма през годините 1765–1767.

В края на втория ден от конференцията Венета Ненкова (Председател на Асоциация „Паралел 43“ в Рим) представи пред участниците и гостите документалния филм „Усещане за принадлежност“ с режисьор Ирена Даскалова,

посветен на българите католици от XVII в. и на техните отношения с папството и с Конгрегацията за разпространение на вярата (Propaganda Fide). Особено внимание във филма беше отделено на един малко известен исторически факт, а именно 400-годишнината на първото класно училище в българските земи, основано в Чипровци през 1624 г.

В проведената заключителна дискусия бе подчертано, че темата за отношенията на българите католици с Италия е комплексна и многостранна и не може да се изчерпи с представените на този научен форум изследвания, а разкрива широки възможности за по-нататъшна изследователска дейност. Върху изучаването на католицизма в България, страна с източнохристиянско мнозинство и традиции, напоследък се хвърля много повече светлина в сравнение с предишните десетилетия, и въпреки че са преодолените идеологическите препятствия от близкото минало, все още сме далеч от познаването на всички герои и събития, както и от това да дадем цялостна оценка на делото на българите католици и на връзката им с Италия и папството. Най-същественото е, че форумът даде възможност за конструктивна дискусия и излагане на информация и малко известни архивни данни, които несъмнено допринасят за изграждането на една обща картина за тази важна глава от историята на българската култура и книжовност.

Assoc. Prof. Tatyana Lekova, PhD

ORCID: 0000-0002-7980-521XTI

Università degli Studi di Napoli

“L’Orientale”

Dipartimento di Studi Letterari,

Linguistici e Comparati

Napoli, Italia

e-mail: tlekova@yahoo.it

ЮЛИЯ БАЛТОВА (1940–2025)

На 23.01.2025 г. след боледуване ни напусна доц. д-р Юлия Миньова Балтова – учен с безспорен авторитет у нас и в чужбина, ценен и търсен сътрудник в редица международни проекти, автор на десетки научни трудове, посветени на различни страни от историята на българския книжовен език, на лексикалната и словообразователна система на езика.

Доц. Балтова е родена в гр. Оряхово на 11.07.1940 г.¹ Завършва с пълно отличие тамошната гимназия, след което и специалност Българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1963 г.). В продължение на няколко години е гимназиален преподавател по български език и литература в родния си край, а от януари 1968 г. до пенсионирането си през 2005 г. свързва научния и творческия си път със Секцията за българска лексикология и лексикография на Института за български език.

В продължение на девет години (1994–2003) тя е директор на Института за български език и като такъв допринася много за утвърждаването на авторитета на тази най-стара академична институция у нас, работейки за издигането ѝ като основен център на българистиката. Не случайно за различни периоди от време доц. д-р Ю. Балтова е избирана за член на различни експертни комисии: Научния съвет на Института за български език, Специализирания научен съвет по езикознание при ВАК, Съвета на директорите на хуманитарните институти при БАН, Съвета по българистика при Министерството на образованието и науката, Постоянния международен комитет на лингвистите CIRL, редакционната колегия на сп. „Български език“ – научен орган на Института за български език, международната редколегия на сп. „Slavia meridionalis“ – издание на Института за славистика при Полската академия на науките. От 1995 до 2004 г. е секретар в Ръководството на Общото събрание на Българската академия на науките. Ю. Балтова е член на Комисията по славянско словообразуване (КСС) от самото начало на създаването ѝ (през 1996 г.) и взема активно участие в ежегодно провежданите конференции на коми-

¹ Научно-биографичните данни са почерпани от: Калдиева, Ст., Доц. д-р Юлия Балтова. (Опит за творчески портрет). – В: *Слово и словесност. Сборник в чест на доц. д-р Юлия Балтова*. София, 2010.

сията. През 2007 г. организира провеждането на юбилейната 10-та Конференция на КСС в София.

Научните интереси на доц. Балтова са съсредоточени предимно в областта на словообразуването и лексикологията. В десетки научни студии и статии авторката разглежда различни теоретични проблеми на словообразуването в българския и други славянски езици и връзката му с граматиката (морфемика и синтаксис), лексикологията, лексикографията, развоя на словообразователната система през възрожденския и съвременния период на българския книжовен език. На словообразователната проблематика са посветени също така монографичните ѝ трудове:

1. Дисертационен труд *Сложните съществителни имена в българския книжовен език през епохата на Възраждането. (Словообразователно-семантичен и функционален анализ)*, защитен през 1979 г., в който при анализа на сложните съществителни за първи път се прилагат ономаσιологичната теория на чешкия лингвист М. Докулил и логико-синтактичната теория на полския езиковед В. Дорошевски.

2. *Словообразователен и лексико-семантичен анализ на сложните съществителни nomina abstracta (върху материал от езика през епохата на Възраждането)* – монография, приета за печат от Научния съвет на Института за български език, която по различни причини остава неотпечатана. През 2002 г. излиза част от нея, актуализирана и в съкратен вид като студия в т. 3 на поредицата „Българско езикознание“.

3. За съжаление, остава неотпечатана и следващата ѝ монография – *Структура и семантика на суфиксалните съществителни имена в съвременния български книжовен език*, приета за печат през 1988 г. Отделни части от нея са публикувани като статии.

Ю. Балтова е автор на няколко студии, напр. *Изграждане на книжовна лексика в българския език през Възраждането (сложни съществителни – nomina concreta)*, *Двусъставни субстантивни конструкции в съвременния български книжовен език*, публикувани в „Известия на Института за български език“ съответно през 1983 и 1985 г., и др.

За съжаление коварната болест ѝ попречи да завърши последния си голям научен труд, върху който тя работеше през последните години.

Доц. Балтова е съставител и редактор на научни сборници, на десетки езикови бележки и научни рецензии. Голяма част от нейната работа като лексикограф е свързана със съставителството и редакцията на отделни токове от многотомния „Речник на българския език“ – колосален труд, изискващ задълбочени познания, както за родния език, така и за езиковедската проблематика като цяло, умения за намиране на решение на всеки спорен въпрос – труд, изискващ много време и усилия, но, за съжаление, също така и труд, често подценяван от научната колегия.

През годините доц. Ю. Балтова ръководи от българска страна два големи международни проекта – „Българско-полска съпоставителна гра-

матика“ – съвместен проект на Българската академия на науките и Полската академия на науките, и „Основни тенденции в развитието на славянската книжнина и книжовните езици и особености на съвременната езикова ситуация (съвместно с доц. д-р Р. Цойнска) – съвместен проект между Института за български език на БАН и Института за славяноведение при Руската академия на науките.

Наред с работата си в Института за български език в продължение на 12 г. (с прекъсвания) Ю. Балтова развива и преподавателска дейност, като води различни лекционни курсове в наши и чуждестранни университети: Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Нов български университет, Варшавския университет, Университет „Николай Коперник“ в Торун; чете отделни лекции в университетите в Краков, Познан и Лодз.

Доц д-р Ю. Балтова е научен ръководител на две успешно защитени докторанти в Института за български език и на редица дипломни работи на чуждестранни студенти.

През годините на творческия и житейския си път Ю. Балтова неведнъж е получавала тежки удари (свидетелство за което са не само непубликуваните ѝ монографии), но тя винаги е намирала сили да се изправи и да продължи да извършва работата си добросъвестно и компетентно. Все пак нейните научни постижения не остават без признание – Ю. Балтова е наградена със Значка за отличие на БАН (1990 г.), със Значка на Общонародно движение „Мати Болгария“ (2002 г.) и Почетен знак на Столична община (2003 г.). Но, както посочва авторката на творческия портрет на Ю. Балтова в сборника „Слово и словесност“ (2010 г.), посветен на нейния 70-годишен юбилей (вж. бел. 1), най-важното признание тя е имала винаги – това на колеги и на студенти у нас и в чужбина.

Моят научен и житейски път също е тясно преплетен с този на Ю. Балтова. Тя бе консултант на дипломната ми работа, а впоследствие – научен ръководител на докторската ми дисертация. Юлия Балтова бе за мен не само компетентен и взискателен, но добронамерен ръководител, а и искрен, всеотдаен и верен приятел. В спомените ми тя ще остане завинаги със своя неизменно младежки глас, неотменен оптимизъм, любов към родния град Оряхово, отзивчивост и всеотдайност.

Поклон пред светлата ѝ памет!

Assoc. Prof. Cvetanka Avramova, PhD

ORCID: 0000-0001-8084-258X

Department of Slavic Linguistics

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: avramova.cv@slav.uni-sofia.bg

ВЕНЧЕ ПОПОВА (1931–2025)

На 13.03.2025 г. ни напусна талантливата българска езиковедка проф. д-р Венче Попова. Изключително ерудирана като езиковед, строга и високателна като преподавател, проф. Попова остави след себе си задълбочени изследвания, обучи хиляди студенти българисти, възпитаници на няколко хуманитарни факултета в България; остави след себе си талантливи ученици и последователи, които с нейния плам продължават да пишат страници на българското езикознание. Никак не е случайно, че професионалните области, в които разгръща своя научен потенциал проф. Попова, са именно стилистиката и историята на българския книжовен език. Стилистиката е науката, която привлича като изследователи лингвисти с мащабност, чрез която да анализират, при това аристократично, сложните езикови равнища в процеса на тяхната обогатеност и употреба в речевата действителност. Проф. Попова имаше забележително чувство за хумор и за ирония и в нейно лице стилистиката намери един от най-подходящите изследователи.

Не е случайно и това, че тя е ученичка на проф. Любомир Андрейчин, която продължава делото му и до края на дните си пази скъп спомен за своя учител в езикознанието. Научните търсения на проф. Попова продължават зададените от учителя посоки, но намират и своя оригинален път в науката. Венче Попова е първата жена в Катедрата по български език на Софийския университет, постъпила във времена, в които е трудно да се допусне, че жена може да се занимава с наука. Да се справиш в такава сложна ситуация, е нелека задача, с която малцина избрани и призвани могат. Може би защото е родственица на Алеко Константинов, а може би и заради силата, с която е дарена, и призванието да се занимава с лингвистика, което притежава, я превръща в утвърден изследовател на българския език и в любим преподавател за няколко поколения студенти.

Проф. Венче Попова е родена на 11 януари 1931 г. Средното си образование завършва през 1948 г., след което записва българска филология в Софийския университет и завършва висшето си образование през 1952 г. От 1953 г. до 1956 г. е аспирантка по съвременен български език, а неин научен ръководител е проф. д-р Любомир Андрейчин. От 1956 г. е хонорувана асистентка, а от 1958 г. е назначена на редовно щатно място в Катедрата по български език на Софийския университет. В същата катедра преминава целият професионален път на проф. Попова. Тя е един от видните и авторитетни български езиковеди със значим принос в областта

на стилистиката и историята на книжовния език, проблемите на превода от полски на български език, проблемите на езиковата култура. Водила е курсове по съвременен български език, стилистика и история на книжовния език, както и по езикова култура.

Докторската си дисертация (наричана по онова време кандидатска дисертация) защитава през 1965 г., а темата е *Обществено-политическата лексика в Каравеловите вестници „Свобода“ и „Независимост“*. През 1974 г. е избрана от Висшата атестационна комисия за доцент, а хабилитационният ѝ труд е на тема *Предлозите о (об), за в българския, сърбохърватския и словенския език*.

Проф. Попова е дългогодишен директор на Летния семинар по български език, литература и култура към Софийския университет – от 1974 г. до 1978 г., а след това за още един мандат от 1982 г. Специализирала е в Белградския и в Новосадския университет. Член е на Международната комисия по славянските езици от 1976 г. Дългогодишен член е и на Съюза на българските журналисти и на Съюза на преводачите в България. Владее отлично полски и още няколко славянски езика. Член е на редица авторитетни редакционни колегии и на български и световни научни поредици. Авторка е на учебници по български език за средното образование.

Преподавала е съвременен български език като гост-професор в редица чуждестранни университети. Била е лектор в Краковския Ягелонски университет от 1963 до 1966 г. Като гостуващ доцент е изнасяла лекции в периода 1971 – 1976 г. в университетите в Упсала и в Стокхолм, Швеция, през 1978 г. чете лекции в Регенсбург, а през 1981 г. – в Хамбург. В Австралия проф. Венче Попова чете лекции по съвременен български език, история на българския книжовен език, взаимоотношения на българския език с останалите балкански езици, както и курс за езика и стила на българските писатели. Лекции по български език проф. Попова представя и в Будапеща и Варшава. От краткия преглед на научната ѝ дейност в чужбина се вижда много силно присъствие и много силно желание да бъде представен българският език пред световната научна общност и пред студентите, избрали българския език като своя съдба и като своя професия. В именитата си книга за българската стилистика до петдесетте години на 20. век проф. Попова деликатно подсказва една своя идея, че българската лингвистика не е излъчила своя доктрина в контекста на световните лингвистични проучвания. Може би тази хипотеза продължава да бъде вярна, но не може да заглуши приносите на поколения български езиковеди, довели науката за българския език до съизмеримост с най-добрите лингвистични световни стандарти. Проф. Попова е достоен наследник не само на едно поколение български езиковеди. В научните области, в които тя твори, като че ли намират отражение идеите на няколко поколения достойни български езиковеди. Основните области, в които проф. Попова изявява своята научна

дарба, са стилистика, история на българския книжовен език, поетика, език и стил на българските писатели, езикова култура и езиково строителство. Участията ѝ в редица международни научни прояви – славистични конгреси – София и Загреб; в конференции по линия на Международната комисия по славянските езици – във Варна и в Будишин, издигат равнището на българската езиковедска наука най-високо сред останалите славянски и не само славянски лингвистични научни приноси.

Познавах проф. Попова лично. Имах щастието, макар и само за една година, да водя упражненията по история на книжовния език, а тя водеше лекционния курс по тази дисциплина. Попова имаше харизматично присъствие в аудиторията и строг и взискателен поглед на катедрените и на факултетните съвети. Колегите чакаха нейната дума, защото в нея имаше академизъм в онази дълбочина и добронамереност, които днес се срещат все по-рядко в общността на българските езиковеди. Когато отбелязвахме годишнината на проф. Бояджиев, на проф. Пашов и на проф. Попова, единият от юбилярите – проф. Петър Пашов, доайен на съвременната българска морфология, отбеляза авторитетно, че „всички се страхуват от времето, само времето се страхува от проф. Венче Попова“. Стотици са изследванията, които проф. Попова остави в златната библиотека на българското езикознание: Съставителството на сборници и разработването на статии, студии и монографии като *Строители и ревнители на българския език. Пантеон*. 1982 г. в съавторство с проф. Л. Андрейчин; *Стилистична функция на някои категории думи в художествената литература*, С. 1979 г.; *Христоматия по история на българския книжовен език*, С. 1973 г. в съавторство с проф. Христо Първев и проф. Л. Андрейчин; *Някои езикови особености на Ботевата публицистика*, В: *Език и стил на Хр. Ботев*, 1980 г.; *Българската стилистика до 50-те години на 20. век*, УИ „Свети Климент Охридски“, 1994 г.

Със смъртта на проф. Венче Попова си отива златна епоха в българското езикознание. Определяна често като първата дама на българското езикознание, проф. Попова остави трайно и незаобиколимо научно и човешко присъствие, което ще бъде път за редица български езиковеди, които сега пристъпват в полето на българското езикознание.

ЛИТЕРАТУРА

Първев, Хр. 1987. *Създатели и творци на българското езикознание*. София: Народна просвета, 278–280.

Assoc. Prof. Vladislav Milanov, PhD

ORCID: 0000-0002-8920-5621

Department of Bulgarian Language
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: vladislavmilanov77@abv.bg

ИВАН ХАРАЛАМПИЕВ (1946–2025)

На 29 януари 2025 г. напусна този свят видният палеославист, един от най-проникновените изследователи на Патриарх Евтимий Търновски и феномена Търновска книжовна школа, дългогодишният преподавател по дисциплините *история на българския език* и *история на българския книжовен език до Възраждането*, учителят и общественикът, един от най-успешните ректори на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, проф. д.ф.н. Иван Харалампиев.

Житетският и творческият път на Иван Харалампиев е тясно свързан със старопрестолния Търнов град. Тук той завършва специалността *Българска филология*, открива своите учители, заявява трайния си интерес към езиковедските дисциплини и още през студентските си години открива своето поприще – историческата морфология на българския език, развойните процеси в съвременния български език, езиковото прогнозиране, историята на българския книжовен език до Възраждането, езиковата реформа и езикът на търновските книжовници.

Още с темата на кандидатската (докторската) си дисертация *Наречията в книжовния български език през втората половина на XIV век (Евтимий Търновски)* (1977) изследователят се насочва към една от основните теми в цялото си по-нататъшно научно творчество – езикът на писателите от Търновската книжовна школа и езиковата реформа на Патриарх Евтимий Търновски. Дългогодишни негови изследвания и множество научни публикации в тази област десетилетия по-късно правят възможна появата на два фундаментални научни труда – *Езикът и езиковата реформа на Евтимий Търновски* (1990) и *Строители на стария български книжовен език* (1995). С тях той вписа името си сред учените, които с факти и аргументи подложиха на коренна преоценка затвърденото в науката убеждение за реакционния и консервативен характер на Евтимиевата реформа. Иван Харалампиев доказва, че основната характеристика на Търновската книжовна школа далеч не се съдържа в правописа, а постави акцент върху фонетичните, морфологичните, синтактичните и лексикалните особености. Направеният детайлен анализ даде основание за убедителното заключение, че търновските реформатори не са имали за цел да възстановят някаква предполагаема чистота на езика, свойствена за първите старобългарски преводи, а са направили усилия за съобра-

зване на книжовната си практика, от една страна, със старобългарската книжовната норма, а, от друга страна, с новопоявилите се черти, получили широко разпространение в среднобългарските паметници. Следващите поколения изследователи на явлението Търновска книжовна школа неизменно ще се опират на постигнатото в монографиите и в множеството други негови научни публикации, посветени на тази проблематика.

Проф. Иван Харалампиев беше учен, чиито дирения не се ограничаваха в една-единствена научна област. Отличното познаване на езиковата история, на законите на развитието на българския език, на българските диалекти, насочиха научните му дирения към осмисляне на явленията от съвременния български език. Така използваният от него диахронен подход обогати класическия за българската лингвистика жанр на езиковата бележка с приносни публикации, които сочат, че осмислянето на съвременните реалности в езика трябва да се опира на познаването на историята на българския език.

Изследователят насочи поглед и далеч напред във времето, като направи пионерски стъпки в прогнозирането на разволя на нашия език с монографичния си труд *Бъдещето на българския език от историческо гледище (към проблематиката на езиковото прогнозиране)* (1997). Ученият работи дълги години по тази тема и книгата претърпява още 2 допълнени и преработени издания през 2000 и 2006 г. Това е извънредно интересен и новаторски труд, който показва плодотворните резултати от комплексното научно изследване, в което диахрония и синхрония си подават ръка и представят по нов начин системните промени в историческия развой на българския език.

Редица от публикуваните от проф. Харалампиев научни трудове, *История на българския език* (1989, 1992, 1999 в съавторство с Дора Иванова-Мирчева, 2001); *Записки по история на българския книжовен език до Възраждането* (2007), свидетелстват за неизменния му стремеж не само да обобщи, но и да изложи в максимално прегледен вид огромния брой непрекъснато увеличаващи се публикации по българска диахронна лингвистика. Като се опира на дългогодишния си преподавателски опит, в тях ученият, изхождайки от старобългарското състояние, подлага на критична преоценка затвърдени в науката тези, привежда обилен нов материал, разпръснат в десетки изследвания върху езика на среднобългарските паметници, анализира примери от българските диалекти и достига до съвременния български език. Тези научни публикации правят съществена крачка напред в науката за историческия развой на българския език, те са и ще бъдат неоценим помощник в диренията на поколения изследователи.

Авторът посвети своите дирения и на още една нова и перспективна тясна научна дисциплина, която тепърва прави първите си крачки – ис-

торията на българския книжовен език до Възраждането. Имаше амбицията да въведе този предмет в обучението по специалността Българска филология като надграждащи знания към историята на говоримия български език през вековете и няколко години води лекции във ВТУ. За съжаление с неговото пенсиониране този предмет отпадна от учебните програми на Университета.

Проф. Иван Харалампиев подготви поколения випускници на Великотърновския университет, дипломанти и докторанти. Беше добронамерен рецензент и наставник. Остави ярка следа в научния, културния и обществен живот. Записа името си сред тези, които утвърдиха престижа и авторитета на един от водещите университетски центрове в България, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

Остави ни ценно научно наследство от 12 монографични труда, повече от 160 научни публикации, които очакват да бъдат осмислени и надградени от следващите поколения палеослависти.

Поклон пред светлата му памет!

Prof. Elka Mircheva, DSc

ORCID: 0000-0002-7879-8863

Web of Science Researcher ID: U-3094-2017

Institute for Bulgarian Language

Bulgarian Academy of Science

Sofia, Bulgaria

e-mail: elka_mircheva@abv.bg

БЪЛГАРСКИ ЕЗИКОВЕДСКИ ДИСЕРТАЦИИ ЗА 2024 Г.

ЗА НАУЧНА И ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

1. Б о ж о в а, Илияна Стефанова. Движение за реформа на съвременния персийски език (лексика и графика) в Иран. Науч. ръководител Татяна Евтимова. Рец.: Иво Кирилов Панов, Богдана Йорданова Тодорова, установени от доп. източник. София: [И. Божова], 2024. 363 с., с ил. – Библиогр.: с. 318–347. Именен показалец.
Предложена от СУ „Св. Климент Охридски“. Фак. по класически и нови филологии. Кат. Класически Изток.
Защитена пред Науч. жури – 26.07.2024.
Автореферат: 32 с.
2. Г е т о в а, Маргарита Генадиева. Устойчиви съчетания с компонент *око* в балканските езици. Науч. ръководител Василка Алексова. Рец.: Анастасия Ничева Петрова, Русана Христова Василева-Бейлери. София: [М. Гетова], 2024. 266 с. – Библиогр.: с. 226–251.
Предложена от СУ „Св. Климент Охридски“. Фак. по славянски филологии. Кат. по общо, индоевропейско и балканско езикознание.
Защитена пред Науч. жури – 28.05.2024.
Автореферат: 52 с.
3. К а м у л я Р и б а р о в, Моня. Лексиката в ръкопис № 3/14 от библиотеката на Рилския манастир като източник за историята на текста на повестта «Варлаам и Йоасаф». Науч. ръководител Татяна Мострова. Рец.: Анета Гергова Димитрова, Ценка Георгиева Такова. София: [М. Рибаров], 2024. 292 с., с табл. – Библиогр.: с. 270–292.
Предложена от БАН. Кирило-Методиевски научен център.
Защитена пред Науч. жури – 10.10.2024.
Автореферат: 47 с.
4. М ъ р к о в а, Диана Георгиева. Семантика и прагматика на т.нар. сегашно страдателно причастие в съвременния български език. Науч. ръководител Красимира Ангелова Чакърлова. Рец.: Красимира Славчева Алексова, Майя Димитрова Кузова. Пловдив: [Д. Мъркова], 2024. 388 л., с диагр., табл. – Библиогр.: л. 237–249.
Предложена от ПУ „Паисий Хилендарски“. Филолог. фак., Кат. по бълг. ез.
Защитена пред Науч. жури – 11.06.2024.
Автореферат: 32 с.

5. Н а ч е в а, Антоанета Петева. Лингвокултурни различия във високия езиков етикет. Науч. ръководители: Владислав Миланов, Диляна Денчева. Рец.: Юлияна Стоянова, Надежда Сталянова. София: [А. Начева], 2024. 283 с. – Библиогр.: с. 269–283.
Предложена от СУ „Св. Климент Охридски“. Фак. по слав. филологии. Кат. Бълг. ез. като чужд.
Защитена пред Науч. жури – 12.06.2024.
Автореферат: 39 с. – Библиогр. в автореф.: с. 26–37.
6. Р у н е в с к а, Елена Николова. Аспекти на преподаването на български език на бесарабски българи от територията на днешна Украйна. Рец.: Владислав Огнянов Миланов, Биляна Божинова Тодорова. София: [Е. Руневска], 2024. 231 л., с табл. –
Библиогр.: л. 176–187.
Предложена от СУ „Св. Климент Охридски“. Фак. по славянски филологии. Кат. по български език като чужд.
Защитена пред Науч. жури – 03.10.2024.
Автореферат: 26 с.
7. С и р а к о в а, Финка Иванова. Лингвистични аспекти на предложните и без-предложните конструкции в българския език. Науч. ръководител Йовка Великова Тишева. Рец.: Петя Начева Осенова, Руска Събева Станчева. София: [Ф. Сиракова], 2024. 155 л., с табл. – Библиогр.: л. 127–134.
Предложена от СУ „Св. Климент Охридски“. Фак. по славянски филологии. Кат. «Български език».
Защитена пред Науч. жури – 28.10.2024.
Автореферат: 52 л.
8. С т а м е н о в, Васил Николов. Значението свидетелственост в съвременния български език. Науч. ръководител Красимира Ангелова Чакърова. Рец.: Вера Тервел Маровска, Красимира Славчева Алексова. Пловдив: [В. Стаменов], 2024. 242 л., с диагр., табл. – Библиогр.: л. 216–231. Анкета: л. 232–242.
Предложена от ПУ „Паисий Хилендарски“. Филол. фак. Кат. по бълг. ез.
Защитена пред Науч. жури – 04.06.2024.
Автореферат на бълг. ез.: 32 с. – Библиогр. в автореф.: с. 27–29, с табл.
Автореферат на рус. ез.: 32 с. – Загл. и текст на рус. ез. в автореф.: Значение свидетелствености в современном болгарском языке.
9. Т а н ч е в а, Зорница Любенова. Развитие на административната лексика и терминология в новобългарския книжовен език (от Освобождението до Втората световна война). Науч. ръководител Владислав Миланов. Рец.: Руска Събева Станчева, Гергана Кирилова Дачева. София: [З. Иванова], 2024. 205 л.: с табл., факс. – Библиогр.: л. 204–205.
Предложена от СУ Св. „Климент Охридски“. Фак. по славянски филологии. Кат. по български език.

Защитена пред Науч. жури – 19.06.2024.

Автореферат: 37 л., с табл. – Библиогр. в автореф.: л. 36–37.

10. S p a s o v, Krasimir Blagoev. Some syntactic devices of Information packaging and modelling in modern english. Науч. ръководител Yana Chankova. Рец.: Irena Vassileva, Diana Yankova. Blagoevgrad: [K. Spasov], 2024. 187 л.: с цв. ил. – Библиогр.: л. 159–170.

Предложена от South-west university “Neofit Rilski”. Fac. of philology. Depart. of germanic and romance studies Мед. унив.

Защитена пред Науч. жури – 13.05.2024.

Автореферат: 55 с.

Sonya Boyadzhieva

University Library

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: sonya_nb@abv.bg

ISSN 0204 - 8701 (печатно издание)

ISSN 3033 - 0440 (онлайн издание)

КНИГИ И ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ, ПОЛУЧЕНИ В РЕДАКЦИЯТА BOOKS AND PERIODICALS RECEIVED

- Вл. Миланов. *Абстрактна лексика в българските диалекти*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2025, 199 с., ISBN 978-954-07-6133-6.
- Д. Младенова. *От лингвистична география към ареална лингвистика. Теория и практика на анализа на късни явления в българския език*. Второ допълнено издание. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2024, 556 с., ISBN 978-619-7433-27-2.
- В. Тодоров, Г. Евстатиева (съст.). *Норма, промяна и сакралност в арабския език и ислямската сакралност*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2025, 400 с., ISBN 978-954-07-6079-7.
- М. Маринова. *Фонетика и фонология на говорните звукове в глобалния испански език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2024, 192 с., ISBN 978-954-07-5959-3.
- А. Цанкова. *Факултативност на аспектиално-темпоралните показатели в съвременния китайски език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2024, 204 с., ISBN 978-954-07-5907-4.